T.C.
MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANA BİLİM DALI
TÜRK İSLÂM SANATLARI PROGRAMI

121799

FATİH DÖNEMİ İSTANBUL MESCİDLERİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan
99600030 Selçuk Seçkin

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Danışman
Prof. Dr. Gönül Cantay

T 121799

İSTANBUL – 2002

T.C.
MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANA BİLİM DALI
TÜRK İSLÂM SANATLARI PROGRAMI

FATİH DÖNEMİ İSTANBUL MESCİDLERİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan
99600030 Selçuk Seçkin

Danışman
Prof. Dr. Gönül Cantay

İSTANBUL – 2002

Selçuk SEÇKİN ..... tarafından hazırlanan

Fatih Dönemi İstanbul Mescidleri .....

..... adlı bu çalışma jürimizce

Yüksek Lisans ..... ☒ Tezi / ☐ Eser Metni olarak kabul edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi : 11 / 02 / 2002

(Jüri Üyesinin Ünvanı, Adı, Soyadı ve Kurumu) : İmzası :

Jüri Üyesi Prof.Dr.Gönül CANTAY (D.) .....

Jüri Üyesi Prof.Dr.M.Baha TANMAN ....
(İ.Üniv.Ed.Fak.Öğr.Üyesi)

Jüri Üyesi Doç.Dr.Zeki SÖNMEZ ....

Jüri Üyesi ....

Jüri Üyesi ....

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖNSÖZ	V
ÖZET	VI
SUMMARY	VIII
PLANLAR LİSTESİ	VIII
RESİMLER LİSTESİ	XII
KISALTMALAR LİSTESİ	XV
TABLOLAR LİSTESİ	XVI
I. BÖLÜM – GİRİŞ	1
I.1 Mescit Terminolojisi	1
I.2 Fetihten Sonra İstanbul'un İmarı	3
II. BÖLÜM – FATİH DÖNEMİ MESCİDLERİ	8
II.1 Bizans Şapellerinden Dönüştürülen Mescidler	8
II.2 Fatih Dönemi'nde İnşa Edilen Mescidler	11
II.2.1 Fatih Dönemi'nde İnşâ Edilip Günümüze Ulaşmayan Mescidler	12
II.2.2. Fatih Dönemi'nde İnşâ Edilip Plân Şeması Değişmeden Günümüze Ulaşan Mescidler	15
II.2.3. Fatih Dönemi'nde İnşâ Edilip Plân Şeması Değişerek Günümüze Ulaşan Mescidler	17
III. BÖLÜM – KATALOG	18
III.1 Mustafa Çavuş Mescidi	18
III.2 Beyazid Ağa Mescidi	20
III.3 Akseki Mescidi	22
III.4 Yavuz Er Sinan Mescidi	24
III.5 Hacı İsa Mescidi	26
III.6 İbn- i Meddas Mescidi	28
III.7 Hacı Halil Mescidi	30
III.8 Hızır Bey Mescidi	33

III.9 Tahta Minare Mescidi 35
III.10 Akşemseddin Mescidi 37
III.11 Sekbanbaşı Yakup Ağa Mescidi 39
III.12 Yarhisar Mescidi 41
III.13 Hoca Alaaddin Mescidi 43
III.14 Kasap Demirhan Mescidi 45
III.15 Sofular Mescidi 47
III.16 Akbıyık Mescidi 49
III.17 Mercan Ağa Mescidi 52
III.18 Kumrulu Mescit 54
III.19 Emin Bey Mescidi 56
III.20 Molla Hüsrev Mescidi (Vefa) 58
III.21 Yerebatan Mescidi 60
III.22 Tahta Kadı Mescidi 62
III.23 İshak Paşa Mescidi 64
III.24 Hoca Hamza Mescidi 67
III.25 Üç Mihraplı Mescit 69
III.26 Kantarcılar Mescidi 72
III.27 Sarı Beyazid Mescidi 74
III.28 Hoca Piri Mescidi 76
III.29 Timurtaş Mescidi 78
III.30 Haraççı Mehmet Paşa Mescidi 80
III.31 Debbağ Yunus Mescidi 82
III.32 Saman- ı Viran- ı Evvel Mescidi 84
III.33 Saman- ı Viran- ı Sanî Mescidi 86
III.34 Beyceğiz Mescidi 88
III.35 Yavaşça Şahin Paşa Mescidi 90
III.36 Çakır Ağa Mescidi 92
III.37 Dülgerzade Mescidi 94
III.38 Molla Aşkî Mescidi 97
III.39 Hoşkadem Mescidi 99

III.40 Karaki Hüseyin Çelebi Mescidi 101
III.41 Manisalı Mehmet Paşa Mescidi 103
III.42 Ekmekçibaşı Mescidi 106
III.43 Keyci Hatun Mescidi 108
III.44 Nahılbend Mescidi 110
III.45 Pirinççi Sinan Mescidi 112
III.46 Tuzcu Baba Mescidi 114
III.47 Mimar Ağa Mescidi 116
III.48 Arpacılar Mescidi 118
III.49 Ağalar Mescidi 121
III.50 Kızıl Minare Mescidi 123
III.51 Sadi Kazganî Mescidi 125
III.52 Hacı Bayram Kaftanî Mescidi 127
III.53 Kâtip Muslihiddin Mescidi 129
III.54 Kâsım Çavuş Mescidi 131
III.55 Ülice Baba Mescidi 133
III.56 Okçu Musa Mescidi 135
III.57 Yatağan Mescidi 137
III.58 Emin Sinan Mescidi 140
III.59 Nalbant Mescidi 142
III.60 Ahmet Kethuda Mescidi 144
III.61 Ali Fakih Mescidi 146
III.62 Kasap İlyas Mescidi 148
III.63 Koruk Mahmud Ağa Mescidi 150
III.64 Fethi Çelebi Mescidi 152
III.65 Molla Fenari Mescidi 154
III.66 Fatih Mescidi 156
III.67 Kemal Paşa Mescidi 158
III.68 Ya Vedud Mescidi 160
III.69 Bâlâ Süleyman Ağa Mescidi 162
III.70 Molla Hüsrev Mescidi (Küçükmustafapaşa) 165

III.71 Molla Hüsrev Mescidi (Sofular) 167
III.72 Nişancı Mehmet Ağa Mescidi 169
III.73 Uzun Şüca Mescidi 171
III.74 Üskübî Çakır Ağa Mescidi 174
III.75 Nallı Mescit 176
III.76 Hacı Küçük Mescidi 179
III.77 Handan Ağa Mescidi 181
III.78 Anadolu Hisarı Mescidi 183
III.79 Şehsuvar Mescidi 186
IV. BÖLÜM – FATİH DÖNEMİ MESCİDLERİNİN GENEL DEĞERLENDİRMESİ 188
IV.1 Fatih Dönemi Mescidlerinin Değerlendirilmesi 188
IV.2 Fatih Dönemi Mescidlerinin Aynı Dönemde İnşâ Edilmiş Diğer Merkezlerdeki Örnekler İle Karşılaştırılması 195
IV.3 İstanbul Fatih Dönemi Mescidlerinin Şehrin İmârına Katkısı 199
V. BÖLÜM – SONUÇ 202
KAYNAKLAR 204
VI. BÖLÜM – EKLER
VI. 1- Planlar
VI. 2- Resimler
ÖZGEÇMİŞ

ÖNSÖZ

Osmanlı İmparatorluğu'nun tarih sahnesinde olduğu zaman dilimi içerisinde, Fatih Sultan Mehmet döneminin, gerek fetihlerle sağlanan siyasi başarıları, gerekse kültürel ve mimari açıdan gerçekleşmiş atılımlar ile özel bir yeri vardır. Fethedilen yerlerdeki imar faaliyetleri ve bu yerleşim yerlerine, bu dönemde, özellikle İstanbul'un alınmasının ardından, şehre, ülkenin değişik bölgelerinden getirilen halkın yerleştirilmesi sürecinde, mescit merkezli mahallelerin iskânı görülür. Bu mahalleler vakfiyeler, tahrir defterleri gibi dönemin kayıtlarında belirtilmiştir.

Kent içindeki yeni yerleşimin belirlenmesinde önemli olan ve çalışma konumuzu oluşturan, Fatih dönemindeki İstanbul mescitlerinin araştırılmasında, öncelikle 15. yüzyıldan bugüne, yayınlanmış şekliyle vakfiyeler, tahrir defterleri ve tarihler ile bu konuda yapılmış araştırmalar taranmış, yapılan yerinde inceleme sırasında yetmiş dokuz mescidin yerleri tespit edilmiştir.

Konunun belirlenmesi ve sonrasında, tezimin çeşitli aşamalarında önerileri ile beni yönlendiren danışman hocam, Prof. Dr. Gönül Cantay'a, her zaman desteklerini gördüğüm anneme, babama ve ağabeyim Hüseyin Seçkin'e, çizimlerimdeki yardımlarından dolayı A. Hamdi Bülbül'e, tezimin yazım aşamasındaki sıkıntılarımı paylaşan tüm arkadaşlarıma, göstermiş oldukları anlayış ve destekten dolayı teşekkür ederim.

Selçuk SEÇKİN

Şubat 2002

ÖZET

(FATİH DÖNEMİ İSTANBUL MESCİDLERİ)

Bizans'ın başkenti olan Konstantinopolis (İstanbul)in 1204-1261 yılları arasında yaşadığı Latin istilası ve sonrasında gelen ekonomik bunalımlar ile, 15. yüzyıla gelindiğinde, eski görkeminden çok uzakta olduğu görülür. 1453 Yılında şehrin fethinin ardından ise, atanan bir valinin kontrolünde, devlet yönetiminde söz sahibi olan bürokratlar, fethe katılan askerler, savaş mensupları, tasavvuf ehli kişiler ile ülkenin diğer önemli kentleri Bursa ve Edirne'den gelen tüccarlar, kamusal yapıların onarımı ve ihtiyaç halinde devletin maddi imkanlarını da kullanarak, hızlı bir yapılaşma sürecine girişmişlerdir. Bu süreçte, özellikle mahalle ölçeğinde ibadet birimi olan mescitlerin, kente yerleşimin sağlanmasında belirleyici olduğu görülür. Haliç kıyısında **Attar Hacı Halil Mescidi** ile başlayan yapılaşma, ticaretin yoğunlaştığı bölgeler ile, bu merkezlere açılan caddeler boyunca ve yerleştirilen nüfusun yoğunlaştığı yerlerde, kısa zaman süreci içinde, ülkenin diğer önemli merkezlerinden farklı mimari üslupta, örnekler ortaya koymuşlardır.

İstanbul'un Türk şehri kimliğini kazanması, Fatih ve vezirlerinin inşâ ettirdiği külliyeler ve saray ile sağlanmıştır. Ayrıca bu külliyeler ile, vakfiye kayıtlarında ve bugün de kullanıldığı şekliyle, kent içinde semtler doğmuş, böylece günümüzde de önemli ölçüde korunan, İstanbul'un mahalli teşkilatlanması sağlanmıştır.

Tezimizde, günümüze ulaşan ve kaynaklarda belirtilen şekliyle 79 mescit incelenmiş diğer Osmanlı 15. yüzyıl örnekleriyle şehirleşme bağlamında karşılaştırmalar yapılarak dönemin İstanbul mescidlerinin plan ve fotoğraflarla desteklenen kataloğu hazırlanmıştır. İncelediğimiz Fatih dönemi mescitleri, başlıca üç gruba ayrılır. Bunlardan, Bizans şapellerinden mescide çevrilen örnekler, ilk grubu oluşturur. Fatih döneminde inşâ edilerek plan şemasını koruyan örnekler ile, özellikle 19. yüzyılda, yangınlar ve depremlerle yok olan 15. yüzyıl yapısının yerine, plan şeması ve mimarisi dönemin üslubuna uygun olarak değiştirilen mescitler, diğer grupları oluşturmaktadır.

ANAHTAR KELİMELER : İstanbul, Osmanlı, Fatih, Mescit, Şehirleşme

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

SUMMARY

(ISTANBUL MASCIDS BUILT DURING THE REIGN OF MEHMED THE CONQUEROR)

Before the Ottoman conquest in 1453, İstanbul (Constantinopolis) was far away from splendour, due to the Latin invasion betweeen 1204-1262 and the following economic crissis.

After the conquest the leading bureaucrats of the goverment, the soldiers who participated in the conquest, the members of the palace, the figurs of Sufism and the merchants coming from other important cities like Edirne and Bursa began to build the city up. This rapid building process was directed by the new appointed governor of the city. Being the prayer units of small districts, mascids gained the determinig role for the settling down in the city during this process. In a short time period the building up proccess, beginning with the **Attar Hacı Halil Mascid** at the shore of the Golden Horn, continued in the intensive commercial regions, and in the highly populated areas. The mascids built during these years gained a different architectural character than the mascids of other centers.

İstanbul's new identity as a Turkish city has been realised by the complexes and the palace built by Mehmed the Conqueror and his viziers. Further, these comlexes and endowment records formed new districts. So was the organization of the city districts completed, and its structure has been preserved in great scale until today.

In our thesis 79 surviving mascids and mascids mentioned in the sources have been examined. Comparing with the 15th century mascids of other cities and giving their plan schemes and photos their catalogue have been made. The mascids of the Mehmed Conqueror's period are divided in three groups: The fist group consists of mascids which were converted from Byzantine buildings. The second group is the group of mascids built during the reign of Mehmed the Conqueror and which still keep their plan. The third group of the mascids have totally different plan shemes and architectural style, since they were built in the place of the 15th century mascids which were ruined by the fire or earthquakes, especially in the 19th century.

Keywords : Istanbul, Ottoman, Fatih Sultan Mehmed, Mascid, Urbanization

PLANLAR LİSTESİ

Plân No : 1- Mustafa Çavuş Mescidi
Plân No : 2- Beyazid Ağa Mescidi
Plân No : 3- Akseki Mescidi
Plân No : 4- Yavuz Er Sinan Mescidi (Ayverdi'den)
Plân No : 5- Hacı İsa Mescidi
Plân No : 6- İbn-i Meddas Mescidi
Plân No : 7- Hacı Halil Mescidi
Plân No : 8- Hızır Bey Mescidi
Plân No : 9- Tahta Minare Mescidi
Plân No : 10- Akşemseddin Mescidi
Plân No : 11- Sekbanbaşı Yakup Ağa Mescidi
Plân No : 12- Yarhisar Mescidi
Plân No : 13- Hoca Alaaddin Mescidi
Plân No : 14- Kasap Demirhan Mescidi
Plân No : 15- Sofular Mescidi
Plân No : 16- Akbıyık Mescidi
Plân No : 17- Mercan Ağa Mescidi
Plân No : 18- Kumrulu Mescit
Plân No : 19- Emin Bey Mescidi
Plân No : 20- Molla Hüsrev Mescidi (Vefa)
Plân No : 21- Yerebatan Mescidi
Plân No : 22- Tahta Kadı Mescidi
Plân No : 23- İshak Paşa Mescidi (Ayverdi'den)
Plân No : 24- Hoca Hamza Mescidi
Plân No : 25- Üç Mihraplı Mescit
Plân No : 26- Kantarcılar Mescidi
Plân No : 27- Sarı Beyazid Mescidi
Plân No : 28- Hoca Piri Mescidi
Plân No : 29- Timurtaş Mescidi
Plân No : 30- Haraççı Mehmet Paşa Mescidi

Plân No : 31- Debbağ Yunus Mescidi
Plân No : 32- Saman-ı Viran-ı Evvel Mescidi
Plân No : 33- Saman-ı Viran-ı Sanî Mescidi
Plân No : 34- Beyceğiz Mescidi
Plân No : 35- Yavaşça Şahin Mescidi (Ayverdi'den)
Plân No : 36- Çakır Ağa Mescidi
Plân No : 37- Dülgerzade Mescidi (Ayverdi'den)
Plân No : 38- Molla Aşkî Mescidi
Plân No : 39- Hoşkadem Mescidi
Plân No : 40- Karaki Hüseyin Çelebi Mescidi
Plân No : 41- Manisalı Mehmet Paşa Mescidi
Plân No : 42- Ekmekçibaşı Mescidi
Plân No : 43- Keyci Hatun Mescidi
Plân No : 44- Nahılbend Mescidi
Plân No : 45- Prinççi Sinan Mescidi
Plân No : 46- Tuzcu Baba Mescidi
Plân No : 47- Mimar Ağa Mescidi
Plân No : 48- Arpacılar Mescidi
Plân No : 49- Ağalar Mescidi (Ayverdi'den)
Plân No : 50- Kızıl Minare Mescidi
Plân No : 51- Sadi Kazganî Mescidi
Plân No : 52- Hacı Bayram Kaftanî Mescidi
Plân No : 53- Kâtip Muslihiddin Mescidi
Plân No : 54- Kâsım Çavuş Mescidi
Plân No : 55- Ülice Baba Mescidi
Plân No : 56- Okçu Musa Mescidi
Plân No : 57- Yatağan Mescidi
Plân No : 58- Emin Sinan Mescidi
Plân No : 59- Nalbant Mescidi
Plân No : 60- Ahmet Kethuda Mescidi
Plân No : 61- Ali Fakih Mescidi
Plân No : 62- Kasap İlyas Mescidi

Plân No : 63- Koruk Mahmud Ağa Mescidi
Plân No : 64- Fethi Çelebi Mescidi
Plân No : 65- Molla Fenari Mescidi
Plân No : 66- Fatih Mescidi
Plân No : 67- Kemal Paşa Mescidi
Plân No : 68- Ya Vedud Mescidi
Plân No : 69- Bâlâ Süleyman Ağa Mescidi
Plân No : 70- Molla Hüsrev Mescidi (Küçükmustafapaşa)
Plân No : 71- Molla Hüsrev Mescidi (Sofular) (Ayverdi'den)
Plân No : 72- Nişancı Mehmet Ağa Mescidi
Plân No : 73-Uzun Şüca Mescidi
Plân No : 74- Üskübî Çakır Ağa Mescidi
Plân No : 75- Nallı Mescit
Plân No : 76- Hacı Küçük Mescidi
Plân No : 77- Handan Ağa Mescidi
Plân No : 78- Anadolu Hisarı Mescidi
Plân No : 79-Şehsuvar Mescidi

RESİMLER LİSTESİ

Resim No: 1- Topkapı, Mustafa Çavuş Mescidi, genel görünüş
Resim No: 2- Topkapı,Mustafa Çavuş Mescidi, iç mekândan görünüş
Resim No: 3- Topkapı, Beyazid Ağa Mescidi, kuzey-doğudan görünüş
Resim No: 4- Fatih, Akseki Mescidi, güneyden görünüş
Resim No: 5- Eminönü, Yavuz Er Sinan Mescidi, kuzey-doğudan görünüş
Resim No: 6- Balat, Hacı İsa Mescidi, güney-batıdan görünüş
Resim No: 7- Unkapanı, İbn-i Meddas Mescidi, doğudan görünüş
Resim No: 8- Unkapanı, Hacı Halil Mescidi, güney-batıdan görünüş
Resim No: 9- Unkapanı, Hızır Bey Mescidi, kuzeyden görünüş
Resim No: 10- Balat, Tahta Minare Mescidi, güneyden görünüş
Resim No: 11- Fatih, Akşemseddin Mescidi, kuzeyden görünüş
Resim No: 12- Sultanahmet, Sekbanbaşı Yakup Ağa Mescidi, batıdan görünüş
Resim No: 13- Fatih, Yarhisar Mescidi, kuzeybatıdan görünüş
Resim No: 14- Hoca Alaaddin Mescidi, avluya giriş cephesi
Resim No: 15- Fatih, Kasap Demirhan Mescidi, kuzey-doğudan görünüş
Resim No: 16- Eyüp, Sofular Mescidi, kuzeyden görünüş
Resim No: 17- Eyüp, Sofular Mescidi, batı cephede yer alan minare kaidesi
Resim No: 18- Sultanahmet, Akbıyık Mescidi, genel görünüş
Resim No: 19- Eminönü-Mercan, Mercan Ağa Mescidi, batıdan görünüş
Resim No: 20- Fatih, Kumrulu Mescit, kuzeyden görünüş
Resim No: 21- Fatih, Kumrulu Mescit, mermer üzerine işlenmiş, kumrulu kompozisyon
Resim No: 22- Fatih, Kumrulu Mescit, Atik Sinan'ın mezartaşı
Resim No: 23- Sultanahmet, Dibekli Emin Bey Mescidi, kuzeydoğudan görünüş
Resim No: 24- Vefa, Molla Hüsrev Mescidi, kuzey-batıdan genel görünüş
Resim No: 25- Sultanahmet, Yerebatan Mescidi, batıdan görünüş
Resim No: 26- Kasımpaşa, Tahta Kadı Mescidi, kuzeyden görünüş
Resim No: 27- Cankurtaran, İshak Paşa Mescidi, kuzey-doğudan görünüş
Resim No: 28- Cankurtaran, İshak Paşa Hamamı, genel görünüş
Resim No: 29- Eminönü, Hoca Hamza Mescidi, genel görünüş

Resim No: 30- Eminönü-Unkapanı, Üç Mihraplı Mescit, kuzey-doğudan görünüş
Resim No: 31- Eminönü-Unkapanı, Üç Mihraplı Mescit, iç mekândan görünüş
Resim No: 32- Eminönü-Unkapanı, Üç Mihraplı Mescit, kubbe içinden görünüş
Resim No: 33- Eminönü, Kantarcılar Mescidi, kuzey-batıdan görünüş
Resim No: 34- Eminönü, Kantarcılar Mescidi, onarım kitabesi
Resim No: 35- Eminönü, Kantarcılar Mescidi, iç mekândan görünüş
Resim No: 36-Eminönü,Kantarcılar Mescidi, tavan göbeği
Resim No: 37- Eminönü-Küçükpazar, Sarı Beyazıt Mescidi, batıdan görünüş
Resim No: 38- Mahmutpaşa, Hoca Piri Mescidi
Resim No: 39- Eminönü, Timurtaş Mescidi, doğudan görünüş
Resim No: 40- Unkapanı, Haraççı Mehmet Paşa Mescidi, kuzey-batıdan görünüş
Resim No: 41- Fatih-Sultan Selim, Debbağ Yunus Mescidi, güney-batıdan görünüş
Resim No: 42- Eminönü, Saman-ı Viran-ı Evvel Mescidi, batıdan görünüş
Resim No: 43- Eminönü-Mercan, Saman-ı Viran-ı Sanî Mescidi, kuzeyden görünüş
Resim No: 44- Fatih-Çarşamba, Beyceğiz Mescidi, kuzeyden görünüş
Resim No: 45- Eminönü, Yavaşça Şahin Paşa Mescidi, batıdan görünüş
Resim No: 46- Beyazıt, Çakır Ağa Mescidi, kapalı çarşıdan giriş cephesi
Resim No: 47- Fatih, Dülgerzade Mescidi, kuzey-doğudan görünüş
Resim No: 48- Fatih, Dülgerzade Mescidi, zemin altındaki medrese hücreleri
Resim No: 49- Balat, Molla Aşkî Mescidi, batıdan görünüş
Resim No: 50- Fatih, Hoşkadem Mescidi, kuzeyden görünüş
Resim No: 51- Sirkeci, Karaki Hüseyin Çelebi Mescidi, doğu cepheden görünüş
Resim No: 52- Fatih, Manisalı Mehmet Paşa Mescidi, doğudan görünüş
Resim No: 53- Beşiktaş, Ekmekçibaşı Mescidi, kuzeyden görünüş
Resim No: 54- Haseki, Keyci Hatun Mescidi, kuzeyden görünüş
Resim No: 55- Sultanahmet, Nahılbend Mescidi, kuzeyden görünüş
Resim No: 56- Sultanahmet, Nahılbend Mescidi, güney-batıdan görünüş
Resim No: 57- Fatih-Malta, Pirinççi Sinan Mescidi, kuzey-doğudan görünüş
Resim No: 58- Beşiktaş, Tuzcu Baba Mescidi, batıdan görünüş
Resim No: 59- Vefa, Mimar Ağa Mescidi, güneyden görünüş
Resim No: 60- Eminönü, Arpacılar Mescidi, giriş cephesinden görünüş
Resim No: 61- Topkapı Sarayı, Ağalar Mescidi, genel görünüş

Resim No: 62- Topkapı Sarayı, Ağalar Mescidi, giriş cephesi
Resim No: 63- Fatih-Horhor Cad., Kızıl Minare Mescidi, kuzeyden görünüş
Resim No: 64- Fatih- Horhor Cad., Kızıl Minare Mescidi, minare kaidesi
Resim No: 65- Aksaray, Sadi Kazganî Mescidi, doğu cephesi
Resim No: 66- Aksaray, Hacı Bayram Kaftanî Mescidi, kuzeyden görünüş
Resim No: 67- Fatih-Fethiye, Kâtip Muslihiddin Mescidi, güney-doğudan görünüş
Resim No: 68- Eyüp, Kasım Çavuş Mescidi, doğudan görünüş
Resim No: 69- Eyüp, Ülice Baba Mescidi, üstten görünüş
Resim No: 70- Karaköy, Okçu Musa Mescidi, genel görünüş
Resim No: 71- Fatih-Eğrikapı, Yatağan Mescidi, güney-batıdan görünüş
Resim No: 72- Eminönü, Emin Sinan Mescidi, üstten görünüş
Resim No: 73- Kumkapı, Nalbant Mescidi, kuzeyden görünüş
Resim No: 74- Fatih,Ahmet Kethuda (Şem-i Molla) Mescidi, kuzey-doğudan görünüş
Resim No: 75- Fatih-Hacı Hamza Cad., Ali Fakih Mescidi, güneyden görünüş
Resim No: 76- Fatih-Hacı Hamza Cad., Ali Fakih Mescidi, güneyden görünüş
Resim No: 77-Fatih-Samatya, Kasap İlyas Mescidi, güneyden görünüş
Resim No: 78- Şehremeni, Koruk Mahmut Ağa Mescidi, batıdan görünüş
Resim No: 79- Eyüp-Otakçılar,Fethi Çelebi Mescidi, kuzey-doğudan görünüş
Resim No: 80- Eyüp-Otakçılar,Fethi Çelebi Mescidi, giriş kapısı
Resim No: 81-Eminönü-Cağaloğlu,Molla Fenari Mescidi, batıdan görünüş
Resim No: 82- Zeytinburnu-Kazlıçeşme, Fatih Mescidi, doğudan görünüş
Resim No: 83-Eminönü-Laleli,Kemal Paşa Mescidi, giriş cephesi
Resim No: 84- Eyüp-Defterdar,Ya Vedud Mescidi, kuzeybatıdan görünüş
Resim No: 85- Eyüp-Defterdar,Ya Vedud Mescidi, zemin kat
Resim No: 86- Silivrikapı, Bâlâ Süleyman Ağa Mescidi, kuzey-batıdan görünüş
Resim No: 87- Silivrikapı, Bâlâ Süleyman Ağa Mescidi, iç mekandan görünüş
Resim No: 88- Fatih-Küçükmustafapaşa, Molla Hüsrev Mescidi, kuzey-doğu köşeden görünüş
Resim No: 89-Fatih- Sofular, Molla Hüsrev Mescidi, kuzey-doğu köşeden görünüş
Resim No: 90-Fatih-Sofular, Nişancı Mehmet Ağa Mescidi, güney-batıdan görünüş
Resim No: 91- Kumkapı-Türkeli Cad., Uzun Şüca Mescidi, güneyden görünüş
Resim No: 92- Kumkapı-Türkeli Cad.,Uzun Şüca Mescidi ve Fuat Paşa Türbesi

Resim No: 93- Kumkapı-Türkeli Cad., Uzun Şüca Mescidi, iç mekândan görünüş
Resim No: 94- Unkapanı-Üsküplü Cad.,Üskübî Çakır Ağa Mescidi, kuzey-doğudan görünüş
Resim No: 95- Eminönü-Cağaloğlu, Nallı Mescit, kuzey-batıdan görünüş
Resim No: 96- Eminönü-Mahmutpaşa, Hacı Küçük Mescidi, kuzeyden görünüş
Resim No: 97- Eminönü-Mahmutpaşa, Hacı Küçük Mescidi, iç mekândan görünüş
Resim No: 98- Eminönü-Mahmutpaşa, Hacı Küçük Mescidi, avlu duvarında yer alan çeşme
Resim No: 99-Hasköy, Handan Ağa Mescidi, kuzeyden görünüş
Resim No: 100-Hasköy, Handan Ağa Mescidi, iç mekândan görünüş
Resim No: 101-Anadoluhisarı-Kanlıca, Anadoluhisarı Mescidi, kuzeyden görünüş
Resim No: 102-Anadoluhisarı-Kanlıca, Anadoluhisarı Mescidi, güney-batıdan görünüş
Resim No: 103-Anadoluhisarı-Kanlıca,Anadoluhisarı Mescidi, abdest muslukları
Resim No: 104-Galata, Şehsuvar Mescidi, giriş cephesinden görünüş
Resim No: 105-Galata, Şehsuvar Mescidi, iç mekândan görünüş

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.k	Adı geçen kaynak
a.g.m	Adı geçen makale
Ayvansarayî	Hafiz Hüseyin Ayvansarayî
Ayverdi	Ekrem Hakkı Ayverdi
Barkan-Ayverdi	Ömer Lütfi Barkan – Ekrem Hakkı Ayverdi
Fatih Devri	Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri 855-886 (1451-1481) İstanbul 1989.
Hadika	Hadikatü'l-Cevamî. İstanbul h. 1281 / m. 1864-65
Mahalleler	Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskanı ve Nüfusu. Ankara 1958.
Öz	Tahsin Öz
Tahrir Defteri	İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri – 953 (1546) Tarihli. İstanbul 1970.
İstanbul Camileri I-II	İstanbul Camileri. I-II. Ankara 1987
Fatih Camileri	Fatih Camileri ve Diğer Tarihî Eserler. İstanbul 1991.
Eminönü Camileri	Eminönü Camileri. İstanbul 1987

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1 Fatih Döneminde İnşa Edilip Günümüze Ulaşmayan Mescidler

Tablo 2.2 Fatih Döneminde İnşa Edilip Plan Şeması Değişmeden Günümüze Ulaşan Mescidler

Tablo2.3 Fatih Döneminde İnşa Edilip Değişerek Günümüze Ulaşan Mescidler

I. BÖLÜM - GİRİŞ

I.1 Mescit Terminolojisi

Mescit kelimesi, Arapça "dik durmak, eğilmek, baş eğmek, alnını yere koymak " gibi anlamlara gelen s, c, d, kökünden bir mekân ismi olup, İslâmi terim olarak "ibadet yeri, mescit, cami" anlamında kullanılmıştır [1]. Mescit terimi Kur'an-ı Kerim'de sık sık kullanılmakla birlikte, Müslümanlara ait bir yapının nitele_ ndiğine dair kanıt yoktur [2]. Bunun yanında mescit ile "el-harim" kelimesinin birlikte kullanımı ile de Mekke'deki müslümanların toplandığı yerin kastedilmesi, bu tarihlerde bu merkez dışında mescit teriminin kullanılmadığını göstermektedir [3].

Mescidler, zamanla Hz. Muhammed'e bağlı, ileri sürdüğü inanç ilkelerini benimseyen, bütün müslümanları aynı çatı altında toplayan, üstü kapalı, etrafı duvarla çevrili bina anlamında kullanılıp, bu şekliyle yaygınlaşmaya başlamıştır [4].

İslâmiyet'in ilk yıllarında, bu dini kabul eden küçük toplulukların ibadetini yapabilmesi ve biraraya gelerek sosyal bir birlik oluşturma düşüncesi ile günlük hayatta kolayca edinilebilen malzemeler kullanılarak inşâ ettikleri mescit yapıları, mimari bakımdan basit olarak karşımıza çıkmaktadır. Zamanla Mekke, Medine ve Kudüs dışında iddialı yapılar ortaya çıkmaya başlamıştır. Kentin ortasında ve sosyal hayatın içerisinde, anıtsal varlığı ile ortaya çıkan bu yapılar, devlet yönetimi ile halkın buluştuğu, Cuma Namazı'nın kılındığı, minbere sahip olan dinsel ibadet merkezleri olarak, belirmeye başlamıştır. Bu yapıların çevresinde ticari birimler ile şehir halkının yaşamsal ihtiyaçlarının karşılandığı pek çok hizmet yapısı yer alır. Bunun yanında halkın yaşamını sürdürdüğü, mahalle ölçeğindeki yerleşimlerde ise daha küçük ölçülerde, daha basit malzemeyle inşâ edilmiş, ibadet yapıları ortaya çıkmaya başlamıştır. Mescidlerde, minberin bulunmadığı ve dolayısıyla da Cuma namazının kılınmadığı görülmektedir. Mahalle halkının ve belirli iş kollarının bir

---

[1] R. A. Kern; " Masjid ", **First Encyclopedia of İslam.** C. IV, Leiden 1987, s.315.
[2] Oleg Grabar; **İslâm Sanatının Oluşumu.** (Çev. Nuran Yavuz) İstanbul 1988, s. 80.
[3] Oleg Grabar; **a. g. k.**, 81.
[4] " Mescid"; **Meydan Larousse**, C. VIII, İstanbul 1972, s. 656

arada bulunduğu yerlerde, esnafın dinsel olarak yükümlü olduğu günlük ibadetini, yaptığı mescidler, çoğu zaman önünde bir çeşmesi, haziresi ve bazen de çevresinde zamanla oluşan diğer yapılarla külliye niteliğine kazanmışlardır.

Terminolojik anlamda mescidlerin, bazı bölgelerde geçmiş kullanımındaki cami terimi ile aynı anlamı koruduğu, genel kullanımda ise minbersiz ve sadece vakit namazlarında açılan yapıların adlandırmasında kullanıldığı görülür. Büyük dinsel yapılar ise cami, şehrin merkezinde yer alan yapıların da Ulu Camii, Cami-i Kebir, Mescid-i Cuma olarak adlandırılmıştır. Mescidler, mahalle ölçeğinde ibadet birimleri olduğu gibi hanlarda ve diğer küçük ticari yapılarda görülmektedir. Bu yapılarda tarikat ehlinin ibadetlerini sürdürmesinin yanında, belirli günlerde bir araya geldikleri bilinmektedir. Küçük yerleşim yerlerinde, kışlalarda, medreselerde, kervansaray ve hanlarda, saray ve köşklerde de ibadetin yapılacağı mescit niteliğindeki mekânların bulunduğunu görülmekteyiz. İnşâasında, çoğu zaman yığma taş, ahşap ve bazen de kerpiç gibi, basit malzeme kullanılmış bu yüzden de zamanla pek çoğu yok olmuş veya sık sık yapılan onarımlarla değişerek günümüze ulaşmıştır. Bazıları, sivil mimariye benzeyen şekilde inşâ edilen mescidler, dönemin konut mimarisinin özelliklerini de taşımaktadırlar [5].

Özellikle yeni kurulan şehirlerde veya fetih sonrasında yeniden imar edilen yerlerde, yerleşmenin nasıl gerçekleştiği ve o devirde bu imar faaliyetine katılanların kimliklerini belirlemede önemli rol oynadığı gibi, hangi bölgelerde daha yoğun nüfusun iskân edildiği, ticaretin yoğunlaştığı bölgeler hakkında, çeşitli sonuçlara ulaşmada, o dönemde inşâ edilen yapılarla beraber, birincil olarak mescidlerden yola çıkıldığında sağlıklı sonuçlara ulaşılabilir. Söz konusu yerleşme, İstanbul olduğunda ise bu yapı grubunun önemi daha da artmaktadır [6].

İstanbul, fethedildiği tarihte şehir nüfusu ve mevcut yapıları itibariyle Bizans'ın eski görkeminden çok uzakta bir başkent olarak Türklerin karşısına çıkar. Fatih Ayasofya'nın camiye çevrilmesi ve şehirdeki onarım niteliğinde inşâ faaliyetlerine banilik etmenin dışında, şehrin imarında, dönemin bilim adamı, din

---

[5] Celâl Esad Arseven; " Mescid ", **Sanat Ansiklopedisi**, C. IV, İstanbul 1950, s. 1208.
[6] Semavi Eyice; " Mescit"; **İslâm Ansiklopedisi**, C. VII ,Ankara 1971, s.111.

adamı ve fethe katılan askerlerinden mescidler inşâ etmelerini isteyerek, yeni gelen grupların, halk tarafından saygı gören kişilerin etrafında, İstanbul şehrinde yerleşmelerini teşvik etmiştir. Nitekim, fethin hemen ardından görülen, ilk Türk yapıları olarak, mescidlerin inşâ edildiği ve çevresinde mahalleler oluştuğu görülmektedir.

I.2 Fetihten Sonra İstanbul'un İmarı

İstanbul, Bizantion ve daha sonra Doğu Roma'nın başkenti olarak yüzyıllar boyunca önemi korumuştur. Etrafını saran sur duvarları ve içerisinde, Ayasofya'nın önünden başlayarak, Roma'ya kadar uzanan Mese yolunun belirlediği güzergah üzerinde meydanları, şehrin sahil kısımlarında ve hâkim yükseltiler üzerinde yer alan sarayları, dinsel yapıları ve bu dinsel yapıların çevresinde yer alan yerleşim alanlarıyla başlangıçta, düzenli bir Roma kenti olarak kurulmuştur.

Şehri çeviren sur duvarları, 6. yüzyılda Justinianus döneminde, nüfusun artması üzerine, genişletilmiştir. Daha sonraki yüzyıllarda yangınlar ve 1204 yılındaki Latin işgali ile şehirden göçler başlamış ve bu işgalin sona erdiği 1261'de Konstantinopolis'in düzenli bir kent yerleşimi şeklindeki görünümü bozularak, yeniden imara ihtiyaç duymuş, bunun üzerine İmparator VIII. Mikael şehrin, acil ihtiyacı olan, yapıları ve yolları onartmıştır. Bu dönemde büyük mahalleler terk edilerek, mahalleler arasında kalan bölümlerde kentlinin kendi gıda ihtiyacını karşılaması için, bağlık ve bahçelik olarak değerlendirilmiştir. Dinsel yapıların çevresi de aynı şekilde kullanılmaya ve kent içinde manastır yaşamını sürdürülmeye başlanmıştır. Saraylar, meydanlar ve dinsel yapıların önemli bölümünün yıkılmak üzere olduğu ve bu şekliyle kentin köy görünümü kazandığı bilinmektedir. Bu durumuyla şehrin nüfusu, çeşitli kaynaklarda değişik sayılarda karşımıza çıkar. A. M. Scheneider bu sayıyı 40-45.000 kişi [7], Osman Ergin, 25.000 kişi [8], E. H. Ayverdi ise, 70.000 [9] olarak tahmin etmektedir.

---

[7] Ayverdi; **Mahalleler.** s. 71.
[8] Osman Ergin, "İstanbul'un fethinden sonra şehir nasıl imar ve iskân edildi?", **Resimli Tarih Mecmuası**, C. IV, S. 41, İstanbul 1953, s. 2352.
[9] Ayverdi; **Mahalleler.** s. 72.

Fatih Sultan Mehmet, 1 Haziran Cuma günü, İstanbul'un sur içine girerek fetih sonrasında halkın, burada eskisi gibi huzur içerisinde yaşayacaklarının garantisini verdikten sonra, kent içinde yaşamını sürdüren cemaatlerden, Rumların patriği olarak Georgios Skolarios (Gennadios)'ı atayarak, Ermeni patriği olarak da Ovakim'i, Musevî cemaati başındaki Rabbi Moše Kapsali mevcut görevlerinde bırakmıştır [10]. Pera'daki Venedik ve Ceneviz kolonisine de giderek burada da güvenliği sağladıktan sonra, şehrin imarı için Subaşı Karıştıran Süleyman Bey'i tayin etmiştir. Kadı olarak da Hızır Bey'i görevlendirmiştir. Kendisi de İstanbul'da kısa bir süre kaldıktan sonra, Edirne'ye geri dönmüştür.

Karıştıran Süleyman Bey, İstanbul'da ilk olarak surları tamir ettirerek, dolan hendekleri temizlettirir. Bu arada Yedikule de onarılmış ve devletin hazine binası olarak kullanılmıştır. Fatih, İstanbul'da kaldığı yirmi günde Blakherna Sarayı'nda oturduktan sonra, şehirden ayrılırken, bugünkü Beyazıt'ta bir saray yapılmasına karar vermiştir [11].

Fatih, İstanbul'un imarı için de bir ferman çıkartmış, mimar, mühendis ve ustaların şehre gelmelerini istemiştir. Ülkenin her yanından gelen bu kişilerin yolları onarmalarını, bentler ve kemerler yardımıyla kentin her yanına suyun dengeli bir şekilde dağıtılmasını sağlamıştır. Kendisi de av alanları için ve mülkü olarak tutacağı yerleri belirledikten sonra, devletin ileri gelen vezirlerine, din adamlarına, fethe katılan askerlere İstanbul içerisinde boş olan evleri ve arazileri paylaştırarak, yerleşmelerini teşvik etmiştir.

Fethin sonrasındaki ilk günlerde, Fatih kentten ayrılmadan önce, Anadolu'dan ve Rumeli'den 4.000 aileyi İstanbul'a getirmiştir. Bu, kentin azalan nüfusunun arttırılması için atılan ilk adım olarak karşımıza çıkar[12]. Anadolu ve Rumeli valilerine gönderdiği mektuplarda şehirde iskân edilmek üzere ülkenin her

---

[10] Şehabeddin Tekindağ; "Fetihten sonra İstanbul", **Fethin 511. Yıldönümü Konferansları**, İstanbul 1964, s. 43.

[11] Kritovulos; **İstanbul'un Fethi.** (Çev. M. Gökmen) İstanbul 1967, s. 109.
Jean-Lois Bacquě Grammont; "Katip Çelebi'nin Cihan-nümâ'sında Fatih Sultan Mehmed'in dönemi ve fütuhatı", **I. Uluslar arası İstanbul'un Fethi Sempozyumu**, İstanbul 1997, s. 167.

[12] Halil İnalcık, " The re-building of İstanbul by Sultan Mehmed the conqueror", **Cultura Turcica**, C. IV, İstanbul 1964, s. 24.

tarafından halkın getirilmesini istediyse de bu uygulama başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bunun üzerine sürgün yoluna başvurarak kente tekrar eski canlılığına kavuşturmayı amaçlar. İlk olarak yeni alınan Silivri ve Marmara Ereğlisi'nden göçmenler sürgün edilir. Ülkenin huzurunu bozan gruplar da, İstanbul'a getirilerek, yerleştirilmiştir. Nitekim İshak Paşa'nın Konya ve Karaman Seferi sonrasında bu bölgeden İstanbul'a, halkın büyük kısmı göçe zorlanmış, göçmenler bugünkü Aksaray semti ve çevresine yerleştirildiklerinden de bu bölgeye adlarını vermişlerdir [13]. Bunun yanında kentin ticari hayatını canlandırmak maksadıyla Bursa, Edirne, Gelibolu ve Filibe'den de halk, İstanbul'a gönderilir. Bursa halkının ve özellikle tüccar kesimin, İstanbul'a gelmek istememeleri ve bunu ellerindeki ekonomik güç sayesinde belli bir süre ertelemeleri üzerine, Fatih Bursa'ya giderek buradan yapılacak göçü kendisi yönlendirmiştir. Bursa halkı da bugünkü Eyüp semtine iskan edilmiştir. Fethi izleyen tarihlerde Akşemseddin tarafından yeri tespit edilen, Hz. Muhammed'in arkadaşı, Eyüp el-Ensari'nin mezarının çevresine de, h. 863 / m. 1459 tarihinde bir külliye inşâ edilerek [14], sur dışında oluşturulmaya başlanan yerleşimin, ilk temelleri atılarak bu yapılaşmanın çevresinde, mahalleler belirmeye başlamıştır.

Fatih yeni alınan yerlerin halkından da, özellikle tüccar ve gelir düzeyi yüksek kişileri, İstanbul'da yerleşmeleri konusunda yönlendirmiştir. Mahmut Paşa'yı 1468-74 yıllarında bu iş için görevlendirilerek, İstanbul'a gönderilecek kişilerin yöre halkının zengin, sağlıklı ve saygın kişileri arasından seçilmesine özellikle dikkat edildiği bilinmektedir [15]. Kente hızlı nüfus göçü, 1459'da Foça, 1460'da Mora ve hemen arkasından Ege Adaları halkı, 1475'de de Kefe'nin alınması sonrası Konya, Larende, Ereğli bölgesi Ermeni halkı ile, Patras ve Sinop'ta yaşayan Museviler de artarak devam etmiştir [16]. Sürgünler, 1468-71 yılları arasında daha da yoğunlaşmıştır.

---

[13] Y. Yücel-A. Sevim; **Klasik Dönemin Üç Hükümdarı, Fatih, Yavuz, Kanunî.** Ankara 1991, s.95.

[14] Gönül Cantay; "İstanbul'un tarihi topografyası", **Tarihi Kültürü ve Sanatıyla, III. Eyüpsultan Sempozyumu, Tebliğler (28-30 Mayıs 1999)**, İstanbul 2000, s.88.
Gönül Cantay; " Eyüp Sultan Külliyesi", **Tarihi Kültürü ve Sanatıyla, IV. Eyüpsultan Sempozyumu, Tebliğler (05-07 Mayıs 2000)**, İstanbul 2001, s. 156-163.

[15] İbn-i Kemal; **Tevarih'i Al-i Osman, VII. Defter.** (Çev. Şerafeddin Turan) Ankara 1991, s. 291.

[16] Halil İnalcık; "Policy of Mehmed II toward the Greek population of İstanbul and the Byzantine buildings of the city", **Dumbarton Oaks Papers**, S. 23-24, Washington 1969-70, s. 238.

Sürgün edilenlerin, Üsküp'ten gelen grubu, Üsküplü Mahallesi'ne, Yenişehir halkı Yeni Mahalle'ye, Mora'dan gelenler Fenerkapı'ya, Selanik Yahudileri Tekfur Sarayı ve Şuhud Kapısı civarına, Akka, Gazze ve Remle'den gelenler Tahtakale'ye, Balat'tan gelenleri Balat Mahallesi'ne, Arnavutlar Silivrikapı'ya, Safed Yahudileri'ni Hasköy ve Üsküdar'a, Tokat ve Sivas Ermenileri Sulumanastır'a, Manisalıları Macuncu mahallesine, Eğirdirlileri Eğrikapı'ya, Karamanlıları Karaman'a, Konyalılar'ı Küçük Karaman'a, Tireliler'i Vefa'ya, Çarşambalıları Çarşamba'ya, Kastamonuları Kazancı Mahallesi'ne, Trabzonlular'ı Beyazıt Camii civarına, Gelibolululuları tersaneye, İzmirlileri büyük Galata ve Frenklerin Küçük Galata'ya, Sinop ve Samsunluların Tophane'ye yerleştirildikleri Evliya Çelebi tarafından da belirtilmektedir [17].

Fethin sonrasındaki ilk yıllarda, gelen grupların yerleştirildikleri mahallerde mescidlerin de inşaasına başlandığı görülür. Bu nitelikteki ilk yapı ise, Attar Hacı Halil tarafından Unkapanı ve Uzunçarşı'da inşâ edilmiştir [18].

Fatih, çeşitli defalar İstanbul'a gelerek imar faaliyetini yakından takip etmiş 1458'de geldiğinde ise, bu kenti başkenti olarak kabul ederek, kalıcı olarak yerleşmiştir [19]. Bu kentteki en önemli iki yapısı olan, Fatih Külliyesi ve Topkapı Sarayı'nın inşâ kararı da 1459 yılında alınmıştır.

Saray olarak kısa bir süre, bugünkü Beyazıt'ta yer alan ve daha sonraki yıllarda Eski Saray olarak adlandırılan yapıyı kullanan Fatih, yeni inşâ edeceği saray için eski Bizans Akrapolü'nde Zeytinlik denilen mevkîyi seçer [20] . Daha sonra ise, Bizans'ın Havariyun Kilisesi'nin yerine, mimarlığını Atik Sinan'ın yaptığı ve 1462-70 yılları arasında, cami ve çevresinde yer alan diğer fonksiyonel elemanlarıyla kendi adını verdiği büyük külliyesini inşâ ettirmiştir. Bu tarihten sonra, vezirlerin kendi adlarına külliyeler inşâ ettirdikleri görülür. Fatih kentin ticari hayatını canlandırmak için, bedestenlerin yapım masrafını kendi vakfından karşılamış ve

---

[17] Evliya Çelebi; **Seyahatname**. (Çev. Zuhuri Danışman) C. I, İstanbul 1969, s. 114.
[18] Ekrem H. Ayverdi, "İstanbul'un Fethinden sonra yapılan ilk iki mescid", **Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni**, İstanbul 1957, s.29.
[19] Stefanos Yerasimos; "Osmanlı İstanbulu'nun kuruluşu", **Osmanlı İmparatorluğu'nun 7 Yüzyılı "Uluslararası Bir Miras" (25-27 Kasım 1999)**, İstanbul 2000, s.200.
[20] İbn-i Kemal; **a.g.k.**, s. 103.

bugünkü Tahtakale'de de bir hamam inşâ ettirmiştir. İşte bu süreçte veziri Mahmut Paşa da kentin bugün dahi, en işlek ticari merkezi konumunu koruyan ve semtine de adını veren cami, medrese, türbe, hamam ve handan oluşan külliyesini inşâ ettirmiştir (1462). Mahmut Paşa'yı, Aksaray'daki külliyesiyle Murat Paşa, Üsküdar'daki külliyesiyle Rum Mehmet Paşa izlemiş ve bu külliyelerle de kent içinde, mahalleden daha büyük mahalli bölümlenme olan, semtlerin oluşmasını sağlamıştır.

Fatih'in baniliğini yaptığı yapılar, vezirlerin külliyeleri ve Osmanlı toplumunda saygı gören kişilerin, yeni başkentte yaptırdıkları mescit ve oluşturulan vakfiyelerle devamlılığının güvence altına alındığı, İstanbul'un ilk Türk yapılaşmasının, önceden planlanmış imar sistemi içinde gerçekleştiği görülmektedir. Fatih, ilk yapılaşma ve onarımları, tayin ettiği kişilere bırakmış ve daha sonra kentin, gerek nüfus olarak, gerekse yapılaşma olarak, belli bir düzeye gelmesinin ardından, İstanbul'u başkenti olarak ilan edip tahtını buraya taşımıştır. Planlanan yapılaşmanın sonuçları ise Kadı Muhyiddin tarafından 1478 yılında yapılan nüfus sayımı ile ortaya çıkar. Buna göre; Müslümanlar, Rumlar, Museviler, Kefeliler, Karaman Ermenileri, çingeneler, Latinler olarak sınıflanan İstanbul halkı, İstanbul ve Galata olarak iki bölgeye ayrılarak sayım gerçekleştirilmiştir. Toplam 16324 hanenin kentte yaşadığı ve buna karşılık gelen yaklaşık 75.000 kişilik nüfusun da % 41,7'sinin gayrimüslim olduğu bu sayımda ortaya çıkmıştır. Böylece İstanbul'un fethi gibi yerleşmesinin de planlanıp sistemli bir şekilde uygulamaya konulduğu ve bunun sonuçlarının da yapılan sayımla belirlendiği ve belgelendiği ortaya çıkmaktadır.

II. BÖLÜM- FATİH DÖNEMİ MESCİDLERİ

II. 1 Bizans Şapellerinden Mescide Dönüştürülen Yapılar

İstanbul'da, Bizans döneminde kaynaklardan elde edilen verilere göre, yaklaşık 325 manastır ve 485 kilise inşâ edilmiştir. Bu sayı 1453 öncesinde ise, kullanılabilen Hristiyan yapısı olarak 18'e inmiş, diğer pek çok yapı ya kaderine terkedilmiş ya da taş ocağı olarak surların inşâasında kullanılmıştır. Fetih sonrasında ise, 17. yüzyıla kadar uzanan süreçte cami veya mescide çevrilen Hrıstiyan yapıları, İstanbul'da kısa zaman aralıkları ile görülen yangınlardan ve büyük depremlerden nasibini almış ve günümüze, az sayıda da olsa kiliseden dönmüş şekliyle, korunarak ulaşmıştır [21].

Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'da kiliseden camiye çevirdiği ilk yapı Aya Sofya'dır. Daha sonra ise, şehirde kendi külliyesini inşâ ettirene kadar , Pantrakrator Manastırı medrese-mescit olarak kullanılmış, Pentopoplos Manastırı da imaret adıyla misafirhane fonksiyonuyla kullanılmış ve adı da Eski İmaret Mescidi olarak değiştirmiştir. Bu döneme, Akateleptos Manastırı da kalender adı verilen dervişler tarafından zaviye olarak kullanılır. Fatih tarafından kiliseden çevrilen bu yapıların dışında devrin ünlü alimi ve Fatih'in hocası Molla Gürani tarafından da Hagios Theodoros Tyron Kilisesi camiye çevrilmiştir.

Kilise niteliğindeki büyük yapıların dışında mahalle ölçeğinde inşâ edilmiş şapel niteliğindeki yapılardan bazıları da, mescide dönüştürülmüştür.

Bizans kiliselerinin camiye çevrilmesi, II. Beyazid döneminde daha da yoğun olarak görülmektedir. Bu dönemde devletin üst düzey yöneticileri Atik Ali Paşa, Küçük Ayasofya gibi büyük kiliseleri camiye dönüştürmüşlerdir. 16. yüzyılda ise bir kaç yapı kiliseden camiye dönüştürülmüş 17. yüzyıla gelindiğinde ise bu tür uygulamaların artık yapılmadığı görülmektedir.

---

[21] Semavi Eyice; " İstanbul'un camiye çevrilen kiliseleri", **Türkiye Anıt ve Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı Yıllığı**, C. I, S. 2, İstanbul 1986, s. 9.

Fatih döneminde mescide dönüştürülen şapel niteliğindeki yapılardan Manastır (Mustafa Çavuş) Mescidi dışındaki diğer yapılar günümüze ulaşmamıştır. Bu yapılardan tespit edilenler şunlardır:

Balaban Ağa Mescidi : Şehzadebaşı'nda bulunan hexagonal planlı, 5. yüzyıl yapısı Balaban Ağa Mescidi, 1911 yılında yangın geçirerek, 1930 yılında da arsası, Vakıflar İdaresi tarafından satılarak yok edilmiştir [22].

Etyemez Tekke Mescidi (Mirza Baba Mescidi): Bugünkü Koca Mustafa Paşa'da yer alan yapı, bu semtte inşâ edilen Sosyal Sigortalar Hastanesi'nin inşâası sırasında yıktırılmıştır. Mescidin Bizans dönemindeki adı ve hangi dönemde inşâ edildiğine dair bir bilgi yoktur. Fetihten sonra, Fatih'in askerlerinden Durmuş Mirza Baba İbn-i Ömer'ül-Neccârî tarafından mescide çevrilmiş ve Sa'dî tarikatı tarafından tekke olarak kullanılmıştır. Ayvansarayi, vakfiyesinin h. 886 / m. 1481 tarihinde yapıldığını belirtmekte ise de, mahallesinde vakıf yoktur [23]. Masrafları hassa harcından karşılanmıştır. Yapı 1935'lere kadar ibadete açık olarak kullanılmaktayken, 1950'li yıllarda harap olmuştur [24].

Hoca Hayreddin Mescidi : Fatih, Mesih Paşa civarındadır. Mescidin Bizans dönemi ile ilgili bilgi mevcut değildir. Vakfiyesine göre medresesi ve bugünkü Unkapanı'nda Üç Mihraplı Mescit olarak bilinen bir mescidi daha vardır. Hoca Hayreddin, h. 880 / m. 1475-76 yılında ölmüştür, mahallesi de 1934 yılında Hoca Üveys Mahallesi sınırları içerisinde kalmıştır [25].

Kasım Ağa Mescidi : Edirnekapı, Çukurbostan'da yer alır. Semavi Eyice tarafından erken Bizans döneminde inşâ edildiği ileri sürülmüştür. Fatih döneminde harabe halindeki yapı, Sekbanbaşı Kasım Ağa tarafından mescide dönüştürülmüş, bu

---

[22] Semavi Eyice; **a.g.m.**, s.13.
[23] Ayvansarayî; **Hadika.** s. 32 ; Barkan-Ayverdi ; **Vakıflar Tahrir Defteri.** s.379.
[24] Ekrem H. Ayverdi; **Fatih Devri**. s. 457-458.
Semavi Eyice ; **a. g. m.,** s. 13.
[25] Ayvansarayî; **Hadika.** s. 86,139 ; Barkan-Ayverdi; **Vakıflar Tahrir Defteri.** s.209.

dönemde kapsamlı bir onarım görmüştür. 1894 depremi ve 1919'da yangın geçirerek zamanla ortadan kalkmıştır. Bugün yerinde aynı adla yeni bir mescit yer alır.

Mescidin vakıf kaydı vardır, mahallesi, Derviş Ali Mahallesi sınırları içine alınmıştır [26].

Sancaktar Hayreddin Mescidi : Yapı Koca Mustafa Paşa'da, Sulu Manastır'ın kuzeyinde yer alır. Gastria Manastırı'na ait bir yapı olabileceği ileri sürülmüştür. Sancaktar Hayreddin tarafından mescide dönüştürülmüş ve adına vakfiye düzenlenmiştir. Daha sonraki tarihlerde ise Maktul Mustafa Paşa tarafından minber ilâvesiyle camiye dönüştürülür. Minaresinin de olduğu bilinen yapı, 1894 depreminde yıkılmıştır. Bugün yerinde bir türbe yer almaktadır [27].

Toklu İbrahim Dede Mescidi : Ayvansaray'da surların dibinde yer alır. İlk yapılaşması İmparator Theophilus'un büyük kız kardeşi tarafından 8. yüzyıldandır, Isaac Comnenus tarafından da 11. yüzyılda yeniden inşâ edilmiştir. 12. Yüzyılda İmparator II. John Comnenus tarafından da onarılan yapı, İstanbul'un Araplar tarafından kuşatılması sırasında ölen ve burada bir mezarının olduğu bilinen, Hz. Muhammed'in arkadaşı Şeyh İbrahim Toklu Dede'ye ithafen, mescide dönüştürülmüş, türbesi Çorlulu Ali Paşa tarafından onarılıp bir de çeşme inşâ edilmiştir. St. Thecla Kilisesi olarak bilinen yapının, mahallesi vardır [28]. 1927 yılında yıkılmıştır.

Yıldız Dede Mescidi : Bahçekapı'da Hamidiye Camii'nin yerinde olduğu bilinen ve bugün mevcut olmayan mescidin niteliği hakkında bilgi mevcut değildir.

Mustafa Çavuş (Manastır) Mescidi: Fatih döneminde inşâ edilip günümüze ulaşan tek örnek Mustafa Çavuş Mescidi'dir. Topkapı Millet Caddesi, İ.E.T.T. Otobüs Garajı'nın sınırları içerisinde yer alan yapı, İmparator VIII. Mikhael Paleologos'un kız kardeşi Maria'nın, inşâ ettirdiği Kyra Martha Manastırı'na ait bir

---

[26] Ayvansarayî; **Hadika.** s. 220 ; Barkan-Ayverdi; **Vakıflar Tahrir Defteri.** s. 406; Semavi Eyice; **a.g.m.**, s.170.

[27] Von Alexander Milingen; **Byzantine Churces in Costantinople : Their History and Architecture.** London 1912s. 268, 270-271; Thomas F. Mathews; **The Byzantine Churces of İstanbul : A Photographic Survey.** Pensilvaniya 1976, s. 231; Ayvansarayî; **Hadika.** s.170.

yapı olabileceği kabul edilmektedir. İstanbul'un fethi sonrasında Fatih'in hizmetkarlarından Mustafa Çavuş tarafından mescide çevrilmiş, masrafları da Fatih Vakfiyesi'nden karşılanmıştır. Tek nefli bir şapel niteliğindeki yapı, bugün İ.E.T.T. görevlileri tarafından mescit olarak kullanılmaktadır.

II.2 Fatih Döneminde İnşa Edilen Mescitler

Fatih Sultan Mehmet, 1453 yılında İstanbul'un fethinin ardından, harap haldeki Bizans'ın başkenti İstanbul'un yeniden imarı için, ferman yazdırarak, Osmanlı ülkesinin her tarafından işçi, usta ve mimar ile kullanılacak malzemenin hazırlanmasını istemiştir. Hizmet yapıları, yollar, su kemerleri vb. yapılar tamir edildikten sonra, yeni fethedilen yerlerden ve kendi ülkesi içerisinden halkı, başkent yapacağı İstanbul'un şenlendirilmesi için bu kente göndermiştir. Gelen halk kitleleri tarafından saygı duyulan kişiler, padişaha yakın asker, bürokrat ve din görevlileri tarafından da inşâ edilen mescidlerin çevresinde, yeni mahalleler oluşmaya başlamıştır.

İstanbul'da 1509,1648,1765,1894 yıllarında görülen şiddetli depremler,1908, 1911, 1918 ve 1919'da yaşanan büyük yangınlar konutlara ve kamu binalarında önemli zararlara neden olduğu gibi, dini yapılara da tahrip etmiş, pek çoğu ya yok olmuş, ya da kapsamlı onarımlara ihtiyaç duyacak şekilde hasar görmüştür. Bu şekilde büyük hasara uğrayan yapılardan bazıları, yıktırılarak, yerine dönemin mimari üslubuna uygun camiler inşâ edilmiştir.

1950'lerdeki İstanbul'un imar faaliyetleri sırasında da, açılan geniş caddeler ve yolların geçeceği yerdeki dini yapılar yıktırılmış, bazıları ise mevcut plan ve mimari özellikleri göz önüne alınmaksızın, aynı adla başka bir yerde yeniden inşâ edilmiştir.

Fatih döneminde inşâ edilen mescidlerin, bugün mevcut olmayan, plan bütünlüğünü önemli ölçüde koruyarak günümüze ulaşan ve yıktırılarak yerine inşâ

---

[28] Von Alexander Milingen; **a. g. k.**, s. 209-211; Ayvansarayî; **Hadika,** s.197.

edildiği dönemdeki mimari üsluba göre yeniden inşâ edilenlerle sayısı 167'yi bulmaktadır.

Fatih Döneminde inşâ edilerek zamanla yangınlar, depremler ve yol açımları ile günümüze ulaşmayan, mescidlerden tespit edebildiklerimiz Tablo 2.1'de verilmiştir. Yapılan tarihlendirmede günümüze ulaşan şekliyle kitabe bulunmadığı için baninin mezar taşı mevcut ise, buradan hareket edilmiş, eğer mevcut değil ise, vakfiye kaydında yer alan tarih göz önüne alınarak, tarihlendirilmiştir. Mescidlerden, Fatih döneminde vakfiyesi düzenlenen örnekler olduğu gibi, bazı yapıların 16. yüzyılın ikinci yarısına kadar uzanan süreçte vakfiyelerinin düzenlendiği görülür.

Yine Fatih döneminde inşa edilen ve plan şeması değişmeden günümüze ulaşan mescidler Tablo 2.2'de, plan şeması değişerek günümüze ulaşanlar da Tablo 2.3'de verilmiştir.

Tablo 2.1 Fatih Döneminde İnşa Edilip Günümüze Ulaşmayan Mescidler

Mescidin Adı	**Tarihi**	**Yeri**
Hacı Halil Attar Mescidi	1456	Tahtakale
Sinanüddin Yusuf Mescidi	1456	Eyüp
Balçık Tekkesi Mescidi	1459	Eyüp
Divane Ali Bey Mescidi	1462	Gedikpaşa
Mimar Kemaloğlu Mescidi	1463	Beyazıt
Bezzaz-ı Cedid Mescidi	1473	Tahtakale
Elvan-zâde Mescidi	1473	Sirkeci
Elvan-zade Mescidi	1473	Unkapanı
Mimar Ayas Mescidi	1475	Saraçhane
Muhyiddin Kocavi Mescidi	1475	Aşık Paşa
Hoca Teberrük Mescidi	1476	Zeyrek
Nuri Dede Mescidi	1476	Topkapı
Uzun Şuca Mescidi	1477	Beyazid
Uzun Şuca Mescidi	1477	-
Hubyar Mescidi *	1477	Sirkeci
Hubyar Mescidi	1477	Cerrahpaşa
Çakır Ağa Mescidi *	1479	Aksaray
Çakır Ağa Mescidi	1479	Aksaray

Şeyh Mahmud Mescidi	1481	Fatih
Altı Poğaça Mescidi	1482	Fatih Camii'nin kuzeyi
Daye Hatun Mescidi *	1485	Mahmutpaşa
Daye Hatun Mescidi	1485	Sirkeci
Sarı Gürz Mescidi	1485	Akdeniz Caddesi
Hoca Rüstem Mescidi	1485	Cağaloğlu
Molla Gürani Mescidi	1488	Fındıkzade
Molla Gürani Mescidi	1488	Galata
Softa Sinan Mescidi	1489	Halıcılar
Şehremini Mescidi *	1489	Şehremini
Muhtesip Karagöz Mescidi	1489	Saraçhane
Güngörmez Mescidi	1490	Sultanahmet
Oruç Gazi Mescidi	1491	Aksaray
Gureba Hüseyin Ağa Mescidi	1494	Aksaray
Başçı Mahmud Mescidi	1494	Cerrahpaşa
Molla Fenari Mescidi	1495	Çemberlitaş
Kirmasti Mescidi	1495	Fatih Camii'nin batısı
Baba Hasan Alemi Mescidi *	1497	Aksaray
Eftal-zade Mescidi	1497-8	Fatih
Sinan Çelebi Mescidi	1500	Fatih Camii'nin batısı
Molla Şeref Mescidi*	1514	Vatan Caddesi
Kız Ahmed Efendi Mescidi	1516	Aksaray
Baklalı Kemalüddin Mescid	1518	Langa
Kangılı Mescid	1537	Sultan Ahmet
Hacı Muhyiddin Mescidi	1543	Edirnekapı
Voynuk Şücaaddin Mescidi	1546	Unkapanı
Acemi Oğlanlar Mescidi	Fatih Dönemi	Şehzadebaşı
Acemoğlu Mescidi	Fatih Dönemi	Mısır Çarşısı civarı
Alem Bey Mescidi	Fatih Dönemi	Laleli Camii civarı
Asmalı Mescid	Fatih Dönemi	Piyer Loti Caddesi üzeri
Avcı Bey Mescidi *	Fatih Dönemi	Edirnekapı
Bereketzade Mescidi *	Fatih Dönemi	Galata
Cankurtaran Mescidi *	Fatih Dönemi	Ahırkapı
Çayır Başı Mescidi	Fatih Dönemi	Edirnekapı
Demirciler Mescidi	Fatih Dönemi	Fatih
Divanhane Mescidi	Fatih Dönemi	Kasımpaşa
Durbali Mescidi	Fatih Dönemi	Üsküdar

Fatih Mescidi	Fatih Devri	Rumelihisarı
Fenai Mescidi	Fatih Dönemi	Kızıl Elma Caddesi
Gümrük Önü Mescidi	Fatih Dönemi	Eminönü
Hacı Timur Mescidi	Fatih Dönemi	Şehremeni
Harbi Mescidi	Fatih Dönemi	Topkapı
Hindiler Tekkesi Mescidi	Fatih Dönemi	Aksaray
Hoca Ferhad Mescidi	Fatih Dönemi	Divan Yolu Caddesi
Hoca Üveys Mescidi	Fatih Dönemi	Fatih
Kıztaşı Mescidi	Fatih Dönemi	Fatih
Kireç İskelesi Mescidi	Fatih Dönemi	Yalı Köşkü Caddesi
Kovacı Dede Mescidi *	Fatih Dönemi	Çarşamba
Kürkçü Hanı Mescidi	Fatih Dönemi	Mahmut Paşa
Mehmed Bey Mescidi	Fatih Dönemi	Edirnekapı
Nevbahar Mescidi *	Fatih Dönemi	Haseki
Okmeydanı Mescidi	Fatih Dönemi	Okmeydanı
Saraç Hane Mescidi	Fatih Dönemi	Saraçhane
Sarı Lütfi Mescidi	Fatih Dönemi	Eyüp
Sarı Musa Mescidi	Fatih Dönemi	Haseki
Sarı Nasuh Mescidi	Fatih Dönemi	Karadeniz Caddesi
Sarı Nasuh Mescidi	Fatih Dönemi	Deniz Abdal Mahallesi
Selçuk Sultan Mescidi	Fatih Dönemi	Aksaray
Servi Mescidi	Fatih Dönemi	Cağaloğlu
Simkeşhane Mescidi	Fatih Dönemi	Beyazid
Sofiler Mescidi	Fatih Dönemi	Topkapı
Şeref Ağa Mescidi	Fatih Dönemi	Nur-i Osmaniye Cad.
Şeyh Davud Mescidi	Fatih Dönemi	Tahta Kale
Tahta Kale Mescidi	Fatih Dönemi	Tahtakale
Tarsus Mescidi	Fatih Dönemi	Silivrikapı
Tekneciler Mescidi	Fatih Dönemi	Eminönü
Uzun Yusuf Mescidi *	Fatih Dönemi	Topkapı
Yedi Kule Mescidi	Fatih Dönemi	Yedikule
Yeni Han Mescidi	Fatih Dönemi	-
Yüzeroğlu Mescidi	Fatih Dönemi	Unkapanı-Cibali arası
Zarbhane Mescidi	Fatih Dönemi	Beyazid
Zenburcu Mescidi	Fatih Dönemi	Tahtakale

* Bu mescidlerin mahalleri bugün de mescidin adıyla anılmaktadır. (Mescit listesi, Ekrem H. Ayverdi; **Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri 855-886 (1451-1481).** İstanbul 1989'dan düzenlenerek oluşturulmuştur)

Tablo 2.2 Fatih Döneminde İnşa Edilip Plan Şeması Değişmeden Günümüze Ulaşan Mescidler

Mescidin Adı	**Tarihi**	**Yeri**
Beyazid Ağa Mescidi	1453	Topkapı
Akseki Mescidi	1453	Fatih
Yavuz Er Sinan Mescidi	1455	Eminönü
Hacı İsa Mescidi	1455-6	Balat
İbn-i Meddas Mescidi	1456	Unkapanı-Cibali arası
Hacı Halil Mescidi	1456	Unkapanı
Hızır Bey Mescidi	1458	Unkapanı
Tahta Minare Mescidi	1458	Balat
Akşemseddin Mescidi	1459	Fatih
Sekbanbaşı Yakup Ağa Mescidi	1461	Sultanahmet
Yarhisar Mescidi	1461	Fatih
Hoca Alaaddin Mescidi	1462	Eminönü
Kasap Demirhan Mescidi	1462	Fatih-Haydar
Sofular Mescidi	1464	Eyüp
Mercan Ağa Mescidi	1464	Eminönü
Kumrulu Mescit	1464	Fatih-Yavuz Selim
Emin Bey Mescidi	1464	Sultanahmet
Molla Hüsrev Mescidi	1465	Vefa
Yerebatan Mescidi	1465	Eminönü-Sultanahmet
Tahta Kadı Mescidi	1468	Kasımpaşa
İshak Paşa Mescidi	1468-9	Eminönü-Cankurtaran
Hoca Hamza Mescidi	1469	Küçükpazar
Üç Mihraplı Mescit	1469-70	Unkapanı
Kantarcılar Mescidi	1470	Eminönü-Küçükpazar
Sarı Beyazid Mescidi	1471	Eminönü-Küçükpazar
Hoca Piri Mescidi	1472	Çarşıkapı
Timurtaş Mescidi	1472	Eminönü-Kantarcılar
Haraççı Mehmet Paşa Mescidi	1475	Unkapanı
Debbağ Yunus Mescidi	1476	Fatih-Sultan Selim
Saman-ı Viran-ı Evvel Mescidi	1477	Eminönü

Saman-ı Viran-ı Sanî Mescidi	1477	Eminönü
Beyceğiz Mescidi	1478	Fatih
Yavaşça Şahin Mescidi	1478	Eminönü-Uzunçarşı
Çakır Ağa Mescidi	1479	Beyazid
Dülgerzade Mescidi	1482	Fatih
Molla Aşkî Mescidi	1483	Balat
Hoşkadem Mescidi	1483	Aksaray-Kemalpaşa Cad.
Karaki Hüseyin Çelebi Mescidi	1483	Eminönü-Hocapaşa
Manisalı Mehmed Paşa Mescidi	1484	Fatih-Atpazarı
Ekmekçibaşı Mescidi	1485	Beşiktaş
Keyci Hatun Mescidi	1485	Fatih-Haseki
Nahılbend Mescidi	1503	Fatih
Pirinççi Sinan Mescidi	1504	Fatih-Malta
Tuzcu Baba Mescidi	Fatih Dönemi	Beşiktaş
Mimar Ağa Mescidi	Fatih Dönemi	Vefa
Arpacılar Mescidi	Fatih Dönemi	Eminönü-Bahçekapı
Ağalar Mescidi	Fatih Dönemi	Topkapı Saray III. Avlu
Kızıl Minare Mescidi	Fatih Dönemi	Aksaray-Horhor Cad.
Sadi Kazgani Mescidi	Fatih Dönemi	Aksaray-Muratpaşa
Hacı Bayram Kaftani Mescidi	Fatih Dönemi	Aksaray
Katip Muslihiddin Mescidi	Fatih Dönemi	Fatih
Kasım Çavuş Mescidi	Fatih Dönemi	Eyüp
Ülice Baba Mescidi	Fatih Dönemi	Eyüp
Okçu Musa Mescidi	Fatih Dönemi	Karaköy
Yatağan Mescidi	Fatih Dönemi	Fatih-Eğrikapı
Emin Sinan Mescidi	Fatih Dönemi	Eminönü
Nalbant Mescidi	Fatih Dönemi	Kumkapı
Ahmet Kethuda Mescidi	Fatih Dönemi	Fatih
Ali Fakih Mescidi	Fatih Dönemi	Fatih
Kasap İlyas Mescidi	Fatih Dönemi	Samatya
Koruk Mahmut Ağa Mescidi	Fatih Dönemi	Şehremini
Fethi Çelebi	Fatih Dönemi	Eyüp-Otakçılar
Molla Fenari Mescidi	Fatih Dönemi	Cağaloğlu
Fatih Mescidi	Fatih Dönemi	Kazlıçeşme
Kemal Paşa Mescidi	Fatih Dönemi	Laleli

Tablo 2.3 Fatih Döneminde İnşa Edilip Plan Şeması Değişerek Günümüze Ulaşan Mescidler

Mescidin Adı	Tarihi	Yeri	Değişiklik Yılı
Ya Vedud Mescidi	1453-5	Eyüp-Ayvansaray	1711
Bâlâ Süleyman Ağa Mescidi	1453-7	Silivrikapı	1863-1864
Molla Hüsrev Mescidi	1465	Fatih-Sofular Cad.	19. Yüzyıl
Nişancı Mehmet Ağa Mescidi	1475	Kumkapı	19. Yüzyıl
Uzun Şüca Mescidi	1477	Sultanahmet	19. Yüzyıl
Üskübi Çakır Ağa Mescidi	1479	Unkapanı	19. Yüzyıl
Nallı Mescid	Fatih Dönemi	Cağaloğlu	19. Yüzyıl
Hacı Küçük Mescidi	Fatih Dönemi	Mahmutpaşa	19. Yüzyıl
Handan Ağa Mescidi	Fatih Dönemi	Hasköy	1874
Anadolu Hisarı Mescidi	Fatih Dönemi	Anadolu Hisarı	1866

III. BÖLÜM - KATALOG

III.1 Mustafa Çavuş Mescidi

Katalog No : 1

Plan No : 1

Resim No : 1-2

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Maria Paleologos (?) – Muslihiddin Mustafa Çavuş

Yeri : Topkapı, Millet Caddesi, İ.E.T.T Otobüs Garajı'nın içerisinde yer alır.

Tarihlendirme : Yapı, İmparator VIII. Mikhael Palaiologos'un kızkardeşi Maria'nın 13. yüzyıl sonlarında kurduğu Kyra Martha Manastırı'na aittir. Aslî şeklinin Yunan haçı planlı olduğu ileri sürülmüştür. Nitekim bugün yapının yanından geçen Millet Caddesi'nin açımı sırasında da bu görüşü destekler kanıtlar bulunmuştur [29]. Bugünkü görünümü itibariyle şapel niteliğindeki yapı, İstanbul'un fethi sonrasında Fatih Sultan Mehmet'in hizmetkârlarından Mustafa Çavuş tarafından mescide çevrilerek ibadete açılmış, masrafları da Fatih'in vakfından karşılanmıştır [30]. 1960'lı yıllarda onarım görerek, giriş bölümüne, demir çubuklarla bölümlenmiş bir sundurma ilâve edilmiştir.

---

[29] Semavi Eyice ; **Son Devir Bizans Mimarisi, İstanbul'da Paleologoslar Devri Anıtları**. İstanbul 1980, s. 35-36; Semavi Eyice ; " Sekbanbaşı İbrahim Ağa Mescidi ve İstanbul'un tarihi topografyası hakkında bir not", **Fatih ve İstanbul**, c.2, S. 7-12, İstanbul 1954, s. 148; Semavi Eyice ; "İstanbul'un camiye çevrilen kiliseleri", **Türkiye Anıt ve Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı Yıllığı**, C. I, S. 2, İstanbul 1986, s.14; Wolfgang Müller-Wiener; **Bild Lexikon zur Topographie İstanbuls.** Tubingen 1977, s. 184.

[30] Ayvansarayî; **Hadika.** s. 205 ; Öz , **İstanbul Camileri I-II.** s. 100 ; Barkan-Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 394 ; Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 452 ; Komisyon; **Fatih Camileri.** s.180. Yapı, Manastır Mescidi, Kilise Mescidi olarak da bilinir. Fatih döneminde mahallesi vardır bugün Ereğli Mahallesi sınırları içerisine alınmıştır. Ayverdi; **Mahalleler**. s. 34.

Planı : Tek nefli, şapel niteliğinde olan yapının apsis çıkıntısı dahil boyu 12, 20 m., eni ise 8m.'dir. Hadika'da belirtilen tahta minare bugün mevcut değildir.

Mimarî : Genel plan şeması ile dikdörtgen planlı olan yapıya, giriş yönünde demir çubuklar ve aralarında yer alan cam plakalarla çevrilmiş bölümden geçilerek girilir. Harime, üzeri çapraz tonoz örtülü üç bölümlü narteks ve doğusunda yer alan kompozit başlıklı iki sütun ve üzerinde atılan üç kemerli bölüm, geçildikten sonra ulaşılır. Bu bölümün doğu ucunda, bir ana apsis ve iki yanında daha küçük ölçülerde içten yuvarlak dıştan çokgen apsisler yer alır. Yapının aydınlanması, giriş dışındaki üç cephede yer alan pencereler ile sağlanır. Mescide çevrilmesinden sonra, apsislerden güneyde yer alan mihraba dönüştürülmüş ve ahşap kaplamalı minber ilave edilmiştir. Yapının batısında dış cephede derin bir niş yer alır. Duvarlar tuğla-derz ve moloz taşlardan oluşturulmuş almaşık duvar örgüsüne sahiptir. Çatı dört yöne eğimli ve kiremit kaplıdır. Minaresi bulunmamaktadır.

Değerlendirme : Bizans'ın son döneminde inşâ edilen yapının, özgün şekli tartışmalı durumdadır. Fetih sonrasında mescide çevrilmesinde Fatih bütün masrafları üstlenerek, Mustafa Çavuş'un bu girişimini desteklemiştir. Fatih döneminden günümüze ulaşan ana yapısı Bizans döneminine ait, tek mescid örneğidir.

III.2 Beyazid Ağa Mescidi

Katalog No : 2

Plan No : 2

Resim No :3

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Beyazid Bey Bin Abdullah

Yeri : Beyazid Ağa Mah. Topkapı Kaleiçi Cad. No : 29

Tarihlendirme : Yapı, Fatih dönemi sekbanbaşılarından Beyazid Ağa tarafından h. 857 / m. 1453 yılında inşâ edilmiştir. Baninin, Mevlana b. İshak tarafından h. 927 / m. 1520 tarihinde düzenlenmiş bir vakfiyesi vardır. Mescit, yüzyıl başında ve 1954-1957 yılları arasında mahalle halkı tarafından onarımdan geçirilerek, günümüze ibadete açık şekliyle ulaşmıştır [31].

Planı : 14, 25 x 11 m. ölçülerinde dikdörtgen plan şemasındaki yapının, kuzeybatısında kare kaideli minare yer alır.

Mimari : Topkapı sur içinde yer alan yapı, eğimli arazinin düzleştirilmesi sonrasında, bu arsa üzerine inşâ edilmiştir. Etrafını çeviren avlu duvarına ve cadde üzerinde yer alan kapısına merdivenler yardımıyla ulaşılır. Buradan yapının demir şebekelerle bölümlenmiş giriş kısmına ve harim kapısı yoluyla da yapıya ulaşılır. Kapı ile aynı aks üzerinde, alçıdan yeni imal edilmiş mihrap yer alır. Mihrabın sağında yer alan minber ile, solunda vaaz kürsüsü ahşap ve

---

[31] Barkan– Ayverdi; **Tahrîr Defteri**. s. 395. ; Ayvansarayî; **Hadika.** s. 57 ; Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 323-324. ; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s.35; Komisyon ; **Fatih Camileri.** s. 67. Mahallesi aynı adla devam etmektedir. Ayverdi; **Mahalleler.** s.15.

yenidir. Kuzey ve güneyde iki, doğu ve batıda üçer pencere ile aydınlanan yapının kuzeyinde, iki kare kesitli destek üzerinde yükselen betonarme kadınlar mahfeli yer alır. Pencereler iki katlı olarak düzenlenmiştir, alt sıradakiler dikdörtgen mermer söveli, üst bölümdekiler ise sivri kemerli pencereler şeklindedir. Tavan düz betonarme, çatı ise dört yöne eğimli ve üzeri kiremit kaplıdır. Kuzeybatıda kare kaideli ve kurşun kaplı sivri külaha sahip minare yer alır. Ana beden duvarları betonarme ve moloz taş kullanılarak oluşturulmuştur. Güneyde baninin mezarı bulunmaktadır.

Değerlendirme : 1954-57 yılındaki onarımla günümüze ulaşan yapıda, ölçüler değiştirilerek büyütülmüş ve mescit, betonarme + moloz taş kullanılarak yeniden inşâ edilmiştir.

III.3 Akseki Mescidi

Katalog No : 3

Plan No : 3

Resim No : 4

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Akseki Kemaleddin Efendi

Yeri : Fatih, Muhtesip İskender Mahallesi, Hırka-i Şerif Camii karşısı

Tarihlendirme : Mescid, Fatih döneminde İstanbul'un alınmasında görev almış, Akseki Kemaleddin Efendi tarafından inşâ edilmiştir. İnşâ tarihini veren bir kitâbe bulunmazken, baniye ait vakıf kaydı günümüze ulaşmıştır. Bu vakfiyede adı "Mahalle-i Mescid-i Akseki Der Nezd-i Hamam-ı Ali Paşa" olarak geçer [32]. Mihrap önünde gömülü olan Akseki Kemaleddin Efendi'nin yenilenmiş mezar taşında ise, vefat tarihi olarak, h. 857 / m. 1453 tarihi okunmaktadır.

Mescid, inşâasından sonraki dönemlerde, Reissü'l-Küttab Dal Mehmed Efendi (Öl. h. 1013 / m. 1604) ve 17. yüzyılda, Hacı Mehmed Şevki Efendi tarafından h. 1325 / m. 1897 yılında onarılmıştır [33]. Üç baninin de mezarları mihrap önünde yer alır. 1987 Yılında yapılan kapsamlı onarımla da günümüze namaza açık şekliyle ulaşmıştır.

---

[32] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 314. ; Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 414.

[33] AYVANSARAYİ; **Hadika.** s. 52. ; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 21.; Yapı "Dal Camii", "Akseki Kemaleddin Camii" olarak da bilinir. Emine Naza; "Akseki Camii" , **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,** C. I, İstanbul 1994, s.165 ; Reşat E. Koçu; "Akseki Camii",**İstanbul Ansiklopedisi,** C. II., İstanbul 1971, s. 543-544. ; Komisyon ; **Fatih Camileri.** s. 52.; Yapı 1958 yılında namaza kapalı olarak görülmektedir. Mahallesi vardır, 1934 yılındaki düzenlemeyle, Muhtesip İskender Mahallesi sınırları içerisine alınmıştır. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 11-12.

Planı : 12, 5 x 10, 85 ölçülerinde, dikdörtgen plan şemasındaki yapının, harim bölümünün kuzeyinde, iki kare destek üzerinde kadınlar mahfeli bulunmaktadır. Kuzeyde de, son cemaat yeri, batıda ise kare kaideli minare yer alır.

Mimarî : Mescit, Akseki Caddesi üzerinde ve Hırka-i Şerif Camii'nin karşısındadır. İki kapıyla girilen, avlu duvarı ile çevrilidir. Akseki Caddesi üzerindeki girişin hemen üzerinde, talik yazıyla yazılmış bir onarım kitâbesi yer alır. Bu kitabede, üç baninin de adı geçmektedir. Bu kapıyla avluya, buradan üç serbest destekle dışarıya açılan, son cemaat yerine ve bu bölümden de bir kapı ile, harim bölümüne ulaşılır. Harim bölümü giriş cephesinin dışındaki üç cephede açılan ikişer pencere ile aydınlatılmaktadır. Minber yeni yapılmış ve ahşaptır, mihrap ise dışa taşan görünümüyle 1987 onarımında elden geçerek günümüze ulaşmıştır. Yapının tavanı da düz ahşaptır. Harimde kuzey yönde ise, iki kare kesitli destek üzerinde ahşap kadınlar mahfeli yer alır. Mahfele çıkış batıdan sağlanmıştır. Mahfelin batısında ise, dışarıya açılan ikinci kapı bulunmaktadır. Bu kapının güneyinde kare kaide üzerinde, betonarme minare yükselir. Yapının ana giriş cephesinde ise, giriş kapısı ve üç pencere ile kuzey yöne, bir pencere ile de doğuya açılan açıklıklarıyla, son cemeat yeri bulunur. Mescidin dışı ahşap ile kaplanmıştır, çatı ise dört yöne eğimli ve kiremit kaplıdır.

Mescidin avlusunda kuran kursu ve abdest muslukları yer alır. Mihrap önünde de yapının üç banisine ait mezar taşları yenilenmiş olarak bulunmaktadır.

Değerlendirme : İstanbul'un fethiyle aynı yıl inşâ edilmiş olan yapıdan özgün haliyle hiç bir unsur günümüze ulaşmamıştır. Haliç kıyısındaki ilk yapılaşmanın dışında aynı tarihlerde, Fatih semtinde de mescit inşâasına başlandığı bu yapı ile ortaya çıkmaktadır.

III.4. Yavuz Er Sinan Mescidi

Katalog No : 4

Plan No : 4

Resim No : 5

Mimarı : Bilinmiyor.

Baniî : Yavuz Er Sinan

Yeri : Eminönü İlçesi, Eminönü-Unkapanı, Ragıp Gümüşpala Caddesi

Tarihlendirme : Yapının inşâ tarihini gösteren kitabe yoktur, fakat Mevlana Mustafa b. Mehmed imzasıyla, h. 889 Ramazan-ı evalininde / m. Eylül 1484 sonlarında düzenlenmiş günümüze ulaşan vakfiyesi mevcuttur. Vakfiyede gelirler ve inşâ ettiği yapıların devamlılığı için harcanması gereken giderler, ayrıntılı olarak gösterilmiştir [34]. Fatih Sultan Mehmed'in alemdarlığını yapmış olan Yavuz Er Sinan – veya Sinan Beyü'ş-şehir Yavuz Er oğlu- Evliya Çelebi'nin atalarındandır ve Evliya, bu vakfın mütevellisidir [35]. Yapı 1455'lerde inşâ edilmiş, 1862, 1905 ve 1960 yıllarında onarımlar görmüştür [36].

Planı : 10,15 x 10,15 m. ölçülerindeki, kare plan şemasındaki yapıdan, üzeri mukarnas sıralarıyla bezenmiş pandantif ve daha yukarıda bir sıra mukarnas dizisiyle çokgen geçişe oradan da kubbeye ulaşılmaktadır. Girişin önünde iki bölümlü son cemaat yeri ve kuzeybatıda minare yükselir.

---

[34] Ayverdi, **Fatih Devri.** s. 534-5-6 ; Barkan - Ayverdi ; **Tahrîr Defteri.** s. 184.

[35] Ayvansarayî; **Hadika.** s.135'de "Sağrıcılar Camii" olarak geçmektedir. Evliyâ Çelebi(Çev. Zuhuri Danışman); **Seyahatname. C.I.,** İstanbul 1969, s. 13, 99 ve 119.

[36] Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 118 ; Esra Güzel Erdoğan; "Yavuz Er Sinan Camii ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VIII, İstanbul 1994, s. 446-447. ; Komisyon; **Eminönü Camileri,** s. 211-212. Mescidin vakfiyede, Evliya'da, son olarak da Hadika'da belirtildiği üzere mahallesi vardır aynı adla bugün de yaşamaktadır. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 52.

Mimarî : Caddenin hemen kenarında olan yapı, üzeri demir çerçeve ve araları cam kapatılarak dışarısı ile bağlantısı kesilmiş, üç sütun ve iki kemerle açılan bir son cemaat yerine sahiptir. Bu bölümden doğu köşede açılmış olan bir kapı ile harime ulaşılmaktadır. Harimde, mihrap duvarında altta ve üstte ikişer, doğu ve batıda da aynı düzenleme ile üçer, kuzeyde de mihrab duvarını tekrarlar şekilde iki altlı üstlü pencere ile yapının aydınlatılması sağlanmıştır. Bu pencerelerden altta yer alanlar, dikdörtgen mermer söveli, üsttekiler ise, tuğla sivri kemerli olarak düzenlenmiştir. Mihrap mermer kaplı, fazla derin olmayan bir niş şeklindedir. Minber, vaiz kürsüsü ahşap ve yenidir. Mescidin kuzeyinde ahşap bir kadınlar mahfeli yer alır. Girişin sağından merdivenle kadınlar mahfeline ulaşılmaktadır. Merdivenin altından da minareye giriş kapısı yer alır. Mescid, mukarnaslı bezemelerle süslenmiş, pandantif ile geçilen sekizgen geçiş öğesinden üzerinde kubbe ile örtülmüştür. Kubbenin üzeri kurşun ile kaplıdır. Son cemeat yerinin harim duvarında bir mükebbire nişi yer alır. Bu cephe sarı renkte fayans ile kaplanmıştır.

Mescidin kuzeybatı köşesinde, kare kaideli bir minare yer alır. Minarede yapının bütün cephelerinde de olduğu gibi kesme taş kullanılmıştır. Yapının mihrab önünde baninin ve değişik dönemlerden mezar taşları bulunmaktadır. Hazireden, caddeye bakan pencerelerden biri çeşme olarak düzenlenmiştir.

Değerlendirme : Haliç kıyısında inşa edilen bu yapı, fetih sonrasında bu hat boyunca inşâ edilen mescidler arasında erken tarihli olanlarındandır.

III.5 Hacı İsa Mescidi

Katalog No : 5

Plan No :5

Resim No :6

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Hacı İsa

Yeri : Balat, Kasım Gürani Mah. Sütlaç Sok.

Tarihlendirme : Yapı Fatih'in sancaktarı Hacı İsa tarafından yaptırılmıştır. Masraflarının karşılanması için bani adına düzenlenmiş küçük bir vakıf olmakla beraber, harcamalar için ana kaynak olarak Fatih'in hassa harcı gösterilmiştir.

Mescidin kuzeyinde yer alan, yenilenmiş mezar taşında Hacı İsa'nın Fatih'in Kaftancıbaşısı olduğu ve h. 870 / m. 1465-6 yıllında vefat ettiği belirtilmiştir. Minberini Hekimoğlu Ali Paşa, ikinci sadrazamlığı sırasında h.1155 / m. 1742 yılında koymuştur. Önündeki çeşme ise Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırılmıştır. H. 1317 / m. 1894 tarihindeki depremde yıkılan yapı, II. Abdülhamid devrinde yenilenmiş, 1990 tarihlerinde yapılan onarım ile de, günümüze namaza açık şekliyle ulaşmıştır [37].

Planı : 10, 30 x 8, 90 m. ölçülerindeki yapının, harim bölümünde, kuzeyde üç sıra destek ile taşınan kadınlar mahfeli yer alır. Batısında ise kare kaideli minare bulunur.

---

[37] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 414 ; Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 421 ; Ayvansarayî; **Hadika.** s.184. ; Öz ; **İstanbul Camileri I-II.** s. 96 ; " Kürkçü Mescidi" olarak da bilinir. Komisyon; **Fatih Camileri.** s.110-111. Mahallesi vardır. Bu mahalle önce, Molla Aşkıy günümüzde de Kasım Gürani Mahallesine katılmıştır. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 22.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Mimarî : Genişçe bir avlu ile çevrili olan yapıya giriş, kuzeydeki avlu kapısı yardımıyla ve sonrasındaki harim kapısı yoluyla sağlanmaktadır. Mescidin asıl ibadet mekânı, her köşede yer alan ikişer pencere ile aydınlatılmaktadır. Kuzeyde, ön bölümde daire, arkadaki iki sıra kare kesitli olmak üzere üç sıra destek üzerinde taşınan kadınlar mahfeli bulunur. Tavan düz betonarme, mihrap ise son dönem Kütahya çinileri ile kaplanmıştır. Minber de ahşap ve yenidir. Yapının çatısı da dört yöne eğimli olarak kiremit ile kaplanmıştır, mescid kargirdir. Avlunun kuzeyinde baninin mezarı yer alır. Avlu duvarının kuzeydoğusunda ise, Kanunî tarafından yapılan sivri kemerli çeşme bulunur. Batıdaki minare de kare kesitli ve üzeri kurşun kaplı külahla örtülüdür.

İmam ve müezzin lojmanları ve kuran kursu mescide bitişik olarak yer almaktadır.

Değerlendirme : Fatih döneminde inşâ edilen yapı, günümüze değişik tarihlerde yapılan onarımlarla ulaşmıştır. Balat bölgesindeki Fatih döneminde başlayan yerleşimin çekirdeğini oluşturmaktadır.

III.6 İbn-i Meddas Mescidi

Katalog No : 6

Plan No : 6

Resim No :7

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Başmakçı Hüsameddin Efendi

Yeri : Unkapanı-Cibali arasında, Salih Paşa Caddesi üzerindedir.

Tarihlendirme : Yapının banisi Tokatlı Başmakçı Hüsameddin Efendi, 1442 yılında Amasya Müftüsü olarak görev yapmış ve bu görevi sırasında Hüsamiye Medresesi'ni inşâ ettirmiştir. İstanbul'un kuşatılması sırasında Fatih'in yanında yer alarak, fethin sonrasında İstanbul'da kalmıştır. Hüsameddin Efendi'nin, mezartaşı kitabesine göre ise ölüm tarihi h. 860 / m. 1456 'dır.

Başmakçı Hüsameddin Efendi tarafından fethi izleyen yıllarda inşâ edilen mescit, zamanla harap olmuş ve h. 1246 / m. 1830'da kapsamlı onarım geçirmiştir. 1647'de Sultan İbrahim tarafından katledilen Salih Paşa tarafından mescidin köşesine bir çeşme ilâve edilmiş, bu çeşme 1912 yılında Zeynep Hanım tarafından onarılmıştır. Yapı, 1977-1980 yılındaki onarımıyla günümüze ulaşmıştır. Minberini, Mehmet Odabaşı koydurmuştur [38].

Planı : 10, 50 x 9, 60 m. ölçülerinde, dikdörtgen plan şemasındaki yapının, önünde bir son cemaat yeri yoktur. Kuzeyinde çokgen minare kaidesi yer alır.

---

[38] Ayvansarayî; **Hadika.** s. 252. ; Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 424-5 ; Evliya Çelebi (Çev. Zuhuri Danışman); **Seyahatname. C I.** İstanbul 1969, s.15 ; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 74. ; Komisyon; **Fatih Camileri.** s.194-5 ; Yapı, Salih Paşa Camii ve Paşmakcızade Mescidi olarak da bilinir. Esra G. Erdoğan; "İbn-i Meddas Mescidi ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. IV, İstanbul 1994, s.119. Mahallesi, Fatih döneminde mevcut iken bugün, Haraççı Kara Mehmed Mahallesi sınırları içerisine alınmıştır. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 27.

Mimarî : Avlu duvarı ile çevrili olan yapı, iki sokağın kesiştiği köşede yer alır. Yüksekçe bir subasman üzerinde inşâ edilmiştir. Kuzeyde köşede yer alan harim kapısı yoluyla asıl ibadet mekanına ulaşılır. Girişin karşısında, üzerinde sade bir niş şeklinde, yüzeyi yakın tarihlerde mermer kaplanmış mihrap yer alır. Mihrabın sağında da yapı bütünlüğüne yeni eklenen minber bulunur. Kuzeyde, girişin hemen sağından merdivenler yardımıyla çıkılan ahşap kadınlar mahfeli, iki kare kesitli betonarme destek üzerinde yükselir.

Mescidin, doğusunda üç, güneyde iki, kuzeyde bir dikdörtgen kesitli pencere bulunur. Batı cephe de pencere açıklığı yoktur. Tavan düz betonarme, üzeri ise, dört yöne eğimli şekilde, kiremit kaplıdır. Kuzeyde girişin hemen yanında, çokgen kaideli tuğla minare yer alır. Mescidin cepheleri de moloz taş ve derz dokuludur.

Yapının avlusunda abdest muslukları bulunmaktadır. Avlu duvarının köşesinde ise, sivri bir kemerle açılan ve önünde kurnası da bulunan Salih Paşa Çeşmesi yer alır. Çeşmenin karşısında ise, mescit bütünlüğü içerisinde yer alan, zamanla yolun geçmesi sebebiyle bütünlüğü bozulmuş hazire bulunmaktadır.

Değerlendirme : Salihpaşa'da yer alan mescit, Haliç çizgisinden daha iç bölgelerdeki Fatih dönemi yerleşme çekirdeğinin en erken tarihli olanıdır. Yapının banisi, Başmakçı Hüsameddin Efendi, daha önce Amasya Müftülüğü görevinde bulunmuş, Fetih'le birlikte de, İstanbul'a pek çok ilden gelen din adamlarıyla beraber, bu yeni şehrin imarına katkıda bulunmuştur.

III.7 Hacı Halil Mescidi

Katalog No : 7

Plan No :7

Resim No : 8

Mimarı : Bilinmiyor.

Baniî : Attar Hacı Halil

Yeri : Unkapanı, Atlamataşı Cad.

Tarihlendirme : Yapıya ait bir kitâbe bulunmamaktadır. Fakat baninin h. 861 / m. 1456 yılında düzenlenen vakfiyesi mevcuttur. Vakfiye h. 861 yılının Şevval ayında tanzim olunmuş ve Mevlana Hızır b. Celaleddin imzasını taşımaktadır. Burada baninin iki mescidi olduğu belirtilmekte ve bu mescidlere vakıf yoluyla yapılacak harcamaların listesi verilmektedir [39].

Vakfiyede, Tahtakale'de olduğu belirtilen mescidin, Hadika'da bugünkü Rüstem Paşa Camii'nın yerinde olduğu ve bu caminin inşâsı sırasında, Arpa Emini Sokağı ile Yeni Bahçe Köprüsü'nün köşesine taşındığı belirtilmektedir. Yapı bu kaynakta Yeni Bahçe Mescidi adıyla geçer [40]. 1957 Yılında Vatan Caddesi'ndeki yol açımı sırasında yıktırılan yapının, E. Hakkı Ayverdi, mütevazi ölçülerde , yanında

[39] Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 102'de mevcut vakıf mallarının yerleri ve nitelikleri, yıllık getirileri belirtildikten sonra, iki mescidin harcamaları için ödenecek ücretlerde Tahtakale'de bulunan yapıya, çok daha fazla ödenek ayrıldığı ve daha fazla önem verildiği görülmektedir.

[40] Ayvansarayî; **Hadika.** s. 221'de yapının bitişiğinde bir çeşmeden de söz edilmekte ve bu çeşmenin suyunun Edirnekapı Mihrimah Sultan Camii'nin temelinden geldiği belirtilmektedir.

Aynı baninin Edirne'de inşâ ettiği bir mescit daha mevcuttur. Bu merkezde, Kaleiçi'nde Kermekapı'dan Darülhadis'e kadar uzanan alanda baninin adıyla anılan mahallenin merkezinde bulunan mescit, 19. yüzyılın sonunda bir yangın sonunu yok olmuştur. Elde bulunan fotoğraftan anlaşıldığına göre taş-tuğla-derz dokulu yapının, çatısı ahşap ve üzeri kiremit kaplı bir çatıyla örtülüdür. Harim kapısının hemen yanında da, minare yer almaktadır [42].

Hadika'da Arabacılar Mescidi olarak geçen mevcut yapı, zamanla harap olmuş 1908 ve 1939'da onarımlar görmüştür. 1969-70 Yıllarında onarım görmüş, son olarak da 1980'de betonarme olarak, çift katlı bir son cemaat yeri, abdest muslukları yapı bütünlüğüne eklenmştir. Minberini Sipahi Ocağı ileri gelenlerinden Cemşid Çavuş koydurmuştur [43].

Planı : Mescit, yola bağlı olarak güneyden kuzeye doğru açı yaparak, çarpık şekilde genişleyen, dikine dikdörtgen, bir plan şeması gösterir. Kuzey ve batı, 12 x12 m., güney 9 m. doğu cephesi ise 12,5 m. ölçüsündedir. Kuzeybatıda minare yer alır.

Mimarî: Mescide, batıda yer alan avlu duvarının ortasındaki avlu kapısı ile avluya ve oradan da yapıya göre kuzeyde bulunan harim kapısı ile ulaşılmaktadır. Güneyde ve batıda iki, doğuda bir ve kuzeyde üç alt, iki üst pencere ile yapı aydınlatılmaktadır. Kuzeybatıda bulunan pencere ise kapatılarak, buradan kadınlar mahfeline çıkış sağlanmıştır. Ahşap olan mahfel, yine aynı malzeme kullanılmış beş direk tarafından taşınmaktadır. Mescidin basit bir niş şeklindeki mihrabı son yıllarda mermer kaplanmış ve yapıya mermer vaaz kürsüsü ile ahşap minber eklenmiştir. Doğuda ise tek pencere açıklığı fonksiyon değiştirerek yanda bulunan ilave mekâna geçiş kapısı olmuştur. Üst örtü ise, içten ahşap düz bir tavanla, dıştan ise, dört yöne eğimli olarak kiremitle kaplanmıştır. Harim kapısının önünde ise, yapıya son yıllarda

---

[42] Rifat Osman (Çev.Ülkü Ayan Özsoy); **Edirne Evkâf-ı İslâmiyye Tarihi Camiler ve Mescitler.** Ankara 1999, s.138.

[43] Ahmet Vefa Çobanoğlu; "Hacı Halil Mescidi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. III İstanbul 1994, s. 475'de mescidin "Hoca Attar Mescidi", "Atlamataşı Mescidi" gibi isimlerle de anıldığı belirtilmiştir. Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 23. ; Ayverdi; **Mahalleler.** s. 22'de mescidin mahallesi olduğu görülmektedir. Yapının inşâ tarihi konusunda kaynak gösterilmeden ileri sürülen bilgilerin de mevcut bulgular sonucunda yanlışlığı ortaya çıkmıştır. Komisyon; **Eminönü Camileri.** s.23 ;Ayvansarayî (Çev. İhsan Erzi); **Camilerimiz Ansiklopedisi (Hadikat'ül Cevami).** C I, Istanbul 1987, s. 207. Bu kaynaklarda h.1025 / m. 1614 inşâ tarihi olarak verilmiştir.

ilâve edilen son cemaat yeri ve kuzeybatı köşede üzerindeki kitabede 1939 yılında yapıldığı yazılı bulunan, kare kaideli minare yer almaktadır. Silindirik gövdeli olan minarede, düz kademeli çemberlerle etrafı çevrili şerefeye ve oradan da üzeri kurşun örtülü külaha ulaşılmaktadır. Almaşık duvar dokusuna sahip olan yapının dış cepheleri kötü görünümlü yeşil bir renkle boyanmıştır. Harim kapısının açıldığı küçük avluda ise, abdest muslukları ve kadınlara ait birimler yer almaktadır.

Değerlendirme : Fethin hemen sonrasında inşâ edilmiş ilk yapılardan olan mescid, inşâ edildiği yer ve değişik plan kuruluşuyla Fatih döneminde inşâ edilmiş mescidlerden, farklı olarak karşımıza çıkmaktadır.

III.8 Hızır Bey Mescidi

Katalog No : 8

Plan No : 8

Resim No : 9

Mimarı : Bilinmiyor.

Baniî : Hızır Bey Çelebi

Yeri : Unkapanı, Hacı Kadın Cad. No : 35

Tarihlendirme : Mescide ait kitabe bulunmamakla beraber, Hızır Bey Çelebi adına düzenlenmiş vakfiyesi günümüze ulaşmıştır. Tarihsiz olan bu vakfiyede, mescide bir başhane vakfedildiği görülür. Bu başhane daha sonra Kanunî döneminde yıkılarak, yerine kervansaray yaptırılmıştır. Hızır Bey'e hürmeten kervansaraydan pay ayrılmış, mahalle sakinleri de on kadar vakıf tesis etmiş, Hızır Bey'in oğlu Sinan Paşa'da Silivri'de bulunan çeltik ve değirmeni mescit için vakfetmiştir[44].

Baninin mezarı, bugün mevcut olmayan Vuynuk Şüca Mescidi'nin mihrap önündedir. Vefat Tarihi olarak h. 863 /m. 1458 olarak tarihi okunmaktadır [45]. Bugün Saraçhane-Unkapanı yolu üzerinde İMÇ blokları arasında kalmıştır.

Mescidin minberini Kazasker Abdurrahim Efendi'nin damadı, Şeyhizade Abdurrahman Efendi Rumeli Rumeli Kazaskeri iken koydurmuştur (öl. 1676)[46].

---

[44] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 514-5 ; Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 176. Mescidin adı "Hacı Kadın Camii" olarak da geçmektedir. E.H. Ayverdi bu adın, Hızır Bey'in kızı Hacı Hatun, (Sultan Hatun)'dan gelebileceği gibi, yapının hemen yanında bir çifte hamam inşâ ettiren İskender Paşa'nın kızı Mihrişah Hatun'dan ithafen bu adla anılabileceğini belirtmektedir.

[45] Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 64-65. ; Emine Naza; "Hacı Kadın Camii", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.III, İstanbul 1994, s 477.

[46] Ayvansarayi; **Hadika.** s. 85.

Yapı değişik tarihlerde onarımlar görmüş ve ibadete açık şekliyle günümüze ulaşmıştır.

Planı : Fevkanî olarak inşâ edilmiş olan yapı, 7, 45 x 11, 15 ölçülerindedir. Kuzeybatısında minare yer alır.

Mimarî : Kare planlı olan yapıya, kuzeyde yer alan, ayakkabılık ve kadınlar mahfeline geçişin sağlandığı bir giriş bölümünden, harim kapısı yoluyla ulaşılmaktadır. Yapıda, güneyde mihrabın iki yanında, -kuzeyde de aynı düzenleme tekrarlanmıştır- altta ve üstte birer pencere, doğu ve batıda ise üçer dikdörtgen söveli alt ve üst pencereleri açıklıkları yeralmaktadır. Kuzeyde de iki taşıyıcı üzerinde yükselen bir kadınlar mahfeli bulunur. Mihrap ve minber mermer, tavan ise düzdür ve yapının duvarlarının iç yüzeyinde olduğu gibi plastik doğrama ile kaplanmıştır. Minare kuzeybatı köşede yapının cephelerinde olduğu gibi kargirdir. Cephesindeki, taşların aralarında yer yer tuğlanın kullanıldığı görülür. Şerefe altı mukarnaslıdır ve külah kurşun kaplama ile son bulmaktadır.

Aynı baninin bir de medresesi olduğunu vakfiyelerden öğrenmekteyiz. Bugün mevcut olmayan bu medresenin, Ekrem H. Ayverdi, mescidin alt katında bulunan ve bugün bodrum olarak kullanılan bölümün olabileceğini ileri sürmektedir[47].

Yapının yakınlarında bulunan çifte hamam İskender Paşa'nın kızı Hacı Mihrişah Hatun tarafından inşâ ettirilmiştir.

Değerlendirme : İstanbul'un ilk şehremini tarafından Fetih'ten sonraki erken bir tarihte inşâ edilen mescid , bugünkü Unkapanı bölgesinde belli aralıklarda ve erken tarihli diğer mescidlerle beraber sistemli bir şehirleşme ve yerleşmenin olduğunun kanıtıdır.

---

[47] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 514 ; Barkan– Ayverdi; **Tahrir Defteri.** s. 370-371. Mahallesi bugün Hacı Kadın adıyla yaşamaktadır. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 2. ; Komisyon; **Eminönü Camileri.** s. 82-83.

III.9 Tahta Minare Mescidi

Katalog No : 9

Plan No : 9

Resim No : 10

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Fatih Sultan Mehmet

Yeri : Balat, Tahta Minare Mah., Vodina Caddesi üzerinde.

Tarihlendirme : Yapı vakıf kayıtlarına göre Fatih Sultan Mehmed tarafından yaptırılmıştır. Nitekim mescidin tüm harcamaları da Fatih'in yaptırdığı Ayasofya vakfından karşılanmaktadır. Kapı üzerindeki tamir kitâbesinde de h. 863 / m. 1458 tarihi, inşâ tarihi olarak belirtilmiştir [48].

Minberini Kanunî Sultan Süleyman koydurmuş ve masrafları da kendi camiinden karşılamıştır [49]. Yapı, h. 1282 / m. 1865'te mescidin hemen yanı başındaki hamamın sahibi Kantari-zade Sivaslı Halil Ağa tarafından bütünüyle yenilenmiştir. 1957'de ve 2000 yılında yapılan onarımlarla günümüze namaza açık olarak ulaşmıştır.

Planı : 12, 35 x 8, 45 m ölçülerindeki yapının kuzeyinde, ahşap bir mahfel yer alır. Minare de bu mahfelin üzerinden yükselir. Kuzeyinde bir giriş bölümü bulunmaktadır.

---

[48] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 507 ; Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 340 ; Ayvansarayî; **Hadika.** s. 69 ; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s.144. ; Komisyon; "Tahta Minare Mescidi" **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VIII, İstanbul 1994, s. 424.

[49] Minberin h. 1292 / m. 1875'de -Hadika'dan alıntıyla- tamir edildiği belirtilmiş, adı geçen kaynakta böyle bir bilgiye rastlanmamıştır. Komisyon; **Fatih Camileri.** s. 214-5. Mescidin mahallesi bugün de aynı adla yaşamaktadır. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 49 ; Komisyon; "Tahta Minare Mahallesi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VIII, İstanbul 1994, s. 424.

Mimarî : Cadde üzerinde yer alan yapıya, avlu olmaksızın, harim kapısı yoluyla ulaşılmaktadır. Ayakkabılıkların yer aldığı giriş bölümünden sonra ise, harime ulaşılır. Harim, doğu ve batıdan üç, güneyden ise iki pencere ile aydınlanmaktadır. Pencereler yapının bütün cephelerini kaplar ve dıştan demir parmaklıklarla kapatılmıştır. Mihrap önünde, yapıyı aydınlatmak için yakılan mumlardan çıkan isin dışarıya atılması işleviyle açılmış bir baca deliği bulunur. Bu baca deliği son onarımda ortaya çıkartılmış ve dışı gümüş kaplamalı bir kapak ile kapatılmıştır. Ahşap minber ve kasetli tavan son onarımda yapıya ilave edilmiştir. Harimin içerisinde, kuzeyde iki sıra halinde düzenlenmiş destek dizisinin üzerinde kadınlar mahfeli yer alır. Kadınlar mahfelinin doğusunda, içerye doğru girinti yapan, kare kaideli bir minare bulunur. Minare betonarme malzeme ile inşâ edilmiştir. Kuzey cephe de giriş ve üç pencere açıklığı bulunur. Bu bölümün, doğusunda da bir pencere bulunmaktadır.

Mescidin hemen yanında, Halil Ağa tarafından yaptırılan bir çeşme yer alır. Bu çeşmenin ilk yapılışı Kanunî dönemine rastlar. Yapının güneyinde, ni'mel-ceyşten Hüseyin adlı bir kişiye ait türbe bulunmaktadır.

Değerlendirme : Fatih'in inşâ ettirdiği ve kendi vakfından bütün giderlerinin karşılandığı mescid, bu bölgedeki yerleşimin Sultan tarafından teşvik edildiği ve Türk yerleşmesinin bu destekle Balat bölgesinde başladığını göstermesi açısından önem taşımaktadır.

III.10 Akşemseddin Mescidi

Katalog No : 10

Plan No : 10

Resim No : 11

Mimarı : Bilinmiyor

Banîî : Akşemseddin Muhammed

Yeri : Fatih, Mimar Sinan Cad., Keçiciler Sok.

Tarihlendirme : Yapı ile ilgili bir kitabe günümüze ulaşmamıştır. Vakıf kayıtlarında mescit ile ilgili bir kayıt olsa da evkafı yoktur [50]. Yapının banisi olan Akşemseddin fetihten altı yıl sonra vefat etmiştir. (H. 863 / m. 1459) Türbesi Göynük'tedir [51]. III. Ahmed döneminde, padişahın bu camiye gelerek namaz kılması ve banisinin kimliğini öğrenmesi üzerine gümrükten caminin ihtiyaçları için pay ayırmış ve minber ilave edilmiştir. Daha sonraki tarihlerde ise, Bosnalı Hacı Emine Hanım'ın vasiyeti üzerine h. 1322 / m. 1902 yılında onarılan yapı, 1944 yılında da mahalle halkı tarafından onarılmış, 1994 yılında da Akşemseddin Vakfı tarafından tamamen yenilenmiştir.

Planı : 11, 25 x 9, 80 m. ölçülerindeki yapı, kuzeyde dört destek üzerine cam plakalarla bölümlenmiş bir son cemaat yerine sahiptir. Kuzeydoğuda kare kaideli minare yer alır.

---

[50] Ayvansarayî; **Hadika.** s. 40. Vakfı, Ali Paşa nahiyesinde gösterilmiştir, evkafı yoktur. Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 410 ; Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 314 ; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 21 ; Komisyon; **Fatih Camileri.** s. 54 ; Emine Naza, "Akşemseddin Mescidi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. I, İstanbul 1994, s. 171

[51] Akşemseddin'in, İstanbul'da adına inşâ edilmiş iki tekke ve bir mescit mevcuttur. Ekrem Işın; "Akşemseddin", **İslâm Ansiklopedisi**, C. I, İstanbul 1989, s.171 Vakıf kayıtlarında gözükmese de, mahallesi olduğı Hadika'da belirtilmektedir. 1934 yılındaki düzenlemede Mimar Sinan Mahallesi'nin içerisine alınmıştır; Ayverdi; **Mahalleler.** s.12.

Mimarî : Küçük bir avlu duvarı ile çevrili çevrilmiş olan yapıya, doğuda ve batıda yer alan avlu kapılarından ulaşılır. Yapının harim kısmına, son cemaat yeri geçildikten sonra harim kapısı yoluyla geçilir. Kareye yakın dikdörtgen plan şemasındaki harim bölümü, her köşede açılan ikişer alt ve üst pencere ile aydınlatılmıştır. Pencerelerin üst bölümlerinde tuğla malzeme ile oluşturulmuş kemerler yer almaktadır. Mihrap ve minber yapılan son onarımda mermer olarak yenilenmiştir. Mescidin içerisi yarım metre yüksekliğe kadar lambri ile kaplıdır. Tavan ise, ahşap olarak düzenlenmiştir. Kuzeyde bir loca şeklinde kadınlar mahfeli desteksiz olarak yer almaktadır.

Harim kapısından çıkışta yer alan son cemaat yeri ise, dört destek üzerine atılan kemer düzenlemesi ile bölümlenmiş, kemer yüzeylerinin içerisi ise cam levhalarla kaplanmıştır. Yapının ön bölümünde Akşemseddin adına mermer plakaya latin harfleriyle yazılmış bir kitabe bulunur. Girişin hemen sağında ise, 1902 yılında Bosnalı Hacı Emine Hanım'ın vasiyeti üzerine oğlu Hakkı Bey tarafından yapılan onarımın kitabesi, yeşil zemin üzerine altın yaldızla yazılmış olarak yer almaktadır. Mescidin batısında mermer zemin döşemesinin ortasında yine aynı malzeme ile yapılmış şadırvan yer alır.

Yapının mihrap duvarında hazire bulunur. Burada geç dönem mezar taşları yer almaktadır. Hazirenin içerisinde, mescidin kuzeydoğusunda ise, kare kaideli, taş ve tuğla malzeme ile örülmüş minare yer alır. Yapı kargirdir, çatı dört yöne eğimli ve üzeri kiremit kaplanmıştır.

Değerlendirme : Hırka-i Şerif Camii'nin yakınlarında bulunan mescid, Fatih'in hocası Akşemseddin tarafından –belki de Fatih tarafından hocasına ithafen- inşâ edilmiş, yüzyıllarca banisine saygıdan vakfı olmadan ayakta kalmıştır. Akşemseddin mescidi ile bu çevrede mahalle çekirdeği oluşturulmuş ve Türk yapılaşması başlamıştır.

III.11 Sekbanbaşı Yakup Ağa Mescidi

Katalog No : 11

Plan No : 11

Resim No : 12

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Sekbanbaşı Yakup Ağa

Yeri : Sultanahmet, Mimar Kemaleddin Mah., Yakup Ağa Fırını Sok. No: 9-15.

Tarihlendirme : Yapı Fatih döneminde Sekbanbaşı Yakup Ağa tarafından inşâ edilmiştir. Vakfiyesi vardır [52]. Baninin ölüm tarihi ise Hadika'ya göre h. 866 / m. 1461'dir. 1950'li yıllarda harap olan yapı, 1969 ve 1997 yılındaki kapsamlı onarımlar ile günümüze ulaşmıştır [53].

Planı : 16 x 11, 20 m. ölçülerindeki yapının,, kuzeydoğusunda kare kaideli minare yer alır.

Mimarî : Fevkâni olarak inşâ edilen yapıya, merdivenler yardımıyla sokağa bakan kapısından ulaşılır. Giriş şeklinde düzenlenmiş bölümden ise, kuzeyde açılan kapı yoluyla asıl ibadet mekânına ulaşılır. Bu bölüm doğu ve batıdan üçer, kuzey ve güneyden ise ikişer pencere ile aydınlatılmaktadır. Girişin tam aksında yer alan mihrap ahşap kaplamalıdır, batısındaki minber ve doğusundaki vaiz kürsüsüde

---

[52] Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s.133'de vakfiyede dükkanlar ve diğer ticarî yapılar belilmekte, ayrıca Aksaray'da yer alan bir zaviyeden de söz edilmektedir.

[53] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 496. Sekbanbaşı Yakup Ağa, vakfiyesinde de belirtilen Aksaray'daki zaviyesinde gömülüdür. Ayvansarayî mezartaşı kitabesini de vermiştir. Ayvansarayî; **Hadika.** s. 128. ; Komisyon; **Eminönü Camileri.** s. 168-169 ; Komisyon; "Sekbanbaşı Yakup Ağa Mescidi " **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VIII, İstanbul 1994, s. 388. Mescidin mahallesi vardır. Yapılan düzenlemeler ile mahalle, Tavşantaşı ve Mimar Kemaleddin Mahallelerine dahil edilmiştir. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 45-46.

ahşap ve yenidir. Dört kare destek üzerine oturan düz betonarme çatı, dıştan dört yöne eğimli ve üzeri kiremit kaplıdır. Betonarme kadınlar mahfeli de harim bölümünde, kuzeyde yer alır. Girişin iki yanında, ahşap korkuluklarla bölümlenen müezzin mahfeli bulunur.

Mescidin kuzeydoğusunda kare kaideli minare yer alır. Spiral gövdeli ve kurşun kaplı külahla örtülü olan minarede, şerefe korkulukları özellikli taş işçiliği örneğini sergiler. Minare kesme taş ile örülmüştür. Mescidin ana beden duvarları moloz taş ve yer yer betonarmedir.

Değerlendirme : Sekbanbaşı Yakup Ağa tarafından inşâ edilen yapı, geçirdiği onarımlar nedeniyle özgün durumunu koruyamamıştır, dış hatlarıyla planı ve yerleşim yeri dışında hiç bir unsur günümüze ulaşmamıştır.

III.12 Yarhisar Mescidi

Katalog No : 12

Plan No : 12

Resim No : 13

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Musliddin Mustafa Efendi

Yeri : Fatih, Sinanağa Mah., Kadı Çeşmesi Sok.

Tarihlendirme : Mescit, Fatih devri kadılarından Muslihiddin Mustafa Efendi tarafından h. 866 / m. 1461 yılında inşâ edilmiştir. (Öl. h. 911 / m. 1506) H. 911 şevvalinde / m. Mart 1506'da düzenlenmiş vakfiye kaydı da bulunmaktadır [54]. Yapının minberini Kara Halilzade Abdürrahim Efendi'nin annesi, Saliha Hanım koydurmuştur. Zamanla harap olan mescidi, 1955'de Mustafa Şişmanoğlu tarafından, 1981 yılında da mahalle eşrafı tarafından onarılarak, günümüze ibadete açık şekliyle ulaşmıştır [55].

Planı : Kare plan şemsındaki yapı, 11 x 11 m. ölçülerindedir. Kuzeyinde üç sütun üzerinde kemerlerle bölümlenen, son cemaat yeri bulunur. Kuzeybatıda ise çokgen minare kaidesi üzerinde yükselen, spiral gövdeli minare yükselir.

Mimarî : Yapı, eğimli bir arazi üzerinde, yüksekçe bir istinat duvarı ile düzleştirildikten sonra insâ edilmiştir. Etrafını çeviren avlu duvarının, kuzeybatısında yer alan kapı ile mescide ulaşılır. Alümünyum doğrama ve pencereler

---

[54] Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 280-281.

[55] Ayvansarayî; **Hadika.** s.220. ; Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 517-518 ; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s.151 ; Komisyon; **Fatih Camileri.** s. 180 ; N. Esra Dişören; "Yarhisar Mescidi ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VII, İstanbul 1994, s. 439. Mahallesi 1934 yılında, Sinan Ağa Mahallesi sınırları içine alınmıştır. Ayverdi; **Mahalleler.** s.52.

ile yapılan giriş bölümünden sonra, son cemaat yerine geçilir. Son cemaat yeri, üç yuvarlak kesitli mermer sütun ve kemerler yardımıyla bölümlenmiş, batı ve kuzey cephedeki kemer arası, demir şebeke ve cam ile kapatılmıştır. Doğu cephenin ise, duvar örülerek ayrıldığı ve kuzeyinde dikdörtgen formlu bir pencere ile bu bölümün aydınlatıldığı görülür.

Son cemaat yerinden, batıda yer alan bir kapı açıklığı ile harim mekanına ulaşılır. Güneyde derinliği fazla olmayan mihrap nişi bulunur. Yapı, her cephede yer alan ikişer pencere ile aydınlatılmıştır. Pencereler, altta dikdörtgen kesitli, üstte sivri kemerli en üstte bölümde de, sivri kemerli olmak üzere üç sıra halinde düzenlenmiştir. Doğuda yer alan bir pencere ise kapatılarak, dolap haline getirilmiştir. Minber ve vaaz kürsüsü ahşaptır ve yenidir. Kuzeyde iki kare destek üzerinde yükselen, kadınlar mahfeli yer alır. Üst örtü ise, trompla geçilen bir kubbeyle örtülüdür.

Yapının, kuzeybatısında çokgen kaideli ve spiral gövdeli minare yer alır. Minare, geometrik şebekeli mermer, korkuluklar ve kurşun kaplı sivri bir külahla son bulur. Mescid ve minare son yapılan onarımlarla betonarme olarak inşa edilmiş, dış yüzeyi de kesme taş ile kaplanmıştır.

Mescidin doğusunda hazire yer alır.

Değerlendirme : Fatih'de yer alan yapı, yapılan onarımlarla betonarme olarak, temel üzerine özgün planına sadık kalınarak, tekrar inşâ edilmiş, günümüze bu şekliyle ulaşmıştır.

III.13 Hoca Alaaddin Mescidi

Katalog No : 13

Plan No :13

Resim No : 14

Mimarı : Bilinmiyor.

Baniî : Hoca Alaaddin Çelebi

Yeri : Eminönü, Çelebioğlu Alaaddin Mah., Marputçular Sokak.

Tarihlendirme : Yapının yapılış tarihi ile ilgili bir kitâbe yoktur. Fakat h. 866 Ramazan-ı Evalininde –m. Haziran 1462- Mevlana Mehmed b. Feramerz imzalı hazırlanmış olan vakfiyesinde, masraf ve gelir listesi çıkartılmış, bu yolla yapının inşâ tarihi hakkında da bilgi verilmiştir[56].

Mescidin minberi, tarihi belli olmamakla birlikte, Mehmed Ağa tarafından koydurulmuştur. Mihrap önünde baninin yanında gömülü olan, Şeyh Şükri Mehmed Uşşakî el-Tahmis adında tarikat ehli'nin –öl. h. 1141-m. 1729- Halvetiliğin Uşşakî kolundan olduğu ve bu mescidi h. 1100 / m. 1688 'den itibaren tekke-mescid fonksiyonu ile Uşşaki zaviyesi haline getirdiği anlaşılmaktadır [57].

Mescit, daha sonraki yıllarda h. 1320/ m. 1902'de onarılmış ve buradaki kitabede yapıya suyun, Kanunî döneminde getirildiği belirtilmiştir. Sonraki yıllarda harap olan yapı, 1955'kerde 'Atâ Köseoğlu Bey tarafından onarımdan geçirildikten sonra, bu onarım sonucundaki görünümüyle bugüne ulaşmıştır.

---

[56] Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s.104 ; Ayverdi; **Fatih Devri**. s. 326-327; Ayvansarayî; **Hadika.** s. 48.

[57] M. Baha Tanman; " Marpuççular Mescidi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,** C. V İstanbul 1994, s. 304. Aynı kaynakta Şeyh Şükri Mehmed Uşşakî el-Tahmis adlı Uşşaki şeyhine ait bilgilere Divan Edebiyatı Müzesi, C. S. Revnakoğlu Arşivi'nden ulaşıldığı belirtilmektedir. Yapı "Marputçular Mescidi", "Çelebioğlu Alaaddin Mescidi", "Alaca Mescid" gibi isimlerle de bilinmektedir. Aynı isimde mahallesi, bugün de devam etmektedir. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 24 ; Komisyon; **Eminönü Camileri.** s. 133.

Planı : Fevkâni olarak inşâ edilmiş olan yapıya iki sıra mermer kaplı merdiven ile çıkılmaktadır. Kare plan şemasındaki yapının, ilk yapılaşmasına ait bölümün kuzeyinde, iki sıra halinde dörder sütun üzerinde taşınan bir mahfel eklenmiştir. Girişi sağlayan merdivenlerin gerisinde bu bütünlüğe yeni eklenen bölüm yer alır. Tek şerefeli minaresi vardır.

Mimarî : Etrafı dükkân sıralarıyla çevrili olan yapı, fevkanî olarak inşâ edilmiştir. İki sıra mermer merdivenle harim kısmına ulaşılır ve burada yapıya, yeni eklenmiş bir bölüm yer alır. Bu bölümden harim kapısına ulaşılır. Harim kare plan şemasındadır, güneyde ve kuzeyde giriş ve mihrabın iki yanında birer, diğer yönlerde ise, ikişer pencere ile yapının aydınlanması sağlanmıştır. Kuzey yönde ise, iki sıra destek sırası halinde düzenlenmiş, dörder sütun üzerine yükselen kadınlar mahfeli yer alır. Mescidin tüm duvarları ve mihrap iki metre yüksekliğe kadar son dönem Kütahya çinileri ile kaplanmıştır. Minber yenidir.

Yapının tek şerefeli ve üzeri kurşun külahla örtülü minaresi ve cepheleri kargirdir. Üzeri sıva ile kaplanmıştır. Mihrap duvarının önünde ise, demir parmaklıklarla ayrılan baninin ve Şeyh Şükri Mehmed Uşşakî el-Tahmis'in mezarlarının içerisinde yer aldığı hazire bölümü bulunmaktadır.

Değerlendirme : Fevkâni olarak inşâ edilen yapı, Eminönü Semtinde bugün dahi önemli ticari potansiyeli olan bir merkezde inşâ edilmiş, erken tarihli bir yapı olması yönünden önem taşır.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

III.14 Kasap Demirhan Mescidi

Katalog No : 14

Plan No : 14

Resim No : 15

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Timurhan Oğlu Hacı Ali Ağa

Yeri : Fatih, Haydar Civarı, Hüsam Bey Mah.,Cami Sk. No : 1-3.

Tarihlendirme : Yapının giriş kapısı üzerinde kitâbesi mevcuttur. Bu kitabede baninin Timurhan Oğlu Ali Ağa olduğu ve yapıyı h. 867 / m. 1462 yılında inşâ ettirdiği belirtilmektedir [58]. Baninin Ali bin El-Hac Timurhan adıyla h. 885 Rebi'ül-Âhir'inde / m. haziran 1480 Mevlana Mustafa Bin Mehmed imzasıyla düzenlenen vakfiyesi bulunmaktadır [59]. Fatih döneminin kasapbaşısı olan, Timurhan oğlu Hacı Ali Ağa'nın, h.857 / m. 1453 tarihli mezar taşı, mescidin haziresinde yer almaktadır.

1900 ve 1908 yıllarında onarılan yapı, zamanla harabe haline gelmiş ve 1964 yılında mahalle halkı tarafından günümüze ulaşan şekliyle, kapsamlı bir onarımdan geçirilmiştir.

Planı : 9,25 x 8,55 m. ölçülerinde, kareye yakın dikdörtgen plan şemasındaki yapıda, harimin kuzeyinde, kare destekler üzerinde yükselen ahşap

---

[58] Komisyon; **Fatih Camileri.** s. 144'de bu şekilde tarih ve bani adı veren bir kitâbenin varlığından söz edilmektedir. Tarafımızdan yerinde yapılan çalışmada kitabeye rastlanmamıştır.

[59] Ayverdi; **Fatih Devri.** 429; Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 250-251; Ayvansarayî; **Hadika.** s. 107 ; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 47. "Kasap Demirhan Mescidi" adıyla da bilinen yapının Fatih döneminde mahallesi vardır. Bugün, Hüsam Bey Mahallesi sınırları içerisindedir. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 29. Baninin mezar taşı olarak 1453 tarihi verilmesi, bu dönemde yaşayan kişilerin ölümünden uzun yıllar sonra kesin bir tarih belirlenemeyince yazılmış 1453 tarihi, Fatih dönemi mezar taşlarında rastlanılan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

kadınlar mahfeli yer almaktadır. Kuzeybatıda ise dairesel formdaki kaidesiyle, minare bulunur.

Mimarî : Eğimli bir arazide, set ile düzleştirilmiş bir zemin üzerine inşâ edilmiş olan yapı, avlu duvarı ile çevrelenmiştir. Geniş bir kapı ile ulaşılan avludan, yüksek basamaklar yoluyla mescide ulaşılmaktadır. Yapının kuzey yönünde son dönemlerde eklenmiş, ahşap bölümler yer alır. Ahşap bölümlerin güneyinde ise, ayakkabılık fonksiyonu ile düzenlenmiş bir giriş bölümü bulunur. Bu bölümden kapı açıklığı ile harime ulaşılmaktadır. Giriş cephesinde pencere açıklığı bulunmazken, diğer cephelerde ikişer pencere açıklığı ile mescit aydınlatılmıştır. Harimin kuzeyinde ise, tek serbest ahşap destek üzerine oturan kadınlar mahfeli bulunmaktadır. Mahfele çıkış, girişin sağında yer alan merdivenler yardımıyla sağlanır. Ahşap minber yenidir, mihrap ise sade bir niş şeklinde düzenlenmiştir. Tavan düz betonarmedir, dışarıya dört yöne eğimli ve üzeri tuğla kaplı olarak yansımaktadır.

Mescidin 1964 yılındaki onarımda duvarları tamamen betonarme olarak inşâ edilmiştir. Zeminde 50 cm. yüksekliğinde subasman olarak düşünülen bölüm ise, yapının özgün duvarlarına ait kalıntılardır. Bu duvar izlerinde tuğla-derz doku görülmektedir. Alt bölümde ise bodrum yer almaktadır.

Yapıya kuzeybatı köşeden bitişik olarak , yuvarlak kaideli bir minare yer almaktadır. Minarenin kuzeyinde ise baninin mezar taşı yer alır.

Değerlendirme : Bugün özgün görünümü kaybeden yapı, zeminde günümüze ulaşan özgün duvar dokusundan anlaşıldığı üzere, plan şemasını korumuştur. Fatih döneminin kasapbaşısı tarafından inşâ edilen yapı ile Haliç sahilinden, bugünkü Zeyrek semtine doğru yapılaşmanın kaydığını gösterir.

III.15 Sofular Mescidi

Katalog No : 15

Plan No : 15

Resim No : 16-17

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Ali Çavuş

Yeri : Eyüp, Sofular Cad., Balcı yokuşu üzerinde.

Tarihlendirme : Yapının banisi Fatih döneminde yaşamış olan Ali Çavuş, yine Eyüp'te gömülü olan Kâsım Çavuş Camii'nin banisinin kardeşi olduğunu ve orada gömülü bulunduğunu Hadika'da belirtilmektedir [60]. Bu mescidin haziresinde aynı şahsa ait bir makam kabri bulunmaktadır. Öz,[61] yapının 1464 yılında yapıldığını, müverrih Şeyhülislam Hoca Sadeddin Efendi tarafından onarıldığını ve Şeyh Abdullah Efendi tarafından da minber ilâvesinin yapıldığını, belirtmektedir.

Planı : 12, 15 x 9, 80 m. ölçülerindeki, kareye yakın dikdörtgen plan şemasındaki yapının, harim kısmında, girişin üst bölümünde, yer alan iki çokgen destek üzerinde kadınlar mahfeli bulunur. Kuzeyde yer alan son cemaat yeri, yapı bütünlüğüne yakın tarihlerde eklenmiştir.

Mimarî : Kare plan şemasındaki mescidin önünde 1950'li yıllarda kalıntıları görülen, bugün ise onarılmış şekliyle günümüze ulaşan bir son cemaat yeri bulunmaktadır [61].

---

[60] Ayvansarayî; **Hadika.** s. 269'da sadece bani hakkında bilgi verilmektedir. Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 499.

[61] Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s.123. Mescidin Fatih döneminde mahallesi vardır. Günümüzde ise, İslâm Bey Mahallesi sınırları içine alınmıştır. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 54.

Son cemaat yerinin güney duvarında iki pencere ve batı köşede yer alan bir kapı ile iç mekân bağlantısı sağlanır. Ayrıca bu cephede bir de mükebbire bulunmaktadır. Yapıya batı köşede yer alan kapı açıklığıyla girilir. İçerisi belli bir yüksekliğe kadar, mihrap ve minberin de tüm yüzeyleri olmak üzere son dönem Kütahya çinileri ile kaplıdır. Aydınlanması ise her cephesinde açılan ikişer pencere ile sağlanmaktadır. Kuzeyde, iki çokgen destek üzerinde ahşap kadınlar mahfeli bulunur. Tavan içten düz ahşap, dıştan ise dört yöne eğimli ve üzeri kiremit örtülü şekildedir. Kare kaideli minare, yapının batısında yer alır. Kaide tuğla kuşaklar ve kesme taş sıraları ile oluşturulmuş, spiral gövdeye geçiş, üçgenlerle sağlanmıştır. Mescidin duvarlarında moloz taş ve derz birlikte kullanılmıştır.

Mihrabın batısında baninin mezarı yer almaktadır.

Değerlendirme : Fatih döneminde inşâ edilen bu mescit ile sur dışında Eyüp semtinde, bir mahalle oluşumu sağlanmıştır.

III.16 Akbıyık Mescidi

Katalog No : 16

Plan No : 16

Resim No : 18

Mimarı : Bilinmiyor.

Banîî : Akbıyık Muhyiddin Efendi

Yeri : Sultanahmet Mah., Akbıyık Cad.

Tarihlendirme : Mescidin, yapım tarihi ile ilgili olarak bir kitâbe günümüze ulaşmamıştır. Baninin, h. 869 Rebi'ülevvelinde / m. 1464, Mevlana Mehmed b. Feramerz imzalı olarak düzenlenmiş, vakfiyesi bulunmaktadır [62].

Yapı, Sultan II. Abdülhamid döneminde, son olarak ise Türkiye Anıtlar Derneği'nin çabalarıyla onarım görmüştür. Minberini, Eyüp'te gömülü olan Darüssade Ağası, Hacı Mustafa Ağa koydurmuştur [63]. Hüsam Bey b. Abdurrahman adlı bir kişi yapı bütünlüğüne h. 941 / m. 1534-35 tarihinde bir mektep, Mehmed Yazıcı adlı bir başka hayır sahibi de minarenin yanına, çeşme yaptırmış daha sonra bu çeşme, kızı Hâce Hanım tarafından h. 1283 /m. 1866-7 yılında yenilenmiştir.

Mescit ve bu yapı bütünlüğünde yer alan tekke hakkında ilk bilgi h. 889 / m. 1484 tarihli vakfiyesinde, evini bu tekkeye bağışlayan Hoşkadem Binti Abdullah adlı bir kadının vakıf kaydında görülmektedir. Zamanla harap olan yapı Köprülüzade Fazıl Mustafa Paşa tarafından, 17. yüzyıl ortalarında imar edilmiş ve postuna Halveti

---

[62] Asıl adının Ahmed Şemseddin veya Abdullah olduğu rivayet edilen Akbıyık Muhyiddin Efendi, Bayramiyye'nin Celvetiyye kolundan yer alır. Sultan II. Murat zamanında Kasım 1437 tarihli bir temliknamede Bursa-Yenişehir arasında Austos Köyü'nün kendisine bağışlandığı yazılıdır. Fetihten sonra İstanbul'a gelmiş ve bütün malvarlığını harcadığı Bursa Ulucami yakınlarındaki inşâ ettirdiği, bugün sadece türbesinin ayakta kaldığı, külliyesine gömülmüştür. H. Kâmil Yılmaz "Akbıyık Sultan", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** C. II, İstanbul 1989, s.223; Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 313-314 ; Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 10.

tarikatından Çarhacı Şeyh Ahmed Efendi geçmiştir. (öl. 1669) 17. Yüzyılda Halveti, 18. yüzyılda Cerrahi, 18. yüzyılda da Kadirî Tekkesi olarak kullanılmıştır [64].

Akbıyık Muhyiddin Efendi'nin mescidin haziresinde h. 894 / m. 1488-9 tarihli bir makam kabri bulunmaktadır. Kendisi, Bursa'daki türbesinde gömülüdür.

Planı : 12, 30 x 10, 15 m. ölçülerinde, dikdörtgen plan şemasında olan yapının kuzeyinde son cemaat yeri bulunur. Kuzeybatısında ise minare yer almaktadır [65].

Mimarî : Genişçe bir avluya sahip olan yapıya, avlu girişi ve sonrasında yer alan harim kapısı ile ulaşılmaktadır. Burada yer alan bir son cemaat yerinden sonra ise harim kısmına geçilir. Dikdörtgen plan şemasında olan yapının güneyinde yağlı boya ile boyanmış, fazla derin olmayan bir mihrap nişi yer alır. Mihrabın iki yanında ise, birer pencere bulunmaktadır. Doğu ve batı yönünde ise, dörder pencere ile aydınlanan yapıda, yer alan ahşap minber yakın tarihlerde yapıya eklenmiştir. Harimin içerisi iki metre yüksekliğe kadar yeşil fayanslarla kaplanmıştır. Tavan ahşap malzeme kullanılarak düz bir şekilde bırakılmıştır. Kuzeyde son cemaat yeri olarak, yakın tarihlerde yapılmış olan yapının üst katı mahfel olarak kullanılmaktadır.

Mescidin kuzeybatısında yer alan minarenin pabuç kısmı eski yapıdan kalmadır. Çokgen kaideli olan kaidenin üzerinde bir bilezikle spiral minare gövdesine geçilmekte, oradan da tuğlaların dizimiyle elde edilen şerefe altı geçiş bölümüne ulaşılmaktadır. Şerefenin çevresi geometrik forma sahip mermer ajurlu oymalarla dekore edilmiş, külahta ise bir soğan kubbeli bölüm ve onun üzerinde sivri kurşun kaplamalı külah yükselmektedir.

---

[63] Ayvansarayî; **Hadika.** s. 44.

[64] M. Baha Tanman; "Akbıyık Mescidi ve Tekkesi ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. I, İstanbul 1994, s.154-155 ; M. Baha Tanman; "Akbıyık Mescidi ve Tekkesi ", **İslâm Ansiklopedisi**, C. II, İstanbul 1989, s.35.

[65] Semavi Eyice; "İstanbul Minareleri", **Türk Sanatı Araştırma ve İncelemeleri I.** İstanbul 1963, s. 31-132, İstanbul camileri içerisinde kıbleye en yakın olan mescid bu sebepten "İmamü'l-Mesâcid" adını almıştır. Mescit ile aynı adı taşıyan mahallesi 1934 yılında Sultanahmet Mahallesi'ne bağlanmıştır.
Ayverdi; **Mahalleler.** s. 11 ; Komisyon; **Eminönü Camileri.** s. 16. ; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 21.

Avluda yer alan abdest muslukları üzerinde, h. 1285 / m. 1868 tarihi ve "Rifat" imzalı bir onarım kitâbesi bulunmaktadır. Avlunun batı tarafında, mescit-tekke'nin ahşap olarak inşâ edilmiş hizmet birimlerinin yerinde bugün, cami koruma ve yaşatma derneği binası yer almaktadır. Mihrap önünde de baninin de mezarının bulunduğu hazire bölümü bulunmktadır.

Değerlendirme : Mescit-tekke fonksiyonu ile yapılmış olan yapı, fetih sonrası inşâ edilen erken tarihli yapılardandır. Minaresi özgün şekliyle günümüze kadar ulaşmıştır. Çevresine ilave edilen binalarla külliye hüviyetini kazanmış, bu yapılardan günümüze ise sadece mescit ulaşabilmiştir.

III.17 Mercan Ağa Mescidi

Katalog No : 17

Plan No : 17

Resim No : 19

Mimarı : Bilinmiyor.

Baniî : Mercan Ağa

Yeri : Eminönü-Mercan , Örücüler ve Tığcılar Sok.

Tarihlendirme : Yapının kitabesi mevcut değildir. Günümüze ulaşan iki vakfiyelesi bulunmaktadır. Bunlardan Vakıflar Genel Müdürlüğü'ndeki nüshada yapıya vakfedilen akarat ve çalışacak hizmetliler için ayrılan gider belirtilmiş, tarih olarak da Zilhicce 868 / m. 1464 tarihi düşürülmüştür. Bundan on yıl sonra tanzim edilen vakfiyeye göre ise, mevcut akaratlar biraraya toplanarak, 28600 akçe olan gelir, 60000 akçeye çıkartılmıştır [66].

Mescit hakkında Hadika, Altuncu-zade Hafiz Muhammed adlı şairin yazdığı; "bar hak ver ebra bu camii ehl-i salat / mesken-i erbab-ı takva melca-i ehl-i sâlâ 1114" şeklindeki mısradan, harap olan mescidin onarım tarihini atıfla vermekte ve onarımı Darüssade Ağası Nezir Ağa tarafından yapıldığını belirtmektedir [67]. Minare 18. yüzyıldandır. Yapı bütünlüğüne 1945 yılında son cemaat yeri eklenmiştir.

Planı : 9, 80 x 20, 10 m. ölçülerinde, enine dikdörtgen plan şemasındaki yapıyı, harimde üç yönden dolanan ayaklar üzerinde, ahşap kadınlar mahfeli dolanmaktadır. Kuzeyde son cemaat yeri ve kuzeybatıda kare kaideli minare bulunur.

---

[66] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 454-455 ; Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 84.
[67] Ayvansarayî; **Hadika.** s. 200.

Mimarî : İki sokağın arasında kalan mescit, bir avlu duvarı ile çevrelenmekte ve buradan da iki kapıyla avluya ulaşılmaktadır. Yapıya kuzeyde bulunan harim kapısından girildikten sonra, girişin üst bölümünde, üç yönde yer alan ahşap kare kesitli ayaklar üzerinde taşınan kadınlar mahfeline ulaşılır. Yapının güney yönünde üstte ve altta üçer pencere ile mahfele çıkmak için bir kapı yer almaktadır. Burada yer alan mihrap, minber yenidir. Batıda ise, bir kapı, altta ve üstte birer pencere yer almaktadır. Bu cephede bulunan bir pencere açıklığı kapatılarak dolap olarak kullanılmaktadır. Diğer cephelerde de ikişer pencere düzenlemesi görülür. Tavan ahşaptır ve merkezinde kare içine alınmış, elips şeklinde içerisinde aplike edilmiş süsleme elemanlarıyla bir göbek yer alır.

Yapının dış yüzeyi 1945 yılında yapılan onarımda sıva ile kaplanmıştır. Son olarak 1999 yılında onarım görmüş, bu onarım sırasında, duvarların kerpiç bir yapıya sahip olduğu ve üzerinin çamur ile sıvanmış olduğu mescit imamı Bilal Gündoğdu tarafından ifade edilmiştir. Yapıyı dıştan, saçak altında bir sıra testere dişi dolanmaktadır.

Kesme taştan minare yapının kuzeybatısında, kuzeyde ise 18. yüzyıl özelliklerini gösteren, çokgen bir şadırvan kullanım dışı olarak yer almaktadır. Avluda yer alan hazirede 18. ve 19. yüzyıllara ait mezartaşları ve yerinde daha önce sıbyan mektebi, bugün ise imam lojmanı olarak kullanılan yapı yer almaktadır. Mescidin mahallesi vardır [68].

Değerlendirme : Çarşı çekirdeğinde yer alan mescit, bugün de bu bölgede önemini korumaktadır. Mercan semtine adını vermiştir. İnşaasında kullanılan özgün kerpiç malzeme ile de önem taşır.

---

[68] Ayverdi; **Mahalleler.** s. 35. Mescit, Darüssade Ağası Mescidi ve Örüciler Mescidi olarak da bilinir. Gülbin Gültekin; "Mercan Ağa Camii", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. V, İstanbul 1994, s. 394. ; Komisyon; **Eminönü Camileri.** s.134.

III.18 Kumrulu Mescit

Katalog No : 18

Plan No : 18

Resim No : 20-21-22

Mimarı : Atik Sinan (?)

Baniî : Sinaneddin Bin Yusuf (Atik Sinan)

Yeri : Fatih, Yavuz Selim Caddesi, Müstakimzade Sok.

Tarihlendirme : Yapının günümüze gelmiş şekliyle inşâ kitabesi yoktur, baninin vakfiyeleri günümüze ulaşmıştır. Bunlardan ilki h. 869 / m. 1464 tarihlidir. Bu vakfiyede Atik Sinan'ın Kıztaşı'nda inşâ ettirdiği mescidin giderleri için gerekli olan harcamaların karşılanması amacıyla vakfettiği malları ve gelirleri belirtilmiştir. Ayrıca bu vakfiyede Sinan'ın, Aşık Paşa'da zaviyesi ve mektebinin de olduğu belirtilmektedir. İkinci vakfiye ise, h. 873 / m. 1468 yılında düzenlenmiştir [69].

Mescidin haziresinde yer alan mezar taşında, Atik Sinan'ın ölüm tarihi olarak 27 Rebi'ul-Evvel 876 (13 Eylül 1471) tarihi yer alır [70]. 1963-64 Yılında mescit,

---

[69] Vakfiyede geçen Kıztaşı bugünkü Kıztaşı Semti değil, Fatih'te mescit civarında yer alan Kıztaşı'dır. Bu taş daha sonra Süleymaniye Camii'nin inşaasında kullanılmıştır. Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 439-442. ; Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 290 ; Ayvansarayî; **Hadika.** s. 171 ; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 94 ; Komisyon; **Fatih Camileri.** s. 155.

[70] Atik Sinan'ın ölümü konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Fatih Camii'nin inşâası sırasında, Fatih Sultan Mehmet'le aralarındaki çıkan bir anlaşmazlık yüzünden, ellerinin kesildiği ve mezar taşındaki Arapça "gar" ibaresine dayanarak sahile yakın bir kulede boğdurularak öldürüldüğü ileri sürülmüştür. Ahmet Refik; **Türk Mimarları.** (Haz.Zeki Sönmez) İstanbul 1977, s. 25 vd. ; İbrahim H. Konyalı; **Azadlı Sinan.** İstanbul 1953, s. 5 vd. ; Zeki Sönmez; "Azadlı Sinan", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. IV, İstanbul 1990, s. 5 ; İ. Aydın Yüksel; "Azad Edilmiş Bir Köle : Azadlı Sinan", **Sanat Dünyamız**, S. 73, İstanbul 1999, s. 143-147. 1963-64 yılında yapılan onarımda, Fatih döneminin özgün duvarları yıkılarak yerine bugünkü örme – betonarme duvar dokusu oluşturulmuştur. Cami imamının ifadesine göre, özgün duvar dokusu tahtaların arasına kerpiç malzeme ile dolgulanmıştır. Onarımdan önceki şekliyle tavan da ahşaptır. Mescit duvarına yerleştirilen kumru kabartmasından dolayı bu adı alan yapı, Mimar Atik Sinan Mescidi olarak da bilinir. Mahallesi vakfiye kayıtlarında "Mahalle-i Üstad Mimar Sinan" olarak geçmektedir. Barkan – Ayverdi; **Tahrir Defteri.** s. 290. Günümüze ulaşmayan mahalle, önce Aşık Paşa-Sarı Saltuk bugün de Küçük Mustafa Paşa Mahallesi sınırları içindedir. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 37.

duvarları yıkılmış harap bir durumda iken cami yaşatma ve koruma derneği tarafından onarılmıştır.

Planı : Kare plan şemasındaki yapı, harimde kuzey yönde üç serbest destek dizisi üzerinde, ahşap kadınlar mahfeli ile çevrilmiştir. Batısında 19. yüzyıla ait kare kaideli minaresi yer alır.

Mimarî : Hazireyi de içine alan genişçe bir avlunun ortasında yer alan yapıya, doğudaki avlu kapısı yoluyla ulaşılır. Avlu kapısından girişte, doğu köşede mermer yarım yuvarlak bir plaka üzerine işlenmiş olarak, ortada bir vazo ve bundan çıkıp iki yana simetrik şekilde yayılan çiçekler ve ortasında yer alan tastan su içen, iki kumru, simetrik olarak yerleştirilmiştir.

Mescidin kuzeyinde yer alan girişten, önce son cemaat yerine ve bu bölümden de bir kapı ile harime ulaşılır. Harimin aydınlatılması,üç yönden dörder altlı üstlü pencere ile sağlanmıştır. Batı yöndeki pencereler bugün kapatılarak dolap olarak kullanılmaktadır. Kuzeyde ise, girişin iki yanında birer pencere açıklığı bulunur. Girişin hemen üstünde ise üç yuvarlak kesitli serbest destek ile taşınan, ahşap kadınlar mahfeli yer almaktadır. Mescidin iç bölümü iki metre yüksekliğe kadar sarı renkte fayans ile kaplanmıştır. Minber mermer , mihrap da yakın dönem Kütahya çinileri ile kaplanmıştır. Tavan düz betonarmedir. Tek şerefeli minaresi 19. yüzyıla aittir. Minarede kare kaide üzerine spiral gövdeye ve tuğlaların eğimli dizimi ile oluşturulan geçiş bölümü yardımıyla şerefeye ulaşılmakta ve minare, kurşun kaplamalı külah ile son bulmaktadır.

Mescide girişin sağında yer alan hazirede, 1963 yılında Mezarlıklar Genel Müdürlüğü tarafından bir çalışma yapılmış, onarıma ihtiyaç duyan mezartaşları, elden geçirilmiştir. Baninin de mezartaşı buradadır. Mescidin dış cephesi, moloz taş ve derz dokuludur, çatısı dört yöne eğimli ve üzeri kiremit kaplıdır.

Değerlendirme : Fatih döneminin ünlü mimarı Atik Sinan'ın kendi adına yaptırdığı mescit ile, şehrin imarına ve Türkleşmesine Sultan adına inşâ ettiği yapıların dışında, kişisel imkânlarıyla da katkıda bulunmuştur. Yapı, günümüze gelmeyen, fakat niteliğini bildiğimiz, duvar dokusuyla da önem taşır.

III.19 Emin Bey Mescidi

Katalog No : 19

Plan No : 19

Resim No : 23

Mimarı : Bilinmiyor

Banîî : Emin Bin Abdullah

Yeri : Sultanahmet, Tavşantaşı Mah., Tiyatro Aralığı Sok. İle Dibekli Camii Sokağın birleştiği köşede yer alır.

Tarihlendirme : Yapının kitâbesi bulunmamaktadır. Ancak h. 868 Şaban'ında / m. Nisan 1464 yılında, Mevlana Cafer Bin İbrahim imzasıyla düzenlenmiş bir vakfiyesi bulunmaktadır [71]. Hadika'da ise yapının banisinin Beyazid Camii'nin inşâası sırasında bina eminliğini yaptığını belirtilmektedir. Vefat tarihi olarak h. 919 / m. 1513 tarihi verilmiştir. III. Ahmed'in Baş Haseki'si Emetullah Hatun, yerinden kaldırılan darbhanenin yerine inşâ ettirdiği, simkeşhane, sebil, çeşme ve okulun inşâası sırasında mescide de minber ilave ettirir [72]. Yapı, II. Abdülhamid zamanında (1876-1909) Mehmed Efendi tarafından yenilenmiştir. Kendisi de hazirede medfundur [73]. 1953-4 yıllarında yapılan yenileme ve daha sonra yapılan küçük çaptaki onarımlarla, günümüze namaza açık şekliyle ulaşmıştır.

Planı : 9,85 x 13,50 m. ölçülerinde,dikdörtgen plan şemasındadır. Kuzeybatısında kare kaideli minare yer alır.

---

[71] Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s.126-127.

[72] Ayvansarayî; **Hadika.** s.25.

[73] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 347. ; Yapı " Dibekli Emin Bey Camii ", " Dibekli Camii " olarak da bilinir. Komisyon; **Eminönü Camileri.** s. 58-59 ; Emine Naza; " Emin Bey Camii ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.[illegible] İstanbul 1994, s. 157-158 ; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 51. Yapının Hadika'da da belirtildiği gibi mahallesi vardır. Yapılan düzenlemelerle mahallesi, Mimar Hayreddin ve Tavşantaşı Mahalleri arasında taksim edilmiştir.
Ayverdi; **Mahalleler.** s.19.

Mimarisi : Küçük bir avlu içerisinde yer alan yapıya giriş, batı cephesinde bulunan ve merdivenle çıkılan kapı ile sağlanmaktadır. Kuzey cephenin, dışarısı ile bağlantısının olmadığı yapıda, doğu ve batıda biri kapatılıp dolap haline getirilmiş, dört altlı üstlü pencere yer almaktadır. Güneyde de mihrabın iki yanında birer pencere bulunur. Bu pencerelerden alttakiler dikdörtgen söveli, üsttekiler ise yuvarlak kemerlidir. Mihrap sade bir niş şeklinde üst bölümünde yer alan tepelikte ise, " S " ve " C " motifleri ile oluşturulmuş bir süsleme kompozisyonu yer alır. Minber ahşap ve yenidir. Harim bölümünün kuzeyinde üç kare kesitli ahşap destek üzerinde, kadınlar mahfeli yer alır. Bu mahfelden, minareye geçiş kapısı bulunur. Yapının harim bölümünde duvar cepheleri ve mihrap belli bir yüksekliğe kadar mavi renkte fayans ile kaplanmıştır. Tavan ise düz ahşap kaplamalı, merkezde ve köşelerde yer alan yıldız geçmelerle süslenmiştir.

Yapının kuzeybatısına bitişik olarak kare kaideli minare yer alır. Kesme taş ile oluşturulan ve spiral bir gövdeye sahip minare, kurşun kaplı bir külahla son bulmaktadır. Mescit kargirdir, avlusunda şadırvan bulunur. Mihrap duvarının doğusunda ise hazire yer alır.

Değerlendirme : Fatih döneminde inşâ edilmiş ve daha sonra II. Abdülhamid döneminde kapsamlı onarım geçiren yapı, Sultanahmed'den Kumkapı'ya inen ana caddenin hemen kenarında inşâ edilmiş ve 15. yüzyılda bu bölgede gerçekleşen Türk yerleşiminin çekirdeğini oluşturmuştur.

III.20 Molla Hüsrev Mescidi

Katalog No : 20

Plan No : 20

Resim No : 24

Mimarı : Bilinmiyor.

Banîî : Şeyhülislam Molla Hüsrev Mehmed Bin Feramürz Bin Ali

Yeri : Eminönü ,Vefa, Kovancılar Cad., Tekneciler Sok. No :35

Tarihlendirme : Yapıyla ilgili olarak bir kitâbe bulunmazken, h. 870 Rebi'ülev-veli'nde / m. 1465 tarihli Mevlana Mahmud b. Seydi Ahmed imzasını taşıyan vakfiyede mescidin adı, Molla Hüsrev'in İstanbul'daki diğer iki mescidi ile beraber geçmektedir. 1460 yılında inşâatı biten yapı, II. Abdülhamid Devrinde esaslı bir onarım görmüştür. 1480'de ölen Molla Hüsrev, Bursa'daki bugün yıkılmış Medrese'sinin haziresine gömülüdür [74]. Minberini, Girit valisi iken Sultan I. Mahmud devri sonlarında vefat eden Ahmed Paşa'nın oğlu Mehmed Bey koydurmuştur [75].

Mescit 1978 yılında onarım görmüştür.

---

[74] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 462-463. ; Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s.165.

[75] Ayverdi; **Hadika.** s..201. Bu kaynakta ayrıca Molla Hüsrev hakkında da bilgi verilmektedir. Buna göre ; İstanbul'un fethine katılan Molla Hüsrev, daha sonra Hızır Bey'in yerini alarak İstanbu'a kadı tayin edilmiş ve bu hizmeti karşılığında Kadıköy kendisine verilmiştir. 1480 yılında vefat etmiş ve cenazesi Fatih Camii'nden kaldırılarak Bursa'daki medresesine defnedilmiştir. Bitişiğindeki sebil ve darülkurrayı Hüsrev Kethuda ve yakınında bulunan medreseyi de Ekmekçizade Ahmed Paşa yaptırmıştır. Mahallesi aynı adla yaşamaktadır. Ayverdi; **Mahalleler.** s.39 ; Esra Güzel Erdoğan; "Molla Hüsrev Mescidi ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. V, İstanbul 1994, s. 485 ; Komisyon; **Eminönü Camileri.** s. 143-44.; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 106.

Planı :11, 30 x 13, 25 ölçülerinde olan yapının, kuzeyinde bir bölümü imam odası olarak düzenlenmiş, son cemaat yeri bulunur. Kuzeybatıda da özgün durumunu koruyan minare yer alır.

Mimarî : Geniş bir avlu ile kuşatılan yapıya, caddeye bakan avlu kapısı yoluyla, içerisinde, abdest muslukları ile tuvaletlerin bulunduğu, bölüm geçildikten sonra avluya ulaşılır. Basamaklar yoluyla son cemaat yeri olarak düzenlenmiş ve bir tarafı imam odası olarak kapatılmış olan bölümden, kapı ile harime geçilir. Son cemaat yerinin sağından çıkılan ve dört ahşap destek tarafından taşınan kadınlar mahfeli, ahşap kafeslerle kapatılmış şekliyle kullanılmaktadır.

Yapının aydınlatılması, doğuda beş, kuzeyde girişin iki yanında ikişer, batıda üç ve güneyde de mihrabın iki yanında ikişer pencere –bunlardan batıdaki pencere kapatılarak dolap haline getirilmiştir- ile sağlanmıştır. Mihrap duvarında ahşap, vaiz kürsüsü ve minber yer alır. Mescidin içi, son yıllarda mavi fayansla kaplanmıştır. Tavan düz ahşaptır ve üzerine aplike olarak yapılmış küçük rozetler yer alır. Kuzeyde ahşabın diğer cephelerde ise kargir malzemenin kullanıldığı görülür.

Yapının, doğusundaki avlu duvarına bitişik olarak yer alan yol kotunun altında kalmış çeşmeden günümüze, görülebilir olarak kaş kemerli açıklığı ulaşmıştır. Kuzeybatıda ise, yangınlar sonucu yapının tahrip olması üzerine, yapılan onarımlarda eklenen ahşap bölümünü delerek yükselen silindirik gövdeli minare yer alır. Kesme taş ve tuğla sıraları ile örülen minareden, şerefeye mukarnas geçiş elemanları ile ulaşılmıştır. Minare kurşun kaplamalı bir külahla örtülüdür. Mihrap yönünde ise hazire yer alır.

Değerlendirme : Ünlü bir din adamı Molla Hüsrev'in İstanbul'da inşa ettirdiği mescit, özgün durumuyla günümüze ulaşmış, çeşme ve şerefeye kadar olan bölümüyle minaresiyle önem taşımaktadır.

III.21 Yerebatan Mescidi

Katalog No : 21

Plan No : 21

Resim No : 25

Mimarı : Bilinmiyor.

Baniî : Şatırbaşı Mehmed Ağa

Yeri : Eminönü İlçesi, Sultanahmet Mah,, Yerebatan Cad.

Tarihlendirme : Yapının kitabesi yoktur. Ancak Mevlana Ali b. İbrahim imzasıyla düzenlenen 897 Safer'inde –m. 1491- bir vakfiye mevcuttur. Bu vakfiyede vakıf sahibi olarak Hacı İbrahim gösterilmiştir. Bu tarihten önce düzenlenmiş bir başka vakfiyede Nevruz Binti Abdullah adına düzenlenmiş ve Mevlana Mehmed b. Feramerz imzasını taşımaktadır. Bu vakfiyenin tarihi ise h. 870 Rebi'ülahiri'dir. –m. 1465- Mevcut iki vakfiyeden ve Hadika'nın verdiği bilgiye dayanarak yapının Fatih'in Şatırbaşısı Mehmed Ağa tarafından yaptırılmış ve vakfiyelerden hareketle de, ilk vakfiye ile tescil edilmiş, daha sonra ya bu ilk vakfiye görülmemiş ya mescidi onarmılmış ve sonunda böyle bir vakfiye düzenlenmiş ya da vakıflar birleştirilmiştir [76].

Mescit daha sonraki yıllarda 1735 yılında Şekercizade Mehmed Bey tarafından, daha sonra 1957-58 ve 1980'li yıllarda onarımlar ile günümüze ibadete açık şekliyle ulaşmıştır [77].

---

[76] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 501.; Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s 26. ; Ayvansarayî; **Hadika.** s.45.

[77] Yapı "Üskübiyye Mescidi" olarak da bilinir. Doğan Yavaş; "Üskübiyye Mescidi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.VIIIstanbul 1994, s. 343. ; Komisyon; **Eminönü Camileri.** s. 219. ; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s.149. Mescidin mahallesi vardır. Aynı isimle devam etmektedir. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 51.

Planı : Yapı, 11,70 x 14, 5 m. ölçülerinde dikdörtgen plan şemasındadır. İçerisinde, kuzeyde iki destek üzerinde taşınan kadınlar mahfeli yer alır. Dış cepheye bitişik olarak kuzeybatı da ise, minare yükselmektedir.

Mimarî : Cadde üzerinde yer alan yapı, bir avlu duvarı ile çevrelenmekte ve buradan bir kapı ile avluya ulaşılmaktadır. Buradan cümle kapısından geçilerek yapı bütünlüğüne yeni eklenmiş, son cemaat yerine, sonrasında da, harim kapısından geçilerek, esas ibadet mekânına geçilir. Yapıda, yakın tarihlerdeki onarımda, yüzeye yansıyan şekliyle kirişler görülmektedir. Tavan düzdür. Kuzeyde iki destek üzerine oturan kadınlar mahfeli yer alır. Yapı, güneyde iki batıda ve doğuda üç pencere açıkığına sahiptir. Kuzeyde de güneydeki pencere sistemi tekrarlanmakta, fakat üst bölümde üç pencerenin yer aldığı bir sıra pencere bulunmaktadır. Cepheler ve minare kargirdir.

Avlunun caddeye bakan bölümünde yer alan beşgen sebil, Bizeban (Dilsiz) Tavşan Ağa'ya aittir . Klasik sütun başlıklarıyla bölümlenmiştir ve arasında metal şebeke düzenleme görülür. Yangın geçirmiş ve yıllarca harap olarak kalmış, 1980 yılında onarılmıştır.

Avlunun kuzeyinde, abdest muslukları ve tuvalet yer almaktadır. Güneyde ise biri Şatırbaşı Mehmet Ağa'ya ait olmak üzere, iki mezar yer almaktadır.

Değerlendirme : Fatih döneminde, kiliseden camiye çevrilen Ayasofya'nın hemen yakınında bir mescit inşâ edilmesi, bu örnekle mescidlerin ibadet fonksiyonundan daha önemli olarak yerleşme ve mahalleleşme fonksiyonunun başlangıç noktası olarak görüldüğünün göstergesidir.

III.22 Tahta Kadı Mescidi

Katalog No : 22

Plan No : 22

Resim No : 26

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Kadı Mehmed Efendi

Yeri : Kasımpaşa, Bahriye Cad., Tahta Kadı Sok.

Tarihlendirme : Mescit, Fatih döneminde İstanbul'un fethine katılan, daha sonra da bu şehirde kadılık yapan, Kadı Mehmet Efendi tarafından (öl. h. 873 / m. 1468-69) inşâ edilmiştir [78].

Zamanla harap olmuş, Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa tarafından, 1895 yılında kapsamlı onarımdan geçilmiştir [79]. 1990 yılında yapılan onarımıyla da günümüze ulaşmıştır.

Planı : 10, 80 x 10, 80 m. ölçülerindeki yapının, kuzeybatısında kare kaideli minare yer alır.

Mimarî : Mescit, bugünkü Kasımpaşa'nın, sahil yakasında değil, daha iç taraftadır. Kare plan şemasına sahip mescide, kuzey köşede yer alan ve kadınlar mahfeline çıkan merdivenin, girişinden ulaşılmaktadır. Burada yapının, kuzey bölümünde yer alan, son cemeat yeri olarak planlanmış bölüm yer alır. Bu bölümden, açılan bir kapı ile kare plan şemasındaki harim kısmına ulaşılır. Harim, batıda üç, doğuda bir, güney ve kuzeyde ise, ikişer pencere açıklığına sahiptir.

---

[78] Ayvansarayî; **Hadika.** s. 5.

[79] Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 64 ; Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 506 – 507. Yapının Fatih Sultan Mehmet döneminde mahallesi vardır, bugün ise Küçük Piyale Paşa Mahallesi sınırları içerisindedir. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 54.

Güneyde, yer alan mihrap, sade bir niş şeklindedir ve son dönem Kütahya çinileri ile kaplanmıştır. Minber ahşap ve yenidir. Kuzeyde desteksiz şekliyle betonarme, kadınlar mahfeli yer alır. Yapının içerisi, yarım metre yüksekliğe kadar yeşil renkte fayans ile kaplıdır. Tavan betonarme ve düzdür, dıştan ise dört yöne eğimli bir çatı ile örtülmüş ve üzeri kiremit kaplanmıştır. Mescidin ana duvarları da betonarme olarak inşâ edilmiş, kuzeybatıda yer alan minarede çokgen kaideden spiral gövdeye, geçiş unsuru olarak ise üç sıra testere dişi ile, şerefeye geçilmekte ve oradan da, kurşun kaplı külahla son bulmaktadır.

Baninin mezar taşı ise, üç satır halinde yazıtıyla, mescidin haziresinde yer alır ve vefat tarihi olarak, h. 873 / m. 1468 – 1469 tarihini vermektedir.

Değerlendirme : Bugünkü Kasımpaşa'nın 1453 sonrasında günümüze ulaşan ilk yapılarından olan Tahta Kadı Mescidi ile bu bölgedeki ilk ilk Türk mahallesinin çekirdeği oluşturulmuştur.

III.23 İshak Paşa Mescidi

Katalog No : 23

Plan No : 23

Resim No : 27-28

Mimarı : Bilinmiyor.

Baniî : Sadrazam İshak Paşa

Yeri : Eminönü İlçesi, Cankurtaran Mah, İshak Paşa Cad.

Tarihlendirme : Yapının kitabesi bulunmamaktadır. Ancak, yayınlanmış olan İshak Paşa'nın çeşitli tarihlerde yazılmış vakfiyelerinden, mescit ile ilgili bilgilere ulaşılabilmektedir. Bu vakfiyelerden en erken tarihli olanı h. 873 / m. 1468-69 tarihlidir. Daha sonra Safer 891 / m. Şubat 1486 tarihli ve bundan bir yıl sonra düzenlenen vakfiyede bütün vakıf malları tekrar düzenlenerek birleştirilmiştir. Yayınlanan 1486 tarihli vakfiyeye göre İshak Paşa'nın Edirne, Bursa, İnegöl gibi merkezlerde inşâ ettirdiği yapıların listesi verilmiştir. Vakfiyede, İstanbul'daki yapılarını ise, Boğazkesen'de ve mescidin yanında birer hamam ve ona bitişik dört dükkanı mescide vakfetmekte ve yapılacak harcamalar önceden düzenmiş şekliyle belirtilmektedir. İshak Paşa'nın ayrıca mescidin yanında bir de mektebi vardır [80].

Daha geç tarihli olan bir başka vakfiyesinde de Boğazkesen'deki hamamın ve mektebin harap olduğu, dükkan ve mescidin yanındaki hamamın gelirinin de önce çocuklarına, sonra da İnegöl'deki vakfına bırakıldığı belirtilmiştir [81].

Yapı giriş kapısının hemen üzerinde yer alan kitabelere göre çeşitli değişik tarihlerde üç defa onarım görmüştür. Bu üç kitâbeden ortadaki en erken tarihli

---

[80] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 292-293 ve 425. ; Vehbi Tamer; "Fatih Devri ri'calinden İshak Paşa'nın vakfiyeleri ve vakıfları", **Vakıflar Dergisi**, S. 6, Ankara 1958, s. 34 vd.

[81] Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s.5.

olanıdır. Burada, Mütevelli Mehmed Ağa'nın mescidi h. 1116 / m. 1704 tarihinde onardığı belirtilmiştir. Sağdaki tamir kitabesinde ise, Bağdadlı Yahya Ağa tarafından h. 1114 / m. 1731-32 yıllarında, soldaki kitâbede ise Sultan III. Selim'in III. kadını annesinin ruhu için h. 1226 / m. 1811 yılında bu yapıyı inşâ ettiği belirtilmektedir. Bir yangın sonucu harap olan mescit, 1958 yılında onarılarak ibadete açılmıştır.

Mescidin minberini I. Mahmud'un vezirlerinden Hacı Tiryaki Mehmed Paşa h. 1160 / m. 1747 yılında koydurmuştur [82].

Planı : Kare plân şemasında olan yapı, pandantifle geçilen bir kubbe ile örtülüdür. Harimin kuzeyinde iki destek üzerine oturan kadınlar mahfeli yer alır. Mescidin bugün ayakta olmayan, fakat iki bölümlü olduğu mevcut izlerinde anlaşılan son cemaat yerinin batısında ise, minare çokgen kaideli olarak yer almaktadır.

Mimarî : Topografyaya uydurularak inşâ edilmiş, bir avlu duvarı içerisinde yer alan yapıya avlu kapısı yoluyla ulaşılmaktadır. Buradan sivri kemerin kapsadığı, yay kemerli bir açıklıkla kuzeydoğudan harim kısmına geçilir. Harim her kenarda yer alan ikişer pencere açıklığına sahiptir. Bu pencereler altlı üstlü olarak düzenlanmiştir. Alttakiler dikdörtgen mermer söveli olup, dışta birbirine geçmeli metal şebekeli olarak düzenlenmiştir. Pencereler, üst bölümündeki sivri tuğla kemer ile çevrilmektedir. Kubbe çemberinin altında yer alan pencereler de üstten, tuğla sivri kemerle kavranmakta ve revzenli düzenlemeler olarak dışarıya açılmaktadır. Güneyde yer alan mihrap ve aynı yöndeki minber yenidir. Kuzeyde ise iki destek üzerine oturan ahşap kadınlar mahfeli yer alır. Yapıda kurşun kaplamalı kubbeye pandantif ve altıgen geçiş bölümüyle ulaşılmaktadır.

Yapının harim kapısının üzerindeki tuğla kemerli bölümün içerisinde değişik zamanlarda yapılan onarımları gösteren üç mermer kitâbe yer alır. Bu kapının ön tarafı alüminyum çatı ile kapatılarak giriş mekânı haline getirilmiştir. Bu cephede üç

---

[82] Ayvansarayî; **Hadika.** s. 26. M. Baha Tanman; "İshak Paşa Mescidi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. IV, İstanbul 1994, s. 197.; Komisyon; **Eminönü Camileri.** s. 97-98. ; Öz ; **İstanbul Camileri I-II.** s.77. Mescidin mahallesi vardır. Bugün Çatladıkapı Mahallesi'ne bağlanmıştır. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 27-28.

sütun üzerine atılan kemer düzenlemesi ile iki kubbeli olarak düzenlenmiş bugün tahrip olmuş olan, son cemaat yerinin sütun başlıkları ve kemer izleri mevcuttur. Ayrıca son cemaat yeri altına açılan, iki dikdörtgen pencere arasında yer alan bir mükebbire de bu cephede yer almaktadır.

Kuzeybatıda ise alt bölümde kare buradan da, çokgene dönüşen bir plan şeması ile minare yer alır. Minarenin kaide kısmında kesme taş kullanılmış, üst bölüme doğru çıkıldıkça tuğla malzeme kullanılarak örülmüştür. Ayrıca tuğla arasında da taş kuşaklar kullanılmıştır. Yapı, dış cephede moloz taş ile oluşturulmuş bir cepheye sahiptir. Avluda abdest muslukları, depo ve imam lojmanları yer alır.

Mescidin karşısında, hamam yer almaktadır. Küfeki taşı ve kubbe çevrelerinde tuğla malzemenin kullanıldığı hamam dört eyvanlı plan şemasında inşâ edilmiştir. Vakfiyelerde adı geçen mektepten ise hiç bir kalıntı günümüze ulaşmamıştır.

Değerlendirme : Fatih döneminde sadrazamlık yapmış olan İshak Paşa'nın İstanbul'daki bu mescidi, kullanılan yapı malzemesi, üst örtüsü, son cemaat yerinin bulunuşu ve külliye özelliği göstermesine rağmen, yapılar grubunun ibadet biriminin özellikle mescit olarak belirtilmesi yönünden önem taşır.

III.24 Hoca Hamza Mescidi

Katalog No : 24

Plan No : 24

Resim No : 29

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Hoca Hamza

Yeri : Eminönü, Küçükpazar'da, Cemal Birsel Caddesi, Hoca Hamza Mektebi Sokak

Tarihlendirme : Mescit, Hoca Hamza tarafından vakfiye tarihine göre h. 869 / m. 1469 tarihinde inşâ edilmiştir. Hadika'da Hoca Hamza'nın mezarının mihrap önünde bulunduğunu yazmakta ise de burada, h. 969 / m.1561 tarihinde öldürülen Bayramî-Melamî Şeyhi Bosnalı Hamza Bali'nin mezarı bulunur [83]. Minberini Nevşehirli Damat İbrahim Paşa koydurmuştur [84]. 1980'li yıllarda yapılan onarımlarla da günümüze ulaşmıştır.

Planı : Yapı, 11, 80 x 9, 45 m. ölçülerindedir. Kare kaideli minare, kuzeyde, yapının içerisinden yükselmektedir.

Mimarî : Cadde ile sokağın birleştiği köşede, eğimli bir arazi üzerinde fevkani olarak yer alan yapıya giriş, batıdan merdivenler yardımıyla sağlanmaktadır. Bu cephede ve mihrap cephesinde doğuda ve kuzeyde iki dikdörtgen söveli pencere açıklığı bulunmaktadır. Mihrap yakın tarihlerde mermer kaplanmıştır,

---

[83] Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 96-97. ; Ayvansarayî; **Hadika.** s.110.

[84] Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 48. ; Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 418-420 ; Emine Naza; "Hoca Hamza Mescidi ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. IV, İstanbul 1994, s. 80-81. Mahallesi Fatih Vakfiyelerinde belirtilmiştir. Son düzenleme ile Timurtaş Mahallesi sınırları içine alınmıştır. Ayverdi; **Mahalleler**. s. 25.; Komisyon; **Eminönü Camileri,** s. 86-87.

minber ahşap ve yenidir. Kuzeyde, üç kare kesitli destek üzerinde yükselen ahşap kadınlar mahfeli bulunur. Bu cephede batıdan doğuya doğru yola bağlı olarak şekillenmiş ve doğuya doğru dik açıyla genişleyen bir planlama görülür. Kare kaideli ve şerefe altı mukarnas geçişle dolgulanarak sivri bir külahla son bulan, minareye çıkış da buradan sağlanmaktadır. Yapının tavanı düz ahşap ve kasetlidir.

Mescide bitişik olarak h. 1108 / m. 1696 tarihli, Devoğlu Ali Ağa Çeşmesi yer alır. Mihrap önünde de hazire bulunur. Kargir olan yapının ana beden duvarları son yıllarda sıva ile kaplanmıştır.

Yapıya bitişik olarak 1950'li yıllarda ahşap, bugün ise betonarme olarak yeniden inşâ edilmiş imam evi bulunmaktadır.

Değerlendirme : Mescit, Küçükpazar semtinde Fatih döneminden günümüze ulaşan tek mesciddir. Enine dikdörtgen plan şeması minarenin yapı bütünlüğüne alınmasıyla değişikliğe uğramıştır.

III.25 Üç Mihraplı Mescit

Katalog No : 25

Plan No : 25

Resim No : 30-31-32

Mimarı : Bilinmiyor.

Baniî : Hoca Hayreddin Efendi

Yeri : Eminönü İlçesi, Eminönü-Unkapanı arasında yer alır

Tarihlendirme : Yapıyla ilgili kitabe yoktur. Mevcut vakfiyesinde de tarih verilmemiştir. Fatih döneminde yaşamış olan ünlü din adamlarından olan Hoca Hayreddin Efendi'nin bu mescidden başka İstanbul'da bir mescidi, medrese ve imareti olduğu vakfiye kayıtlarında geçmektedir. Bu yapıların harcamalarının karşılanması için ise, gelirleri liste halinde verilmiştir [85].

Yapının inşâ ediliş tarihi hakkında Ayvansarayî, h. 874 / m. 1469-70 tarihini verir ve baninin mescidin arkasında yer alan medresede gömülü olduğunu belirtir. (öl. 1475) Daha sonra yapıya, Fatih Sultan Mehmed'in bir mihrap daha ekleyip, minber ilâvesiyle camiye çevirdiği belirtilmiştir. Bugün de mevcut olan üçüncü mihrabı ise Hayreddin Efendi'nin oğlu, Şam Kadısı Ahmed Efendi'nin eşi tarafından oturduğu ev ilâve edilerek konulmuştur. Mektebi de bulunmaktadır [86].

Zamanla harap olan caminin iki mihraplı ilâve kısımları II. Abdülhamid

---

[85] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 511-512.

[86] Ayvansarayî; **Hadika.** s.53.
Esra Güzel Erdoğan; "Üç Mihraplı Camii", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VII, İstanbul 1994, s. 333'de Fatih tarafından minber konulduğu için, cami olarak ele alınan yapının ilk yapılışındaki hali düşünüldüğünde mescit olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Komisyon; **Eminönü Camileri.** s.201-203. "Kazancılar Camii", "Hoca Hayreddin Camii" olarak da bilinir. Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s.149. Mescidin mahallesi vardır. Bugün Yavuz Er Sinan Mahallesi'ne dahil edilmiştir. Ayverdi; **Mahalleler,** s. 25.

döneminde (1876-1909) tekrar onarılarak ibadete açılmıştır. 1959-60 yıllarında tekrar onarılmış olan yapının minaresi de, 1956 yılında depremde hasar görmesi sonucunda tamir görmüştür.

Planı : Mihraba göre, enine gelişen plan şemasındaki yapı, Üç kısımdan oluşmaktadır. 10, 95 x 22, 30 m. ölçülerindedir. Caddeye bakan doğu yönünde kare planlı ve üzeri kubbe ile örtülü asıl ibadet mekanı ve önünde iki küçük kubbe örtülü son cemaat yerine sahip ilk dönem yapılaşması yer alır. Buradan merdivenler yardımıyla iki mihrabın yer aldığı ve üzeri çatı ile örtülü bölüme geçilir. Kuzeyde kadınlar mahfeli yer alır. Kuzeybatıda minare bulunmaktadır.

Mimarî : Mescit, Eminönü-Unkapanı arasındaki ana yolun Unkapanı yönünde sağında yer alır. Caddeye yakın olan kubbeli bölüm Hoca Hayreddin Efendi'nin inşâ ettiği erken tarihli yapılaşmadır. Bir sütun ve iki açıklıklı son cemaat yerinden mescide, harim kapısı ile ulaşılır. Kare plan şemasında olan bu bölümde mihrap, barok etkiler gösteren perde motifleriyle süslenmiştir. Bu cephede alt bölümde iki, üstte de bir pencere açıklığı yer alır. Diğer cephelerde ise, altta iki dikdörtgen söveli, üstlerde de de aynı sayıda revzenli, tuğla kemerli pencereler yer almaktadır. Harim bölümünün kuzeyinde beş ahşap ayak üzerine oturan kadınlar mahfeli bulunur. Üst örtü, prizmatik üçgenlerle, altıgen geçiş öğesine ve oradan da kubbe ile örtülü olarak günümüze gelmiştir. Kubbenin merkezinde madalyon ve "S", "C" motifleri ile süslü bezeme görülür. Buradan 1 m. 50 cm. yükseklikte ve beş merdivenle çıkılan, dikdörtgen plan şemasındaki bölüme ulaşılır. Bu bölümün de aydınlatması, kubbe ile örtülü bölümün pencere sayısı kadar açıklık ile sağlanmıştır. Minber bu bölümde yer alır. İki mihrap nişinin bulunduğu bu bölümde tavan düz ahşap şeklindedir ve merkezinde kare içerisinde çok ışınlı yıldız motifi yer alır. Kuzeyde kadınlar mahfeli bulunur.

Mescidin kuzeybatısında tuğladan minare, kurşun kaplamalı külah örtülüdür.. Yapı moloz taşlarla örülmüştür. Baninin mezarı mescidin batısındadır.

Değerlendirme : Bugünkü Unkapanı-Eminönü arasında Haliç boyunca gerçekleşen diğer mescitlerle birlikte, ilk Türk yerleşimin temelini atan mescit, üç mihrabıyla da önemli bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.

III.26 Kantarcılar Mescidi

Katalog No : 26

Plan No : 26

Resim No : 33-36

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Sarı Timurci Mevlana Muhiddin Efendi

Yeri : Eminönü, Küçükpazar, Kantarcılar'da yer alır.

Tarihlendirme : Yapı, Fatih döneminde yaşamış olan, Sarı Timurci Mevlana Muhiddin Efendi tarafından inşâ edilmiştir. Sarı Timurci'nin h. 875 / m. 1470 yılında Mevlana Bin Feramerz imzalı bir vakfiyesi mevcuttur. Bu vakfiyede bani, belirtilen tarihten önce inşâ edilen mescit için gerekli olan yıllık harcamanın karşılığını, kendi mülklerinin gelirlerini bağışlayarak karşılamıştır [87].

Minberini Kadızade Mehmed Efendi m. 1688 tarihinde koydurmuştur. H. 1265 / m. 1848 ve h. 1313 / m.1895, 1967-68 ve 1997 yıllarında yapılan onarımlarla günümüze ibadete açık şekliyle ulaşmıştır [88].

Planı : Mescit, Ayverdi'nin yayınladığı plana göre, kare plan şemasında ve düzgün bir plan şeması sergilemektedir. Yerinde yaptığımız tespitte ise, yapının planının değiştirildiği ve büyütüldüğü görülmüştür. Genel itibariyle simetrik olmayan plan şemasında bir plan sergiler. Ölçüleri 17,25 x 12,40 m.'dir. İki katlı bir düzenlemeye sahip olup, minaresi batısında yer alır.

---

[87] Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 100.

[88] Ayvansarayî; **Hadika.** s.158.; Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 415-416.; Komisyon; **Eminönü Camileri.** s.102.; Emine Naza; "Kantarcılar Mescidi ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. IV, İstanbul 1994, s. 417-418.; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 81. Mahallesi aynı adla devam etmektedir. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 45.

Mimarî : Eminönü'nün sahildeki en işlek caddesinin kenarında yer alan yapı, fevkâni olarak inşâ edilmiştir. Alt katta iki dükkan yer alır. Üst kattaki mescide, dış kapıdan girişte yukarıya doğru dik olarak çıkan merdivenler yardımıyla ulaşılır. Mescidin harim kısmına kuzeyden geçilmektedir. Düzgün plan şemasına sahip olmayan ve yeni yapılan onarımda genişletilen yapının, harim kapısının tam karşısında mihrap yer alır. Mihrap son dönem Kütahya çinileri ile kaplanmıştır. Mihrabın sağında ise ahşap ve yakın tarihlerde yapı bütünlüğüne eklenmiş, minber bulunur.

Kuzeyde, dört kare ve iki silindir kesitli taşıyıcı, doğu ve batıda da kare kesitli ve benzer özellikleri gösteren şekilde ahşap taşıyıcılar, minberle aynı özellikleri gösteren kadınlar mahfelini taşımaktadır. Batıda üç, doğuda ve kuzeyde dört, güneyde bir altlı üstlü pencere düzenlemesi ile yapı, aydınlatılmaktadır. Bu pencerelerden alt bölümdekiler kare, üsttekiler ise, tuğla kemerli olarak yer alır. Batıda kapıyla girilen bir bölüm kapatılarak imam odası haline getirilmiştir. Tavan düz ahşap ve ortasında yer alan göbeğiyle 19. yüzyılın süsleme özelliklerini gösterir. Çatı ise dört yöne eğimli ve üzeri kiremit kaplıdır. Mescit girişinin yanındaki bölümde, abdest muslukları yer alır.

Batıda dışarıya taşan spriral gövdeli ve soğan külahla son bulan tuğla minare yer alır. Yapının ana beden duvarları taş, tuğla ve derz doku ile örülmüştur.

Değerlendirme : Eminönü sahilin hemen yakınında yer alan yapı, ticari çekirdeğin de ortasındadır. Bu sebeple de fevkâni ve alt katında dükkanları ile inşâ edilmiştir. Fatih dönemi mescidleri içerisinden farklı plan şeması ile dikkati çeker.

III.27 Sarı Bayezid Mescidi

Katalog No : **27**

Plan No : 27

Resim No : 37

Mimarı : Bilinmiyor.

Baniî : Mevlana Sarı Bayezid

Yeri : Eminönü , Küçükpazar, Sarı Beyazid Cad. No : 15

Tarihlendirme : Yapıyla ilgili bir inşâ kitabesi bulunmamaktadır. Yapının vakfiyesi günümüze ulaşmıştır. 875 Ramazan'ı evailinde / m. Şubat 1471 sonları, Mevlana Mehmed b. Feramerz imzalı olarak düzenlenen vakfiyede, Sarı Bayezid'in vakfına bağışladığı malları ve inşâ ettirdiği yapıların masrafları için harcanması gereken miktar liste halinde gösterilmiştir. Baninin h. 901/ m. 1497 tarihli ve h. 1024 / m. 1620 tarihli bir üçüncü vakfiye birbirini tekrarlar şekilde ifadelerle kaleme alınmıştır [89]. Yapım tarihi ise h. 865 / m. 1460'dır. H. 1160 / m. 1747 ve daha sonra, Mısır Çarşısı esnafı Hacı Hüseyin Efendi tarafından h. 1274 / m. 1860 yıllarında onarılmıştır. En son tarihli onarım ise, Bakkal Abdürrahim tarafından 12 Mayıs 1962 tarihinde yapılmış[90], minberini ise Makdül Beşir Ağa (öl. 1752) koydurmuştur [91].

Planı : 10, 33 x 10, 85 m. ölçülerindeki yapının, kuzeyinde son cemaat yeri ve ona açılan bir oda yer alır. Minare kuzeybatıdadır.

Mimarisi : Cadde ve iki sokağın arasında kalın yapı, topografyaya uydurularak inşâ edilmiştir. Çinko örtülü bir sundurma altından açılan cümle kapısından, son cemaat yeri ve harim kapısı yoluyla yapıya ulaşılır. Kareye yakın dikdörtgen, plan şemasındaki yapıda, mihrabın ve girişin iki yanında birer, doğu ve

---

[89] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 492-493. ; Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s.171.
[90] Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 119.
[91] Ayvansarayî; **Hadika.** s. 135. Mahallesi vardır. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 44. Komisyon ; "Sarı Bayezid Camii ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VIII, İstanbul 1994, s. 384. Komisyon; **Eminönü Camileri.** s.167-168.

batı yönünde ise, üçer pencere açıklığı ile aydınlanması sağlanmıştır. Kuzeyde dört ahşap destek üzerinde yükselen, kadınlar mahfeli yer almaktadır. Mihrap mermer, minber ve vaiz kürsüsü ise ahşap ve yenidir. Tavan ahşap, üzerindeki çatı dört yöne eğimli ve üzeri kiremit örtülüdür.

Harim kapısından çıkışta son cemaat yeri olarak düşünülmüş giriş yer alır. Bu bölümden batıda, bir kapı ile açılan odaya geçilmektedir. Kadınların namaz kılmasına tahsis edilmiş olan bu bölümün, içeriden bir bağlantısı yoktur.

Yapının kuzeybatısında, tuğla ile örülmüş, tek şerefeli ve üzeri kurşun kaplı külahla örtülü minaresi yer alır. Kargir olan yapının, kuzey cephesinde Osmanlıca ve Latin harfleriyle yazılmış iki onarım kitâbesi bulunmaktadır. Doğuda baninin mezarı yer almaktadır.

Değerlendirme : Fatih döneminin önemli din adamlarından olan Sarı Bayezid'in inşâ ettirdiği bu yapı ile, bugün de kendi adıyla anılan mahallesinin oluşması sağlanmıştır.

III.28 Hoca Piri Mescidi

Katalog No : 28

Plan No : 28

Resim No : 38

Mimarı : Bilinmiyor.

Baniî : Hoca Pîrî

Yeri : Mahmutpaşa, Çarşıkapı, Makasçılarılar Cad.

Tarihlendirme : Yapının günümüze ulaşan kitabesi bulunmamasına karşın, h. 876 / m. 1472'de düzenlenen Fatih Vakfiyesinde adı geçmektedir. Daha sonra düzenlenen 1495 tarihli vakfiye de ise, Beyazit Camii Nahiyesi'nde " Mahalle-i Mescid-i Hoca Piri" olarak geçmekte ve vakfın sahip olduğu ticarî yapılar belirtilmektedir [92]. Uzun süre korunan vakfı zamanla bozularak, yapıya ait ticari yapılardan, sadece bir han ve 15 dükkan kalmıştır. Sultan II. Mustafa zamanında, Simkeşhane Emini Sururî Mustafa Ağa tarafından onarılmış, 1954-55 ve 1980'li yıllarda onarılmalar ile de günümüze namaza açık şekliyle gelmiştir [93] .

Planı : 10,3 x 8,5 m. ölçülerindeki yapının, kuzeyinde son cemaat yeri ve kuzeybatıda duvaretinden yükselen minare yer almaktadır.

Mimarî : Avlu duvarı ile çevrili olan yapıya, güneybatıda yer alan avlu kapısı ile geçilmektedir. Buradan mescide, kuzeyde yer alan harim kapısı yoluyla ulaşılır. Harim, dört cephede de yer alan ikişer pencere açıklığına sahiptir, mihrap, minber ve vaiz kürsüsü, iki metre yüksekliğe kadar son dönem üretimi Kütahya çinileri ile kaplanmıştır. Kuzeyde desteksiz bir kadınlar mahfeli ve önünde,

---

[92] Ayverdi; **Fatih Devri.** s.120.

[93] Ayvansarayî; **Hadika.** s. 202.
Mescit Makascılar Mescidi adıyla da tanınır. Mahallesi vardır. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 26-27.
Yapının banisi olarak IV. Murat Devri ricalinden Hoca Pirî olarak belirtilmiştir. Bu bilgi kaynağı belirtilmeden ve yanlış olarak kullanılmıştır. Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 99.; Komisyon; **Eminönü Camileri.** s. 91.

kapıyla geçilen son cemaat yeri bulunur. Bir duvar ile çevrili olan avluda ise, imam odası ve abdest muslukları yer almaktadır.

Mihrap önünde ise yapının banisine ve geç döneme ait mezar taşları bulunmaktadır.

Değerlendirme : Çarşı bütünlüğü içerisinde yer alan yapı, inşâ edildiği dönemden vakfedilen ticarî yapılar ve konumu dolayısıyla önemlidir.

III.29 Timurtaş Mescidi

Katalog No : 29

Plan No : 29

Resim No : 39

Mimarı : Bilinmiyor.

Baniî : Hacı Timurtaş Ağa

Yeri : Eminönü, Kantarcılar Cad. No : 2

Tarihlendirme : Yapının inşâ tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber Ni'm'el-ceyş'den [94] Hacı Timurtaş Ağa adına h. 872 Muharrem'inde –m. Temmuz 1472- Mehmet b. Feramerz imzasıyla bir vakfiye düzenlenmiştir [95]. Yapı sonraki yıllarda, 1964-65 ve son olarak 1989-1990'da onarım görmüştür.

Planı : Fevkânî olarak inşâ edilmiş olan yapının alt katında iki dükkan yer almaktadır. Kareye yakın bir plan gösterir. Kuzeyde son cemaat yeri ve onun bitişiğinde minare yer almaktadır.

Mimarisi : Kantarcılar Caddesi üzerinde, dükkân sıraları arasında yer alan mescide, alt katta iki dükkânın kenarından bir kapı ile ulaşılmaktadır. Kapıdan girişte abdest muslukları ve tuvaletler yer alır, yukarıya doğru dönen bir mermer merdivenle harim kapısına ulaşılır. Yapının içerisinde mihrap cephesinde ve girişte kapının iki aynı şekilde düznlenmiş birer pencere bulunur. Doğu ve batı cephelerinde ise, altta dikdörtgen mermer söveli, üstte tuğla sivri kemerle sonlanan üçer pencere yer almaktadır. Mihrap duvarı 2 m. yüksekliğe kadar son dönem Kütahya çinileri ile

---

[94] Ayvansarayî; **Hadika.** s.70 Ayrıca aynı kaynakta minberini Mahzenci Hacı Mehmet Ağa'nın koyduğu da belirtilmiştir.

[95] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 415. ; Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 100. ; N. Esra Dişören; "Timurtaş Mescidi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VII, İstanbul 1994, s. 272. Komisyon; **Eminönü Camileri.** s.199.

kaplanmıştır. Minber yenidir. Kuzeyde dört ahşap destek üzerinde yükselen kadınlar mahfeli yer alır. Yapının üst örtüsü beton kirişler üzerine atılan düz bir tavan şeklindedir. 1990 yılında, önceki şekli ahşap olup, daha sonra betonarme olarak inşâ edilen son cemeat yeri yedi dikdörtgen söveli pencere açıklığına sahiptir.

Kuzeyde, yapının ana beden duvarları yüksekliğine kadar olan bölümde, tuğla derz dokulu, onun üzerinde ise, küfeki taşı kullanılarak oluşturulmuş bir cepheye sahip şerefesiz minare yer almaktadır. Minarede, ezan okumak için dört pencere açılmıştır. Mescidin dış cephesi de taş-tuğla-derz dokuludur.

Değerlendirme : Ticari merkezin yoğun olduğu bir bölgede, mescidin alt katında yapılmış olan iki dükkan ile fevkâni bir görünüm kazanan yapı, bu özelliğiyle ve bu merkezdeki inşâ edilen ilk yapılardan olmasıyla önem taşır.

III.30 Haraççı Mehmed Paşa Mescidi

Katalog No : 30

Plan No : 30

Resim No : 40

Mimarı : Bilinmiyor

Banîî : Hoca Kara Mehmed Muhyiddin bin Ali Bey Ül-Haracî

Yeri : Unkapanı, Üsküplü Cad., Hisar Altı Sok.

Tarihlendirme : Yapı, Fatih devrinde inşâ edilmiştir. H. 879 Şaban sonları / m. 1475 başında düzenlenen bir vakfiyesi vardır[96]. Minberini El-hac Abdurrahman Bey koydurmuştur. H.1305 / m.1887, [97] 1959 ve 1964 yıllarında onarımlar görerek, günümüze namaza açık şekliyle ulaşmıştır.

Planı : 11 x 11 m. ölçüsündeki yapının, doğu ve kuzeyi düzgün bir plan kuruluşu vermez. Yapının, kuzeybatısında minare yer alır.

Mimarisi : İki sokağın birleştiği köşede yer alan yapıya, kuzeydeki harim kapısı yoluyla geçilmektedir. Giriş ile aynı aksta olmayan ve güney duvarının orta bölümünde sade bir niş olarak karşımıza çıkan, mihrap 1999 yılında mermer levhalarla kaplanmıştır. Sağında minber yer alır. Harim bölümünde kuzeyde, iki serbest paye üzerinde, betonarme olarak kadınlar mahfeli bulunur. Mescit, her

---

[96] Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s.186.

[97] Ayvansarayî; **Hadika.** s. 99; Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 417. ; Evliya Çelebi, yapının özel işçiliği ile dikkati çeken tuğla minaresini ve süslemesini anlatır. Bugün sadece kaide kısmı özgün olarak görülmektedir. Evliya Çelebi; **Seyahatname.** Haz. Zuhuri Danışman.C.I, İstanbul 1969, s. 15-76.; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 86.; Komisyon; **Fatih Camileri.** s. 116'da mescidin inşâ tarihi olarak 1588 tarihi verilmiştir, 15. yüzyıla ait vakıf kaydında yapının yer alması bu bilginin yanlışlığını ortaya koyar. Mahallesi mescit ile aynı ismi bugün de taşımaktadır. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 24.

cephede açılan ikişer dikdörtgen söveli pencere ile aydınlanmaktadır. Doğu duvarında ise iki pencerenin ortasında bir niş yer alır. Tavan düz betonarme ve üstten dört yöne eğimli kiremit ile kaplıdır.

Kuzeybatıda çokgen kaideli ve spiral gövdeli tuğla minare yer alır. Mescidin ana beden duvarları moloz taş ve betonarmedir. Kuzeyde geç dönemde yapılmış baninin mezar taşı ve bir çeşme yer alır.

Değerlendirme : Unkapanı'nda inşâ edilen yapı, -tümüyle yenilemiş de olsa- plan şeması, özgün minare kaidesiyle- bugün de kendi adıyla anılan mahalleleşmenin çekirdeğini oluşturması nedeniyle önem taşımaktadır.

III.31 Debbağ Yunus Mescidi

Katalog No : 31

Plan No : 31

Resim No : 41

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Debbağ Yunus

Yeri : Fatih, Sultan Selim Camii civarında, Abdi Subaşı Mah., Tabak Yunus Sokak.

Tarihlendirme : Yapının günümüze ulaşan kitabesi yoktur. H. 880 / m. mart 1476 sonlarında Yusuf Hanefi tarafından düzenlenen vakfiyesinde ise, Fatih ve II. Bayezid döneminde yaşamış olan yapının banisi Debbağ Yunus mescidin ihtiyacını karşılamak üzere vakfettiği akaratı liste olarak vermektedir. Minberini Kabe'den azledilmiş olarak vefat eden, Kazabadlı Osman Efendi'nin kızı Safiye Sultan koydurmuştur.

1918 Yılında harap olan yapı, bu haliyle 1955 yılında yapılan kapsamlı onarıma kadar kalmış, bu tarihte halkın yardımlarıyla betonarme olarak inşâ edilmiştir [98]. 1998 Yılında ise yapı, dış cephesi mozaik kaplanarak hoş olmayan bir görünüm kazanmıştır.

---

[98] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 338-339.; Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 305-6. Ayvansarayî; **Hadika.** s.107. Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 46. Mescit "Tabak Yunus Camii" olarak da bilinmektedir. Mescit niteliğinde olan bu yapının "cami" olarak bir kaynakta belirtilmesi yanlıştır. Komisyon; **Fatih Camileri.** s. 213. Fatih döneminde mahallesi vardır. Bugün, Abdî Subaşı ve Müftî Ali Mahalleri arasında kalmıştır. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 17. Mescidin, yapılan son onarımlarda özgün duvar dokusuna rastlanılmıştır. Buna göre kerpiç + taş kullanılarak oluşturulan duvarların içerisi ve dış cephesi saman ve toprak karışımı bir harçla sıvanmıştır.

Planı : Mescit, 11, 3 x 8, 90 m. ölçülerinde inşâ edilmiştir. Harimde kuzey yönde, iki destek üzerinde yükselen kadınlar mahfeli yer alır. Yapının kuzeybatısındaki hazire içerisinde yer alan ve 1950 tarihli kare kaideli minaresi bulunmaktadır.

Mimarî : Eğimli bir arazi üzerinde, yüksek bir platform üzerinde inşâ edilmiş olan yapıya giriş, kuzeybatı yönde, inşâatı halen süren kur'an kursu yoluyla sağlanmaktadır. Bu kursa ve mescide giriş aynı kapı ile sağlanmakta, merdivenler yoluyla da, yapının kuzey yönüne ulaşılmaktadır. Girişin kuzeybatısında ise, yapının banisi Debbağ Yunus'un mezarı yer alır.

Mescide giriş kuzeyde orta bölümde açılan bir giriş kapısı yoluyla sağlanır. Giriş kuzey cephenin orta bölümünde yer almakta, yan bölümlerde de birer pencere açıklığı bulunmaktadır. Bu giriş yoluyla ulaşılan harim, bütün cephelerinde açılan iki pencere açıklığı ile aydınlatılır. Kuzeyde ise iki destek üzerinde yükselen kadınlar mahfeli yer almaktadır. Mihrap sade bir niş şeklinde düzenlenmiştir, minber ise ahşap ve yenidir. Mescidin tavanı düz betonarmedir. Dışarıya ise, dört yöne eğimli ve üzeri kiremit örtülü şekliyle yansımaktadır. Kuzeybatıda, kare kaideli bir minareden, üçgen kuşaklarıyla spiral gövdeye ulaşmakta ve onun üzerinde de düz bir geçiş ile ajurlu mermer korkuluk levhalarla çevrelenen şerefeye ulaşılmaktadır. Minarenin üst bölümünde ise kurşun kaplamalı bir külah bulunur. Mescidin ana beden duvarları yapılan onarımlarda betonarme olarak inşa edilmiştir. Dış cephesi ise 1998 yılında mozaik çini ile kaplanmıştır.

Mescidin güney ve kuzeybatı yönünde ise, 18. ve 19. yüzyıl mezar taşlarının bulunduğu hazire yer almaktadır.

Değerlendirme : Sultan Selim Camii'nin Haliç'ten çıkışta alt kotunda yer alan mescit, bu bölgedeki Beyceğiz Mescidi ile Fatih dönemi yapılaşmasının ilk örneklerini oluşturmaktadır.

III.32 Saman-ı Viran-ı Evvel Mescidi

Katalog No : 32

Plan No : 32

Resim No : 42

Mimarı : Bilinmiyor.

Banîî : Saman Virânî Hoca Sinan

Yeri : Eminönü, Prof. Dr. Cemil Birsel Cad., Ağızlıkçı Sok.

Tarihlendirme : Yapının kitabesi olmamasına karşın Mevlana Mehmed b. Mustafa imzasıyla Muharrem 882 / m. Nisan 1477 düzenlenmiş bir vakfiyesi mevcuttur[99]. Günümüze gelmiş şekliyle aynı adla anılan bir mescidi daha bulunan baninin, mezarı Saman-ı Viran-ı Evvel Mescidi'ndedir ve kitabesinde Saman Emini Hoca Sinan adı, vefat tarihi olarak da h. 857 / m. 1453 yazılmıştır. Minberini Kazasker Mehmed Sait Efendi koymuştur. (H. 1171 / m. 1757-8)[100]. Zamanla bakımsız hale gelen mescit, 1950'lerde terzi dükkanı olarak kullanılmış, 1973 yılında çevredeki esnafın yardımıyla onarılmıştır.

Planı : Yüksek bir subasman üzerinde bulunan yapının, altında bodrum katı yer almaktadır. Topografyaya uydurulmuş bir konumu vardır. Bir merdiven yardımıyla ulaşılan harim kısmına girişte, son onarımda kuzeyden ve doğudan yapıyı saran bir giriş mekanı eklenmiş ve buradan harim kapısı yoluyla, 9 x 9 m. ölçüsündeki kare planlı yapıya geçiş sağlanmıştır. Yapının minaresi de kuzeybatıda, bir duvar ile yapı bütünlüğüne bağlanmıştır.

---

[99] Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 93.; Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 490-491.

[100] Ayvansarayî; **Hadika.** s. 72. Bu kaynakta mescit, karşısında Siyavuş Paşa'nın Şatırbaşısı Ali Ağa'nın çeşmesinden dolayı -h. 993 / m. 1585- Çukur Çeşme Mescidi olarak geçmektedir. Bugün mahallesi Süleymaniye içerisine alınmıştır. Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 43-44 ; Komisyon; **Eminönü Camileri.** s. 164-165.

Mimarî : Ana caddeden yukarıya merdivenlerle çıkıldıkça, yapıyla yolun aynı kotta eşitlendiği yerde, giriş kapısı yer almaktadır. Buradan iki kapı ile açılan ve yakın tarihlerde yapılmış bölümün tam merkezinde baninin mezarı yer alır. Bu bölümden kare planlı harim bölümüne, bir kapı ile ulaşılır. Mescidin, iç aydınlatması ise, mihrap ve kapının iki yanında altlı ve üstlü birer, diğer cephelerde ise, altlı ve üstlü üçer pencere ile sağlanmıştır. Alt kısımda yer alan pencereler, mermer dikdörtgen söveli, üst bölümdekiler ise, tuğla sivri kemerli olarak yer almaktadır. Mihrap ve minber yenidir. Çokgen kaideli minare yapıya, bir duvar ile kuzeybatıdan bağlanmıştır. Kaidesinde kesme taş ve derz kullanılmıştır, üst kısımlara çıkıldıkça, tuğla-derz malzeme daha da yoğun biçimde yer aldığı görülmektedir. Şerefesi yoktur, fakat kurşun kaplı külahın hemen alt kısmında, fazla kalın olmayan taşıyıcıların arası boş bırakılarak, dışarıya çıkıntı yapmayan bir şerefe örneği sergilenmiştir.

Mescidin dış yüzeyi, kesme taş ve aralarında kuşaklar halinde görülen tuğlalar ile kaplanmıştır.

Değerlendirme : İstanbul'un fethinin hemen sonrasında inşâ edilmiş olan yapı –ki baninin ölüm tarihi 1453'tür- topografyaya uydurulmuş şekli ile önemlidir. Hoca Sinan'ın aynı yıl içerisinde iki mescit inşâ ettirmiş olması da maddi gücü hakkında bir fikir vermektedir.

III.33 Saman-i Viran-i Sani Mescidi

Katalog No : 33

Plan No : 33

Resim No : 43

Mimarı : Bilinmiyor.

Baniî : Hace Sinan'üş-şehîr Bi-Saman Vîrânlu

Yeri : Eminönü, Mercan'da , Rıza Paşa yokuşu üzerinde yer alır.

Tarihlendirme : Mescidin kitabesi yoktur. Ancak h. 882 Muharrem'inde – m. nisan 1477- Mevlana Mehmet b. Mustafa imzasıyla düzenlenen vakfiyesinde yer alan iki mescidinden birisidir. Vakfiyede Hacı Sinan'a ait diğer akarat da da belirtilmiştir [101].Yapı bütünlüğüne Siyavuş Paşa'nın Satırbaşısı Ali Ağa tarafından bir de çeşme eklenmiştir (H. 993 / m. 1585) [102]. Giriş kapısı üzerinde talik yazıyla yazılan tamir kitabesine göre yapı, Muhammed bin Mustafa tarafından 2 Ramazan 1304 / 19 Haziran 1887 yılında onarılmıştır [103].

Planı : 11, 55 x 10 m. ölçülerinde dikdörtgen plan şemasındaki yapının, harim bölümünde ahşap kare destekler üzerine taşınan kadınlar mahfeli ve güneyinde minaresi yer almaktadır.

---

[101] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 491.; Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 93.

[102] Ayvansarayî; **Hadika.** s. 78. Aynı kaynağın yine 1. cildinde 135.sayfada yer alan Uzun Çarşı'daki Saman Viran Mescidi isimli maddede Sadrazam Makdul Mustafa Paşa tarafından –ki kendi mezarı da burada- h. 1187 / m.1773 yılında onarıldığı belirtilmiştir.

[103] Yapının minberini Köse Bahir Paşa koydurmuştur. Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s.118 ; mescidin mahallesi de vardır. Bugün Mercan Mahallesi içine alınmıştır. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 44. Komisyon; **Eminönü Camileri.** s.165.

Mimarî : Mercan'da sıra dükkanların arasında yer alan mescide, avlu kapısından ve küçük bir avludan sonra ulaşılmaktadır. Kare plan şemasındaki yapıya batıdaki harim kapısından girilir, kuzeyde ve batıda ahşap destekler üzerinde kadınlar mahfeli yer alır. Mescidin aydınlanması ise, mihrap duvarında altta dikdörtgen söveli, üstte ise bir sıra halinde dolanan üç pencere ile, batıda altta bir pencere ve üstte üç küçük pencere ile sağlanmıştır. Kuzeyde ise, altta iki, üstte aynı sayıdaki pencere kapatılmış olarak yer almaktadır. Tavan düz ahşaptır ve merkezinde II. Mahmut dönemi uslubunu gösteren tavan göbeği yer almaktadır. Mihrap, minber sade ve yenidir.

Güneyde yer alan kare kaideli tuğla minareden, spiral gövdeye geçildikten sonra düz yuvarlak hatlı geçiş bölgesi ile şerefeye, bu bölümden de kurşun örtülü külaha ulaşılır. Mescidin üzeri dört yana eğimli ve kiremit kaplı çatı ile örtülüdür.

Değerlendirme : Banisi Hacı Sinan tarafından İstanbul'da yaptırdığı iki mescidden birisi olan yapı, bugünkü Mercan çevresinde gelişmiş şekilde günümüze ulaşan ticarî hayatın içerisinde değişik tarihlerdeki onarımlarıyla günümüze ulaşmıştır.

III.34 Beyceğiz Mescidi

Katalog No : 33

Plan No : 33

Resim No : 44

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Kaasım Çelebiy'üş-Şehir bi İbn-i Beycüğez

Yeri : Fatih, Çarşamba, Kocadede Mah. Beyceğiz Sokağı, No : 1

Tarihlendirme : Yapı ile ilgili inşâ kitabesi yoktur. Mescidin banisine ait günümüze ulaşan vakfiyesi ise, h. 878 / m. 1478 tarihlidir ve Mevlana Bin Yusuf imzasıyla düzenlenmiştir. Hadika'da Mehmed Bey olarak bildirilen bani, yapıyı ikinci defa yaptıran kişidir [104].

Yapı, 1993-4'de kapsamlı onarım görmüş ve bu onarımda mescidin asıl ibadet mekanı yan bölümlere birer metre açılmıştır.

Planı : Kare plan şemasındaki yapı 11 x 11 m. ölçülerindedir. Harim bölümünde kuzeyde, iki yuvarlak kesitli destek üzerine, kadınlar mahfeli yer almaktadır. Kuzeybatı köşesinde kare kaideli minare bulunmaktadır.

---

[104] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 324.; Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 305-306. Ayvansarayî; **Hadika.** s. 60.; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 36.; Komisyon; **Fatih Camileri.** s. 69-70. Fatih döneminde mahallesi vardır. Bugün Kocadede Mahallesi içine alınmıştır. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 15.; Mescit, 1993-94 yılında yapılan onarımda, Fatih döneminin duvarları ortaya çıkartılmıştır. Cami imamının ifadesine göre, şekilsiz kerpicin ana malzeme olarak kullanıldığı bu özgün duvarlar, onarımda yıkılarak yerine bütün duvarlar betonarme olarak yapılmıştır.

Mimarî : Beyceğiz Sokağı'ndan avlu duvarı olmaksızın ulaşılan yapıya bir kapı ile ayakkabılıkların olduğu giriş bölümüne, oradan da harim kısmına geçilir. Harim, her kenarda kare olarak düzenlenmiş altlı üstlü ikişer pencere ile aydınlatılmıştır. Mihrap son dönem Kütahya çinileri ile kaplıdır. Ahşap vaiz kürsüsü ve minber yenidir. Mescidin tavanı da bu onarımda ahşap kaplama olarak yapılmıştır. Harimde, kuzeyde, iki destek üzerinde kadınlar mahfeli yer alır.

Kuzeybatı köşede yer alan kare kaideli minare, kurşun kaplamalı bir külahla son bulmaktadır. Mescidin doğu köşesinde ise, mermer çeşme ve arkasında tuğla-derz dokulu tonoz örtülü su haznesi yer alır.

Değerlendirme : Fatih, Çarşamba'da inşâ edilen yapı ile, Fatih döneminde bu bölgede Türk yerleşmesinin temellerini atılmıştır. İnşâ edildiği dönemde ana beden duvarlarında kullanılan özgün yapı malzemesi yerine son onarımda betonarme kullanılmıştır.

III.35 Yavaşça Şahin Mescidi

Katalog No : 35

Plan No : 35

Resim No : 45

Mimarı : Bilinmiyor.

Banîî : Yavaşça Şahin

Yeri : Eminönü, Uzunçarşı Cad.

Tarihlendirme : Yapıya ait bir kitabe olmamasına karşın, vakfiyesi mevcuttur. Vakfiyede tarih yoktur, h. 870 / m. 1478 tarihli Hacı Nasuh vakfından imama vazife verildiğinden, bu tarihten daha önce yapılmış olması gerekmektedir [105]. Nitekim mescidin batısında yer alan Ni'me'l- Ceyş'den baninin, yeni yapılmış mezartaşında da h. 870 / m. 1478 tarihi kabul edilmiştir.

Minberini Süleymaniye hatibi Hacı Seyyid Mehmed Efendi koydurmuştur. (öl. H. 1149 / m. 1736) [106] Daha sonraki yıllarda yangından harap olan yapı, çevre halkının yardımlarıyla 1950 yılında kapsamlı onarım görmüştür. Zamanla çevredeki dükkanların yapının arsasını işgali ve onarıma ihtiyaç duyması sonucu 2000 yılının haziran ayında, cami koruma ve yaşatma derneği tarafından onarımı yapılarak bu tarihte ibadete açılmıştır.

Planı : Kareye yakın plân şemasındaki yapının, kuzeybatısında kare kaide üzerinde yükselen minare yer alır. Kuzeyde, kemerin ana beden duvarına

---

[105] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 531.

[106] Ayvansarayî; **Hadika.** s. 223. Mahallesi Tahta Kale Mahallesi içine alınmıştır. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 52.; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s.152.; Komisyon; **Eminönü Camileri.** s. 209-210. ; Emine Naza; "Yavaşça Şahin Mescidi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VII, İstanbul 1994, s. 443-444.

saplandığı yerdeki kemer izinden, iki bölümlü son cemaat yerine sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Mimarî : Uzunçarşı Cadde'sinin yokuşa çıkan yolun, alt bölümünde yer alan yapı, kare plan şemasında ve üzeri kubbelidir. Kurşun kaplamalı kubbeye geçiş, Türk üçgenleri ve oradan, çokgen kasnak ile sağlanmıştır. Mihrap mermerden, minber ise ceviz ağacından yakın tarihlerde konulmuştur. Yapının dört tarafında ikişer altlı üstlü pencere düzenlemesi yer almaktadır. Kubbeye geçişte de her köşede birer pencere açılmıştır. Kuzeyde, beş ahşap destek üzerinde yükselen kadınlar mahfeli yer alır.

Yapının iki renkli taş işçiliği ile oluşturulmuş, basık yuvarlak kemerli kapı açıklığı, dıştan dikdörtgen bir taş söve ile çevrelenmektedir. Burada iki bölümlü son cemaat yerinin, yapıdan ayrılarak bölümlenmesini sağlayacak kemer izleri görülür. Kuzeybatıda kare kaideli minareden, üçgen kuşaklarla silindirik gövdeye ulaşmakta, oradan da mukarnas geçiş unsurlarıyla şerefeye geçilmektedir. Minare kurşun kaplamalı külahla son bulmaktadır. Kapısı dışardandır.

Mescidin duvar yüzeyleri taş-tuğla ve yoğun bir şekilde kullanımı görülen derz ile örülüdür. Minarenin de kaidesinde bu almaşık doku tekrarlanırken, yukarılara doğru çıkıldıkça tuğla kullanımı hakimdir. Yapının kuzeybatısında Yavaşça Şahin Paşa'nın mezarı yer almaktadır.

Değerlendirme : Ticari bir merkezde inşâ edilen yapının, zamanla harap olması nedeniyle yeni baştan yapılması, özgün durumu bilinmediğinden yorum yapmayı zorlaştırmakta, fakat bu bölgede yerleşimin başlamasına neden olması bakımından da ayrıca önem taşımaktadır.

III.36 Çakır Ağa Mescidi

Katalog No : 36

Plan No : 36

Resim No : 46

Mimarı : Bilinmiyor.

Baniî : Çakır Ağa

Yeri : Beyazid Mah. Kapalı Çarşı, Yağlıkçılar Cad. No : 8

Tarihlendirme : Yapıya ait bir kitâbe kaydı bulunmazken, vakıf kayıtlarından mescidin inşâ tarihi hakkında bilgi mevcuttur. Vakfiye Safer 884 (Nisan 1479) yılında yazılmış, İstanbul dışında inşâ ettirilen diğer yapılarda da belirtilmiştir [107]. Buna göre, Bursa'da günümüze gelmiş olan, bir mescit ve bir hamamı, Edirne'de yine mevcut bulunan bir mescidi, Silivri'de imareti; İstanbul'da ise Koska çevresinde Halife-Mercimek Mescidi, Aksaray Pazarı Mescidi, Cibali Üsküplü Mescid ve İstanbul yapılarından günümüze gelen iki örnekten biri olarak, Merdivenli Mescid (Üsküplü Mescid) Çakır Ağa'nın inşâ ettirdiği yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Fatih döneminde çakırcıbaşılık (avda çakırdoğanı tutanların başı) ve subaşılık yapan Çakır Ağa'nın vakfiyesinde inşâ ettirdiği yapılara gelir sağlayacak akarat ve bunların dağıtımı belirtilmiştir.

---

[107] Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 109-110.; Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 325-326. Çakır Ağa'nın Bursa'da ve Edirne'de de mescitleri vardır. Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 76-77. Rifat Osman ; **Edirne Evkâf-ı İslâmiyye, Tarihi Camiler ve Mescitler.** Çev. Ülkü (Ayan) Özsoy, Ankara 1992, s.109. Mescidin yanında günümüze ulaşmayan, Hacı Evliya adında bir han bulunmakta idi. Bu nedenle bu adla da anılır. Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s.103. Mescidin mahallesi mevcuttur, Ayvansarayî; **Mahalleler.** s.16-17.; Çakır Ağa'nın kabri Babaeski'de inşâ ettirdiği zaviyededir. Ayvansarayî; **Camilerimiz Ansiklopedisi (Hadikat'ül Cevami),** Çev. İhsan Erzi. İstanbul 1987, s. 66.; Ayvansarayî; **Hadika.** s. 32.; Komisyon; **Eminönü Camileri.** s. 51-52.

Planı : Kapalıçarşı'da Yağcılar Hanı içerisinde yer alan yapı, fevkanî olarak inşâ edilmiştir. Mescide 22 basamaklı bir merdiven ile çıkılır. Dikine dikdörtgen plan şemasındaki yapı, 16, 55 x 8, 45 m. ölçülerindedir. Mescit, güney yönünden kuzeye doğru genişleyerek çarpık bir görünüm kazanır. Kuzeyde beş destek üzerinde yükselen kadınlar mahfeli ve bu mahfel altından açılan kapı ile yakın tarihlerde eklenmiş ilâve bölüm ile yapı günümüze ulaşmıştır.

Mimarî : Kapalı Çarşı'dan dik bir merdiven yardımıyla ulaşılan yapıya, üstten bir pencere ile aydınlanan tonoz üst örtüye sahip giriş bölümünden, ardından da kuzeybatıdaki kapı açıklığı ile ulaşılmaktadır. Dört yönde ikişer alt pencere kuzeyde bir üst pencere ile aydınlanan mescidde, minber, vaaz kürsüsü ve mihrap yakın tarihlerde ilâve edilmiştir. Mihrap günümüzde imal edilen Kütahya çinileri ile, duvarlar da 1 m. yüksekliğe kadar lambri ile kaplanmıştır. Duvarların üst bölümlerinde ise hat levhalar yer alırken, üst örtü düz çıtalarla bölümlenmiş olarak yer alır. Kuzeyde beş destek üzerinde yükselen ahşap kadınlar mahfelinin altından bir kapı ile ilâve bölüme ulaşılmakta, buradan da doğuda açılan bir kapı ile, merdivenler yardımıyla şadırvana geçilmektedır. Mermer şadırvanın üzeri, eternit kaplanmış şekliyle günümüzde kullanılmaktadır. Dış cephede tuğla-derz örgülü doku yer almaktadır. Kuzeybatıda ise Çarşı içerisine doğru bir mahfel şeklinde çıkıntı yapan minare yer alır.

Değerlendirme : İstanbul'un fethini izleyen yıllarda inşâ edilmiş olan yapı, inşâ edildiği yıllarda ve bugün de önemli bir ticaret merkezinin ortasında yer alması bakımından önem taşımaktadır.

III.37 Dülgerzade Mescidi

Katalog No : 37

Plan No : 37

Resim No : 47-48

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Şemseddin Habip Efendi ?

Yeri : Fatih, Sofular Mah., Macar Kardeşler Cad.

Kitâbesi : Yapının günümüze ulaşan, bir kitâbesi mevcut değildir, h. 907 Şabanında / m. 1502'de, Mevlana Mehmed Bin Mustafa Bin El-Hac Hasan imzalı bir vakfiyesi bulunmaktadır. Bani bu vakfiyede, Dülgeroğlu adıyla geçmekte ve "Can Alıcı Kilisesi" yerinde kurulduğu belirtilmektedir [108]. Şemseddin Habip Efendi'nin, mescidin, Macar Kardeşler Caddesi yapılmadan önce doğusunda yer alan, bugün ise, batı köşesinde bulunan köfeki taşından yapılmış ve talik yazıyla yazılmış mezar taşında ise, h. 887 / m. 1482 tarihi okunmaktadır.

Mescide daha sonraki tarihlerde Çalık Osman Ağa tarafından minber eklenmiştir [109]. Çeşitli onarımlar geçiren yapı, 1974-81 tarihleri arasındaki son onarımı ile günümüze ulaşmıştır.

Planı : Kare plan şemasındaki yapının, harim bölümünde kuzeyde kadınlar mahfeli yer alır. Kuzeybatıda, çokgen kaideli minare ile kuzey cephesinde beş bölümlü olarak düşünülmüş son cemaat yeri, Macar Kardeşler Caddesi'nin açımı nedeniyle dört kubbeli olarak inşâ edilmiştir. Bu bölüm cam ve demir şebekelerle kapatılmıştır.

---

[108] Ayverdi; **Fatih Devri.** s.341-344.; Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s.225-226.
[109] Ayvansarayî; **Hadika.** s.107.

Mimarî : Macar Kardeşler Caddesi'nin, Edirnekapı yönüne gidişte sol tarafında yer alan mescit, bir avlu duvarı ile çevrilmektedir. Avluya giriş doğu yönünde yer alan kapı ile sağlanır. Buradan harime, kuzeyde yer alan bir kapı ile, önce son cemaat yerine sonra da harim kapısı yoluyla ulaşılır. 1974-81 yılında yapılan onarımda, Ekrem H. Ayverdi'nin yönlendirmesi ile düz olan ve dıştan kırma çatı ile örtülü üst örtü kubbeli hale getirilmiş ve içerisi klasik devir kalemişleri ile süslenmiştir. Pandantif ve üzerinde yükselen, sekizgen geçiş ile kurşun kaplamalı kubbeye ulaşılmaktadır. Mescidin içerisi ise, dört yönde de açılan altlı üstlü, ikişer pencere ile aydınlatılır. Pencerelerden alt bölümde yer alanlar dikdörtgen söveli, üsttekiler ise sivri kemerlidir. Harimde kuzeyde de, ahşap kadınlar mahfeli ilavesi bu onarımda gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, yapıyı saran ahşap ilaveler de temizlenerek, harim kapısının dışında beş bölüm olarak düşünülen fakat cadde açımı nedeniyle dört bölüm olarak inşâ edilmiş, son cemaat yeri eklenmiştir. Kuzeybatıda ise, çokgen kaideli ve kesme taştan inşâ edilmiş minare yer alır. Minarenin spiral gövdesinden, yuvarlak silmelerle şerefeye ulaşılmakta, şerefeyi ise, ajurlu mermer korkuluklar sarmaktadır. Minare geç dönem özellikleri gösteren bir külahla son bulmaktadır [110].

Yapının duvar örgüsünde kesme taş kullanılmıştır. Kuzeydoğuda yer alan ve beş bölümlü olduğu düşünülen ancak cadde nedeniyle dört bölümlü olarak inşâ edilen son cemaat yerinin devam ettiğini göstermek amacıyla bu cephede moloz taşın düzeltilmeden kullanıldığı görülmektedir.

Mescidin avlusunda daha önce kaynaklarda sözü edilen ve son onarımda ortaya çıkartılan medrese hücreleri cami zemininin, 3,30 m. altında yer almaktadır. Beş mekân olarak günümüze ulaşan ve üzeri beşik tonozla örtülü olan bu medrese hücreleri, dışarıya bir kemerle açılmakta ve içerisinde bir ocakla, bir niş yer almaktadır. Mekânlardan her biri 2, 40 m. genişliğinde ve 5 m. derinliğindedir. Medrese hücrelerinden çok, çilehane hücrelerini andıran bu birimler kaynaklarda mescid-zaviye olarak geçen yapının zaviye bölümü olarak düzenlenmiş birimleri olabilir. Nitekim bu mescidde 18. yüzyılda Nakşibendi Şeyhi Mehmed Said

---

[110] Semavi Eyice; "İstanbul Minareleri", **Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I**, İstanbul 1963, s. 81.; Reşat Ekrem Koçu; " Dülgeroğlu Camii", **İstanbul Ansiklopedisi**, C. IX, İstanbul 1971, s.1583.

Efendinin adı tekke listelerinde, Dülgeroğlu Tekkesi ile birlikte geçmektedir. 19. Yüzyılda ise Kadiriliğe bağlı olan tekke, daha sonra harap olmuştur [111]. Bu birimler çevre halkı tarafından " Çukur Medrese"nin öğrenci hücreleri olarak bilinmektedir. Tuğla-derz bir cephe dokusuna sahip bu yapı kalıntılarının hemen üzerinde, abdest muslukları, tuvalet, imam lojmanı ve depo yer almaktadır.

Mescidin, güney ve batısında ise hazire yer alır. Düzgün taşlarla örülmüş bir duvar ile korunan bu duvarın içerisinde son dönem mezartaşları bulunmaktadır. Arka sokağa açılan hacet penceresinde ise, rokoko üslubunda yapılmış bir hazneli çeşme yer alır. Mermer malzemenin kullanıldığı ve ince sütuncuklarla bölümlenen çeşmenin yüzeyinde de dışa taşkın şekliyle aynataşları yer almaktadır. Bu bölümlerin önünde, çeşme kurnaları bulunur. Çeşmenin baniî ise, hazirede yer alan mezartaşına göre, Nakşibendi Mehmed Said Efendi'dir.

Avlunun diğer ucunda ise, bugün şahıs malı olan ve dükkan olarak düzenlenmiş ancak metruk halde bulunan, Kul Kethudası Süleyman Paşa'ya ait h. 1071 / m. 1660-1 tarihli türbe yer almaktadır.

Değerlendirme : Kesin yapılış tarihi bilinmemekle birlikte, bugünde önemini koruyan önemli yolların geçtiği, bir yerde inşâ edilmiş edilmesi ve bu bölgede fetihle birlikte, yerleşimin bu mescit çevresinde gelişmesi önemlidir. Ayrıca yapının zamanla tekke-mescit özelliği kazandığı görülür.

---

[111] Yapı Dülgeroğlu Mescidi olarak da bilinir. Komisyon ; "Dülgeroğlu Camii, Medresesi ve Tekkesi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VIII, İstanbul 1994, s. 129. Mahallesi vardır. Son düzenlemede Sofular Mahallesi'ne katılmıştır. Ayverdi; **Mahalleler.** s.18.; Komisyon; **Fatih Camileri.** s. 90-91.; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 48.

III.38 Molla Aşkî Mescidi

Katalog No : 38

Plan No : 38

Resim No : 49

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Aşkî Mehmed Efendi

Yeri : Balat, Molla Aşkıy Mahallesi, Paşahamamı Sokağı.

Tarihlendirme : Fatih dönemi, şair ve devlet adamlarından olan Mola Aşkî tarafından inşâ edilen yapının, "Mevlana 'Abdürrezzak'Ul-ma'ruf bi Aşkıy adıyla düzenlenmiş vakfiyesi bulunmaktadır. Vakfiye, h. 888 Rebi'ul-Ahir / m. Mayıs 1483 sonlarında düzenlemiştir [112].

Minberini h. 1148 / m. 1735 yılında İstanbul kadısı Abdüllatif Râzi Efendi koydurmuştur. Daha sonraki yıllarda harap olan yapı, Fatma Hanım tarafından h. 1238 / m. 1822-23 yılında onarılır. 19. Yüzyıl sonlarında da yangın geçiren yapı, II. Abdülhamid döneminde yeniden elden geçirilerek bugünkü görünümünü kazanmıştır. Mescit, ibadete açık şekliyle günümüze ulaşmıştır.

Planı : 13,5 x 11,5 m. ölçülerindeki yapının, harim bölümünün kuzeyinde kadınlar mahfeli yer alır. Dış cephede kuzeybatı köşede ise kare kaideli minare bulunur.

Mimarî : Balat'ta Haliç'e hakim bir tepe üzerinde inşâ edilmiş olan mescide, etrafını çeviren avlu duvarının, sokağa bakan bölümündeki yüksek avlu

---

[112] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 458-9.; Ayvansarayî; **Hadika.** s.196.; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s.105-6.; Komisyon; **Fatih Camileri.** s.171-2.; Emine Naza; " Molla Aşkıy Mescidi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. V, İstanbul 1994, s. 483. Aynı adla günümüze ulaşan mahallesi vardır. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 38.

kapısından girilmektedir. Bu avlunun, doğu köşesinden yer alan giriş yoluyla mescidin harim kısmına ulaşılır. Harimde doğu ve batıda üçer, güneyde de iki pencere yer alır. Pencereler bütün cepheleri kaplayacak şekildedir ve dıştan demir korkuluklarla çevrilmiştir. Harimin kuzeyinde ise üç kare ahşap destek üzerinde yükselen kadınlar mahfeli yer almaktadır. Mihrap, son dönem Kütahya çinileri ile kaplıdır. Ahşap minber yenidir. Tavan düz ahşap, dıştan da dört yöne eğimli ve üzeri kiremit kaplı çatı ile örtülüdür.

Giriş kapısının üzerinde Fatma Hanım tarafından yapılan onarımın tarihini veren iki sıra ve üç satır halinde tamir kitabesi bulunmaktadır. Kitabe talik yazıyla yazılmış ve ortasında Sultan II. Mahmud'un tuğrası yer almaktadır. Son satırda h. 1238 / m. 1822-3 onarım yılı olarak belirtilmiştir. Mescit, kargir malzeme kullanılarak inşâ edilmiştir. Kuzeybatıda kare kaide üzerinde yükselen minare, kurşun kaplamalı bir külah ile örtülüdür. Kapısı dışarıdandır. Mescidin hemen bitişiğinde, imam lojmanı bulunmaktadır.

Mescidin yakınlarında bir sıbyan mektebi ve harap haldeki İbiş Paşa Köşkü Hamamı bulunur.

Değerlendirme : Haliç'e hakim bir tepe üzerine devlet adamı ve şair Molla Aşkî tarafından inşâ edilen yapı, Fatih döneminde aynı adla kurulan mahallenin de çekirdeğini oluşturmaktadır.

III.39 Hoşkadem Mescidi

Katalog No : 39

Plan No : 39

Resim No : 50

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Hacı Hoşkadem

Yeri : Fatih, Kemal Paşa Mah., Buğkalıdere Sok. No:6

Tarihlendirme : Yapının kitâbesi günümüze ulaşmamıştır. Vakf-ı Hacı Hoşkadem ismiyle ve Mevlana Mustafa bin Mehmet imzasıyla hazırlanan vakfiyesi h.889 / m. 1483 tarihlidir. Hadika'da ise Sekban Başı Mehmed Ağa yapının baniî olduğu belirtilmiştir [113].

Minber Tuğcuzade Hacı Ahmed Ağa tarafından konulmuştur. (öl. h. 1183 / m. 1769-70) [114]. Zamanla harap hale gelen mescit, 1955-60 yılları arasında belediye sarayının yapımı sırasında onarılmış, önünden geçen yol sebebiyle de hazirede yer alan mezartaşlarının bir kısmı, bugünkü hazirenin içerisinde koruma altına alınmıştır. 1977 Yılındaki son onarımıyla, günümüze ibadete açık şekliyle ulaşmıştır.

Planı : 10,40 x 8,55 m. ölçülerinde, dikdörtgen plan şemasındaki mescidin, kuzeyinde üç destek üzerinde taşınan kadınlar mahfeli yer alır. Kuzeybatı köşede ise, kare kaideli minare bulunmaktadır.

---

[113] Yapının haziresinde yer alan Hacı Hoşkadem'in mezar taşı Fatih dönemine işaret eder, taşın tarih bölümü tahrip olduğundan okunamamıştır. Hadika'da belirtilen isim ise, Sicill-i Osmanî'ye bakıldığında açıklık kazanmaktadır. Bu kaynakta, Hoşkadem ünvanıyla anılan Mehmed Ağa'nın h. 882 / m. 1477 yılında Sekbanbaşı olduğunu ve bu mescidi bina eylediği belirtilmektedir. Mehmet Süreyya; **Sicill-i Osmani.** Haz. Seyit A. Kahraman-Nuri Akbaydar.İstanbul 1994, s.107.; Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 423.; Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 235.

[114] Ayvansarayî; **Hadika.** s. 99.; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 73. Mahallesi vardır. Bugün Kemal Paşa Mahallesi'ne bağlanmıştır. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 26.; Komisyon; **Eminönü Camileri.** s. 94-95.

Mimarî : Eğimli bir zemin üzerine, topografyaya uydurularak inşâ edilmiş olan yapıya, etrafını saran avlu duvarının güneydoğu duvarında yer alan avlu kapısı yoluyla girilir. Buradan yapının doğu yönünde açılmış olan kapı yardımıyla, ayakkabılıkların yer aldığı giriş bölümüne, buradan da sürgülü bir kapı yoluyla harime ulaşılır. Harim güneyde mihrabın iki tarafında birer, kuzeyde de üçer pencere ile aydınlatılmıştır. Kuzeyde üç kare destek üzerinde yer alan kadınlar mahfeli betonarme olarak inşâ edilmiştir. Ahşap minber yenidir. Yapının üst örtüsü harim bölümünden betonarme olarak düz bir şekilde yer alırken, çatı dıştan dört yöne eğimli ve üzeri kiremitle örtülüdür.

Mescidin doğusunda abdest muslukları ile imam lojmanları yer almakta, kuzeyinde ise, baninin, eşinin ve 18, 19. yüzyıllara ait mezartaşlarının yer aldığı hazire bulunmaktadır. Kuzeybatıdaki kare kaideli minareden spiral gövdeye, tuğlaların değişik dizimiyle oluşturulmuş geçiş bölgesi ile etrafı mermer korkuluk levhalarıyla kaplı şerefesine geçilmekte, üstte ise kurşun kaplı külah yer almaktadır.

Değerlendirme : Saraçhane'de Büyükşehir Belediye Binası'nın yakınında yer alan yapı ve Kemal Paşa Mescidi ile bu bölgede Türk yerleşimi ve yapılaşmasının temelleri atılmış, daha sonra çevresinde, Şeyhülislam Mehmet Efendi ve Kazım Ağa Medreseleri inşâ edilmiştir.

III.40 Karaki Hüseyin Çelebi Mescidi

Katalog No : 40

Plan No : 40

Resim No : 51

Mimarı : Bilinmiyor

Banîî : Kara Kadı Hüseyin Çelebi

Yeri : Eminönü, Hocapaşa mah. Hüdavendigar Cad.

Tarihlendirme : Mescit, Kara Kadî Hüsyin Çelebi tarafından inşâ edilmiştir. İnşâ kitabesi yoktur, fakat h. 888 / m. 1483 tarihli vakfiyesi günümüze ulaşmıştır [115]. H. 1288 / 1872 yılında onarım gören yapının, 1938 yılında minaresi cadde tarafından bugünkü yerine taşınmıştır.

Planı : Yapı, 14, 50 x 10, 30 m. ölçülerindedir. Doğusunda kare kaideli minare yer alır.

Mimarî : Tramvay yolunun solunda yer alan yapıya, yola bakan şekliyle açılmış bir kapıdan önce avluya, daha sonra da cümle kapısına ulaşılır. Buradan giriş olarak düzenlenmiş yapı bütünlüğüne yeni eklenmiş bölümden, harim kapısına, bu yolla da mescidin harim kısmına ulaşılır. Harimde giriş kapısından başka, minare kaidesinin yanına açılan bir kapı daha mevcuttur. Mescit, mihrap cephesinde iki, yan cephelerde ve giriş cephesinde de üç, altlı üstlü dikdörtgen söveli pencere ile aydınlatılmaktadır. İki yuvarlak kesitli destek üzerinde taşınan kadınlar mahfeli ise, daha küçük ölçülerdeki açılmış üç pencere ile aydınlanır. Mihrap sade

---

[115] Ayvansarayî; **Hadika.** s.173.; Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 29-30. Mescidin adı "Salkım Söğüt, Kara Kedi, Karaköy,.." gibi isimler ile anılmakta ise de doğru kullanım Kara Kadî olduğu E.H. Ayverdi tarafından öne sürülmüştür. Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 428 – 429. Komisyon; **Eminönü Camileri.** s.105-106.
Mahallesi, Hocapaşa Mahallesi sınırları içerisine alınmıştır. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 28.

bir niş şeklinde, ahşap minber ise yenidir. Tavan düz betonarmedir. Mescidin onarım tarihini veren kitabe, avlu kapısının üzerinde iki satır halindedir ve h. 1288 / m. 1872 tarihini verir.

Yapının doğusunda yer alan kare kaideli, kesme taştan örülmüş minare armudî formda kurşun kaplı külahla son bulur. Mescit kargirdir ve üzeri dört yöne eğimli kiremit kaplı çatıyla örtülüdür.

Değerlendirme : Mescit, aynı dönemde inşâ edilmiş, birbirine yakın mesafelerde olan Üskübi ve Nallı Mescit ile bu bölgede oluşan Fatih dönemi yerleşimi ve mahallelerinin sınırını tespit etmek açısından önem taşır.

III.41 Manisalı Mehmed Paşa Mescidi

Katalog No : 41

Plan No : 41

Resim No : 52

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Mevlana Manisalı Çelebi

Yeri : Fatih, Atpazarı, Hüsam Bey Mah., İmam Niyazi Sok. No: 2

Tarihlendirme : Yapının günümüze ulaşan bir kitâbesi bulunmamaktadır. Ancak baninin Mevlana Hacı Hasan-zade imzalı Rebiyyülevvel 909 / m. 1503 tarihli vakfiyesi mevcuttur. Ayrıca mihrap duvarının önünde yer alan mezartaşında ;

Hatifû'l-gayb Kâle tariha
Edhale'llâhü fi cinânihi

İbaresi yer almakta bunun da ebced hesabı ile karşılığı h. 900 / m. 1484 tarihini vermektedir [116]. Yapı 1901 ve 1908 Cibali yangınında yandıktan sonra uzun yıllar harap şekilde kalmış, 1960-64 yıllarında Doktor İsmail Kurtulmuş ve Raşit Küçük'ün yardımlarıyla onarım görmüştür.

Mescit, Atpazarı Tekkesi adıyla "Fazıl-ı İlâhi", "Atpazarı" ve "Kutup" lakaplarıyla anılan Şeyh Osman Efendi'nin 17. yüzyılın ikinci yarısında mescidin imamı iken meşihat koydurması sonucunda tekke-mescit olarak kullanılmaya

[116] Molla Hüsrev'in öğrencisi olan Manisalı Mehmed Çelebi, Mahmutpaşa Medresesi'ne ilk müderris olmuş, sonra semaniyelerden birinde müderris ve daha sonra kadıasker olan, Fatih döneminin ünlü ilim adamlarındandır. Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 452-453.; Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 240-241.; Ayvansarayî; **Hadika.** s.160-161.; Kul Camii olarak geçmektedir. Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 94.; Komisyon; **Fatih Camileri.** s. 160-161.

başlamıştır. Şeyh Osman Efendi daha sonraki yıllarda mescidin etrafına derviş hücreleri ve haremlik olarak kullanılmak üzere bir ev de satın aldığı bilinmektedir. Daha sonraki yıllarda, Magosa'ya sürülen Şeyh Osman aynı yerde vefat etmiştir. İstanbul'daki tekkesi de 18. yüzyılın sonlarında Halvetiliğin Şabanî koluna, yarım yüzyıl sonra da aynı tarikatın Sünbülî koluna intikal edmiş, 19. yüzyılın sonlarında tekrar Celvetîlerin eline geçmiştir. Yüzyıl başında çıkan yangınlar ile de gerek tekke-mescidden gerekse ona bağlı birimlerden hiçbir iz kalmamıştır [117].

Planı : 8,15 x 8,63 m. ölçülerindeki yapının, harim bölümünde iki destek üzerinde, kadınlar mahfeli yer almaktadır. Batısında, çokgen kaideli bir minare bulunur.

Mimarî : Mescide, sokaktan bir dış kapı ile ulaşılmaktadır. Kapıdan son cemaat yeri olarak düzenlenmiş bölümden geçilerek, ikinci bir kapı yoluyla harime geçilir. Harim mekânının aydınlatılması her köşede ikişer olarak düzenlenmiş pencereler ile sağlanmaktadır. Mescidin içerisi ve mihrap, son dönem Kütahya çinileri ile kaplanmıştır. Ahşap minber yenidir. Doğu ve batı cephesinde, Yusuf Sezer imzalı birer hat levhası yer almaktadır. Harimde kuzey yönde, iki kare destek üzerinde, ahşap kadınlar mahfeli bulunur. Çatı düz ahşaptır ve dışarıdan dört yöne eğimlidir, üzeri de kiremit kaplanmıştır.

Mescide girişin sağında ise, abdest muslukları, tuvalet ve imam lojmanı yer alır. Bu bölümden bir kapı ile batıda yer alan, çokgen kaideli minareye ulaşılır. Dış cephede her köşede ve ek olarak yapılmış birimde de altlı üstlü iki pencere düzenlemesi görülür. Cephelerde ise, şeritler halinde taş ve tuğla sıraları bulunmaktadır.

Haziresinde, 15. yüzyıldan baninin ve daha sonraki dönemlerden önemli devlet ve din adamlarının mezar taşları bulunmaktadır.

---

[117] Yapı Atpazarı Tekkesi adıyla da bilinir. M. Baha Tanman; "Atpazarı Tekkesi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. I, İstanbul 1994, s. 85. Reşat.Ekrem Koçu; "Atpazarı Yangını", **İstanbul Ansiklopedisi**, C. III, İstanbul 1971, s. 324.

Değerlendirme : Fatih döneminde inşâ edilen daha sonra, [118] 17. yüzyılda tekke-mescit özelliği de kazanan yapıdan özgün olarak haziresi dışında hiç bir unsur günümüze ulaşmamıştır. Atpazarı denilen bu bölgede Türk dönemi yerleşmesine çekirdek oluşturmuştur.

[118] Mescit Hadika'da "Kul Camii" olarak da adlandırılmıştır. Yapının bu adı alması, Fatih Döneminde mescidde şehrin güvenliği ile ilgilenen yeniçerilerin (padişahın kullarının) bu yapıyı buluşma mekânı olarak kullanmasından dolayıdır. Evliyâ Çelebi; **Seyahatname.** Çev. Zuhuri Danışman, C.I, İstanbul 1969, s. 11.

III.42 Ekmekçi Başı Mescidi

Katalog No : 42

Plan No : 42

Resim No : 53

Mimarı : Bilinmiyor.

Baniî : Ekmekçibaşı Ali Ağa

Yeri : Beşiktaş, Vişnezade Mah. Enis Akeygen Sok.

Kitâbesi : Dibek Camii [119] adıyla da tanınan yapıya ait, bir kitâbe günümüze ulaşmamıştır. Fakat yapının banisine ait mezar taşı, mescidin güney yönünde yer alan hazirede yer almaktadır. Bu mezartaşı bize mescidin inşâ tarihi hakkında bir fikir vermektedir. Mezartaşının kitabesi altı satırdır ve metni şöyledir :

Hüve'l-baki
Ebu'l-Feth Sultân
Muhammed Han Hazretlerinin
Etmetçi Başısı
Merhum Ali Ağa
Ruhuna Fatiha
890

H. 890 / m. 1485 tarihinden önceki bir tarihte inşâ edilen yapı, Haseki Hürrem Sultan'ın cariyelerinden Nevbahar Hatun[120] tarafından 16. yüzyılda onarılmıştır. Daha sonraki tarihlerde ise tekrar harap olan mescit, h. 1277 / m. 1860

[119] Komisyon; " Ekmekçibaşı Mescidi ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VIII, İstanbul 1994, s. 133-134.
[120] Haseki Hürrem Sultan'ın cariye ve evladının dayesi olup, Ekmekçibaşı Mescidi'ni ihya etmiştir. Mehmet Süreyya; **Sicill-i Osmanî**. Haz. Seyit A. Kahraman-Nuri Akbaydar, İstanbul 1994,s. 1252.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

tarihinde Abdülmecid'in kızlarından Refia Sultan [120] tarafından onarılarak ibadete açılmış, yapı bütünlüğüne son olarak 1965 yılında E. Karataş tarafından yaptırılan minare ve imam lojmanları eklenmiştir.

Planı : 9, 85 x 7, 50 m. ölçülerinde dikdörtgen plân şemasında olan yapının güneyinde, dışarı taşan şekliyle mihrap nişi yer almaktadır. Kuzeyde ise, iki serbest destek üzerinde yükselen kadınlar mahfeli yer alır. Harim kapısı ile dış kapı arasında ise, bir giriş bölümü yakın tarihlerde yapı bütünlüğüne eklenmiştir. Yapının kuzeydoğu köşesinde minare bulunur.

Mimarî : Yapıldığı tarihlerde ahşap olduğu bilinen yapı, yapılan onarımlar sonucunda günümüzde tamamen kargirdir. Mescidin aydınlanması ise, dört köşede de ikişer olmak üzere, sekiz pencere ile sağlanmıştır. Minber, vaiz kursüsü ve mihrabın mozaik çini ile yeşil fayans kaplı düzenlenmesi yakın tarihlere işaret eder. Kuzeyde yer alan ahşap mahfel ise 19. yüzyılda yapılan onarımın izlerini taşır. Merdivenlerle çıkılan mahfel, ahşap korkuluklar kullanılarak, yapının harim kısmından ayrılmıştır. Mescidin tavanı düz ahşaptır. Ortasında ahşap çıtalar yardımıyla oluşturulan sekizgen bir tavan göbeği yer alır. Harim kapısından dışarı çıkıldığında ise, giriş ve ayakkabılık olarak düzenlenmiş olan bölümde abdest muslukları yer alır.

Mescidin doğusunda kalın bir duvar ile çevrilen hazire yer alır. Hazirede mescidin banisi Ekmekçibaşı Ali Ağa'nın yanında, h. 1322 /m. 1910 bir yılından mezartaşı yer almaktadır. Tarihi belirsiz ve kırık durumda da pek çok mezartaşı da düzensiz şekilde hazirede yer almaktadır.

Değerlendirme : Fatih'in Ekmekçibaşısı tarafından inşâ edilen bu mescit, bu devirde başlayan yapılaşma ve imar faaliyetlerinin, Beşiktaş'a kadar uzandığını göstermesi bakımından önemlidir. Bu semtte aynı dönemden günümüze ulaşan diğer mescit ise Tuzcu Baba Mescidi'dir.

---

[120] Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 22. Mescidin banisi Ali Ağa'nın Fatih'in zamanında yaşadığı ve mahallesi olduğu çeşitli kaynaklarda belirtilmiştir. Ayvansarayî; **Hadika.** s.185.; Ayverdi; **Mahalleler.** s. 55.; Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 345.

III.43 Keyci Hatun Mescidi

Katalog No : 43

Plan No : 43

Resim No : 54

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Keyci Hatun

Yeri : Keci Hatun Mah., Haseki Caddesi, Nakşî Sok.

Tarihlendirme : Yapının kitabesi yoktur. H. Rebiy'yülevvel 890 / m. Nisan 1485 yılında Mevlana Mustafa bin Mehmed imzasıyla düzenlenmiş olan vakfiyesinde ise, Keyci Hatun'un vakfına bağışladığı akarat belirtilmekte ve yıllık gerekli harcama kalemleri liste halinde verildikten sonra artan gelir ile emlak alınması istenmektedir [121].

Mescidin minberini Rumeli Kazaskerliğinden azledilmiş Mollacıklı İshak Efendi koydurmuştur [122]. (h. 1195 Zilhiccesi / m. Kasım 1781) II. Abdülhamid Devrinde de onarılan yapı, 1969'da masrafları mahalle halkı tarafından karşılanan yenileme ile günümüze ulaşmıştır.

Planı : 14, 25 x 6, 45 m. ölçülerinde, dikdörtgen plan şemasındaki yapının, hariminde kuzeyde kadınlar mahfeli yer alır. Yapının kuzey cephesinde ise, son cemaat yeri yapı bütünlüğüne yakın tarihlerde eklenmiştir. Kuzeybatı köşesinden minare yükselir.

---

[121] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 435-436.; Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 344.

[122] Ayvansarayî; **Hadika.** s.186 ; Öz ; **İstanbul Camileri I-II.** s. 89. Mahallesi " dağlayarak tedavi eden" anlamındaki Keyci'den, "y" harfinin düşmesiyle Keci olarak değişmiş ve bu adla günümüzde devam etmiştir. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 31.; Komisyon; **Fatih Camileri.** s. 152.

Mimarî : Haseki Caddesi'nden, eğimli bir sokağın solunda, yer alan yapıya giriş, sokağa bakan avlu kapısı ile sağlanmaktadır. Avludan harime, son cemaat yeri olarak düzenlenmiş bölümden bir kapı ile geçilir. Yapının ana beden duvarlarında, mihrabın iki yanında birer, doğuda ve kuzeyde iki, girişin iki yanında ikişer alt ve üst pencere yer almaktadır. Kuzeyde ise iki serbest destek üzerinde taşınan kadınlar mahfeli bulunur. Mihrap son onarımlarda alçı olarak yeniden düzenlenmiş, mescide ahşap bir minber ilave edilmiş ve 1 metre yüksekliğe kadar lambri ile kaplanmıştır. Tavan betonarme olarak düz bırakılmış üzeri ise, kiremit kaplı dört yöne eğimli çatı ile örtülmüştür.

Mescidin harim kısmının önünde ise, yapı ana beden duvarlarından alçakta inşâ edilmiş son cemaat yeri, iki geniş kemerle dışarıya açılmaktadır. Kemerlerin içerisi ahşap ile bölümlenmiş ve araları cam ile kaplanmıştır.

Mescidin avlusunda tuvalet ve abdest muslukları yer alır. Mihrap duvarı önünde ise, bani ve eşine ait olduğu söylenen, tarihsiz geç dönem mezar taşları yer almaktadır. Kuzeybatıda kare kaideden kuşaklar yardımıyla spiral gövdeye oradan da şerefeye ulaşılan üzeri sivri külahla örtülü minare bulunur. Minare de yapı gibi taş ve tuğladan inşa edilmiştir.

Değerlendirme : Keyci Hatun tarafından inşâ edilen mescit, bugünkü Haseki çevresinde Türk yerleşmesinin çekirdeğini oluşturmuş ve bu yapı çevresinde aynı adla bir mahalle oluşmuştur. Mescidin karşısında, 17. Yüzyılda Bayram Paşa Medresesi ve Türbesi inşâ edilmiştir.

III.44 Nahılbend Mescidi

Katalog No : 44

Plan No : 44

Resim No : 55-56

Mimarı : Bilinmiyor.

Baniî : Nakılbend Hasan

Yeri : Sultanahmet Mah., Sultanahmed-Çatladıkapı arası, Nakılbend Yokuşu üzerinde.

Tarihlendirme : Yapıyla ilgili bir kitâbe bulunmazken, h. 909 / m. 1503 yılında düzenlenmiş Mehmet Bin Mustafa imzalı vakfiyesi mevcuttur [123]. Yapının Baniî Hadika'da, Hacı Hasan Ağa adıyla geçmektedir. Çandarlı İbrahim Paşa'nın silahtarlığını yapan ve yakınlarından olduğu, Eyüp üstündeki İdris Köşkü'nde gömülü olduğunu belirtmektedir [124].

Minberini, Edirne'de vali iken h. 1106 / m. 1695 yılında katledilen Sürmeli Ali Paşa koydurtmuştur. 1912 İshakpaşa Yangını'nda harap olan yapı, daha sonra onarılarak ibadete açılmış ve 1962 yılında betonarme olarak son cemaat yeri eklenmiştir.

Planı : 17, 30 x 12, 35 m. ölçülerinde, enine dikdörtgen plan şemasındaki yapının kuzeyinde, dört destek üzerinde taşınan kadınlar mahfeli

---

[123] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 474-475.; Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 15.

[124] Mescidin banisi, ilk nahıl yapan kişi olarak da bilinir. Ayvansarayî ; **Hadika.** s. 213. "Nakılbend Mescidi" olarak da bilinen yapının mahallesi 1934 yılında İshakpaşa ve Sultanahmet Mahalleri arasında paylaşılmıştır. Ayverdi ; **Mahalleler.** s. 41. ; Komisyon ; **Eminönü Camileri.** s.146-147.

bulunur. Kuzey cephesinde ise, beş bölümlü bir son cemaat yeri ve bu cephede, çatıyı delerek yükselen minare yer alır.

Mimarî : Eğimli bir arazi üzerine topografyaya uydurularak inşâ edilen yapıya, ön bölümünün ortasında yer alan küçük bir kapıyla son cemaat yerine, oradan da mihrap aksında yer alan kapı ile, harime geçilir. Enine dikdörtgen harim bölümü, mihrap yönünde iki yanda ikişer, doğuda ve batıda üçer pencere ile aydınlatılmaktadır. Batıdaki alt pencerelerden birisi kapatılarak dolap haline getirilmiştir.

Kuzeyde ise, dört destek üzerinde yükselen ahşap kadınlar mahfeli yer alır. Mihrap ve ahşap minber yenidir. Mescidin tavanı düz olarak bırakılmış ve üzeri dört yöne eğimli kiremit örtülü çatı ile kaplanmıştır.

Yapının kuzey cephesinde ise, altı destek üzerinde yükselen beş bölümlü son cemaat yeri bulunur. Bu cephede de revak altına açılan, üç dikdörtgen söveli pencere ile batıda kare kesitli kaide üzerinde yükselen, kesme taş ve tuğla ile kuşaklar halinde düzenlenmiş cepheye sahip minare yer alır. Minarede, ajurlu mermer korkuluk levhalarıyla çevrilmiş bir şerefe ve onun üzerinde kurşun kaplamalı külah yer almaktadır.

Mescidin cephelerinde moloz taş kullanılmış ve yokuştan yukarıya çıkışta, güneybatı köşe pahlanmıştır.

Değerlendirme : Sultanahmet'ten sahile inen güzergahta yer alan yapı, bu merkezde fetih sonrasında gerçekleşen yerleşimin çekirdeğini oluşturmaktadır. Bugünkü görünümü özgün durumundan uzaktır.

III.45 Pirinçci Sinan Mescidi

Katalog No : 45

Plan No : 45

Resim No : 57

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Pirinççi Başı Sinan Ağa

Yeri : Fatih, Malta, Şeyhresmi Mah., Yedi Emirler Sok. No : 53

Tarihlendirme : Mescit, Fatih'in pirinççibaşısı Sinan Ağa tarafından inşâ edilmiştir. Bani, H. 910 / m. 1504 yılında vefat etmiş ve mescidin mihrap önüne gömülmüştür. Minberini Bayram Paşa koydurmuş, mescidin bakım masrafı için ise Kara Kızzade İstanbullu Ali Efendi bir miktar para vakfetmiştir [125]. H. 910 / m. 1504 yılında düzenlenmiş bir vakfiyesi mevcuttur [126]. Zamanla harap olan yapı, 1963 yılında mahalle halkı tarafından gerçekleştirilen onarım ve son cemaat yeri ilavesi sonrası, ibadete açık şekliyle günümüze ulaşmıştır.

Planı : Yapı, 13, 50 x 11, 75 m. ölçülerindedir. Batısında kare kaideli minare yer alır.

Mimarî : Yapının etrafını bir avlu duvarı sarmakta ve caddeye açılan bir kapı ile avluya girilmektedir. Buradan yüksekliği mescidin harim kısmına göre daha alçakta olan son cemaat yerine geçilir. Son cemaat yeri dikdörtgen planlı olup, giriş cephesinde iki ve yanlarda birer pencere açıklığı bulunur. Bu bölümden bir kapı yardımıyla asıl ibadet mekanına geçilir. Mihrap ve giriş cephesinde dört, iki yanda üçer dikdörtgen söveli pencere ile yapı aydınlatılmaktadır. Mihrap ve minber mermer

---

[125] Ayvansarayî; **Hadika.** s. 63.; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 116.

[126] Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 212.; Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 461-462.; Komisyon; **Fatih Camileri.** s. 192.; Mahallesi, Şeyhresmi Mahallesi sınırları içerisine alınmıştır. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 43.

ve yenidir. Harimde, giriş cephesinin üzerinde yuvarlak kesitli destek ile taşınan kadınlar mahfeli yer alır. Tavan düz ve betonarmedir.

Batıda kare kaideli, bir sıra taş ve bir sıra tuğla ile örülmüş üzeri sivri külahla örtülü minare yer alır. Mescidin duvarları 1963 onarımında özgün şekliyle moloz taş örülerek oluşturulmuş, çatısı ise, dört yöne eğimli üzeri kiremit kaplı olarak örtülmüştür.

Değerlendirme : Fatih'in Pirinççibaşısı tarafından inşâ edilen yapı, 1963 yılındaki onarımda plan şeması korunarak yeniden inşâ edilmiştir.

III.46 Tuzcu Baba Mescidi

Katalog No : 46

Plan No : 46

Resim No : 58

Mimarı : Bilinmiyor.

Baniî : Tuzcu Baba (Rum Ali)

Yeri : Beşiktaş, Uzuncaova Caddesi, Türk Ali Mah.

Tarihlendirme : Yapıya ait bir kitâbe günümüze ulaşmamıştır. Fakat yapının Baniî olan ve mescidin hemen yanındaki türbede gömülü olan Tuzcu Baba (Rum Ali) Fatih dönemi evliyalarındandır ve onun tuzcubaşısıdır. Dolayısıyla Fatih'in Saltanat yıllarında yaşadığı bilinmektedir. Yapı II. Meşrutiyet yıllarında [127] ve son olarak da 1994 yılında onarım görmüştür [128].

Planı : Topografyaya uydurularak, bir set üzerinde inşâ edilen yapı, 22 x 13,5 m. ölçülerindedir. Üst örtü üç destek tarafından taşınan mescidde bulunan iki mihrap, sade nişler şeklindedir. Yapının kuzeyinde ise desteksiz şekliyle kadınlar mahfeli yer alır.

Mimarî : Fevkâni olarak kargir malzeme kullanılarak inşa edilmiş olan mescide merdivenlerle çıkılır. Enine dikdörtgen olan plan şemasının doğu yönünde kare planlı ve türbeye bitişik olarak inşâ edilmiş olan mescidin ilk dönem yapılaşmasına ait bölüm, yapının yakın dönemlerde eklenmiş olan kısmından kot

---

[127] Ayverdi ; **Fatih Devri.** s. 482.

[128] Mescit "Uzuncaova Mescidi", "Rum Ali Mescidi" adlarıyla da anılır. Komisyon ; " Tuz Baba Mescidi ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VIII, İstanbul 1994, s. 446. ; Ayvansarayî; **Hadika.** s.101. ; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 67. Rum Ali Mescidi'nin çevresinde gelişen ve daha sonra aynı adla anılan mahalle bugün Türk Ali olarak değiştirilmiştir. Ayverdi; **Mahalleler**. s. 55.

farkıyla ayrılır. Bu iki yapılaşma döneminin güney yönünde ise birer sade mihrap nişi yer alır. Minber ve vaiz kürsüsü de bu bütünlüğe yakın tarihlerde katılmıştır. Yapının iç tefrişi, batıdaki mihraba yeni imal edilmiş Kütahya çinileri ile ana beden duvarlarının iç yüzeyi 1,10 m. yüksekliğinde lambri kaplanarak sağlanmıştır. Mescidde tavan düz, betonarmedir. Kuzeyde ise ölçüleri düzensiz bir şekilde değişen, destek kullanılmadan konsollar üzerinde yer alan kadınlar mahfeli bulunur. Bu bölüme giriş, yapıya girişin sağlandığı basamakların devamından sağlanmaktadır. Merdivenlerin altında ise, tuvalet, depo ve abdest alma muslukları yer alır.

Yapının kuzeybatısında ise, dört yöne eğimli ve kiremit kaplı çatıyı delerek çıkan ahşap minare yer almaktadır. Minare, şerefeye kadar düz bir şekilde, şerefe de ise ince destekler üzerinde kemerlerle dışarıya açılır ve dört yönde kırık bir külahla son bulur.

Yine kuzeybatıda kare plan şeması ile, yapının banisine ait türbe, mescide bitişik olarak yer almaktadır. Türbenin içerisinde özgün şekliyle hiç bir unsur günümüze ulaşmamıştır. Türbenin yola bakan batı yönünde devşirme konsollar üzerinde yükselen ve ampir söve ile çevrelenmiş hacet penceresi yer alır [129].

Mescidin güneybatısında h. 1164 tarihli, diğeri ise tarihsiz ve kırık olarak günümüze ulaşan iki mezartaşı yer almaktadır.

Değerlendirme : Fatih döneminin evliyalarında olan Tuzcu Baba'nın Fetihle birlikte başlayan yapılaşma ve imar faaliyetlerine, Beşiktaş'ta bir mescit inşâ ettirerek katılması ve bu semtte yeni bir mahalle kurulmasını sağlaması, Fetih sonrasında yeni yerleşim çekirdeklerinin kurulduğunu yerleri ortaya çıkarması bakımından önem taşımaktadır.

---

[129] Yapının banisi olan Tuzcubaşı Rum Ali'nin türbesi bugün, ziyaret yeri haline gelmiştir. Türbenin içerisinde de bir tuz değirmeni yer almaktadır.

III.47 Mimar Ağa Mescidi

Katalog No : 47

Plan No : 47

Resim No : 59

Mimarı : Bilinmiyor.

Baniî : Zeynî Mehmed Efendi

Yeri : Vefa, Kâtip Çelebi Cad., Vefa Mah.

Tarihlendirme : Yapıya ait yoktur. Eldeki kaynaklara göre yapının ilk yapılış tarihi, 15. yüzyılın ikinci yarısıdır. Bu tarihte, banisi Fatih Sultan Mehmet'in ruznamecisi Zeynî Mehmed Efendi tarafından medrese olarak inşâ edilen yapı, daha sonraki tarihlerde IV. Murad tarafından mescide çevrilerek, IV. Mehmed'in imamı Evliya Mehmed Efendi bu mescide imam tayin edilmiştir (Öl.1635). Sonraki yıllarda tarihi bilinmeyen Cibali yangınında yapı yanmış ve mescidin yakınlarında evi olan Mimar Mehmet Tahir Ağa yapıyı tekrar inşâ ederek minare ilâve etmiştir [130]. Zaman içinde bakımsız hale gelen yapı, nalbant dükkanı olarak kullanılmış, 1965'de ise onarılarak ibadete açılmıştır. Yapı bütünlüğüne son olarak ise, 1980 yılında, betonarme son cemaat yeri, lojman, tuvalet ve şadırvan eklenmiştir.

---

[130] Ayvansarayî; **Hadika.** s.195.; Ayvansarayî; **Camilerimiz Ansiklopedisi (Hadikat'ül Cevami).** Çev. İhsan Erzi, İstanbul 1987, s. 41'de Ayvansarayi'nin yazma nüshada der kenarda "Ba'delharik Tophane Nazırı Elhac Saib Efendi bina etmiştir " ibaresi yer alır. Bu da yapının Mimar Mehmed Tahir Ağa dönemindeki onarımında, Tophane Nazırı tarafından onarımın maddi yönünün karşılandığına işaret etmektedir. Mescit, Sinekli Mescit (Yapı, Fatih dönemindeki Sinekli Medrese adıyla bilinmektedir), Nabi Çelebi Mescidi gibi adlarla da anılmaktadır. Öz;**İstanbul Camileri I-II.** s.105. Yapının mahallesi yoktur. Ahmet Vefa Çobanoğlu; "Mimar Ağa Mescidi" **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. V, İstanbul 1994, s 467. ; Ahmet Vefa Çobanoğlu; "Mimar Ağa Mescidi", **Aslanapa Armağanı.** İstanbul 1996, s. 71-76.;Komisyon ; **Eminönü Camileri.** s.138-139 ; Ayverdi ; **Fatih Devri.** s. 455.

Planı : Kare plan şemasında olan yapı, pandantiflerle geçilen bir kubbeyle örtülmüştür. Güneyde derin olmayan bir mihrap nişi yer almakta, dış cephede ise kuzeybatı uçta kare kaide üzerinde yükselen bir minare bulunmaktadır.

Mimarî : Yapı bir duvarla çevrilmiş olup, genişçe bir avlu kapısıyla sokağa açılmaktadır. Mescit kare plan yorumunda, güney, kuzey ve doğu yönünde ikişer, batıda ise üç mermer söveli alt pencere ile aydınlanmaktadır. Bu pencerelerin üzerinde ise ortada sivri kemerli büyükçe bir pencere, iki yanda yuvarlak pencereler yer almaktadır. Basit bir niş şeklinde olan mihrap son yıllarda fayans kaplanarak yenilenmiş ve yapıya ahşap minber, vaaz kürsüsü eklenmiştir. Yapının üst örtüsü ise, pandantiflerle, sekizgen kubbeye geçiş bölümüne oradan da, üzeri kurşun kaplamalı kubbe ile örtülüdür. Kuzey ve doğu yönünde ise, dikdörtgen mermer söveli birer kapı yer alır. Kuzeyde yine son dönemde yapılmış ahşap kadınlar mahfeli ve harim kapısının hemen önünde, 1980 yılında eklenen son cemaat yeri bulunmaktadır. Mescidin kuzeydoğu ucunda, kare formlu taş, tuğla-derz dokuya sahip minare kaidesi, üstte tuğla derz dokuya dönüşmektedir. Şerefeye, yuvarlak dairesel hatlarla geçiş sağlanmıştır ve şerefe korkulukları küfeki taşında çevrelenmiştir. Minare kurşun kaplı bir külahla son bulmaktadır.

Kesme taş, tuğla-derz dokuya sahip olan yapının, avlu duvarı ile çevrilmiş olan yapı bütünlüğü içerisinde abdest muslukları, tuvalet ve imam lojmanı yer almaktadır.

Değerlendirme : Kare plan şemasındaki yapı, ilk yapılışında medrese olarak inşâ edilmesine karşın, geçen zaman içinde mescit olarak değerlendirilmiş ve Fatih döneminden, günümüze fonksiyon değiştirmiş şekliyle ulaşmıştır.

III.48 Arpacılar Mescidi

Katalog No : 48

Plan No : 48

Resim No : 60

Mimarı : Bilinmiyor.

Baniî : Şeyh Mehmet Geylanî

Yeri : Eminönü, Bahçekapı, Hobyar Mah., Arpacılar Sok. No : 11

Tarihlendirme : Yapının tarihiyle ilgili olarak bir kitâbe veya vakıf kaydı bulunmazken, baninin yaşadığı dönem ve kaynaklardan yapım tarihi hakkında bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Fatih'in İstanbul kuşatması sırasında, Haliç önlerinde savaşan bu iki kardeşe –Şeyh Mehmet Geylâni ve Halil Ali Efendi-, Fetih'le birlikte, Eminönü ve çevresi temlik edilmiştir. 19. Yüzyıl Türkçesi ile yazılan ve Bursalı Rıza Efendi'nin Padişah Abdülmecid'e gönderdiği, Fatih'in varlığı bilinen temliknamesi olarak tanıttığı belgede, İstanbul'un alınması sırasında gösterdiği başarıdan dolayı teşekkür etmekte ve şükranlarının ifadesi olarak Bahçekapısı'nı temlik ettiğini bildirmektedir. Elbette ki bu belge Fatih döneminden kalan temlikname değil onun Abdülmecid devrinde yapılmış bir kopyasıdır [131].

---

[131] Temliknamenin metni yayınlanmıştır. Mehmed Ziya ; **İstanbul ve Boğaziçi.** İstanbul 1928, s.326-327. ; Ayverdi ; **Fatih Devri.** s. 501 ; Ayvansarayî; **Hadika.** s. 48 ; Reşat Ekrem Koçu ; "Arpacılar Mescidi", **İstanbul Ansiklopedisi**, C. III, İstanbul 1971, s. 1025-1053.

Yapının banisi Şeyh Mehmet Geylâni, Kadirîliğin piri Seyyid Abdülkâdir Geylânî (1078-1116) neslindendir ve İstanbul'un fethinden önce Bursa'da yaşamıştır. Türbe, fetihten hemen sonra ölen Şeyh Mehmet Geylânî adına yapılmış ve inşaatı kardeşi tamamlatmıştır. Burada amcası ve bu iki kardeş yatmaktadır [132]. Mescit 18. yüzyılın son çeyreğine kadar tekke fonksiyonuyla da kullanılmıştır [133].

Yapı, giriş kapısı üzerinde 10 satırlık bir şairi Râsih, hattatı ise Yesâri-zade Mustafa İzzet Efendi olan tamir kitabesi, onarımın II. Mahmut döneminde h. 1246 / m. 1830-31 yıllarında yapıldığını göstermektedir. Daha sonra harap olan yapı 1950-60 arasında ibadete kapanmış, 1970 yılında yapılan esaslı bir onarımla da tekrar ibadete açılmıştır.

Planı : Fevkânî olan yapının, alt katında üç dükkân ve bir türbe yer alır. Merdivenlerle çıkılan üst katta ise, harim kapısıyla ulaşılan 16, 5 x 11,5 m. ölçülerinde, esas ibadet mekanı ve bunun dışında son onarımlarla bu planı tekrarlar şekilde inşâ edilmiş diğer ibadet birimleri yer almaktadır.

Mimarî : Arpacılar Sokak'ta dükkân sıraları arasında yer alan mescit, alt katta üç dükkan ve türbenin üzerinde yükselmektedir. Cümle kapısı ise dükkanlar ile türbenin arasında yer alır. Bu kapıdan küçük bir giriş bölümüne geçilir. Bu bölümden hem türbeye hem de mescide basamaklar yoluyla ulaşılmaktadır. Buradan da harim kapısı yoluyla yapının asıl ibadet mekânına ulaşılır. Harim mekânında güneyde iki, batıda sekiz, doğuda ise üç yuvarlak kemerli pencere ile yapının aydınlanması sağlanmıştır. İçerisi mihrapta da aynı düzenlemenin görüldüğü şekilde, 1 metre yüksekliğe kadar yeşil renkte son dönem Kütahya çinileri ile kaplıdır. Mihrap son onarımlardan önce tipik II. Mahmud ampirinin özelliklerini taşımaktaydı. Minber ve vaaz kürsüsü ise yenidir. Kuzeyde ise kadınlar mahfeli yer alır, yine bu yönde bulunan ilâve bölümden yapıya çıkış sağlanmıştır.

---

[132] Ayvansarayî ; **Hadika.** s. 240.
[133] M. Baha Tanman ; " Bursa Mescidi Tekkesi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. II, İstanbul 1994, s. 341. Hadika'da mahallesi olduğu belirtilmekte ise de vakfiyelerde sur dışında olduğu için adı geçmemektedir. 1922 yılı Eminönü Maliye Şubesi kayıtlarında da görülmekle beraber, bugün de bugünde aynı adla devam etmaktedir. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 49 ; Komisyon ; **Eminönü Camileri.** s.19 ; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 37.

Mescidin dış cephesi ise, dükkanları ve dışarıya bir demir parmaklıkla açılan hacet penceresine sahip türbenin yer aldığı alt bölümü taş kaplama, dışarıya doğru taşmış üçgen alınlığı ile caddeye bakan üst kat cephesi ise, ahşap kaplanmış olarak yer almaktadır. Minare fonksiyonu kadınlar mahfelinden dışarıya doğru bir balkon şeklinde taşan bölüme verilmiştir.

Değerlendirme : Bugünkü Bahçekapı ve çevresinin temlik olarak verildiği Şeyh Mehmet Geylani'nin, deniz kıyısında ve bu yolla ticari potansiyelin yüksek olduğu bir yerde mescidini inşâ etmesi şehirde yerleşme ve imarı açısından önemlidir. Ayrıca baninin dinsel kimliği de önem taşımaktadır.

III.49 Ağalar Mescidi

Katalog No : 49

Plan No : 49

Resim No : 61-62

Mimarı : Bilinmiyor.

Baniî : Fatih Sultan Mehmet (?)

Yeri : Topkapı Sarayı, III. Avlu

Tarihlendirme : Yapı, Elde kesin bilgi olmamakla birlikte, Fatih Sultan Mehmet'in Topkapı Sarayı'nda inşâ ettirdiği bir mescit olarak kabul edilmektedir. Yine Fatih döneminde inşâ edilen Has Oda'nın karşısında yer almakta ve duvar tekniği olarak da bu yapıyla benzeşmektedir. E. Hakkı Ayverdi mescidde kullanılan duvar tekniğine bakarak üç yapılaşma dönemi tespit etmiştir. Alt bölümde, ortada ve yan cephelerde bazı yerlerde görülen değişik duvar örgüsünde kullanılan malzemedeki değişim de açıkça görülür [134]. Semavi Eyice mescidin, 18. yüzyıldaki onarımının izlerini alt sıra pencerelerde tespit etmiştir [135].

H. 1136 / m. 1723-24 yılları arasında ve daha sonra da Topkapı Sarayı'nın müze olarak kullanılması amacıyla yapılan çalışmalarda, yapı onarılarak kütüphane ve okuma salonu fonksiyonuyla bugün de kullanılmaktadır.

Planı : Dikdörtgen plan şemasında inşâ dilen yapının, doğusunda iki pencere ile bitişik olarak, daha geç tarihlerde inşâ edilmiş, bir bölüm daha yer almaktadır. Her iki bölümün de mihrap nişi bulunur. Minaresi yoktur.

---

[134] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 311-312.

[135] Semavi Eyice ; "Ağalar Camii " **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. I, İstanbul 1994, s. 97 ; Semavi Eyice ; "Ağalar Camii", **İslâm Ansiklopedisi**, C. I, s. 464 ;Komisyon ; **Eminönü Camileri.** s. 12-13.

Mimarî : Yüksek bir platform üzerine inşâ edilen yapı, birbirine bitişik şekildeki iki mekândan oluşur. Batıdaki daha büyük ölçülerde inşâ edilmiş olan bölüm daha erken tarihlidir. Güneyinde, ortada bir mihrap nişi bulunmakta ve bu nişin doğusunda iki, batısında ise üç pencere ile aydınlanmaktadır. Diğer cephelerde ise, batıda dört, kuzeyde beş doğuda birisi –diğer açıklık iki mekana geçiş kapısı olarak fonksiyonlandırılmış- ek mekâna açılan iki alt ve üst pencere ile mescide ışık sağlanmıştır. Pencerelerden alttakiler, mermer yuvarlak kemerle açılan söveler ile onu üstten kavrayan tuğla kemerle, üsttekiler ise yuvarlak tuğla kemerle dış cepheye yansır. Bu bölümün içerisinde 17. yüzyıl İznik çinileri yer almaktadır. Bugün kütüphane olarak kullanıldığı için, ortada dar bir yol ve girişe göre sağda kitap dolapları, solda da hemen girişin yanından başlayan ve mihraba kadar uzanan, ahşap malzeme kullanılarak dikdörtgen bir iç mekan haline getirilmiş, idare binası yer almaktadır.

Bu yapıya bir kapı ve bir pencere açıklığı ile açılan, kareye yakın dikdörtgen bölüm, içerisi 17. yüzyıl çinilerinin en nadir örnekleri ile süslenmiştir. Güneyinde bir mihrap nişi ve iki pencere açıklığı bulunan yapının, doğusunda da iki pencere açıklığı bulunmaktadır. Batı ve kuzeyinde ise, birer kapı ve pencere açıklığı yer almaktadır. Bu bölüme kuzeyden sağlanan giriş kapısının üzerinde ise, Seyyid Mehmed Ağa tarafından h. 1136 / m. 1723-24 ve 1925 yılında yaptırılan onarımın, kitâbeleri yer alır.

Yapının dış cephelerinde, kesme ve moloz taş ile yer yer tuğla–derz birlikte kullanılmıştır.

Enderun-ı Hümayun zülüflü ağaları ve içoğlanlarının namaz kıldıkları bu mescit de, Harem'deki Altınyol'dan mescide ulaşılan bölüm ise, hareme mahsus bir namaz yeri olarak kullanılmıştır. Mescit bugün onarımdadır ve çok değerli elyazmalarının toplandığı, korunduğu ve araştırmacıların hizmetine sunulduğu kütüphane de bu sebepten dolayı kapalıdır.

Değerlendirme : Topkapı Sarayı içerisinde yer alan mescit, 15. yüzyıldan günümüze gelen, tek saray mescididir plan ve üst örtüsüyle de önemlidir.

III.50 Kızıl Minare Mescidi

Katalog No : 50

Plan No : 50

Resim No : 63-64

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Pir Mehmed Bin İlyas

Yeri : Fatih, Baba Hasan Alemi Sok., Horhor Cad.

Tarihlendirme : Yapının kitâbesi yoktur. Mevcut vakfiye'nin düzenlenişi ise, h. 927 / m. 1521 tarihindedir [136]. Fatih devrinin Kiremitçibaşısı tarafından yaptırılan mescit, h. 1130 / m. 1718 Unkapanı yangınında tahrip olduktan sonra, Halil Ağa isminde bir kişi tarafından onarılarak minber ilâvesi yapılmıştır [137]. 1965 tarihinde ise, halk tarafından onarımdan geçirilen yapı, yol tarafına doğru da büyütülmüştür. Baninin kabri Bursa'dadır. Oğlu Sinan Bey'in kabri ise, mescidin haziresinde yer alır.

Planı : Caminin Fatih döneminden kalan özgün bölümü, 13, 85 x 7, 40 m. ölçülerinde, dikdörtgen plan şemasındadır. Doğuda, çokgen kaideli minare yer alır. Kuzeyde, iki kare destek üzerinde kadınlar mahfeli bulunur. Dışarıdan giriş de, bu bölümden sağlanmakta, doğudan ise, yeni eklenmiş bölümlere geçiş yer almaktadır.

Mimarî : Horhor Caddesi'nde, yokuşun düzleştiği ilk yerde inşâ edilen yapı, yakın tarihlerde eklenen bölümleriyle büyük bir külliye görünümündedir. Bu yapılar grubunun batısında, Fatih dönemindeki yapılaşmaya işaret eden bölüm

---

[136] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 426-427 ; Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 314.

[137] Ayvansarayî; **Hadika.** s.174; Mescidin haziresinde vakfı yapan Mehmed Efendi'nin oğlu gömülüdür.

yer alır. Bu bölümde güneyde mihrap nişi ve iki yanında da altlı üstlü olarak düzenlenmiş, birer pencere yer alır . Batıda iki, doğuda da altlı üstlü bir pencere ve bir kemerli kapı ile yapıdan, yakın tarihlerde eklenen diğer bölüme geçiş sağlanmaktadır. Kuzeyde bir kapı ve iki tarafında birer pencere yer alır. Bu girişin hemen gerisinde ise, iki destek üzerinde yükselen, betonarme kadınlar mahfeli bulunur. Bu mahfelin altında, imam odası yer almaktadır. Doğu duvarının dışında ise, kaidesinde tuğla ile oluşturulmuş üçgenler yer alan, tuğla ve derz spiral gövdeli bir minare bulunur. Minarede kesme taştan oluşturulmuş bir şerefe bölümü ile onun üzerinde külah yer alır [138]. Minare kaidesi, yakın tarihlerde yapı bütünlüğüne eklenen ek bölümün içerisinden yükselmektedir. Bu ek bölümde bütün duvarlar son devir Kütahya çinileri ile süslenmiştir. Bu bölümün girişinde abdest muslukları bulunur.

Yapının çevresinde olduğu söylenen hazire kısmı ise bugün mevcut değildir.

Değerlendirme : Değişik tarihlerde yapılan onarımlarla özgün görümünden çok uzaklaşmış olan mescit, şerefeye kadarki bölümünde yer alan 15. yüzyıl'dan kalma minaresiyle önem taşır.

[138] Semavi Eyice; "İstanbul Minareleri", **Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I**, İstanbul 1993, s. 46. Eyice tuğla olan bölümü 15. yüzyıla, şerefe ve üstünü ise 18. yüzyıla tarihler. Mescidin mahallesi vardır. Bugün Baba Hasan Alemi Mahallesi içine alınmıştır. Minaresindeki kırmızı sırlı tuğlalardan dolayı yapı bu adla anılmaktadır. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 32; Komisyon; **Fatih Camileri.** s.152-153; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 91.

III.51 Sadi Kazgâni Mescidi

Katalog No : 51

Plan No : 51

Resim No : 65

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Sadeddin Mehmed Efendi

Yeri : Aksaray, Muratpaşa Mah., Kazancı Sadi Sok.

Tarihlendirme : Yapının günümüze ulaşmış, kitâbe veya vakfiyesi yoktur [139]. Mescit, Fatih döneminde bu bölgeye getirilen halk tarafından inşâ edilmiş, giderleri de Fatih'in kazgancıbaşısı, Sadeddün Mehmed Efendi tarafından karşılanmıştır [140]. 1918 yangınında tahrip olan mescit, 1970'de mahalle halkı tarafından onarılmıştır. Minare 1973, ahşap sundurma da 1984 yılında yapı bütünlüğüne eklenmiştir.

Planı : 7,45 x 6,70 m. ölçülerindeki yapının, kuzeyinde iki kare destek üzerine kadınlar mahfeli yer alır. Kuzeybatıda da kare kaide üzerinde yükselen minare bulunur.

Mimarî : Küçük bir avlu içerisinde yer alan yapıya, doğuda yer alan avlu kapısından geçilerek girilir. Burada, üzeri eternit ile örtülü ve çevresinde, alüminyum çerçeve ile bölümlenmiş camlı bölümler yer almaktadır. Bu bölümden, harim kapısı yoluyla, mescidin asıl ibadet mekanına ulaşılır. Bu mekân, üç yönde ikişer pencere ile aydınlatılmaktadır. Güneyde, pencere açıklığı yer almaz. Harimin kuzeyinde iki kare kesitli ahşap sütun üzerinde, yine ahşaptan kadınlar mahfeli yer

---

[139] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 434.

[140] Ayvansarayî; **Hadika.** s.174. Mahallesi vardır. 1934'de düzenlemeyle Muratpaşa Mahallesi'ne bağlanmışdır. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 31. "Kazgancı Sadi Mescidi", "Sadi Gazgani Mescidi" olarak da anılır. Komisyon; **Fatih Camileri.** s.194; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 86.

almaktadır. İç tefrişi ise 2 metre yüksekliğe kadar duvarları saran son devir Kütahya çinileri ile sağlanmıştır. Mihrap ve ahşap minber yenidir. Tavan içerden düz, dışardan ise üzeri kiremit kaplı, dört yöne eğimli çatı ile örtüdür.

Yapının kuzeybatısında, kare kaideli tuğla minare yer alır. Tuğlaların değişik dizimi ile oluşturulan, mukarnaslı geçişin üzerinde ise, etrafı ajurlu mermer korkuluk levhalarıyla çevrili şerefe yer alır. Bu bölümün üzerinde ise, kurşun kaplamalı bir külah yer almaktadır.

Avluda, yapının banisine ait ve yakın dönemlerde yenilenmiş bir mezar taşı bulunur. Bu mezar taşının çevresinde ise, baninin yakınlarına ait üç mezar taşı daha yer alır. Ayrıca abdest muslukları da, avlu içerisindedir.

Değerlendirme : Bugün yüksek apartman bloklarının arasında güçlükle seçilebilen yapı, kapsamlı onarımlar geçirmiştir. Plan şemasından başka da, özgün şekliyle yapıya ait bir bölüm günümüze ulaşmamıştır.

III.52 Hacı Bayram Kaftanî Mescidi

Katalog No : 52

Plan No : 52

Resim No : 66

Mimarı : Bilinmiyor

Banîî : Hacı Bayram Bin Eynebey

Yeri : Aksaray, Keci Hatun Mah, Haseki Cad. No : 17.

Tarihlendirme : Yapının kitâbesi yoktur. Ancak Mevlâna Hamid Bin Eftal imzasıyla hazırlanan 896 Rebi'ülevveli / m. 1490 tarihli mevcut vakfiyesine göre baninin akaratının ve masrafının listesi çıkartılmıştır [141]. Buna göre, Fatih'in kaftancıbaşısı olan Hacı Bayram bin Eynebey'in, İstanbul dışında da mülkleri olduğu anlaşılmaktadır. Mescidin kuzeyinde yer alan mezartaşına göre ise vefat tarihi h. 901 / m. 1496'dır.

Yapının minberi, Sadrazam Bayram Paşa tarafından konulmuştur [142]. (ö. 1638) Daha sonraki tarihlerde h. 1314 / m. 1894 depreminde yıkılan cami, Fatma Hanım tarafından yenilenmiştir [143]. Yakın tarihlerde de çeşitli onarımlar geçiren yapıya, 1989'da minare eklenmiştir. Bu minarenin 10 metre doğusundaki özgün tuğla minare ise, 17 Ağustos 1999 depreminde yıkılmıştır.

Planı : Mescit, 13,5 x 10,3 m. ölçülerinde enine dikdörtgen plan şemasında inşâ edilmiştir. Kuzeyde bir son cemaat yeri bulunur. Harim kapısından

---

[141] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 411-412; Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s.332-333.
[142] Ayvansarayî; **Hadika.** s. 89.
[143] Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 63; Emine Naza; "Hacı Bayram Kaftani Camii", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. III, İstanbul 1994, s. 468.
Mahallesi vardır. Bugün Keci Hatun Mahallesi'ne bağlanmıştır. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 21.
Komisyon; **Fatih Camileri.** s.104-105.

çıkışta ise, yapı bütünlüğüne yeni eklenmiş betonarme bir minare yer almaktadır.

Mimarî : Yapı Keci Hatun Mahallesi'nin girişinde yüksekçe bir subasman üzerinde yer alır. Etrafı avlu duvarı ile çevrilmiştir. Avludan bir kapı ile girilmekte ve yönlendirilmiş bir yol ile de mescide ulaşılmaktadır. Mescidin harimine ise, son cemaat yeri geçildikten sonra ulaşılır. Yapının harim kısmı, güneyden, doğu ve batıdan iki, kuzeyden ise üç pencere açıklığı ile aydınlanmaktadır. Mihrap Kütahya çinileri ile, yapı da fayans ile kaplanmıştır. Ahşap minber yenidir. Kuzeyde bir ahşap kadınlar mahfeli yer alır. Tavan da düz ahşap ile kaplıdır. Çatı dıştan kiremit kaplı ve dört yöne eğimli şekildedir.Yapının son cemaat yeri olarak düzenlenen bölüm ise yapı bütünlüğüne 1989 yılında katılmıştır. Bu bölümde girişin doğusunda bir duvar ile çevrilmiş kapı ve bir pencere ile son cemaat yerine açılan bir oda yer almaktadır. Bu oda kadınlara ait bir birim olarak düzenlenmiştir. Dış cephede kuzeyde, giriş ortada yer almakta onun doğusunda iki, batısında da bir pencere bulunmaktadır. Kargir olan yapının, yeni yapılmış minaresi, betonarmedir.

Mescidin kuzeyinde avlunun büyük bölümünü kaplayacak şekilde hazire kısmı yer almaktadır. Burada baninin ve 18., 19. yüzyıllara ait pek çok mezar taşı yer alır.

Değerlendirme : Fatih döneminde inşâ edilen yapı, İstanbul'un bu bölgesindeki mahalleleşmeye ve yerleşmeye çekirdek oluşturmuştur. Ancak mescidden özgün olarak hazire dışında hiçbir iz günümüze ulaşmamıştır.

III.53 Kâtip Muslihiddin Mescidi

Katalog No : 53

Plan No : 53

Resim No : 67

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Kâtip Muslihiddin

Yeri : Kâtip Muslihiddin Mah., Esmehor Sokak ile Yazıcı Camii Sok. kesiştiği köşede yer alır.

Tarihlendirme : Yapının inşâ tarihini veren bir kitâbe mevcut değildir. Baninin günümüze ulaşan vakfiyesi ise, Mevlana Mehmed Bin İshak imzasıyla h. 920 / m.1515 yılında düzenlenmiştir. Bu geç tarihli vakfiyeye rağmen, bu bölgede mescit ile aynı adı taşıyan, Fatih dönemi mahallesinin olması sebebiyle yapı Fatih dönemine tarihlendirilmektedir [144].

Çeşitli tarihlerde onarım gören yapı, 1960 yılında yapılan kapsamlı bir onarımla da günümüze ulaşmıştır.

---

[144] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 433-434; Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 418. Ayvansarayî; **Hadika.** s.221; Komisyon; **Fatih Camileri.** s.147-8; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s.152'de Hadika'da da geçtiği şekliyle "Yazıcı Camii" olarak adı geçmekte ve 16. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Fatih döneminde mahallesinin olduğunu bildiğimiz bu mescit için elbetteki bu ifade yanlıştır. Fatih döneminden günümüze aynı adla ulaşan mahallesi vardır. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 30.

Planı : 9, 70 x 7, 30 m. ölçülerindeki yapının batısında, sekizgen planlı minare yer alır. Yakın tarihlerde yapı bütünlüğüne çeşitli fonksiyonlara sahip bölümler eklenmiştir.

Mimarî : Eğimli bir arazide, sert zemin üzerine inşâ edilen yapıya, doğudan ve güneyden açılan iki kapı yardımıyla ulaşılmaktadır. Doğu kapısının önünde giriş olarak düzenlenen, bölümden sonra, kapı yardımıyla harim bölümüne ulaşılır. Bu bölüm dört cepheden de ikişer pencere ile aydınlatılmaktadır. Mihrap ve tavanda yer alan alçı süslemeler 1991-1992 yılında yapılmıştır. Tavan 1960 yılındaki onarım öncesinde ahşap iken bugün düz betonarmedir. Minber ahşap ve yenidir.

Yapının kuzey bölümünde 2 m derinliğinde dikdörtgen giriş bölümü bulunur. Bu bölümün kuzeyinde ise, açılan kapılar yardımıyla ulaşılan odalar yer alır. Bu odalara bitişik olarak, kuran kursu bulunmaktadır. Kuran kursunun inşaatı sırasında mescidin banisininde mezarının bulunduğu hazire kısmı yok edilmiştir. Caminin karşısında imam lojmanı vardır.

Mescidin batısında sekizgen kaideli minare yer alır. Kaideden, bir bilezik yardımıyla spiral gövdeye ve şerefeye ulaşılır. Minarenin üst bölümü ise, külah ile örtülüdür. Yapının dış cephesi ise, moloz taş ve derz dokuyla oluşturulmuştur.

Değerlendirme : Fethiye'de Fatih döneminde inşâ edilen yapı ile, bu bölgede Türk yerleşmesi ve mahalleleşmesi başlamıştır.

III.54 Eyüp Kâsım Çavuş Mescidi

Katalog No : 54

Plan No : 54

Resim No : 68

Mimarı : Bilinmiyor

Banîî : Kâsım Ağa

Yeri : Eyüp, Eski Yeni Caddesi üzeri.

Tarihlendirme : Mescit, Fatih döneminde yaşamış olan Kasım Ağa (Çavuş) tarafından inşâ edilmiştir. Sofular Mescidi'ni inşâ ettiren kardeşi Ali Çavuş ile yapının haziresinde gömülüdür.

Mescidin minberini II. Mahmut döneminde yaşamış olan, Kasapbaşı Ali Ağa koydurmuştur. H. 13 Zi'l-Kaa'de 1239 / m. 9 Ağustos 1824 yılında çıkan bir yangında harap olan yapı, Sadrazam Galip Paşa ve daha sonra h. 1280 / m. 1863 yılında Fuat Paşa tarafından onarılmıştır [145]. Son olarak, 1950 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü eliyle kapsamlı bir onarım görmüş ve günümüze ibadete açık şekliyle ulaşmıştır [146].

Planı : 10, 35 x 9, 80 m. ölçülerinde, kareye yakın dikdörtgen plan şemasına sahip olan yapı, destekler üzerine oturan ahşap bir çatıyla örtülüdür. Mescit, her dört kenarda da, ikişer sayıda yer alan sekiz pencere ile açıklığına sahiptir. Kuzeybatı köşede ise, kare kaideli minare yer alır.

---

[145] Ayvansarayî; **Hadika.** s. 265.

[146] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 432-433.; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 85. Mescidin Fatih döneminde mahallesi vardır. Günümüzde ise, İslâm Bey Mahallesi sınırları içine alınmıştır. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 53.

Mimarî : Ana cadde üzerinde, yer alan yapının çevresi zamanla dolmuş, yapı çukurda kalmıştır. Bugün basamaklar yardımıyla ulaşılmaktadır. Kuzeyde son cemeat yeri olarak düzenlenmiş bölümden, batıda bulunan yay kemerli bir kapı ile harim mekanına girilmektedir. Harim, her köşede yer alan ikişer pencere açıklığına sahiptir. Mihrap mermer plakalarla kaplanmıştır, minber yenidir. Mescidin üst örtüsü ise, içten destekler yardımıyla taşınan, kasetli, düz ahşap şekilde, dıştan dört yöne eğimli ve üzeri kiremit örtülü olarak yer alır.

Yapının kuzeybatısında ise, kare kaideli minare yer alır. Minare kesme köfeki taştan örülmüştür. Şerefeye geçiş kademeli geçiş unsurları ile sağlandıktan sonra, burada da ajurlu plakalar halinde düzenlenmiş levhalar yoluyla sağlanmaktadır. Minare kurşun kaplı külahla son bulur. Minarenin batısında ise mermer bir plaka üzerinde, günün saatleri osmanlıca olarak işlenmiş güneş saati yer alır.

Yapının ana beden duvarları moloz taş ve derz dokuludur. Güney duvarında, çatıya yakın kısımlarda, 18. yüzyıl mezartaşlarından parçalar, yapılan onarımlarda kullanılmıştır.

Mescidin batısında yapının banisinin de daha sonraki tarihlerde yenilenmiş mezartaşı yer almaktadır, kuzeyde ise, şadırvan ve imam lojmanları bulunur.

Değerlendirme : Fatih döneminde inşâ edilmiş olan bu mescit ile, Eyüp semtinde bu dönemde kurulan sekiz mahalleden birisinin oluşumu için ilk adım atılmıştır. Yapının karşısında yer alan aynı dönem yapısı hamam ile de zamanla yerleşimin ihtiyaçları çerçevesinde, yapı çevresinde başka yapıların da inşâ edildiği görülmektedir.

III.55 Ülice Baba Mescidi

Katalog No : 55

Plan No : 55

Resim No : 69

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Veliyüddin Efendi (Ülice Baba)

Yeri : Eyüp, Evlice Baba Cad., Tekke Sok.

Tarihlendirme : Yapı, mezar taşına göre Fatih Sultan Mehmet'in yazı hocası Ülice Baba tarafından inşâ edilmiştir. 1950'li yıllarda kapsamlı bir onarım gördükten sonra, 1993 yılındaki onarımıyla günümüze ulaşmıştır [147].

Planı : 12, 45 x 9, 40 m ölçülerindeki yapının batısında, dışarı çıkıntı yapan çokgen kaideli minare yer alır. Giriş, batıda yer alan kapı ile sağlanmıştır.

Mimarî : Bülbülderesi yokuşu üzerinde, eğimli bir topografyaya uydurularak inşâ edilen yapıya giriş, batıda yer alan harim kapısı ile sağlanmaktadır. Son yapılan onarımda boyutlarının büyüdüğü ve kullanılan oranların bu sebepten dolayı değiştiği görülmektedir [148]. Üç yönden ikişer pencere ile aydınlatılan yapıda, kuzey cephe, açıklığa sahip olmayan şekliyle yer alır. Mescidin içerisi ve mihrabı bir metre yüksekliğe kadar, son dönem Kütahya çinileri ile kaplanmıştır. Minber yenidir. Kuzeyde, betonarme kadınlar mahfeli yer alır. Mescidin tavanı içten düz betonarme, dıştan ise dört yöne eğimli kiremit kaplıdır. Çokgen kaideli minare, yapının batı yönünde, girişin güneyinde ana beden duvarına bitişik ve içeriye yansıyan bir şekilde

---

[147] Ayvansarayî; **Hadika.** s. 267; Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 513.

[148] Yapının özgün duvar dokusu moloz taş ve derz dokulu iken bu onarımda bazı duvarlarda, bu yapı korunmuş fakat büyük oranda betonarme olarak inşâ edilmiştir.

yer alır. Yapının ana beden duvarları betonarme ve moloz taş örgü ile oluşturulmuştur.

Mescidin hemen batısında, h. 1119 tarihli bir çeşme yer alır. Bülbülderesi yokuşunun daha yukarısında mescidin kuzeybatısında ise Ulice Baba'nın kabri ve önünde iki sıra, beşer satır halinde düzenlenmiş h. 1173 tarihli bir yazıt yer alır. Baninin kabri, bu yola bakan yazıtın gerisinde bulunur ve fethe katılan, Fatih döneminden kişilere daha sonraki yıllarda dikilen mezar taşlarında eğer ölüm tarihi kesin bilinmiyorsa, konulan h. 857 / m. 1453 tarihi Ulice Baba için de düşülmüştür [149]. Yapının, güneybatısında h. 1216 tarihli Es-Şerif El-Hac Hafız Hüseyin Nazmi Geylani ve Nuri Baba türbesi yer almaktadır.

Değerlendirme : Fatih döneminde inşâ edilen, bu yapı ile sur dışında Fethin hemen sonrasında, oluşan semtin gelişmesi ve mahalleleşmesi sağlanmıştır. Bu, mahalle halkının ibadet ihtiyacını karşılayacak boyutta inşâ edilen mescidin çevresinde, zamanla pek çok yapı da inşa edilmiştir.

[149] İ. Ayanoğlu; "Fatih Devri Ricali Mezar Taşları ve Kitâbeleri", **Vakıflar Dergisi**, S. 4, Ankara 1958, s.207. Mescidin Fatih döneminde mahallesi vardır. Günümüzde ise, İslâm Bey Mahallesi sınırları içine alınmıştır. Ayverdi; **Mahalleler**, s. 54.

III.56 Okçu Musa Mescidi

Katalog No : 56

Plan No : 56

Resim No : 70

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Okçu Musa

Yeri : Galata, Okçu Musa Cad., No : 77 Karaköy

Tarihlendirme : Yapı Fatih döneminde, Okçubaşı Musa tarafından inşâ edilmiştir [150]. Zamanla yıkılarak, 1939'da yeniden yapılmış ve 1982 yılında da onarım görerek günümüze ulaşmıştır.

Planı : 10, 25 x 9, 80 m. ölçülerinde, kareye yakın dikdörtgen plan şemasındadır. Alt katında bodrum yer alır. Kuzeybatısında ise, kare kaideli bir minare yükselmektedir.

Mimarî : Bir avlu içerisinde yer alan yapıya, kuzeyde bulunan imam odası ve ayakkabılık bölümünün yer aldığı, giriş bölümünden girilir. Harim kapısı ile de ana yapıya ulaşılır. Kareye yakın dikdörtgen planlı yapı, doğu ve batıda üç, kuzey ve güneyde girişin ve mihrabın iki yanında birer olmak üzere, on pencere açıklığına sahiptir. Harim kısmında, mihrap ve yapının duvarlarında son dönem Kütahya çinileri kullanılmıştır. Yapının doğusunda, ana mescit mekânı ile eş ölçülerde ikinci

---

[150] Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 50'de 17. yüzyılda inşâ edildiğini belirtmektedir. Ekrem Hakkı Ayverdi ise, mescidin yapılış tarihine şüpheli yaklaşmakta ama bu dönemde Galata'da kaynaklarda belirtilen üç mescidden birisi olduğunu belirtmektedir. Genel listede de gösterilmiştir. Bugün Bereketzade Mahallesi sınırları içerisindedir. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 55 ve 86.
Ayvansarayî; **Hadika.** s. 35.; Özkan Eroğlu; "Sur İçi Galata'sının Cami ve Mescitleri", **İstanbullu**, S. 6, İstanbul 1999, s. 51.
Komisyon; "Okçu Musa Camii", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VIII, İstanbul 1994, s. 340.

yapı, 1982 yılındaki onarımda ilâve edilmiştir. Harim kapısından girişte, doğuda yer alan merdivenler yardımıyla bodrum katına inilir. Bu bölümde, iki sıra ikişer kare kesitli taşıyıcı yer almakta ve mescitin asıl ibadet mekanı bu taşıyıcıların üzerinde yükselmektedir. Yapının tavanı içten düz, dışarıdan ise dört yöne eğimli ve üzeri kiremit kaplıdır. Ana beden duvarları betonarme olarak inşâ edilmiştir.

Kuzeybatı da ise kare kaideli, yapıya uygun ölçülerde inşâ edilmiş bir minare yükselir. Güney uçta, baninin mezarı olduğu inanılan ve daha sonraki yıllarda buraya dikilen bir mezartaşı bulunmaktadır.

Değerlendirme : Fatih döneminde imtiyazlı bir konumu olan ve genelde gayrimüslimlerin yaşadığı bir bölge olarak bilinen Galata'da, Okçu Musa, Şehsuvar gibi Fatih dönemi mescitlerinin varlığı, az sayıda da olsa müslüman nüfusun bu bölgede yaşadığını göstermektedir.

III.57 Yatağan Mescidi

Katalog No : 57

Plan No : 57

Resim No : 71

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Hacı İlyas Ağa

Yeri : Fatih Eğrikapı, Yatağan Mahallesi, Yatağan Hamamı Sok. No : 90

Tarihlendirme : Mescit, Fatih dönemi topçubaşılarından ve İstanbul'un fethine katılan Hacı İlyas Ağa tarafından yaptırılmıştır. H. 1007 / m. 1598 tarihinde Kazancı Hacı İlyas tarafından da minber ilâve edilmiştir. Yapı, h. 1318 / m. 1900 – 1 yılında ve 1990'lı yıllarda çeşitli onarımlar görmüştür.

Kanunî Sultan Süleyman devrinde bu bölgede Yatağanî Dede adında bir kişinin bir çeşme yaptırması ve bu mescidin çevresinde yaşamını sürdürmesiyle, halk arasında yapının adı bu şekilde anılmaya başlanmıştır. Çevresinde, 16. yüzyılda, İskender Paşa tarafından bir okul ve hemen yakınında h. 1038 / m. 1629'da bir zaviye inşâ edildiği bilinmektedir. Yine bu çevrede Osmanlı kültür hayatı içinde önemli yerleri olan kişilerin mezarları yer alır [151].

Planı : Dikdörtgen plan şemesındaki yapı, 14, 35 x 10, 50 m. ölçülerindedir. Kuzeyde bir son cemaat yeri ve harimde kuzey cephenin tümünü,

---

[151] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 519-531; Ayvansarayî; **Hadika.** s. 224; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s.152; N. Esra Dişören; "Yatağan Camii ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VII, İstanbul 1994, s. 442-443.

doğu ve batı cephesinin ise yarısına kadar, gelecek şekilde ahşap kadınlar mahfeli ile çevrilidir. Minare kuzeybatıdadır.

Mimarî : Mescit, Yatağan Hamamı Sokak'ın sonunda, küçük bir avlu duvarı ile çevrilmiştir. Bu bölüme iki avlu kapısı ile ulaşılır. Önünde iki destek üzerine yer alan bir sundurmanın bulunduğu kapı ile, son cemaat yerine ulaşılır. Dikdörtgen planlı bu bölüm üç altlı üstlü açıklıkla kuzeyden, aynı şekilde düzenlenmiş birer pencere düzeni ile de, batıdan ve doğudan dışarıya açılmaktadır. Bu bölümün batı yönü, yakın tarihlerde kapatılarak, imam odasına dönüştürülmüştür.

Son cemaat yeri, bir kapı ve onun iki yanında yer alan ikişer pencere düzenlemesi ile harim bölümüne açılır. Harime, yay kemerli açıklığın üzerinde, ayet-i kerime yer aldığı kapı yoluyla ulaşılmaktadır. Girişin tam aksında yer alan mihrap nişi, üst bölümü mukarnaslı ve bütün yüzeyi mermer kaplı olarak günümüze ulaşmıştır. Mihrabın batısında ise, ahşap ve yakın tarihlerde yapı bütünlüğüne ilâve edilen minber, doğuda da aynı tarihlerde yapılmış ahşap vaaz kürsüsü yer alır.

Mescit, doğu ve batıda üçer, güneyde ise mihrabın iki yanında ikişer pencere düzenlemesi ile dışarıya açılır. Bu bölümde yer alan birer pencere yakın tarihlerde kapatılarak dolap haline getirilmiştir. Çift katlı düzenin görüldüğü pencerelerde, alttakilerde dikdörtgen söveli, üstte ise üst bölümü tuğla sivri kemerli olarak oluşturulduğu görülmektedir. Harimde kuzey yönde, girişin iki yanında dörder ahşap destek üzerinde yükselen mahfel yer alır. Mahfele, girişin sağında bulunan basamaklarla ulaşılmaktadır. Ahşap merdiven ve mahfel korkulukları itinalı bir işçilik göstermektedir [152]. Batı yönünde yer alan bir kapı ile de minareye geçiş sağlanır.

---

[152] Yapının ahşap mahfel korkulukları ve mahfele çıkışın sağlandığı merdivenler ile onun hemen gerisindeki bölümde yer alan ahşap kısımlar E. Hakkı Ayverdi tarafından, Fatih döneminin özgün ahşap işçiliği örneği olarak tanıtılmış ve ayrıntılı çizimleri verilmiştir. Ayverdi'den alıntıyla Ayla Ersoy da ahşap aksamın 15. yüzyıla ait olduğunu tekrarlamaktadır. Ayla Ersoy; **XV. Yüzyıl Osmanlı Ağaç İşçiliği.** İstanbul 1993, s. 46-47. Özellikle mahfel korkuluk başlarında görülen süsleme özelliklerinden, ahşap aksamı geç tarihli onarımlara tarihlenebilir.

Küçük ölçülerdeki tek şerefeli ve konik çatılı kesme taştan örülmüş minare kuzeybatıda yer alır.

Yapının ana beden duvarları moloz taş ve tuğla derz dokuludur. Yakın tarihlerdeki onarımda dış cephe iki renkli taşlarla kaplanmıştır. Kuzeyde ise, ahşap kaplama cephe görülür.

Mescidin avlusunda 1970'lerde yapılmış bir şadırvan yer alır. Güneybatı uçta 18. yüzyıl sonu veya 19. yüzyıl başına ait Yatağan Dede'nin mezarı ile, yapının banisinin mezarı bulunmaktadır. Yapı, Osmanlı'nın son döneminde, Kadirî tarikatı tarafından tekke-mescit fonksiyonu ile kullanılmıştır [153].

Değerlendirme : Eğrikapı'da yer alan yapı, inşâ edilişinde göz önünde bulundurulan konumu, Fatih döneminde bu bölgede mahalleleşmenin, Molla Aşkî Mescidi ve Yatağan Mescidi ile başlatılmış olması ve ahşap işçiliği ile de önem taşır.

[153] Yapının mahallesinin olmadığını Ayvansarayî belirtmekte ise de, vakıf kaydında mahallenin olduğu görülür. Mahallesi de 1934'de, Molla Aşkıy Mahallesi sınırları içine katılmıştır. Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 250-251; Ayverdi; **Mahalleler.** s. 22.

III.58 Emin Sinan Mescidi

Katalog No : 58

Plan No : 58

Resim No : 72

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Emin Sinan Bey

Yeri : Eminönü, Emin Sinan Mah., Gedikpaşa Akarcası Sk.No : 7

Tarihlendirme : Mescit, Fatih Sultan Mehmet'in mutfak emini, Emin Sinan Bey tarafından inşâ edilmiştir. H. 916 / m. 1494 tarihli vakfiyesi bulunmaktadır [154]. Yapının minberini Babüssaade Ağası Mehmet Ağa koymuştur. Zamanla harap olan yapı, Sultan II. Abdülhamit döneminde[155] ve 1980 yılında yapılan ilâve ve onarımlarla günümüze ulaşmıştır.

Planı : 10, 30 x 8, 35 m. ölçülerindeki yapının kuzeyinde minare yer alır. Etrafı yakın tarihlerde ilâve edilen, ek birimlerle çevrilidir.

Mimarî : Gedikpaşa'dan Marmara sahiline inen yokuş üzerinde eğimli bir arazi üzerine inşâ edilmiş yapıda iki giriş yer alır. İlk dönem yapılaşması bu iki giriş kapısından da girildikten sonra geçilen, ilâve bölümün sonunda bulunur. Kuzeybatı ve doğuda yer alan, iki giriş kapısı ile yapıya ulaşılır. Mescidin kuzeyinde ve batısında bir, güney ve doğuda ise iki pencere açıklığı bulunmaktadır. Mihrap

---

[154] Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s.132.

[155] Akar Çeşme Camii olarak da bilinir. Ayvansarayî; **Hadika.** s. 39; Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 347; Komisyon; **Eminönü Camileri.** s.64-65; Emine Naza; "Emin Sinan Mescidi ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. III, İstanbul 1994, s.158; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 51. Mahallesi aynı adla devam etmektedir. Ayverdi; **Mahalleler**. s. 19.

sade bir niş şeklinde ve solundaki vaiz kürsüsü ile benzer süsleme kompozisyonları tekrarlayan son dönem Kütahya çinileri ile kaplanmıştır. Minber ahşap ve yenidir. Kuzeyde betonarme olarak, kadınlar mahfeli yer alır. Mahfele çıkış kuzeybatıdaki giriş kapısından yukarıya çıkan merdiven ile sağlanır.

Yapının kuzeyinde, dış duvar dokusuna bitişik olarak çokgen kaideli, spiral gövdeli bir minare bulunur. İlave birimlerin içerisinde kalan minarenin dışarıdan, sadece şerefe ve kurşun kaplı külahı görülmektedir. Sokak cephesinde ise, cami imamının son yıllarda türbe haline getirdiği baninin mezarı yer almaktadır.

Mescidin ana beden duvarları yığma taş ve betonarme ile oluşturulmuştur. Dış yüzeyi ise mozaik kaplıdır. İçeriden düz betonarme ile oluşturulan tavan, dışarıya dört yöne eğimli ve üzeri kiremit kaplı çatı olarak yansır. Mescidin mihrap önünde, son dönem mezartaşlarının yer aldığı hazire bulunmaktadır.

Değerlendirme : Fatih Sultan Mehmet'in mutfak emini tarafından inşâ edilmiş olan mescidin ilk dönem yapılaşması, yakın tarihlerde etrafı ilave birimlerle kapatılarak dışarıdan algılanamaz hale gelmiştir. Marmara sahiline yakın bir yerde, mahalleleşme çekirdeğini oluşturması bakımından önem taşımaktadır.

III.59 Nalbant Mescidi

Katalog No : 59

Plan No : 59

Resim No : 73

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Cerrah İshak Efendi (Cerrahbaşı İshak Velî)

Yeri : Kumkapı, Nişanca Mah., Nalband Camii Sok, No: 4

Tarihlendirme : Mescit, Fatih döneminde yaşamış, Cerrahbaşı İshak Veli tarafından inşâ edilmiştir. Vakfiye kaydı vardır [156]. Zamanla harap olan yapı, sahn müderrisi ve Bağdat Kadısı olan ve h. 1008 / m. 1599-1600 yılında vefat etmiş, Kazancı Kulu Yusuf Sinaneddin Efendi tarafından onarımdan geçirilmiş ve bu kişinin adıyla anılır hale gelmiştir [157]. Son onarımı, mahalle sakinleri tarafından 1988 yılında gerçekleştirilmiştir.

Planı : Yapı kare plan şemasındadır. Kuzeyinde minare yer alır.

Mimarî : Küçük bir giriş bölümü şeklinde düzenlenmiş bölümden, mescidin harim kısmına, kuzeyde açılan harim kapısı yoluyla girilir. Girişin tam aksında ise mihrap yer alır. Sağında, ahşap ve yeni imal edilmiş minber bulunur. Mihrabın iki yanında birer, batı cephede ise, iki penecere açıklığı yer almaktadır. Doğu cephede pencere açıklığı bulunmamaktadır. Kuzeyde iki batonarme, üzeri

---

[156] Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s.140.

[157] Ayvansarayî; **Hadika.** s.161; Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 434. Cerrah İshak ve Kazancı Camii olarak da bilinir. Komisyon; **Eminönü Camileri.** s.147-148.; Emine Naza; "Kazancı Dede ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VIII, İstanbul 1994, s. 251; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s.86. Mahallesi Kazani Sadi adıyla devam etmektedir. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 30-31.

ahşap kaplamalı destek üzerinde, kadınlar mahfeli yükselir. Tavan düz betonarmedir. Dıştan ise dört yöne eğimli ve üzeri kiremit kaplanmıştır. Yapının içerisi bütün duvarları kaplayacak şekilde çini plakalar ile süslenmiştir.

Kuzeydoğuda kare kaideli minare spiral gövde ve kurşun kaplı külah ile son bulur. Mescit, yapılan onarımda duvarları temel seviyesine kadar inilerek, tamamen betonarme olarak yenilenmiştir. Kuzeyde baninin mezartaşı yer alır.

Değerlendirme : Kumkapı Nişanca'daki yapı, 1988 yılındaki onarımda tamamen yenilenmiştir.

III.60 Ahmed Kethuda Mescidi

Katalog No : 60

Plan No : 60

Resim No : 74

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Kethuda Ahmet Efendi

Yeri : Fatih, Kürkçübaşı Mah., Cerrahpaşa Cad. No : 41

Tarihlendirme : Yapı, Fatih dönemi vezir-i azamlarından Has Murat Paşa'nın kethudası Ahmed Efendi tarafından inşâ edilmiştir. H. Muharrem 925 / m. 1519 yılında düzenlenmiş vakfiyesi vardır. Zamanla harap olan mescit, h. 1243 / m. 1828 yılında Şem-i Molla'nın haremi Ayşe Revnak Hanım tarafından onarımdan geçirilmiştir. Daha sonra, Sultan II. Abdülhamit ve 1980 sonrası yapılan onarımlarla günümüze ulaşmıştır [158].

Planı : 10,5 x 12 m. ölçülerindeki yapının, kuzeyinde kare kaideli bir minare yer alır.

Mimarî : Yüksekçe bir yamaç üzerinde, küçük bir avlu duvarı ile çevrili olan yapıya, cadde tarafında açılan, avlu kapısı ile ulaşılır. Mescide, dikdörtgen planlı ana kapıdan girildikten sonra, imam odası ve ayakkabılık bölümünün yer aldığı son cemaat yerine geçilir. Buradan harim kapısı yoluyla, asıl ibadet mekânına ulaşılmaktadır.

---

[158] Ayvansarayî; **Hadika.** s. 37.; Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 312-313; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 20; Komisyon; **Fatih Camileri.** s. 219-220. Mahallesi 1934 yılında, Keci Hatun Mahallesine, daha sonra Kürkçübaşı Mahallesi sınırları içine alınmıştır.

Harim kısmı, kareye yakın plan şemasındadır. Girişin tam karşısında mihrap nişi ahşap kaplama olarak yer alır. Mihrabın sağındaki minber ve solunda yer alan vaaz kürsüsü, ahşap olup yenidir. Doğu ve batısında üçer, mihrabın iki yanında birer, kuzeyde bir dikdörtgen ve üzeri yuvarlak kemerli pencere ile yapı aydınlatılmaktadır. Kuzeyde, iki serbest, iki duvara bitişik, kare kesitli ahşap destek üzerinde kadınlar mahfeli yer alır. Minareye çıkış da, mahfelin solunda yer alan bir kapı yardımıyla sağlanır. Yapının içerisi yarım metre yüksekliğe kadar lambri ile kaplanmıştır. Tavan düz ve kartonpiyer kaplıdır.

Kuzeydoğuda yer alan minare, dışarı taşan bir çıkma şeklindedir. Spiral gövdesi ile cami boyunu aşmayacak yüksekliktedir. Yapı kargirdir.

Değerlendirme : Cerrahpaşa Caddesi üzerinde yer alan yapı, II. Abdülhamit döneminde yapılan onarımıyla günümüze ulaşmıştır.

III.61 Ali Fakih Mescidi

Katalog No : 61

Plan No : 61

Resim No : 75-76

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Ali Fakih

Yeri : Fatih, Hacı Hamza Mah., Ali Fakih Cad., Havacı Şinasi Sok. No : 51

Tarihlendirme : Yapı, Fatih Sultan Mehmet'in Çobanbaşısı Ali Fakih tarafından inşa edilmiştir. Vakıf defterlerinde kayıtlıdır. Masrafları Fatih Sultan Mehmed'in vakıflarından karşılanmaktadır [159]. H. 1310 / m. 1893 yılında meydana gelen depremde yıkılan mescit, h. 1328 / m. 1910 yılında Mısırlı bir hayırsever tarafından, 1986 yılında da mahalle sakinleri tarafından, temel seviyesine kadar yıktırılarak aslına uygun şekilde onarılmıştır [160].

Planı : 14, 30 x 10, 25 ölçülerinde, dikdörtgen plan şemasındaki yapının, 1986 yılındaki onarımda ölçüleri değiştirilmiştir. Kuzeybatısında tuğla, çokgen kaideli minare yer alır.

Mimarî : İki sokağın kesiştiği bugün çukurda kalmış bir arsa üzerine, etrafını çeviren avlu duvarının ortasında inşâ edilmiştir. Avluya iki giriş kapısı

---

[159] Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 373.

[160] Mescit, Kavak Mescidi olarak da bilinir. Ayvansarayî; **Hadika.** s.148; Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 315; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s.22; Komisyon; **Fatih Camileri.** s. 55.; Emine Naza; "Ali Fakih Mescidi ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. I, İstanbul 1994, s. 193. Mahallesi Hadika'da belirtilmektedir. Bugün, Hacı Hamza Mahallesi sınırları içine alınmıştır. Ayverdi; **Mahalleler**. s.12 . Mescit avlusunda yer alan Bizans sütun başlığı için bkz. Münevver Dervişbey; "İstanbul'da bir Bizans buluntusu: Ali Fakih Camii avlusundaki Bizans sütun başlığı", **Semavi Eyice Armağan-İstanbul Yazıları.** İstanbul 1992, s. 97-107.

bulunmaktadır. Avludan harim kapısı yoluyla, giriş bölümüne oradan da bir kapı ile mescide ulaşılır. Mescidi taşıyan bütün cephelerde açılan altlı üstlü ikişer pencere düzenlemesi ile yapı aydınlatılmıştır. Bu pencerelerden alttakiler dikdörtgen, mermer söveli, üst bölümleri tuğla dizimi ile oluşturulan pencere kemeri ile son bulmaktadır. Üst pencereler ise, daha küçük ölçülerde yine tuğla söveli olarak yer alır. Girişin karşısında bulunan mihrap, mermer kaplıdır, minber ahşap ve yenidir. Harimin duvarları lambri kaplıdır, tavan da düz ahşap, dışarıdan ise dört yöne eğimli ve üzeri kiremit ile kaplanmıştır. Kuzeyde, dört kare destek üzerinde yer alan kadınlar mahfeli, betonarme olarak inşâ edilmiştir.

Mescidin duvarları tuğla-derz doku ile oluşturulmuştur. Yapının onarım öncesinde, duvarlarının kargir olduğu bilinmektedir. Minare de, kesme taştan örülmüş kare kaide üzerinde yükselirken, bugün çokgen bir kaide üzerinde, tuğla ile örülmüş, spiral gövdesi ve kurşun kaplı sivri külahı ile yer alır. Sokak dönüşü, yoldan geçişin daha kolay sağlanması için pahlanmıştır.

Yapının avlusunda, tuğla-derz örgülü, plan bütünlüğü bozulmuş yola dik uzanan bir duvar kalıntısı ile, h. 14. yüzyıl başlarına ait, taşa işlenmiş bir ayet-i kerime yer alır. Avluda bulunan sütun başlıkları Bizans dönemine aittir ve mescidin yeniden inşaası sırasında, temel açımında ortaya çıkartılmıştır. Mescit kuzeyinde, baninin yenilenmiş mezar taşı yer alır.

Değerlendirme : Bugünkü Kocamustafapaşa'da yer alan yapı, 1986 yılında genel itibariyle plan şeması korunarak onarılmış ve ibadete açık şekliyle günümüze ulaşmıştır.

III.62 Kasap İlyas Mescidi

Katalog No : 62

Plan No : 62

Resim No : 77

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Kasap İlyas

Yeri : Fatih, Samatya Cad., Kasap İlyas Sok.

Tarihlendirme : Fatih Dönemi'nde İstanbul'un fethine katılan Kasap İlyas tarafından inşâ ettirilen yapının, h. Safer 900 / m. 1494'de düzenlenmiş vakfiyesi bulunmaktadır. Baninin ölüm tarihi de aynı yıla rastlar. 1977 ve 1993 yıllarında onarılarak günümüze, namaza açık şekliyle ulaşmıştır [161].

Planı : 16 x 22 m. ölçülerindeki yapının, kuzeyinde son cemeat yeri, kuzeybatısında ise minare yer alır.

Mimarî : Geniş olmayan bir avlu duvarı ile çevrili olan yapıya, caddeden açılan bir kapı yardımıyla ulaşılır. Buradan da, ahşap bir sundurmanın altında yer alan basamaklarla, son cemaat yerine geçilir. Son cemeat yeri, altlı üstlü pencere düzenlemesi ile kuzeyde üç, doğuda da bir dikdörtgen pencere açıklığına sahiptir. Bu bölümün sağında yer alan ahşap merdiven yardımıyla, kadınlar mahfeline ulaşılır.

---

[161] Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 351-352; Ayvansarayî; **Hadika.** s.175; Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 430-431; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 85; Komisyon; **Fatih Camileri.** s. 145. Ahmet V. Çobanoğlu; "Kasap İlyas Camii ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. IV, İstanbul 1994, s. 477-478. Mescit, bugün Davut Paşa Mahallesi sınırları içerisindedir. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 29-30.

Mescide, son cemaat yerinden, harim kapısı yardımıyla ulaşılır. Girişin karşısında fazla derin olmayan mihrap yer almaktadır. İçerisi, mavi, sarı, kırmızı perde motifleri ile dolgulanan mihrap nişinin üstte yan bölümleri, rumi-palmet süsleme ile dolgulanmıştır. En üst bölümünde ise dikdörtgen bir kartuş içerinde, ayet-i kerime yer alır. Batıda minber, doğuda ise vaaz kürsüsü ahşap ve yenidir. Mihrap önündeki süpürgelik kısmı ise, son dönem Kütahya çinileri ile kaplanmıştır.

Harim, her köşede yer alan ikişer pencere ile aydınlanır. Pencereler, dikdörtgen söveli ve üst bölümü yuvarlak kemerlidir. Mescidin içerisinde, boş bir yüzey kalmayacak şekilde, sarı, siyah ve mavi renkte kalemişleri ile süslenmiştir. Üst örtü orta bölümde bir madalyon ve bu madalyondan aşağılara doğru sütunlar şeklindeki süsleme motifleri ile bezenmiştir. Sütunların orta bölümleri kandil motifleri ile yer alır.

Yapının kuzeybatısında, kare kaideli, kesme taştan örülmüş minare bulunur. Spiral gövdeli ve ajurlu mermer korkuluk şebekeleri ve taş külahla son bulur. Mescidin ana beden duvarları moloz taş ve derz dokuludur, son cemaat yeri ise örme moloz taş üzerine, ahşap kaplama olarak yer alır. Çatı, içten kubbe, dıştan ise dört yöne eğimli ve üzeri kiremit kaplıdır. Yapının, güneyinde ise geniş bir avlu içerisinde baninin ve geç dönem mezartaşlarının yer aldığı hazire bulunmaktadır.

Değerlendirme : Samatya Caddesi üzerinde yer alan yapının tavanı, düz ahşap örtülü iken, bugün kubbeli hale getirilmiştir. Mescidin iç tefrişi, geç dönem Osmanlı süsleme sanatının özelliklerini gösterir.

III.63 Koruk Mahmut Ağa Mescidi

Katalog No : 63

Plan No : 63

Resim No : 78

Mimarı : Bilinmiyor

Banîî : Korucu Mahmut Ağa (Koruk Mahmut)

Yeri : Şehremeni, Deniz Abdal Mah., Ziya Gökalp Cad.

Tarihlendirme : Yapı Fatih döneminde, Koruk Mahmut Ağa tarafından inşâ edilmiştir. Harcamaları, Fatih Sultan Mehmet'in evkafından karşılanmaktadır. Avlu duvarında yer alan kitabeye göre h. 1083 / m. 1672 yılında onarılmıştır. Daha sonraki tarihlerde harap olan yapı, Sultan II. Abdülhamit döneminde ve 1970 yılındaki onarımlarla günümüze ulaşmıştır [162].

Planı : 11 x 10, 55 m. ölçülerindeki yapının, kuzeyinde giriş bölümü şeklinde düzenlenmiş, bir son cemaat yeri ve kuzeybatıda minare yer alır.

Mimarî : Bir avlu içerisinde yer alan yapıya, kuzeyde orta bölümde yer alan, giriş kapısı ile girilir. Dikdörtgen planlı son cemaat yerinden de, kapı geçilerek harime ulaşılır. Mescit, doğuda ve batıda üçer, kuzey ve güneyde de ikişer altlı üstlü pencere düzenlemesi açıklığına sahiptir. Alttaki pencereler dikdörtgen, üsttekiler ise üst bölümleri sivri kemerli olarak yer alır. Girişin tam karşısında, mermer kaplamalı mihrap ve onun sağında yapı bütünlüğüne yeni katılan minber

---

[162] Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 389; Ayvansarayî; **Hadika.** s.167; Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 439; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 93; Komisyon; **Fatih Camileri.** s.154; Mescit, Uzun Yusuf bugün ise, Deniz Abdal Mahallesi sınırları içerisindedir. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 439.

bulunur. Harim kısmının duvarlarının alt bölümleri de mermer plakalarla kaplanmıştır. Kuzeyde iki serbest, iki duvara bitişik destek ile, betonarme kadınlar mahfeli yer alır. Yapının tavanı da düz betonarmedir. Dıştan ise, dört yöne eğimli ve üzeri kiremit kaplıdır.

Kuzeybatıda, çokgen kaideli ve sivri külahı ile son bulan küçük boyutlu minare yer alır. Güneyde baninin mezarı bulunur. Mescit duvarları betonarmedir.

Değerlendirme : 1970 yılındaki onarımla, plan şemasına - küçük çaptaki değişiklikler dışında – sadık kalınarak inşâ edilmiştir.

III.64 Fethi Çelebi Mescidi

Katalog No : 64

Plan No : 64

Resim No : 79-80

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Fethullah Efendi

Yeri : Eyüp, Otakcılar, Fethi Çelebi Mah., Kırımi Çeşmesi Sok.

Tarihlendirme : Yapı, Fatih döneminde yaşamış, Hüseyin Ağa'nın oğlu, Fethullah Efendi tarafından inşâ edilmiştir. İnşâ tarihi konusunda herhangi bir bilgi yoktur. Daha sonraki yıllarda harap olan mescit, Babüs's-saade Ağası Gazanfer Ağa, h. 1008 / m. 1599-1600 tarihinde onartmış ve minberini ilave etmiştir. Aynı dönemde, mescidin çevresine medrese ve sebil inşâ ettirmiştir [163]. 1984 yılında temel seviyesine kadar yıktırılarak, yeniden inşa edilmiştir.

Planı : Mescit, 13,72 x 9,22 ölçülerinde dikdörtgen plan şemasındadır. Kuzeyde son cemeat yeri ve bu bölümün doğusundan, duvar eti üzerinden, dışa az taşkın şekilde minare yer alır. Harimde kare kesitli ayaklar üzerinde kadınlar mahfeli bulunmaktadır.

Mimarî : Otakçılar, Kırımi Çeşmesi Sokağı'nın bittiği yerde, Otakçılar Karakolu'nun tam karşısındaki yapıya, sokağa açılan cümle kapısıyla girilir. Bu bölümde dikdörtgen planlı, batısında kadınlar mahfeli ve minareye çıkışın

---

[163] Ayvansarayî; **Hadika.** s. 288; Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 409-410; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 119; Komisyon; "Otakçılar Camii", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VIII, İstanbul 1994, s. 346. Mescit, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'un fethi sırasında otağını kurduğu yerde inşâ edildiğinden, Otakçılar adıyla da bilinir. Mahallesi, mescidin adıyla yaşamaktadır.

yer aldığı son cemaat yeri bulunur. Cümle kapısı ile aynı aks üzerinde yer alan, harim kapısı yoluyla da, asıl ibadet mekânına ulaşılır.

Dikdörtgen planlı bu bölüm, doğu ve batıda üç, güneyde de mihrabın iki yanında yer alan birer dikdörtgen söveli altlı üstlü pencere açıklığına sahiptir. Minber ahşap, mihrap da sade bir niş şeklinde ve yenidir. Harim bölümünün kuzeyinde, girişin iki yanında dörder kare kesitli destek ile taşınan ahşap kadınlar mahfeli yer alır. Yüksek tavan, ahşap ve düzdür.

Mescidin giriş cephesinde, kapının çevresini dolanan mermer kaplama, 16. yüzyıl klasik üslubuyla bezenmiştir ve üst bölümünde yer alan tamir kitabesi Babus's-saâde Gazanfer Ağa onarımını ve bu onarımın tarihi olan h. 1008 / m. 1599-1600 tarihini vermektedir. Bu cephedeki girişin iki yanında ikişer altlı üstlü iki pencere ile, doğu ve batıda yer alan ikişer üst pencere yardımıyla son cemaat yeri aydınlatılmaktadır. Yapının son cemaat yeri ahşap, asıl ibadet mekanının ana beden duvarları ise moloz taş, derz dokuludur. Batıda son cemaat yeri ile, harim kısmının birleştiği köşede, dış cepheye az taşkın kare kaideli minare yer alır. Minarenin spiral gövdesi, bir sıra kesme taş, bir sıra tuğla ile dolanan şeritlerle oluşturulmuştur. Gövdeden düz bir geçişle, şerefeye ulaşılır ve minare kurşun kaplı külahla son bulur.

Mescidin batısında, yer aldığı bilinen ahşap kuş evleri bugün mevcut değildir

Değerlendirme: Edirnekapı surlarının hemen dışında yer alan yapı, İstanbul'da Fatih döneminde inşâ edilmiş erken tarihli mescidlerdendir. Bugün plan özellikleri nispeten korunmuş ve yerine 1984 yılında bugünkü mescit inşâ edilmiştir.

III.65 Molla Fenari Mescidi

Katalog No : 65

Plan No : 65

Resim No : 81

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Hasan Çelebi

Yeri : Eminönü, Cağaloğlu, Alemdar Mh., Molla Fenari Sk. 2/2

Tarihlendirme : Yapı, Hadika'ya göre, Yusuf Bali Efendi tarafından inşâ edilmiştir [164]. Fakat Bali Efendi'nin İstanbul'un fethinden dokuz yıl önce vefat etmiş olması, yine bu aileden h. 880 / m. 1475 yılında Fatih Semaniye Medresesi'nde müderris olan Mehmet Şahoğlu Hasan Çelebi tarafından inşa edildiğini, gösterir [165]. Yapı 19. yüzyılda onarım görmüştür.

Planı : Yapı, 9,30 x 7, 45 m. ölçülerindedir. Kuzeybatısında çokgen kaideli minare yer alır.

Mimarî : Mescit, sadece yapının girişini çeviren bir avlu duvarı ile çevrilidir. Buradan sokağa açılan avlu kapısı yoluyla 1960'larda demir şebekeler yardımıyla bölümlenen, cam kaplı giriş bölümüne ulaşılır. Bu bölümden kapı yardımıyla harime geçilir. Harim mihrap cephesi ve giriş cephesinde ikişer, diğer cephelerde, birer pencere açıkığına sahiptir. Mihrap sade bir niş şeklinde, ahşap minber ise yenidir. Mermer platformlar ve onun üzerinde iki ahşap destekle taşınan

---

[164] Ayvansarayî; **Hadika.** s. 78.

[165] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 459; Tarkan Okçuoğlu; "Çatalçeşme Mescidi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. II, İstanbul 1994, s. 479. Hakkı Göktürk; " Çatalçeşme Mescidi", **İstanbul Ansiklopedisi**, C.VII, İstanbul 1971, s. 3780; Komisyon; **Eminönü Camileri.** s.139-140. Çatalçeşme Mescidi olarak da bilinen yapının mahallesi, bugün Alemdar Mahallesi sınırları içine alınmıştır. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 38.

kadınlar mahfeli yer alır. Tavan düz ahşaptır ve tavan göbeğinde sülüs yazı dolanmaktadır.

Mescidin kuzeybatısında çokgen minare kaidesi üzerinde bodur minare yükselir. Minare şerefe ve külahı ile cephelerde dışa taşkın şekilde ve kilit taşları özellikle belirtilmiş pencere söveleri, 19. yüzyıl üslubundadır. Minare kesme taş, yapının ana beden duvarları ise kargirdir. Doğusunda hazire yer alır.

Değerlendirme : Fatih döneminde inşâ edilmiş olan yapı, cepheleri ve minaresiyle 19. yüzyıl karakteri gösterir, planı itibariyle ise, Beşiktaş Ekmekçibaşı gibi pek çok Fatih dönemi mescidindeki, basit plan şemasını tekrarlar.

III.66 Fatih Mescidi

Katalog No : 66

Plan No : 66

Resim No : 82

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Fatih Sultan Mehmet

Yeri : Zeytinburnu, Kazlıçeşme.

Tarihlendirme : Yapı, Fatih Sultan Mehmet tarafından yapılmış ve masrafları da onun vakfından karşılanmıştır. Vakfiyede herhangi bir kaydına rastlanmamasına rağmen, muhasebe defterlerinde yapı ile ilgili bilançolar verilmiştir [166]. Mescit, 1814 ve 1954'de son alarak da 1983 yılında onarım görmüştür.

Planı : Mescit, 13, 85 x 10, 7 m. ölçüsündedir. Kuzeydoğusunda kare kaideli minare yer alır.

Mimarî : Kazlıçeşme sahilindeki yapıyı, bir avlu duvarı çevreler. Avluya kuzeyde açılmış bir kapı ile girilir. Bu kapıdan mescide girişi sağlayan cümle kapısıyla, 1950'li yıllarda yapı bütünlüğüne eklenmiş, betonarme son cemeat yerine geçilir. Dikdörtgen planlı bu hacim, giriş yönünde açılmış, girişin iki yanında ikişer dikdörtgen pencereyle aydınlatılmaktadır. Harim kısmına geçiş, cümle kapısı ile aynı aks üzerinde yer alan, harim kapısı ile sağlanır. Bu bölüm, mihrap ve giriş cephesinde iki, diğer cephelerde de üçer pencere açıklığına sahiptir. Pencereler altlı üstlü olarak düzenlenmiş, dikdörtgen sövelidir. İki yan cephede mahfel altında yer alan birer pencere ise kapatılmış, bugün dolap olarak kullanılmaktadır. Girişin iki yanında, birer kare kesitli ve iki yan cephede birer duvara bitişik destek ile taşınan

[166] Ayvansarayî; **Hadika.** s. 227; Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 407-408.

kadınlar mahfeli, girişin üzerinde harime fazla çıkıntı yapmayacak niteliktedir. Mihrap sade bir niş şeklinde, minber ise ahşap ve yenidir. Tavan da düzdür, ahşap çıtalarla süslenmiş ve ampir üslubun motifleriyle bezelidir.

Mescidin cümle kapısının üzerinde Sultan II. Mahmut'un tuğrası yer alır. Kuzeydoğusunda ise, kare kaideli ve kesme taş ile örülmüş bodur minare bulunur. Minare kaidesi özgün şeklini korumaktadır. Kargir olan yapı, dört yöne meyilli ve üzeri kiremit ile kaplı çatı ile örtülüdür. Mescidin doğusunda vakfiyelerde görünmese de yapıyla ilişkili olan bir hamam mevcuttur. Bugün konut olarak kullanılmaktadır. Mescidin tam karşısında, semte adını veren kazlı çeşme ile Fatih'in Sakabaşısı Ali Ağa'nın türbeleri bulunmaktadır.

Değerlendirme : İstanbul surlarının dışında inşâ edilmiş olan yapının, bütün masrafları Fatih tarafından karşılanarak bu bölgede yerleşim teşvik edilmiştir. Bugünkü şekliyle yapılan onarımlar sonucu, yeni inşâ edilmiş bir mescit görünümündedir.

III.67 Kemal Paşa Mescidi

Katalog No : 67

Plan No : 67

Resim No : 83

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Kırımoğlu Mevlana Seydi Ahmed Oğlu Muhyiddin

Yeri : Eminönü, Laleli, Gençtürk Caddesi üzerindedir.

Tarihlendirme : Yapı, Hadika'ya göre Kemal Paşa tarafından inşâ edilmiştir [167]. Fakat bu mahallede bulunan iki mescit de Kemal Paşa tarafından değil, biri Kırımoğlu Mevlana Seydi Ahmet Oğlu Muhyiddin, diğeri de Kemal Paşa'nın azadlısı Ahmet Bey tarafından inşâ edilmiş, ikinci mescit günümüze ulaşmamıştır [168]. Yangından harap olan yapı, h. 1320 / m. 1902 yılında Selanik Valisi Hasan Fehmi Paşa ve eşi Zeynep Feride Hanım tarafından onarılarak ibadete açılmıştır. 1952 yılındaki onarımı ile de günümüze ulaşmıştır.

Planı : Mescit, 7, 65 x 12, 95 m. ölçülerindedir. Güneydoğusunda kare kaideli minare bulunur.

Mimarî : Mescide, cadde üzerine açılan bir kapı ve bu kapı yardımıyla geçilen giriş bölümü yoluyla ulaşılmaktadır. Harim kapısının karşısında

---

[167] Ayvansarayî; **Hadika.** s.180.

[168] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 434-435'de Kemal Paşa'nın mescidi diye belirtilen yapının azadlı kölesi tarafından inşâ edildiği ve Kemal Paşa'ya olan saygıdan dolayı bu adla anıldığı belirtilmektedir. Kemal Paşa Türbesi Mescidi olarak Vakıflar Tahrir Defterinde geçmektedir. Günümüzde mahallesi bu adla anılmamaktadır. Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 149-151; Komisyon; "Kemal Paşa Camii ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VIII, İstanbul 1994, s. 253; Komisyon; **Eminönü Camileri.** s. 112-113; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 88.

ise, son yıllarda mermer kaplanmış mihrap yer alır. Mihrabın sağında, yapı bütünlüğüne yeni eklenmiş minber bulunur. Yapı, mihrap cephesinde dört, giriş cephesi ve doğuda iki, batıda da bir dikdörtgen söveli dikdörtgen pencere ile aydınlanmaktadır. Doğu yönde hazireye çıkışı sağlayan bir kapı daha yer alır. Kuzeyde dört kare kesitli paye ile taşınan ahşap kadınlar mahfeli bulunur. Tavan düz ve ahşaptır. Üzeri dört yöne eğimli ve kiremit kaplı bir çatıyla örtülüdür.

Mescidin güneyinde yer alan hazirenin içerisindeki türbede, Hasan Fehmi Paşa ve eşi Zeynep Heride Hanım yatmaktadır.

Değerlendirme : Kemal Paşa adıyla tanınan mescidin ilk yapılaşması Fatih dönemindendir. Zamanla kapsamlı onarımlar geçirmiş olsa da yakınındaki aynı dönemde inşâ edilen Hoşkadem Mescidi ile plan şeması olarak benzerlikler gösterir.

III.68 Ya Vedud Mescidi

Katalog No : 68

Plan No : 68

Resim No : 84-85

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Şeyh Abdülvedûd Efendi

Yeri : Eyüp, Defterdar Mah., Yavedut Cad. Ayvansaray Kapısı

Tarihlendirme : Yapı, Fatih Sultan Mehmet döneminde Buhara ya da Şam'dan gelerek İstanbul'un fethine katılan, Şeyh Abdülvedûd (Yavedûd Sultan) (öl. 1455) tarafından 1453-1455 tarihleri arasında inşâ edilmiştir. Daha sonraki yıllarda harap olan yapı, IV. Mehmet'in kızı Hatice Sultan tarafından m. 1711 yılında, onarılarak minber ilâve edilmiştir. 1804 (giriş üzerindeki kitâbeye göre) yılında ise, ahşap olan bölüm eklenmiştir.. 1965 yılında yangın geçiren ahşap bölüm, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından aslına uygun şekilde onarılmış, 1972 yılındaki Haliç Köprüsü'nün inşâası sırasında da, türbenin yanından sökülerek bugünkü yerine taşınmıştır [169].

Planı : Yapıda, taş-tuğla-derz dokulu ve daha erken tarihli bir bölüm ile, onun üzerinde ahşap olarak inşâ edilmiş ikinci kat, kareye yakın dikdörtgen plan şemasında yer alır. Minare kuzeybatıda bulunur.

---

[169] Ayvansarayî; **Hadika.** s. 223-287; Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 532-534; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s.124; M. Baha Tanman; "Yavedûd Tekkesi ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VII, İstanbul 1994, s. 444-445; Evliya Çelebi; **Seyahatname.** Çev. Zuhuri Danışman,C. I, İstanbul 1969, s. 72-73. Mahallesi, Defterdar Mahallesi sınırları içerisine alınmıştır.

Mimarî : Yapı, bugünkü yeri itibariyle, Yavedud Caddesi üzerinde yer alır. Almaşık duvar dokusuna sahip alt kat yol kotunun 1,50 metre altındadır. Ahşap olan üst kata, demir parmaklıklarla çevrili bir kapı ile geçilmektedir. Mermer kaplı basamaklar yardımıyla da yapıya ulaşılır. İki ahşap kanattan oluşan giriş kapısı, dikdörtgen planlı bir giriş mekânına açılır, buradan da harim kısmına geçilmektedir. Kareye yakın dikdörtgen planlı olan harim kısmının girişinin tam karşısında mihrap yer alır. Onun solunda da ahşap minber bulunur. Kuzeyde kadınlar mahfeli bulunmaktadır. Mescit, batıda beş, güney ve doğuda birer dikdörtgen söveli ve üzerinde yuvarlak formda pencerelere açıklıklarına sahiptir.

Cümle kapısının önündeki giriş bölümünden merdiven yardımıyla ulaşılan kareye yakın dikdörtgen planlı alt katta, h. 1097 / m. 1685-86 tarihli bir mezartaşı şahidesi günümüze ulaşmıştır. Bu da 17. yüzyıldan itibaren belirtilen mekânın türbe olarak kullanıldığını göstermektedir. Bu mekân dışarıya bir kapı ve dikdörtgen mermer söveli üzeri tuğla sivri kemerli, batıda üç, güneyde iki pencere ile aydınlatılmaktadır. Kuzeybatı köşede ise, ikinci kat boyunca yükselen minare yer alır. Alt kat, taş ve aralarında şeritler halinde derzli tuğla cepheye sahiptir. Üst kat ise ahşaptır. Çatı ise dört yöne eğimli ve üzeri kiremit kaplanmıştır.

Yolun karşısında kare planlı, dokuz pencere ile aydınlanan, köfeki taşından örülmüş baninin türbesi yer alır. Türbenin karşısında ise h. 1324 / m. 1906 tarihli çeşme bulunmaktadır.

Değerlendirme : Ayvansaray Kapısı dışında yer alan yapı, 18. yüzyıldaki yapılaşması ve daha sonraki tarihlerde gerçekleştirilen onarımlar ile günümüze ulaşmıştır. Fethin hemen sonrasında, sur dışında inşa edilmiş, erken tarihli örneklerdendir. Mescit-tekke niteliğini taşımasıyla da önem taşımaktadır.

III.69 Bâlâ Süleyman Ağa Mescidi

Katalog No : 69

Plan No : 69

Resim No : 86-87

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Bâlâ Süleyman Ağa

Yeri : Silivrikapı, Veledî Karabaş Mah., Bâlâ Tekke Sok. No : 2

Tarihlendirme : Yapı, Fatih dönemi topçubaşılarından Bâlâ Süleyman Ağa tarafından, kare plan şemasında kargir duvarlı ve ahşap çatılı olarak inşâ edilmiştir. (1453-1457) İstanbul'un ilk mahallerinden olduğu E. H. Ayverdinin yayınladığı h. 865 / m. 1460 tarihli vakıf kayıtlarında görülür. Daha sonraki tarihlerde bu ilk dönem Fatih dönemi yapısı yok olmuş, yerine günümüze ulaşan şekliyle 19. yüzyıl yapılaşması inşâ edilmiştir. Bu yüzyılda, Abdülaziz Devri'nde h. 1279 / m. 1862-3 yılında II. Mahmud'un saraylılarından Sazkâr Kalfa tarafından cami-tevhidhane ve diğer birimleriyle külliye olarak inşâ edilmiştir. Külliye bütünlüğüne h. 1280 / m. 1863-64 yılında Abdülmecid'in dördüncü eşi, II. Abdülhamid'in analığı Perustu Kadınefendi tekkenin yanına mektep inşâ ettirmiş, mektep de 1905 yılında onarım görmüştür. 1894 depreminde hasar gören yapı, II. Mahmud'un kızı Adile Sultan tarafında genişletilerek onarılmıştır. 1951 yılındaki onarımı ile günümüze ulaşmıştır [170].

---

[170] Ayvansarayî; **Hadika.** s. 58.; Ayverdi; **Fatih Devri.** s.322-323.; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 31.; Komisyon; **Fatih Camileri.** s. 63-65, 272, 315,325, 352.; M. Baha Tanman; "Bâlâ Külliyesi ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,** C. II, İstanbul 1994, s. 6-9; M. Baha Tanman; "Bâlâ Külliyesi", **İslâm Ansiklopedisi,** C. V, İstanbul 1992, s. 554-556.; E. Hakkı Ayverdi; – Hakkı Göktürk; "Bâlâ Camii ve Tekke, Türbe, Sebil ve

Planı : Külliye bütünlüğündeki yapıda, cami-tevhidhane binası sekizgen plan şemasındadır. Her kenar 4, 85 m. ölçüsündedir. Bağlı birimler olarak ise türbe, hazire, harem dairesi yer alır. Kuzeybatıda kare kaideli minare bulunur. Külliyenin diğer birimleri de bu ana yapı çevresindedir.

Mimarî : Bugün ibadet birimi olarak kullanılan ve cami-tevhidhane fonksiyonu ile inşâ edilmiş olan külliyenin ana yapısına, sokak önünden açılan kapı yardımıyla ulaşılmaktadır. Basık kemerli giriş kapısının üzerinde Abdülaziz'in tuğrasını ve h. 1279 / m. 1862-63 tarihini veren kitâbe yer alır. Buradan, dikdörtgen planlı olan bölüme, bu geçiş bölümünden de batıda yer alan türbeye geçilir. Türbe, düzgün olmayan bir dikdörtgen plana sahiptir. İçerisinde Bâlâ Sülayman Ağa ve eşinin de bulunduğu altı ahşap sandukayı barındırır. Ayrıca Fatih döneminden kalan, ilk yapılaşmaya ait kuyu da türbede yer alır. Türbe, ibadet mekânına demir şebekeli pencere ile açılır.

Yapılar bütününün, ibadet mekânına dikdörtgen planlı geçiş bölümünün sonunda yer alan ve iki kapı, ikişer pencere açıklıklarına sahip olan son cemaat yeri fonksiyonundaki bölümden geçilerek sekizgen planlı harim kısmına ulaşılır. Her köşede yer alan birer kaş kemerli pencere ve üzerlerinde bulunan yuvarlak penceler yardımıyla yapı aydınlatılır. Pencerelerin etrafları taş sövelerle çevrelenmiştir. Girişin karşısında yer alan mihrap ise devrinin süsleme özelliklerini sergileyen titiz bir işçiliğin ürünüdür. Mermer malzamenin kullanıldığı mihrapta, orta bölümde boyutları değişen şekilde üç kandil motifi yer alır. Onun üst bölümünde ise, istiridye formunda kavsara bulunur. Mihrap " S " ve " C " kıvrımları ile süslenmiş, bir tepelikle son bulmaktadır. Sağında yer alan minberde yine mermerden imal edilimiştir, " S " ve " C " kıvrımları ile süslenmiş minber aynası ve minber kapısının üzerinde yer alan, tepelik bölümü minberin süsleme unsurlarıdır. Benzer süsleme özellikleri, mihrabın solunda yer alan vaiz kürsüsünde de tekrarlanmıştır.

Çeşmeleri", **İstanbul Ansikopedisi,** C. V, İstanbul 1970, s. 1955-59. Muhyiddin Hattatoğlu; "İstanbul Silivrikapı'da Topçubaşı Süleyman Ağa Mimari Manzumesi",**Vakıflar Dergisi,** S. 5, Ankara 1958, s.183-191. İstanbul Kadılarından Hızır Bey'in Fatih'e yazdığı kale onarıma ile ilgili bir raporda Bâlâ Mahallesi'nden söz etmektedir. Bu da h. 865 / m. 1460 tarihinden önce bu bölgede İstanbul'un ilk mahallerinden birinin oluştuğunu gösterir. Bugün mahallesi, Veledi Karabaş Mahallesi sınırları içerisindedir. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 14.

Sekizgen ana plana sahip yapının, her kenarında bir kemerle kavranan planlamanın üst bölümlerinde kubbeye geçiş unsuru olarak görülen pandantiflerde, rumi-palmet ve lotus süsleme unsurları görülür. Bu bölümden kubbe eteğinde yer alan sekiz pencere açıklığına sahip kubbeye ulaşılır. Kubbenin içerisi rumi-palmet ve lotus motifleriyle süslenmiştir. Giriş bölümünün üst bölümünde ise taş konsollar, bugün mevcut olmayan bir mahfelin taşıyıcı unsurları olarak yer alır. Mescidin içerisinde, Sancak-ı Şerif, Hilye-i Şerif ve yazma kuran-ı kerimler yüzyıllardır korunarak günümüze ulaşmıştır.

Kuzeybatıda yer alan yüksek kare kaideli minare, üst bölümünde spiral gövde ve ajurlu taş şebekeye sahip şerefe ile onun üzerinde, kurşun kaplı külah yer alır. Yapı kargirdir. Sekizgen planlı olan ibadet mekanının kubbesi kurşun kaplı, önünde yer alan bölümün ise çatısı dört yöne eğimli ve üzeri kiremit kaplıdır.

Külliye niteliğindeki bu yapılaşmada, cami-tevhidhane, hazire, karşısında mektep, batısında, sebil, muvakkithane, çeşme, şadırvan, derviş hücrelerini barındıran bina ve bugün mevcut olmayan harem dairesi yer alır.

Değerlendirme : İlk yapılaşması Fatih döneminde gerçekleşen, Bâlâ Süleyman Ağa Mescidi'nden günümüze, özgün şekliyle türbede yer alan kuyu gelebilmiştir. Bugünkü şekliyle de 19. yüzyılda inşâ edilen sekizgen planlı asıl ibadet mekanına sahip, çevresinde değişik fonksiyonel birimleri barındıran külliye niteliğindedir.

III.70 Molla Hüsrev Mescidi

Katalog No : 70

Plan No : 70

Resim No : 88

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Molla Hüsrev

Yeri : Fatih, Küçükmustafa Paşa Caddesi üzerindedir.

Tarihlendirme : Mescit, Fatih Sultan Mehmet döneminde yaşamış ve İstanbul'un fethinden sonra, ilk şeyhülislamlığı yapan, Molla Hüsrev'in İstanbul'da inşâ ettiği üç mescidden birisidir. Kendisi de Bursa'da gömülüdür. (öl. 1480) H. 870 / m. 1465 tarihli vakfiyesi mevcuttur [171].

Mescit 19. yüzyılda kapsamlı olarak yeniden inşâ edilmiştir.

Planı : İki katlı olarak planlanan yapının, birinci katında dükkanlar ve giriş bölümü, basamaklarla çıkılan ikinci katta ise, imam odası, asıl ibadet bölümüne geçiş bölümü ve 9, 25 x 9, 25 m. ölçülerinde kare planlı harim bölümü yer alır. Minare kuzeyde bulunur.

Mimarî : Çok katlı 19. yüzyıl yapılarının arasında, cadde üzerinde minaresi ile güçlükle algılanan mescit iki katlıdır. Alt katta, dikdörtgen planlı dükkanlar ve demir bir kapı yer alır. Bu kapıdan girişte, sahanlığa ulaşılır. Buradan sağ tarafta, abdest muslukları, sol tarafta ise, kare planlı ve küçük bir oda şeklinde düzenlenmiş, ibadet birimi yer alır. Dik ahşap basamaklar yardımıyla da önce bir

---

[171] Ayvansarayî; **Hadika.** s. 185; Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 464; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 95; Komisyon; **Fatih Camileri.** s. 173; Barkan-Ayverdi; **Tahrir Defteri.** s. 267; Esra Güzel Erdoğan; "Molla Hüsrev Mescidi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. V, İstanbul 1994, s. 485-486.

açıklığa geçilir, oradan da sağ tarafta kare planlı imam odasına, sol tarafta ise üç kanatlı ahşap bir kapı ile geçilen asıl ibadet birimine ulaşılır. Girişin tam karşısında, sade bir niş şeklinde düzenlenmiş mihrap, solunda da ahşap ve yeni minber yer alır.

Yapının harim bölümü, caddeye bakan batı cephesinde açılan, dört pencere, güney ve kuzeyde yer alan ikişer pencere ile aydınlatılmaktadır. Pencereler, uzun dikdörtgen sövelidir. Doğuda pencere açıklığı yoktur. Tavan ahşap ve düzdür.

Mescidin, ana beden duvarları kargirdir. Minare kuzeyde, şerefenin hemen altındaki spiral gövde, şerefe ve kurşun kaplı külahı ile caddeden algılanabilecek şekildedir.

Değerlendirme: Küçükmustafapaşa'da yer alan yapı, İstanbul'un ilk şeyhülislamı olan Molla Hüsrev tarafından inşâ edilen üç mescidden birisidir. Günümüze, 19. yüzyılda yapılan onarımın cephe özelliklerini barındıracak şekilde ulaşmıştır.

III.71 Molla Hüsrev Mescidi

Katalog No : 71

Plan No : 71

Resim No : 89

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Molla Hüsrev

Yeri : Fatih, Sofular Cad., Molla Hüsrev Sokağı.

Tarihlendirme : Yapının kitâbesi yoktur. Vakfiye kayıtlarına göre ise, Molla Hüsrev'in İstanbul'daki üç mescidinden biri olduğu belirtilmektedir. Mevlana Mahmud bin Seydi Ahmed imzalı ve h. 870 yılının rebiyülevvelinde /m. 1465 düzenlenen vakfiyede, vakfın gelirleri ve harcamaları belirtilmiştir. Bani Bursa'da gömülüdür. Sultan II. Mahmud döneminde ve 1920'de Trabzon'lu bir hayırsever tarafından onarımdan geçirilmiştir [172].

Minberini IV. Mehmet döneminde Defterdar iken üç tuğla çerağ olan, Ahmet Paşa'nın oğlu Mehmet Bey koydurmuştur [173].

Planı : Caddenin köşesinde yer alan yapı, dikdörtgen bir ana yapı ve onun önünde kare bir mihrap çıkıntısı ile, ⊥ plan şemasındadır. Kuzeyde bir kadınlar mahfeli ve onun önünde son cemeat yeri bulunmaktadır. Aynı cephede, kare kaideli minare yer alır.

Mimarî : İstanbul'daki Fatih mescidleri içerisinde değişik plan şemasına sahiptir. Caddeden açılan bir kapı ile, ahşap çatı ile örtülü son cemaat yeri

---

[172] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 463-464; Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 165-166.

[173] Ayvansarayî; **Hadika.** s.136. Mahallesi vardır. 1934'de Saraçhane'ye bugün ise, Sofular Mahallesi'ne bağlıdır. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 47-48; Komisyon ; **Fatih Camileri.** s. 174 ; Öz ; **İstanbul Camileri I-II.** s.123.

olarak düzenlenmiş bölüme ulaşılan yapının, bu bölümü dışarıya, ahşap desteklerin üzerinde yükselen yonca kemerlerle açılmaktadır. Ahşap bir harim kapısı ve bu kapının üzerinde sıra halinde dizili dikdörtgen pencerelerle açıklıklarına sahiptir. Yapının içerisinde mihrap bölümü kare bir çıkıntı şeklindedir. Bu bölümün güneyinde mihrap ve iki yanında birer pencere yer alır. Diğer yanlarda da altta ikişer pencere yer almakta, üst bölümde ise üç üst pencere bulunmaktadır. Yan caphelerde batıda bir alt pencere yer alırken, doğuda pencere yoktur ve üstten beşer pencere ile yapı aydınlatılmaktadır. Ahşap çatı ise düz bir şekilde bırakılmıştır ve ortasında sarkıtlı bir tavan göbeği yer alır.

Girişin iki yanında üçer serbest ahşap kare destek üzerinde yer alan yapı, II. Mahmut dönemi ampir üslubunun özelliklerini gösterir. Ahşap minber yenidir ve mihrap da yakın tarihlerde yenilenmiştir. Mescidin giriş bölümünde abdest muslukları bulunur .Kuzey köşede ise, minare yer almaktadır.

Yapının karşısında Ekmel Tekkesi ve doğusunda Sofular Hamamı yer almaktadır.

Değerlendirme : Özgün plan şemasından uzaklaşmış farklı plan şemasına sahip yapı, Fatih dönemi Şeyhülislâmlarından Molla Hüsrev'in İstanbul'da inşâ ettiği üç mescidden birisidir. Bölgede Türk yerleşiminin başlamasına çekirdek oluşturan yapının etrafında II. Bayezid döneminde yapılan hamam ve daha sonraki tarihlerde karşısına inşa edilen Ekmel Tekkesi ile külliye niteliği kazanmıştır.

III.72 Nişancı Mehmet Ağa Mescidi

Katalog No : 72

Plan No : 72

Resim No : 90

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Sadrazam Nişancı Mehmet Paşa

Yeri : Kumkapı, Türkeli Caddesi ile Nişancı Mehmet Paşa Camii Sokağı arasındadır.

Tarihlendirme : Yapı, Fatih Sultan Mehmet'in son sadrazamı Karamanî Mehmet Paşa tarafından h. 880 / m. 1475 tarihinde inşâ edilmiştir [174] . Vakfiyesi vardır. Vakfiyede gelirler kaleminde en yüksek getirisi görülen hamam, günümüze ulaşmıştır ve mescidin karşısında yer alır [175]. Yapı 19. yüzyılda depremden hasar görmüş ve II. Abdülhamit zamanında yenilenmiştir.

Planı : 10 x 14 m. ölçüsündeki yapının kuzeyinde, ahşap bir son cemeat yeri eklenmiştir. Kuzeybatısında ise kare kaideli minare yer alır.

Mimarî : Türkeli Caddesi'nin kenarında yer alan mescit, geniş bir avlu duvarı ile çevrilmiştir. Cadde tarafında bulunan kapıyla avluya, buradan da mescide ulaşılır. Mescidin ön bölümünde yapı bütünlüğüne geç tarihlerde eklenen

---

[174] Barkan-Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s.137.

[175] Mescidin inşa tarihinin ana beden duvarları üzerinde yazdığı Hadika'da belirtilmekte ise de günümüzde bu şekilde bir tarih yoktur. Hazirede yer alan ve Mevlana soyundan gelen Sadrazam Karamanî Mehmet Paşa'nın 1481'de Fatih'in ölümü üzerine yeniçeriler tarafından katledilmesi sonucu mescidinin bahçesine gömülmesi birbirine yakın tarihler olduğundan bu tarihi doğrulayacak niteliktedir. Ayvansarayî; **Hadika.** s. 209; Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 476-480 ; Komisyon; **Eminönü Camileri.** s. 151-152.; N. Esra Dişören; "Nişancı Mehmed Paşa Camii", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VI, İstanbul 1994, s. 87. Mahallesinin adı Nişanca olarak değişerek devam etmektedir. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 42.

son cemaat yeri bulunmaktadır. Ahşap malzeme ve çift katlı pencere düzenlemesi ile yapı asıl ibadet biriminden ayrılır. Bu bölümden bir kapı yardımıyla harime geçilir. Bu bölümde giriş aksının tam karşısında, beş sıra mukarnaslı ve üzeri ahşap kaplı mihrap yer alır. Mihrap nişinin sağında yer alan minber ve solunda bulunan vaiz kürsüsü ahşaptır ve yakın tarihlerde yapı bütünlüğüne katılmıştır. Kuzeyde dört ahşap kare kesitli destek üzerinde yer alan, kadınlar mahfeli harim kısmına bonbeli balkon şeklindeki çıkma ile açılır. Harim bölümünün aydınlatılması ise doğu ve batıda dört, kuzey ve güneyde de ikişer, ana beden duvarı boyunca yer alan pencere açıklığı ile sağlanmıştır. Pencereler, dikdörtgen sövelidir ve üst bölümü üçgen açıklıklar ile sonlanır. Yapının tavanı düz ahşap örtülüdür, dışarıya ise dört yöne eğimli ve üzeri kiremit kaplı olarak yansımaktadır.

Kargir malzeme ile inşa edilen yapının kuzeybatısında kare kaideli ve kesme taştan örülmüş minare yer almaktadır. Batı duvarında, yapılan onarımın II. Abdülhamid tarafından gerçekleştirildiğini belirten tuğra yer alır.

Mescidin avlusunda, mermer fıskıyeli havuz bulunur. Güneyindeki hazirede ise baninin ve Fatih döneminden özgün mezartaşları yer almaktadır. Mescidin caddeye bakan avlu duvarında, avlu kapısının sağında bir sebil ve aynı yönde, daha ileride çeşme yer alır. Yolun karşısında ise, çifte hamam yer almaktadır.

Değerlendirme : Kumkapı'da Fatih Sultan Mehmet'in son sadrazamı Karamanî Mehmet Paşa tarafından inşâ edilen yapı ile hamam, çeşme ve sebil bütünlüğünde külliye olarak inşâ edilmiştir.

III.73 Uzun Şüca Mescidi

Katalog No : 73

Plan No : 73

Resim No : 91-92-93

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Uzun Şuca

Yeri : Sultanahmet Klodfarer ile Peykhane Caddesi'nin bulunduğu köşede yer alır.

Tarihlendirme : Yapı, Fatih döneminde yaşamış ve Fatih'in Şatırbasısı olan Uzun Şüca tarafından İstanbul'da yaptırılan üç mescidden birisidir. Diğer mescidleri günümüze ulaşmamıştır. Uzun Şüca'nın, h. 882 Muharremi'nde / m. 1477 Nisan, Mehmet B. Kutbeddin imzası ile düzenlenmiş vakfiyesi bulunmaktadır [176].

Zamanla yıkılan yapı, 1869 Fuat Paşa'nın ölümünü izleyen yakın tarihlerde yeniden, dönemin mimari üslubuna uygun olarak inşâ edilmiştir. 1971 Yılında ise, minare petek ve külahı yenilenmiştir [177].

Planı : Mescit, her kenarı 3,27 m. uzunluğunda, sekizgen plan şemasındadır. Üzeri kubbe ile örtülüdür. Kuzeybatısında ise kare kaideli minare yer almaktadır.

Mimarî : Klodfarer Caddesi'nden yokuşu çıkışta, düzleştirilmiş bir platform üzerinde yer alan yapıyı, avlu duvarı çevrelemektedir. Avluya iki kapı ile

---

[176] Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 18-19. Yapının Fatih döneminde mahallesi vardır. Bugün, Binbirdirek ve Emin Sinan Mahalleleri arasında dağıtılmıştır. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 50.

[177] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 508-509; Ayvansarayî; **Hadika.** s. 50; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 61-62.; Turgut Saner; "Fuat Paşa Camii", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. III, İstanbul 1994, s. 341; Komisyon; **Eminönü Camileri.** s. 72-73.

ulaşılır. Ana caddeye açılan kapı yardımıyla avluya girildiğinde solda yer alan yapının ön bölümünde iki serbest destek ve duvara bağlı iki duvar payesi ile, birbirine atılan kemerler yardımıyla bölümlenen son cemaat yeri bulunur. Buradan, dikdörtgen planlı son cemaat yeri ve açılan kapı ile harim kısmına ulaşılır. Yapının harim kısmı sekizgen planlıdır ve her köşe birbirine benzer şekilde düzenlenmiş pencere sistemi ile dışarıya açılır. Bu düzenlemede her kenarda atnalı kemer düzenlemesi ve içerisinde, ikiz pencere açıklıkları yer almaktadır. Bu pencere düzenlemesinin ortasında da yuvarlak pencereler bulunur.

Girişin karşısında mihrap yer alır. Sade bir niş şeklindedir ve üzeri mermer kaplıdır. Mihrabın batısında ise, yine mermerden minber yer alır. Palmet tepelikli ve köşk altında iç içe geçmiş Mühr-ü Süleyman motifi ile kabartma olarak işlenmiştir. Mihrabın doğusunda, yine aynı malzeme ve benzer süsleme unsurlarının kullanımıyla imal edilmiş, vaiz kürsüsü yer alır. Kuzeyde ahşap kadınlar mahfeli bulunur. Yapının içerisi bütün duvarlar ve kubbe, rumi-palmet kompozisyonu ile süslenmiştir. Üst örtüde ise, çokgen kasnağın üzerinde kubbe yer alır.

Yapının kuzeybatısında kare kaideli, spiral gövdeli, konsollu geçiş ile şerefeye ulaşılan minare, bir külahla son bulur. Yapıda da kullanıldığı şekliyle minare, kesme taş kullanılarak inşâ edilmiştir.

Mescidin kuzeybatı yönünde aynı avluda yer alan bir başka yapı da Fuat Paşa'nın türbesidir. Bu yapı da sekizgen planlıdır. Dış yüzeyinde mescit ile benzer özellikler görülmekle beraber, süsleme unsurları daha da yoğundur.

Türbenin sol tarafında , Fatih döneminde inşâ edilen mescidin banisi Uzun Şüca'nın daha geç tarihlerde dikilen mezar taşı ve 19. yüzyılda hazireye defnedilen kişilere ait mezartaşları bulunmaktadır.

Avlu içerisinde yer alan abdest muslukları da mescit ve türbe ile benzer süsleme özelliklerini gösterir.

Değerlendirme : Fatih döneminde şehrin ana ticaret yolunun hemen yakınında inşâ edilen yapı, günümüze döneminden özgün bir iz kalmayacak şekilde, 19. yüzyılın Hacı Küçük ve Bâlâ Süleyman Ağa mescidlerinde benzer örnekleri görüldüğü gibi, eklektik üslupta inşâ edilmiştir.

III.74 Üskübi Çakır Ağa Mescidi

Katalog No : 74

Plan No : 74

Resim No : 94

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Çakır Ağa

Yeri : Unkapanı, Üsküplü Caddesi üzerindedir.

Tarihlendirme : Mescit, İstanbul'da dört, Silivri ve Edirne'de birer mescit inşâ ettirmiş olan Çakır Ağa tarafından inşâ ettirilmiştir. İnşaasında Çakır Ağa ile beraber Üsküplü (Üskübî) Şahin'in adı da geçmektedir. Yapı h. 861 / m. 1457 yılında yaptırılmış ve h. 884 /m. 1479 yılında da vakfiyesi düzenlenmiştir [178]. Kanuni Sultan Süleyman döneminde, Anadolu Defterdarı Süleyman Çelebi tarafından, Mimar Sinan'a onartılarak, yapı bütünlüğüne minber ilâve edildiği görülür [179]. Yangından harap olan yapı, h. 1291/m. 1874 tarihinde ve 1989 yılında onarılarak günümüze ibadete açık şekliyle ulaşmıştır.

Planı : Mescit, 21, 50 x 12, 75 ölçülerindedir. Batısında yer alan minare duvar üzerinden yükselir. Derin bir son cemaat yerine sahiptir.

Mimarî : Yapı, Üsküplü Caddesi ile ona açılan sokağın köşesinde yer alır. Girişte, bu köşeden, büyük bir kemer açıklığının orta bölümünde

---

[178] Barkan-Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 249.

[179] Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s.149; Ayvansarayî; **Hadika.** s.32.; Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 514-515. N. Esra Dişören; "Üsküplü Camii ve Hamamı", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VII, İstanbul 1994, s. 352; Komisyon; **Fatih Camileri.** s. 221. Mahallesi, 1934 yılında Haraççı Kara Mehmed Mahallesi sınırları içerisine alınmıştır. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 51.

düzenlenmiş kapı yardımıyla giriş bölümü olarak düzenlenen bölüme geçiş sağlanır. Buradan, giriş cephesinde yan bölümlerde iki tepe pencere açıklığına sahip, son cemeat yerine ulaşılır. Bu bölümün batı tarafı kapatılarak kadınların kullanımına ayrılan bölüm haline getirilmiştir. Doğusunda açılan iki pencereden biri de kapatılarak, dolap olarak kullanılmaktadır. Bu mekandan harime bir kapı ile geçilmektedir. Yapı, mihrap cephesinde üç, giriş cephesinde iki ve yan cephelerde dörder pencere açılığına sahiptir. Harimde batıda bir bölüm, duvarla çevrilerek asıl ibadet mekânından ayrılmıştır. Mihrap sade bir niş şeklinde ve üzeri son dönem Kütahya çinileri ile kaplıdır, minber ve vaaz kürsüsü de ahşap ve yenidir. Mescidin tavanı da ahşap ve düzdür. Tavanın orta bölümünde, çıtalarla belirginleştirilmiş ampir üslupta süsleme yer alır.

Mescidin cephelerinde, özellikle köşelerde, kesme taşlar daha da belirginleştirilmiş ve yuvarlak kemerli pencerelerin kilit taşları dışa taşan şekliyle, 19. yüzyıl onarımına işaret eder. Giriş kapısının üzerinde yer alan ayet-i kerimenin alt bölümünde h. 1291 / m. 1874 tarihi okunmaktadır. Kargir olan mescidin minaresi de, spiral gövde ve şerefe bölümünün üzerinde kurşun kaplı sivri bir külahla son bulur.

Yapının batısında yer alan hamam 1993 yılında yıkılarak, yeri otopark haline getirilmiştir.

Değerlendirme : Unkapanı bölgesinde inşâ edilmiş olan mescidlerden, Üskübî Çakır Ağa Mescidi, plan ve cephe yönünden 19. yüzyıldaki onarım ile, özgün karakterini kaybetmiş ve bu dönem mimari özellikleri ile günümüze ulaşmıştır.

III.75 Nallı Mescit

Katalog No : 75

Plan No : 75

Resim No : 95

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : İmam Ali

Yeri : Eminönü, Cağaloğlu Cad. üzeri.

Tarihlendirme : Yapının banisi, İmam Ali'dir. Fatih döneminde inşâ edilen yapının, inşâ tarihiyle ilgili kesin bilgi mevcut değildir [180]. Baninin kabri, mescit yakınlarında Cevad Paşa Kütüphanesi'nin arkasındadır. Yapıya girişi sağlayan iki ayrı kapı üzerinde yer alan kitâbelere göre, h. 1283 / m. 1866 ve H. 1320 / m. 1902 yıllarında onarım görmüştür. Daha sonraki yıllarda, 1968 ve 1993 yıllarında gerçekleştirilen onarımlarla, günümüze ibadete açık şekliyle ulaşmıştır.

Planı : Yapı içten 7,40 x 7,95 m. ölçülerinde inşâ edilmiştir. Üç yönden giriş vardır. Harimde, iki ongen destek yardımıyla taşının kadınlar mahfeli bulunur. Kuzeydoğu köşede ise kare kaideli minare yeralmaktadır.

Mimarî : Yapı Cağaloğlu Caddesi üzerinde, avlu duvarı olmaksızın kuzeydeki kapısıyla caddeye açılır. Buradan iki yönde yer alan merdivenle, iki kanatlı ahşap kapı yardımıyla içeriye giriş sağlanır. Kapının kuzeyinde, son dönemde yapılan onarımlarla bölümlenmiş ve harimden iki kanatlı ahşap bir kapı yardımıyla

---

[180] Yapının masrafının Mahmut Paşa Vakfından karşılandığı Hadika'da belirtilmekte ise de adı geçen vakıfta Nallı Mescit ile ilgili hiçbir ibare yoktur. Ayvansarayî; **Hadika.** s. 213; Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 475-476; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s.109; Enis Karakaya; "Nallı Mescit ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VI, İstanbul 1994, s. 42- 43.; Komisyon; **Eminönü Camileri.** s.148-149. Mahallesi, 1934'de Hoca Paşa ve Hubyar Mahalleleri arasında paylaştırılmıştır. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 41.

ayrılan son cemeat yeri bulunur. Kuzeydoğu uçta ise, kadınlar mahfeline çıkışı sağlayan ahşap merdivenler yer alır. Bu bölümün iki ucunda birer kapı ile, yapının dışarısı ile olan bağlantısı sağlanmıştır. Bu bölümden ahşap kapı yardımıyla, harim bölümüne ulaşılır. Bu bölüm, altta, doğuda ve batıda birer, güneyde ise ikişer dikdörtgen pencere, üstte mahfel hizasında sekiz ve kubbe eteğinde yer alan dört pencere ile aydınlatılmaktadır. Mescidin minberi ve vaiz kürsüsü yapının genel üslubuyla parallelik gösterecek şekilde, 19. yüzyıl özelliği gösterir. Mihrap yenilenmiştir ve yüzeyinde alçı üzerine kalemişi görülür. Girişin üst bölümünde, iki ongen ayak üzerinde yer alan ahşap kadınlar mahfeli de korkuluklar yardımıyla, harim kısmından ayrılmıştır. Mahfelin altında iki yan cephede yer alan duvarların yüzeyinde yer alan birer pencere, kapatılmıştır. Yapının üst örtüsü Türk üçgenleriyle geçilen kubbe ile örtülüdür. Kubbe eteği ve içinde ise, siyah, beyaz, sarı ve kırmızı rengin hakim olduğu klasik üslupta süsleme görülür.

Mescidin, caddeye bakan ana kapısının ön bölümünde geometrik geçmelerle oluşturulmuş mermer korkuluk yer alır. Kapının üst bölümünde ise, Kazasker Mustafa İzzet Efendi hattıyla yazılmış kitâbede h.1283 / m. 1866 tarihi bulunmaktadır. Batı cephede yer alan kapının üst bölümünde palmet dizisi, orta ve yan bölümlerde de palmet tepelikler yer alır. Bu kapının üzerinde yer alan İsmail Hakkı Sami Efendi hattıyla yazılmış kitâbede, h. 1320 / m. 1902 tarihi yer alır. Doğuda yer alan kapı yardımıyla da abdest musluklarına ulaşılır.

Ana giriş cephesinde yar alan yüksek kare kaideli minarenin üst bölümünde spiral gövde ve şerefeye geçiş klasik özellikler göstermekle beraber, şerefe ve külah 19. yüzyıl, görülen ve yapının genel karakterinde de gördüğümüz eklektik üsluptadır. Kesme taş minare, armudî külahla son bulur.

Kargir malzeme kullanılarak inşâ edilen mescidin, kubbe geçişinin üst bölümünde de bir sıra palmet dizisi dolanır.

Değerlendirme : Fatih döneminde inşâ edilen yapı, 19. yüzyılda Yıldız Mecidiye ve aynı tarihlerdeki diğer camilerde görülen üslup özellikleriyle günümüze ulaşmıştır.

III.76 Hacı Küçük Mescidi

Katalog No : 76

Plan No : 76

Resim No : 96-97-98

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Küçük Ahmet Ağa

Yeri : Eminönü, Mahmutpaşa, Hacı Küçük Sok.

Tarihlendirme : Mescit, Fatih'in silahtarı, Küçük Ahmet Ağa tarafından inşâ edilmiştir. Düzenlenmiş vakfiyede baninin adı geçmemektedir [181]. Fakat Fatih vakfiyelerinde mescit belirtilmiştir. Minberini, Voyvozade Müderris Ahmet Ağa koydurmuştur. Zamanla harap olan yapı, Sultan Abdülaziz'in baş muhasibi Server Ağa tarafından, h. 1289 / m. 1872 yılında, ilk mescidden farklı plan şemasında inşâ edilmiştir [182]. 1952 yılındaki onarımı ile de günümüze namaza açık şekliyle ulaşmıştır.

Planı : Sekizgen plan şemasındaki yapıda, cepheler 4,45 m. uzunluğundadır. Kuzeydoğusunda minare yer alır.

Mimarî : Hacı Küçük Sokağı'nda yer alan yapıyı, avlu duvarı çevreler. Fevkanî olan avlu duvarının alt bölümünde dükkan sıraları yer almaktadır. Çift kanatlı demir kapıdan avluya giriş sağlanır. Burada abdest muslukları bulunur ve fevkani olan yapıya iki yönden basamaklar yardımıyla çıkılır. Önce son cemaat yeri şeklinde düzenlenmiş, dikdörtgen planlı bölüme geçilir. Buradan mahfele merdivenle

---

[181] Barkan – Ayverdi; **Tahrîr Defteri.** s. 64.

[182] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 442. Hacı Köçek, Köçek Camii olarak da bilinir. Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 93.; Komisyon; **Eminönü Camileri.** s. 77-79. Hacı Küçük Ahmet Çelebi Mahallesi olarak kayıtlarda geçen mahallesi, bugün Sururî Mahallesi sınırları içerisine alınmıştır.Ayverdi; **Mahalleler.** s. 23.

çıkış sağlanmaktadır. Bu bölümde kapatılan bir mekan imam odası olarak kullanılmaktadır. Bu bölümden de sekizgen plan şemasındaki asıl ibadet mekânına ulaşılır. Burada her kenara birer yüksek pencere gelecek şekilde düzenlemeyle içeride aydınlık ortam sağlanmıştır. Girişin tam karşısında yer alan mihrabın iki köşesinde sütunceler ve üst bölümünde prizmatik üçgenler yer almaktadır. Mermer minber de benzer süsleme elemanlarıyla bezenmiştir. Girişin üst bölümünde ince demir destekler yardımıyla taşınan kadınlar mahfeli yer alır. Yapının kubbeye geçiş bölümünde, ayet kuşağı bezeme ve üzerinde kubbe bulunur. Kubbenin içerisi klasik üslupta bütün iç bölümü kaplayacak şekilde kalemişi ile süslenmiştir. Kargir olan yapının köşesinde yer alan tek şerefeli minare, spiral gövdenin üzerindeki şerefe, eklektik etkili süsleme ile sütunceler ve aralarında yer alan sivri kemerlerle açılan düzenlemeye sahiptir.

Yapının caddeye bakan tarafında, avlu duvarında yer alan çeşme, kitabesine göre, ilk önce Kasım Ağa tarafından yapı bütünlüğüne eklenmiştir. Mescit ile birlikte geçirdiği yangın sonucu yapının tekrar ihya tarihi olan h. 1289 / m. 1872'de çeşme de onarılmıştır.

Değerlendirme : Fatih döneminde inşa edilen mescit, 19. yüzyılda Uzun Şüca ve Bâlâ Süleyman Ağa mescidlerinde olduğu gibi sekizgen plan şemasında yeniden inşâ edilmiştir.

III.77 Handan Ağa Mescidi

Katalog No : 77

Plan No : 77

Resim No : 99-100

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Handan Ağa

Yeri : Hasköy, Haliç kıyısı.

Tarihlendirme : Yapı, Fatih döneminde, Handan Ağa tarafından inşâ edilmiştir. Sonraki tarihlerde harap olmuş, III. Ahmet döneminin, devlet adamlarından Kıblezâde Mehmet Bey tarafından onarılarak, minber ilâve edilmiştir. H. 1200 / m. 1785-1786'da Haliç kıyısında yer alan Tersane Sarayı'nın yenilenmesi sırasında, mescit de onarılmıştır. III. Selim'de bu mescide gelerek hünkar mahfeli ilâve ettirir. Kapı üzerinde yer alan Ketebehu Mustafa imzasını taşıyan mermer onarım kitabesi, Sultan III. Mustafa dönemine işeret etmektedir [183]. Yapı yakın tarihlerde yapılan küçük çaptaki onarımlarla, namaza açık olarak günümüze ulaşmıştır.

Planı : Mescit, 15,5 x 13,5 m. ölçülerinde, dikdörtgen plan şemasında inşâ edilmiştir. Kuzeyinde, son cemaat yeri ve kuzeybatısında kare kaideli minare yer alır. Harim bölümünde ise, dört destek üzerinde taşınan, kadınlar mahfeli bulunur.

Mimarî : Haliç'in kıyısında yer alan yapı, yüksek kargir bir subasman üzerine oturmaktadır, giriş bir sundurma ve ona iki yandan ulaşılan

---

[183] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 416-417. Yapının mahallesi yoktur. Ayvansarayî; **Hadika.** s. 307. Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 67. Yapı Kuşkonmaz Mescidi olarak da bilinir. Komisyon; " Handan Ağa Camii ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VIII, İstanbul 1994, s. 185.

merdiven yardımıyla sağlanmıştır. Kuzeydeki cümle kapısından, son cemaat yeri geçildikten sonra, harime açılan kapıya ulaşılır. Bu bölüm dikdörtgen plan şemasındadır ve mekanın aydınlanması doğu ve batıda dört, kuzey ve güneyde ikişer altlı üstlü dikdörtgen pencere düzenlemesi ile sağlanmıştır. Güneyde sade bir niş şeklinde mihrap yer alırken, mihrap duvarı 16. yüzyıl ve daha geç döneme ait, düzenlenmesinde bütünlük göstermeyen çinilerle kaplanmıştır. Batısında 19. yüzyıl özelliklerini gösteren ahşap minber yer alır. Minber tepeliği ve ayna altındaki bölümde, bu dönemin karakteristik motifleri bulunur.

Mescidin kuzeyinde ise, dört yuvarlak kesitli, ahşap destek üzerinde yer alan kadınlar mahfeli bulunmaktadır. Kadınlar mahfelinin altndan, basamaklar yardımıyla inilen bodrum bölümüne geçilir. Bu bölümün içerisinde dört kare kesitli destek yer almakta, bugün mescit içerisinde ibadete açık bir bölüm olarak kullanılmaktadır.

Yapının minaresine giriş, son cemeat yerinin doğusunda yer alan kapı yardımıyla sağlanmaktadır. Kuzeyde yükselen minare kargir olup son cemaat yerinin içerisinden spiral gövdesi ile yükselmekte ve buradan etrafı ajurlu mermer korkuluk şebekeyle çevrili şerefeye ulaşılmaktadır. Son dönem özelliği gösteren bir tepelikle de minare, son bulur.

Yapının ana beden duvarları kargirdir, üst örtüde ise, içten düz ahşap kaplama, dışardan ise dört yöne eğimli ve üzeri kiremit kaplı olarak yer almaktadır.

Değerlendirme : Haliç'in kıyısında yer alan mescit ile, Hasköy'deki Türk yerleşiminin çekirdeği oluştuşturulmuştur. Tersanenin burada bulunması da, nüfusun sahilde yoğunlaşmasını sağlamıştır.

III.78 Anadolu Hisarı Mescidi

Katalog No : 78

Plan No : 78

Resim No : 101-102-103

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Fatih Sultan Mehmet

Yeri : Anadolu Hisarı-Kanlıca yolu üzerine yer almaktadır.

Tarihlendirme : Yapının, inşâ edildiği Fatih Sultan Mehmet dönemine ait kitabe veya inşâ kaydı bulunmamaktadır. Fakat tarihî kaynaklar 15. yüzyıla ait yapının ilk durumu hakkında bize bilgi verir [184]. Bu kaynaklara göre yapı, Fatih Sultan Mehmet tarafından, İstanbul'un fethi öncesinde, gerçekleştirilen Anadolu Hisarı'nın onarımı sırasında inşâ edilmiştir. Yapının ilk inşâ edildiği yer ise, Hisar'ın deniz sahilinde yer almakta iken, İstanbul Şehir Emini, Emin Bey zamanındaki çevre düzenlemesi sırasında özgün yerinden kaldırılmıştır. Zamanla çevresindeki yapılarla birlikte harap olan ve bugünkü yerine taşınan yapı, Sultan II. Abdülhamid tarafından büyük çapta onarım görmüştür. Bu onarım ile ilgili olarak ise, minare kaidesinde bir talik yazı ile, iki bölüm halinde düzenlenen 10 satırlık kitâbe yer almaktadır. Kitâbe metni şöyledir:

---

[184] Evliyâ Çelebi; **Seyahatname.** Çev. Zuhuri Danışman,C. I, İstanbul 1969, s. 166. Ayvansarayî; **Hadika.** s.162'de, mescidin imam ve müezzinlerinin aylıklarının Ayasofya Vakfı'ndan karşılandığı, yapının karşısında Yasemin Hatun adında hayır sahibi bir kadının bir sıbyan mektebi bulunduğu, baninin gömülü olduğunu, Anadoluhisarı Hamamı ile Kanlıca Hamamı'nın bu mektebe geliri oldukları ve mescit ile birlikte bu yapıların çevre düzenlemesi ile yıkıldığını belirtilmektedir. E. Hakkı Ayverdi ise, vakfiyelerde yapı ile ilgili kayıt yer almadığını belirterek, muhasebe kayıtlarından mescidin, imam-hatibine 6, müezzine 3, hasır ve muma 1 akçe ayrıldığını belirtmiştir. Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 316. Yapının çevresindeki haziresi, 1928 yılındaki kalenin restorasyonuna kadar bütünlüğünü korumuş, bu tarihte onarım sırasında ortadan kaldırılmıştır. Erol Akkaya ; **Kandilli-Küçüksu-Göksu ve Anadoluhisarı Semtlerinin Tarihi ve Kitâbeleri.** İÜ. Edebiyat Fak. Tarih Böl. Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul 1963-64. s.75.; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 5.; Ayverdi; **Mahalleler.** s. 56.

Bu cami-î kutsi esas nâr-ı kazadan nâgehân
Yanup bulunca indirâz hâtır-hazîn oldu cihân
Çünkü yanıp oldu hârab ihyâsını kıldı şitâb
Sultân-ı Fârukî-cenâb Abdülhamîd Han-ı zamân
Kıldıkça müminler namâz etdikçe aşıklar niyâz
Ömr-i hümâyûnun dırâz kılsın Huda-yı müsteân
Muhtâr tes'îd eyledi târîh-i mu'cem söyledi
Lutf etti tecdîd eyledi bu câmii şâh-ı cihân
1301

Mescit h.1301/m.1883-84 tarihinden sonra, Adile Sultan eliyle de onarım görmüştür [185].

Plânı : Yapı 12 x 12 m. ölçülerinde, kare plan şemasında inşa edilmiştir. Kıble cephesinde dışa taşkın çokgen, bir mihrap ile, yapıya göre daha alçakta kalan son cemaat yeri bulunmaktadır. Basamaklarla çıkılan bu bölüm, dışarıya, birbirine eş açıklıklı üç kemer, yanlara ise birer kemer ile açılmaktadır. Mescidin kuzeydoğusunda ise kare kaideli bir minare yer almaktadır. Yapının harim kısmında, kuzeyde iki serbest kare kaide üzerinde yükselen ahşap kadınlar mahfeli bulunur.

Mimarî : Geniş bir avlu duvarı ile çevrelenen yapının bahçesinde 1987 yılında yapılan şadırvan ile güneybatısında imam lojmanı yer almaktadır. Mescit, kargir ana beden duvarlar üzerinde yükselen, üzeri kiremitlerle örtülü dört yöne eğimli bir çatı ile örtülmüştür.

---

[185] Mehmet Raif; **Mir'at-ı İstanbul.** Haz.Günay Kut-Hatice Aynur, İstanbul 1996, s. 293. Fevkâni olan mescidin bu yüzyıl başında, alt bölümünde dükkan sol tarafında ise bir muvakkithane yer almakta, son cemaat yeri ise ahşaptı. Milli Mücadelede yapı, Anadolu'ya gönderilen silah ve cephane ile Anadolu'ya savaşmaya gidecek olan askerlerin karargâhı haline gelmiştir. Reşad Ekrem Koçu ; "Anadoluhisarı Camii", **İstanbul Ansiklopedisi,** İstanbul 1971, s. 819.

Yapıya giriş, kuzey yönünde sonradan kapatılan üç bölümlü, son cemaat yeri ile sağlanır. Bu bölümden 2,20 m. ölçüsündeki bir açıklığa sahip kapı ile, mescidin harim kısmına ulaşılır. Bu asıl ibadet mekânında, kuzeyde, serbest iki kare ahşap desteğin taşıdığı ve merdivenlerle çıkılan ahşap kadınlar mahfeli yer almaktadır. Ahşap minber ve vaiz kürsüsü yakın tarihlerde yapılmış ve özensiz bir işçilik sergiler. Mescidin tavanı kasetlenmiş şekilde düzdür ve ortasında kare tavan göbeği içerisinde yer alan göbek ve uçlarındaki ışınlar ile yanlara doğru açılır. Benzer tavan sistemi son cemaat yerinde de tekrarlanmıştır. Yapının içerisinin aydınlanması ise, alt bölümde doğuda ve batıda üçer dikdörtgen söveli pencere, güney ve kuzeyde de ikişer pencere ile sağlanmaktadır. Bu pencere sisteminin tavana yakın üst bölümünde ise, aynı sayılarda ikiz pencereler yer alır.

Kuzeybatıda yer alan, kesme taşlarla örülmüş kare minare kaidesinin, batı yönünde caminin II. Abdülhamid dönemindeki onarımında konulan kitâbe yer alır. Minare kaidesinden bilezikler yoluyla ana yapısına ulaşılır. Konsollar üzerine oturan çokgen şerefe ise, ajurlu geometrik geçmeli mermer plakalar ile çevrilmiştir ve taş külahla son bulur.

Mescidin son cemaat yerinin kuzeydoğusunda ayrı bir bölüm olarak düzenlenmiş mermer su hazneli abdest muslukları yer almaktadır. Bu hazne h.1312/m.1894-95 tarihinde Zağralı Mustafa Ağa tarafından hayrat edilmiştir [186].

Değerlendirme : Yıldırım Beyazit döneminde 1395-6 tarihlerinde inşa edilen Anadoluhisarı ile bölgede başlayan yerleşimin mahalle ölçeğine dönüşmesi ve bunun göstergesi olan mescidin Fatih Sultan Mehmet zamanında yapılmış olması, Hisar çevresinde kalıcı bir Türk yerleşmesinin tarihini vermesi bakımından önem taşır. Yapı genel itibariyle 20. yüzyıl başlarının mimari özelliklerini gösterir.

---

[186] Tarkan Okçuoğlu; "Anadoluhisarı Camii", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. I, İstanbul 1994, s. 259.

III.79 Şehsuvar Mescidi

Katalog No : 79

Plan No : 79

Resim No : 104-105

Mimarı : Bilinmiyor

Baniî : Bahriyeli Şehsuvar Bey

Yeri : Galata - Büyük Hendek Cad. İle Lakerdacı Sok. birleştiği köşede yer alır.

Tarihlendirme : Fatih dönemi denizcilerinden Şehsuvar Bey tarafından inşâ edilen yapı [187], zamanla harap hale gelmiş, 1952 yılında yapılan onarımla ise günümüze ulaşmıştır [188].

Planı : Fevkanî olarak, çok katlı inşa edilen yapıda, asıl ibadet bölümü, ikinci katta yer alır. 9, 35 x 7, 80 m. ölçülerindedir. Minare yapının batı cephesinde yer almaktadır.

Mimarî : Lakerdacı Sokaktan, Büyük Hendek Caddesi'ne inen dik yokuş üzerine, topografik şartlar, yapının yerleşimini belirleyecek şekilde inşâ edilmiştir. Çok katlı mescidde, en alt bölümde tuvaletler ve abdest muslukları yer alır. Bu bölümün üzerinde ise, ana caddeye bakan konumuyla iki dükkan bulunur.

---

[187] Ayvansarayî; **Hadika.** s. 35.; Özkan Eroğlu; "Sur içi Galata'sının cami ve mescidleri", **İstanbullu**, S. 6, İstanbul 1999, s. 50-54. ; Öz; **İstanbul Camileri I-II.** s. 62.

[188] Ayverdi; **Fatih Devri.** s. 500. Ayverdi, mescidin Abdülaziz döneminde onarılmış olabileceğini belirtir. Nitekim özellikle caddeye bakan cephe, bu görüşü destekler. Bu özelliklerden yola çıkarak 1954 öncesinde, yapının 19. yüzyılda onarıldığı, genel görünümünü bu tarihte kazandığı söylenebilir. Fatih döneminde mahallesi olan yapı bugün Bereketzade Mahallesi sınırları içerisindedir. Ayverdi; **Mahalleler.** s. 86.

Dükkanların arasından basamaklar ile bir oda şeklinde düzenlenmiş, birinci kata ulaşılır. Bu mekânda, mihrap yönünü gösterecek küçük bir niş bulunur. Bu bölüme kapı olmaksızın doğrudan bir açıklıkla ulaşılmaktadır. Birinci kattan, dik olarak çıkan merdivenler, bu bölümde kıvrılarak tekrar dik bir merdiven dizisiyle, geniş harim kapısına ulaşır. Kuzey köşede açılan bu kapı yardımıyla, mescidin asıl ibadet mekânına ulaşılır. Bu bölüm, yarım metre yüksekliğe kadar lambri kaplıdır, minber de ahşap ve yenidir. Mihrap ise, son dönem Kütahya çinileri ile yakın tarihlerde kaplanmıştır. Mekânın aydınlanması ise, doğuda yer alan, üç pencere ile sağlanır. Pencereler atnalı formundadır ve üst bölümlerinde de yuvarlak küçük pencereler yer alır. Güneyde de mihrabın iki yanında birer pencere aynı özelliktedir. Tavan düz ahşaptır. Yapının kuzeyinde üst bölümde ise, kadınlar mahfeli yer alır. Mahfele çıkış, mescide girişi sağlayan basamaklarr yoluyla sağlanmaktadır.

Kuzeybatı uçta yapıların arasında sadece şerefe ve yukarısı görülebilen kargir bir minareye sahiptir. Mescidin inşâasında kullamlan ana malzeme kesme taştır.

Değerlendirme : Galata'da Fetih'le birlikte inşâ edilen küçük ölçülerdeki mescidler ile, bu bölgedeki Türk nüfusunun yoğunluğu ve hangi kısımlarda yerleştiği ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan günümüze kadar, mimarisinin önemli değişiklikler göstermelerine karşın, gelebilmeleri önemlidir.

BÖLÜM IV – FATİH DÖNEMİ MESCİDLERİNİN GENEL DEĞERLENDİRMESİ

IV.1 Fatih Dönemi Mescidlerinin Değerlendirilmesi

Fatih döneminde, şapel niteliğindeki Bizans yapılarından mescide dönüştürülen, bu dönemde inşâ edilip de günümüze ulaşamayan ve günümüzde ayakta olan incelediğimiz örnekleri ile, bu dönem sonrasında özellikle 18 ve 19. yüzyıllarda plan şeması değişen yapılar olarak, mescit örnekleri tez çalışmamız kapsamında incelenmiştir.

Bu dönemde mescide dönüştürülen, Bizans yapılarından **Mustafa Çavuş (Manastır) Mescidi** günümüze ulaşmıştır. Bugünkü Topkapı, Millet Caddesi üzerinde yer alan yapı, tek nefli şapel niteliğindedir. Duvar yapım tekniği ve plan şeması olarak eski kimliğini korumuştur. Mescide çevrilme sürecinde ise, günümüze gelmeyen ahşap minare ile mihrap eklenmiştir. Masraflarının Fatih'in kendi vakfiyesinden karşılandığının tahrir defterlerinde belirtilmesi, bu dönemde sayılarının çok olmamasına karşın, Bizans'ın devralınan mimarî mirasının ihtiyaçlar dahilinde, Türklerin kullanacağı yapılara dönüştürülmesinin teşvik edildiği ve padişah tarafından maddî olarak desteklendiğinin göstergesidir.

Günümüze ulaşmayan Bizans yapılarından dönüştürülmüş mescidlerde ise, bu dönüşümü gerçekleştiren kişilerin, dinsel kimlikleriyle ön plana çıkar. **Toklu Dede, Yıldız Dede, Molla Zeyrek, Molla Gürani** gibi dönemin ünlü din adamlarının Bizans yapılarını, Türklerin kullanabileceği, dinsel yapılara dönüştürmüştür.

Fethi izleyen yıllarda tasavvuf ehlinin de İstanbul'daki günlük yaşamda yerini aldığı görülür. Nitekim bu süreçte, Akataleptos Manastırı'nın Kilisesi, kalender dervişleri tarafında camiye çevrilmiş, günümüze ulaşmayan şekliyle Etyemez Tekkesi de Bizans'tan devralınan bir yapının mescide çevrilmesiyle, mescit-tekke fonksiyonu ile kullanılmıştır. İstanbul'un fethine katılan ve daha sonra kent içinde inşâ ettikleri mescit-tekke niteliğindeki yapılarda icraî faaliyetini sürdüren tasavvuf

erbabının, şehrin merkezine yakın yerlerden çok, yapılaşmanın az olduğu, sur dışına veya surların hemen içerisinde yerleştikleri görülür. Nitekim Bahçekapı'da **Şeyh Mahmut Geylanî**, Ahırkapı'da **Akbıyık Sultan**, Silivrikapı'da **Bâlâ Süleyman Ağa**, Ayvansaray'da **Şeyh Abdül-Vedûd Efendi** inşâ ettirdikleri mescit-tekke niteliğindeki yapılar ile, Fethi izleyen ilk yıllarda kente yerleşmişler ve oluşturdukları mahalleler ile sur dışına çıkmanın ilk adımlarını oluşturmuşlar. Esasen sur dışında yapılaşmanın, Eyüp Sultan Külliyesi'nin inşâası ile de Fatih tarafından desteklendiği görülür.

Fatih, Ayosofya'nın, Arap Camii'nin ve Zeyrek Kilise Camii'nin masraflarını kendi vakfından karşılamış, inşâ ettirdiği Fatih Külliyesi ve Şeyh Vefa Külliyesi'nin de masraflarını üstlenmiştir. Anadoluhisarı, Rumelihisarı, Kazlıçeşme Fatih Mescidi gibi yapılarında yapım masrafını Akşemseddin, Ereğli, Muslihiddin Çavuş, Sufiler, Koruk Mahmut, Tarsuslu, Mirza Baba, Ahmed Dede, Kavak, Seydi Halife, Hacı İsa mescidlerinin masrafınında Fatih'in hassa harcından karşılandığı görülmektedir.

Kent içerisinde 1453 sonrasında **Attar Hacı Halil Mescidi** ile başlayan mescit yapılaşması ve bunların çevresinde oluşan mahallelerin sayısı Fatih dönemi sonunda suriçinde yüzseksenbir, Eyüp'te yedi, Kasımpaşa'da iki, Galata'da üç, Boğaziçi ve Üsküdar'da 10'a ulaşmıştır. Mescit çekirdeğinin oluşturduğu bu mahaller vakıf kayıtlarında da bani ve mescidinin adıyla geçmektedir. Vezirlerin ve ünlü din alimlerinin inşâ ettiği külliye niteliğindeki yapılar ise, kent içerisindeki mahallî oluşumda semtlerin doğmasını sağlamıştır. Bunlardan en erken tarihli olan surdışındaki yapılaşmasıyla **Eyüp Sultan Külliyesi**'dir.(H. 863 / m. 1459) Bu külliyeyi takip eden yapılaşma sürecinde bugünkü Fatih semtinin oluşumunu sağlayan **Fatih Külliyesi** (h. 867-875 / m. 1463-1470) inşâ edilmiştir. Fatih Külliyesi'ni takip eden yapılaşmada ise Cankurtaran'daki **İshak Paşa Külliyesi** (h. 873 / m. 1468-69), Aksaray'daki **Murat Paşa Külliyesi** (h. 876 / m. 1471-72), Üsküdar'daki **Rum Mehmet Paşa** (h. 876 / m. 1471-72), Mahmutpaşa Semtinde, **Mahmutpaşa Külliyesi** (h. 878 / m. 1472-73), Kumkapı, Nişanca'daki **Nişancı Mehmet Ağa Külliyesi** (h. 880 / m. 1475), Vefa'daki **Şeyh Vefa Külliyesi** (h. 881 / m. 1476) nin inşâ edildiği görülmektedir.

İstanbul'da Fetih sonrasında inşâ edilen mescidlerin ilk örneklerinin, Haliç boyunca inşâ edildiği görülür. **Attar Hacı Halil**, **Hacı Timurtaş**, **Hacı Kadın**, **Haraççı Kara Mehmet**, **Elvanzade**, **Üç Mihraplı**, **Yavuz Er Sinan**, **Sarı Beyazıt**, **Üskübî Çakır Ağa** mescidleri ile bugünkü Eminönü-Unkapanı arasında yapılaşma gerçekleştirilir. Bu yapıların banilerinden **Çakır Ağa**, ve **Hacı Halil**'in Edirne ve Bursa'da da yapıları olduğu ve özellikle Çakır Ağa'nın bugünkü Mahmutpaşa'da yer alan mescidi ile ticaretin yoğun olduğu bu merkezleri, mescit inşâası için seçtiği görülmektedir. Yine bu yoğunluk içerisindeki, **Timurtaş** ve **Kantarcılar** mescidleri de fevkâni olarak inşâ edilmiş ve alt katlarına dükkan sıraları yerleştirilmiştir.

Haliç kıyısından Eminönü yönüne gelindiğinde ise, İstanbul'un dışarıya açılan önemli iskelesinin burada bulunması ve bu nedenle, sürekli yoğun nüfusun olduğu bu bölgede Bahçekapı sur dışında, **Arpacılar Mescidi**, sur içinde de bugün mevcut olmayan, **Tekneciler**, **Gümrükönü** ve **Kireç İskelesi** mescidlerinin, birbirlerine yakın mesafelerde inşâ edildiği görülür. İskeleden daha iç tarafta ise, musevilerin yaşadığı bölgede **Hacı Hobyar** 1476 yılında mescidini ve Türk mahallesinin oluşmasını sağlamıştır. Bu bölgeden Sultanahmet yönüne çıkışta ise, **Karaki Hüseyin Çelebi**, **Nallı Mescit**, **Molla Fenari Mescidleri** ve Ayasofya önüne gelindiğinde **Üsküplü Mescit** ile bu bölgedeki yerleşim başlar. Fatih'in, inşâ ettirdiği sarayın içerisinde de bu dönemde bir mescidin inşâ edildiği görülür.

Sultanahmet'ten Marmara sahiline inildiğinde ise, **Akbıyık Mescidi**, **İshak Paşa Mescidi** ve külliyesi ile **Uzun Şüca Mescidi** yer alır. Marmara sahili boyunca ise, yapılaşmanın seyrekleştiği görülür. Gedikpaşa'da, **Nalbant Mescidi** ve Türkeli Caddesi boyunca **Nişancı Mehmet Ağa Mescidi** yer alır. Sahil boyunca gidildiğinde, Yenikapı'da **Kasap İlyas Mescidi** inşâ edilmiştir. Eminönü Semti'nde sahilden Divanyolu'na çıkıldığında ise, **Emin Bey Mescidi** yer alır. Bu semtte yapılaşmanın en yoğun olduğu bölge olarak ise, sahilden şehrin iç bölümlerine ticaretin yapıldığı Uzunçarşı Caddesi karşımıza çıkar. **Yavaşça Şahin Paşa**, **Saman-ı Viran**, **Çakır Ağa** ve yakın çevresinde **Hacı Küçük** mescidlerinin inşâası ile bu bölgedeki nüfus yoğunluğu daha da belirginleşir. Süleymaniye ve çevresinde bu dönemde, az sayıdaki mescit inşâ edilmiştir. Şeyh Ebul Vefa'nın Külliyesi'nin yer

Külliyesi'nin yer aldığı Vefa semtinde de, Unkapanı'ndan başlayıp **Şeyh Vefa Külliyesi**'nin yakın çevresinde yoğunlaşan bir yapılaşma görülür. **Sarı Beyazıt**, **Molla Hüsrev** ve **Mimar Ağa** mescidleri bu çevredeki başlıca Fatih dönemi mescidleridir. Kentteki mescidlerin yoğun olarak görüldüğü bir diğer bölge Unkapanı'ndan Aksaray'a uzanan cadde boyuncadır. Burada günümüze ulaşmayan **Mimar Ayas Mescidi**, karşısında daha içeride **Kasap Demirhan**, **Manisalı Mehmet Paşa** bugünkü ana yolun karşısında ise **Hoşkadem Mescidi** yer alır. **Hoşkadem Mescidi**'nin karşısında ise, bugün yerinde Pertevniyal Lisesi'nin bulunduğu yerde **Oruç Gazi**, yakınında **Baba Hasan Alemî** ve günümüze ulaşan şekliyle **Kızıl Minare Mescidi** bulunur. Bugünkü Horhor Caddesi'nin yakınlarındaki bu yapılar bütünlüğüne, caddeye açılan dar bir sokak ile **Sofular Mescidi** katılır. Vatan Caddesi'nin başlangıç bölümünde yer alan **Murat Paşa Külliyesi** ile bu bölgedeki Fatih yapılaşmasının yoğunluğu açıkça görülmektedir.

Millet Caddesi'nin Marmara sahili yönünde ise, 15. yüzyıldaki yapılaşmanın yoğun değildir. Kocamustafapaşa'da **Ali Fakih**, Silivrikapı'da **Bâlâ Süleyman Ağa Mescidi** günümüze ulaşmayan **Tarsus Mescidi**, **Koruk Mahmut Ağa Mescidi** ile bu durum açıkça görülür. Bugünkü Sultan Selim ve Hırka-i Şerif camilerinin yakın çevresinde Fatih döneminde mescit yapılaşması yoğun olarak görülür. Fatih Külliyesi'nin batısı ve sahil kısmına doğru inilen caddeler boyunca ise, bu yoğunluk devam eder. Haliç kıyısına inildiğinde ise **Katip Muslihiddin**, **Hacı İsa** ve **Tahta Minare** mescidlerinin inşâ edildiği görülür. Eğrikapıya yönünde ise, **Molla Aşkıy** ve **Yatağan** mescidleri, surun hemen dışında ise **Ya- Vedud** Mescidi inşâ edilmiştir. Sur boyunca ise, Edirnekapı dışında **Fethi Çelebi** ve günümüze ulaşmayan yapılar ile Topkapı'da, surun hemen içerisinde **Beyazid Ağa Mescidi** yer alır. Yedikulekapı dışında ise, Fatih tarafından inşâ ettirilen Kazlıçeşme **Fatih Mescidi** bulunur.

Sur içi yerleşimin dışında Eyüp'te, Hasköy'de, Galata'da ve sahil boyunca günümüze ulaşan örnekleri ile Beşiktaş'ta, Anadoluhisarı, Üsküdar'da da Fatih dönemi yapılarından örneklerin bulunduğu görülmektedir.

Fatih Dönemi'nden plan şemasını büyük oranda koruyarak günümüze ulaşan mescidlerde, inşâ malzemesinin, moloz taş, yoğun harç dokusu ile kerpiç malzeme

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

olduğu görülür. Kerpicin ahşap hatıllarla desteklenmiş ve saman ile karıştırılmış şekliyle Fatih dönemi mescidlerinin yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Yapılan onarımlar sırasında mescidlerin özgün duvar dokusu, bozulmuş olmakla beraber, onarımlar sırasında mescidlerde görev yapan imamların ifadeleri, kullanılan malzemenin tarifi konusunda ortaktır. Özgün duvar dokusunun bir kısmını hala koruyabilen yapı olarak ise, Tahtakale'deki **Mercan Ağa Mescidi** karşımıza çıkar.

İnşâ edilen mescidlerde yer alan minarelerin, yapıyla olan konumlarının belirli bir sistemi olmadığı görülür. Bir çok mescidde kuzeybatıda yer olduğu gibi, batıda, kuzeyde, doğuda ve hatta mihrap cephesinde de minareler yer almaktadır. Pek çoğunun özgün durumunu korumamış olmasına rağmen, kare ve çokgen minare kaidelerinin özgün olarak günümüze ulaşmış, **Saman-ı Viran-ı Evvel**, **Molla Hüsrev** ve **Kızıl Minare** mescidlerinden ise minare gövdelerinin ilk inşâ edildiği şekliyle, günümüzde varlığını sürdürmektedir.

Yapıların üst örtüsünde ise, düz ahşap çatının kullanımı görülmektedir. Çatının orta bölümleri ise, geometrik geçmeler veya aplike edilmiş ahşap çıtalar yardımıyla süslenmiştir. Yapı malzemesi ve üst örtüsü farklı bir örnek olarak **İshak Paşa Mescidi** karşımıza çıkar. Kesme taş malzeme ile oluşturulan duvar dokusunun üzerinde kubbe yer almaktadır. Diğer kubbeli örnekler yakın tarihlerde yapılan onarımlarda bu görünümü kazanmıştır.

Sade nişler şeklinde yer alan mihrap ve mihrap cephesinin, çoğu yakın tarihlerde üretilen Kütahya üretimi çini levhalarla kaplanmıştır. Hasköy'de yer alan **Handan Ağa Mescidi** ise, 16. yüzyıl üretimi çinileri ile diğer yapılardan ayrılır.

Mescidlerde yer alan minberlerin ahşap ve yeni olduğu, en erken tarihlisinin 19. yüzyıldan olduğu görülmektedir. Mescidlere minber ilâvesinin 16. yüzyılın sonunda başlayarak, 17. ve 18. yüzyılda yoğun olarak gerçekleşmiştir. Girişin üst bölümlerinde yer alan çoğu örnekte ahşap, ancak bazı mescidlerde yakın tarihlerde betonarme olarak yenilenen kadınlar mahfeli örneklerinden özgün durumuyla günümüze ulaşan örnek yoktur. Çoğu yeni veya 19. yüzyıl özelliklerini barındırır. Eğrikapı'da yer alan **Yatağan Mescidi** de ahşap kadınlar mahfeli ve dönemin daha

geç tarihli üslup özelliklerini barındırmasıyla, Fatih dönemi yapılarının iç tefrişinde yoğun ahşabın kullanıldığı tezine karşılık, bir model olarak sunulabilir, ahşap örneklerde özgünlük yoktur.

Fatih dönemi mescidlerini inşâ eden banilerin kimliklerine bakıldığında ise, üç grupta inceleyebiliriz. Birinci grupta, saray mensupları ve devlet içerisinde görev alan vezir, kadı, vb. gibi görevliler ile, Fatih'in kiremitçibaşısı, tuzcubaşısı, pirinççibaşısı görevlerinde bulunmuş kişiler karşımıza çıkar. Bu grup içerisinde Fethe katılan asker kökenli kişileri de görmek mümkündür. İkinci olarak ise, ticari kimliği ile ön plana çıkan kişiler görülür. **Çakır Ağa**, **Attar Hacı Halil** bu grupta yer alan banilere örnek olarak verilebilir. Üçüncü olarak, din adamı ve tassavvuf erbabının İstanbul'daki yapılaşması karşımıza çıkar. Bu gruba **Ya Vedud, Bâlâ Süleyman Ağa**, **Molla Hüsrev** örnek oluşturmaktadır.

Fatih döneminde inşâ edildikten sonra, özellikle 19. yüzyılda yangın ve depremler sonucunda onarılamayacak derecede tahrip olmuş yapıların, tamamen yıkılarak veya bazı unsurları korunarak, dönemin üslubuna uygun şekilde yeniden inşâ edildikleri görülür. Bu yapılardan **Ya Vedud**, **Nallı Mescit**'in Fatih dönemi mescidlerinden planlama açısından fazla uzaklaşmadıkları görülür. Özellikle Ya Vedud'un kargir olan alt katının pencere ve ölçüler itibariyle önemli oranda korunduğu, Nallı Mescit'in ise, harim kısmında yapılan bölümlenme ile son cemaat yeri oluşturulduğu, üslupsal olarak değilsede planlama açısından bir ölçüde özgünlüğünü koruduğu görülür. **Nişancı Mehmed Ağa**, **Üskübi Çakır Ağa**, **Handan Ağa** ve **Anadolu Hisarı** mescidlerinde ise II. Abdülhamid ve bu döneme yakın tarihlerdeki Osmanlı başkentinde inşâ edilen camilerde görülen, üslupsal özelliklerin benzer şekliyle uygulandığı görülür. Kullanılan ölçüler büyümüş ve cephesel özellikler daha da belirgin hale gelmiştir. **Hacı Küçük**, **Uzun Şüca ve Bâlâ Süleyman Ağa** mescidlerinin ise, sekizgen gövdeli ve merkezi planlı oldukları görülür. Minare, iç tefrişi, cepheler açısından da Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz döneminde yaygın olarak kullanımı görülen eklektik etki hakimdir. Kubbe örtüsü ve inşâasında kullanılan kesme taş ve itinalı işçilik ile, Mermer mihrap, minberleriyle de, bu yapı grubu dikkati çeker. Bu dönem özelliklerini gösteren ama

planlama olarak çok katlı ve düz çatı üst örtüsüne sahip, üslupsal olarak ise eklektik etkinin hakim olduğu bu grup örneklerinin bir alt grubu olarak değerlendirebileceğimiz, Küçükmustafapaşa **Molla Hüsrev** ve Galata **Şehsuvar mescidlerini** de plan şeması değişen yapılar içerisinde değerlendirmek yerinde olacaktır. Plan şeması değişmiş örneklerden bir diğer grupta ise, Sofular **Molla Hüsrev Mescidi**'nde görülür. ⊥ Plan şemasında inşâ edilen yapıda, ahşabın dış yüzeylerde ve iç tefrişte yoğun olarak kullanıldığı görülür. Yan kanatlarda ve ön bölümde açılan sıra pencerelerle, harim kısmı aydınlık hale getirilmiştir. İnşâ edildiği Fatih döneminde iki mihraplı ve daha sonraki dönemde üçüncü mihrabın ilâvesiyle farklı plan şemasıyla **Üç Mihraplı Mescit** de belirlenen ana grupların dışında incelenecek yapı olarak karşımıza çıkar.

Plan özellikleriyle sınıflandırılarak incelediğimiz Fatih Dönemi mescidleri, üç ana grup altında incelenmiş ve bu gruplar arasında da, çeşitlilik gösteren belirli yapı tipleri belirlenerek alt başlıklar halinde verilmiştir. Bu sistematik sınıflandırmada gruplar arasında kronolojinin plan özelliklerini etkilemediği görülmektedir.

IV.2 İstanbul'daki Fatih Dönemi Mescidlerinin Aynı Dönemde İnşâ Edilmiş Diğer Merkezlerdeki Örnekler İle Karşılaştırılması

Fatih Sultan Mehmet'in 1451'de ikinci defa tahta çıkmasının ardından, İstanbul'daki yapılaşma öncesi ve Fetih sonrası bu yapılaşmayla eş zamanlı olarak diğer Osmanlı kentlerinde, mescit niteliğinde yapıların inşâ edildiği görülür. Osmanlı'nın iki önemli kenti **Bursa** ve **Edirne**'deki mescit niteliğindeki yapılara bakıldığında ;

Osmanlı'da, İznik kentinin kısa süren başkentliği sonrasındaki, önemli kenti durumuna gelen Bursa'da, Kaleiçi'nde ilk yapıların inşâ edildiği görülür. Bu bölgeden bugünkü Ulu Camii çevresine yapılaşmanın sıçraması da yine, bugünkü Bursa Çarşısı'nda, inşâ edilen Sultan Orhan İmareti ile olmaktadır. Zamanla yapılaşmanın bu bölgede ve belirlenen ana arteller ile, çeşitli noktalara doğru yönlendirildiği görülür. Sultanî yapıların dışında da mahalle ölçeğinde, mescidlerin bu süreçte inşâ edildiği görülmektedir. Nitekim Fatih dönemine gelindiğinde kentte oluşmuş bir mimari geleneğin izleri, bu dönem yapılarında belirmeye başlar. Özellikle, inşâ edilen yapılarda kullanılan yapı malzemesi tuğla-derz ve kesme taş ile bunların zaman içinde farklılıklar gösteren kullanımı, cephelerde ise dekoratif olarak tuğlanın dizimi ile oluşturan ve çininin kullanımıyla daha da belirginleşen cephe süslemesi geleneği, Fatih dönemine gelindiğinde bu kentte devralınmış bir miras olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fatih dönemde Bursa'da inşâ edilen mescidlerden, **Acem Reis**, **Ahmed Daî**, **Azep Bey**, **Çakır Ağa**, **Duhter-i Şeri**, **Düsturhan**, **Hacılar**, **Sitti Hatun** gibi başlıcalarının benzer plan şemasını tekrar ettikleri görülür. Kare plan şemasındaki asıl ibadet mekânından, prizmatik üçgenler veya mukarnas düzenleme ile kubbeye geçilmekte, mescidlerin giriş cephesinde ise, kubbe veya tonoz örtülü son cemaat yeri bulunmaktadır. Minare ise, ya kuzeydoğuda ya da kuzeybatıda çokgen kaideli olarak yer alır. Bu ana plan şemasından farklılıklar gösteren yapılar olarak ise, **Satı Fakih** gibi bazı az sayıdaki örneklerde düz çatı, **Fidan Hanı Mescidi**'nde de daire

plan şeması görülmektedir. Cephelerde ise, **Ahmed Daî**, **Çakır Ağa**, **Tuz Pazarı** örneklerinde olduğu gibi girişi, 3/1 oranında aşan, cephe düzenlemesi örnekleri ilk defa Bursa'daki Fatih dönemi mescidlerinde uygulanmıştır. Giriş cephesi ve yan cephelerde ise, tuğlanın dekoratif amaçlı dizimi ile, özellikle pencerelerin üst bölümlerinde ve giriş çevresinde yoğunlaşan süsleme amaçlı uygulamaların örnekleri görülmektedir. Yan cephelerde de üçlü pencere düzeni yaygın şekliyle kullanılmıştır. Çoğunun kitâbeleriyle günümüze ulaşması, bu yapıları tarihlendirmede birincil kaynakları kullanmamıza ve sağlıklı tarihlendirme ve sonuçlara ulaşmamızı sağlar. Yapıların özenli işçilik gösteren alçı mihrapları da, günümüze onarımlarla ulaşmıştır.

İbn-i Bezzaz, **Somuncu Baba**, **Şerefeddin**, **Yiğit Köhne**, **Zeyniler** mescidleri ile başlayan Bursa'daki kare planlı asıl ibadet mekanının üzerinin kubbe ile örtülmesi ve üç bölümlü son cemaat yeri düzenlemesi, Fatih dönemi mescidlerinde, yaygınlaşarak dönemin üslubu olarak karşımıza çıkar.

Fatih döneminde, Edirne'de inşâ edilen mescidlerde ise, Bursa örneklerinden farklı plan ve malzeme kullanımı görülür. Bu dönem yapılarından **Ayşe Kadın**, **Taşlık**, **Sitti Hatun**, **Selçuk Sultan**, mescidlerinin asıl ibadet mekânının kubbe ile olduğu ve kuzeyde bölümlenmiş son cemaat yerinin bulunduğu görülür. **Kâsım Paşa Mescidi**'nin ise harim bölümünün kubbe ile örtülü, son cemaat yeri ise ahşap destekler üzerine oturan, meyilli ve üzeri kiremit kaplı bir çatı ile örtülmüştür. Minare de kuzeydoğuda, kare kaide üzerinde yükselir. **Çakır Ağa**, **Hacı Alümüddin**, **Mahmut Ağa**, **Zen-i İbrahim Paşa** ve **Daye Hatun** mescitleri ise düz ahşap çatı ile örtülüdür. **Daye Hatun**'da özgün durumuyla diğer mescidlerde ise, daha geç tarihli ahşap son cemaat yeri bulunur. Minare ise, kuzeydoğu veya kuzeybatıda yer alır.

Kesme taşın, yapı malzemesi olarak kullanıldığı bu yapılarda, **Ayşe Kadın**, **Kâsım Paşa** ve **Sitti Hatun** mescidlerinde mihrap alçıdır. Günümüze ulaşan kitabeleriyle sağlıklı tarihlendirmeler yapılabilmektedir.

İstanbul, Bursa ve Edirne'deki, Fatih dönemi mescidleri aynı dönemde inşâ edilmelerine karşın planlama ve kullanılan inşâ malzemesi ile farklılıklar gösterir.

Bursa ve Edirne'de 1451 öncesinde oluşmuş mimari gelenek, bu dönem yapılarını da etkilemiş, iki ayrı merkezde, birbirinden farklı iki ayrı üslup ortaya çıkmıştır. Mescidlerin kent içerisindeki, konumları ise, Bursa'da Hüdavendigar, Muradiye ve Yeşil külliyelerinin belirlediği yerleşim noktalarının çevresinde yer aldıkları, Edirne'de ise Kaleiçi'nden, değişik yönlere doğru mescidlerin inşâ edilerek, buralarda yeni mahallelerin oluştuğu görülür.

İstanbul'un fetih sonrasında gerçekleşen kentin yeniden imarı ve nüfusun arttırılmasına yönelik çabalar, ile bu kentlerdeki mescit merkezli mahalleleşme, II. Murat döneminde 1430'da fethedilmiş olan **Selanik** ve 1461 yılında fethedilen **Trabzon** şehirlerinin imarı sırasında da görülür. II. Murat döneminde fethedilen Selanik, Fatih döneminde yoğun bir nüfus artışı ve imar faaliyetine sahne olmuş , bu dönemde ana çehresini kazanmaya başlamıştır. Fetihten yaklaşık elli yıl sonra, düzenlenen 1478 tarihli tahrir defterine göre [189], şehirde on rum mahallesi yer almakta ve bunların dokuzu, Bizans'taki eski adını koruyarak varlığını sürdürmektedir. Kentteki Türk nüfus ise, Fethin hemen ardından, Yenice Vardar'dan getirilen 1000 kişi ile, mahalle adlarının tahrir defterindeki geçtiği şekliyle, bu bölgelerden geldikleri anlaşılan, Kütahya, Karaman gibi Anadolu kentlerinden gelen müslümanlar ile, kentte 27 Türk mahallesi oluşturulmuştur. Bu yerleşim sürecinde 1478 tarihli tahrir defterine göre, Selanik'in müslüman nüfusunun elli yıl gibi kısa sürede, oranı % 41,5 ulaşmıştır.

1461 Yılında fethedilen Trabzon'da ise, 1486-87 yılında düzenlenen tahrir defterine göre, Niksar, Ladik, Amasya, Tokat gibi ondokuz Anadolu kentinden şehre nüfus getirilmiş olduğu, ve tahrir defteri kayıtları değerlendirildiğinde, müslüman nüfusun oranı, yirmibeş yıl gibi kısa sürede % 78, 30'a ulaştığı görülmektedir.

İstanbul'un ise Fatih dönemi sonunda yapılan sayım sonunda nüfusunun % 53, 3'ünü müslümanların oluşturduğu ortaya çıkmaktadır. Trabzon'dan getirilen Pontus hanedanından ve şehirdeki rum nüfustan çok sayıda kişinin bugünkü Beyazıt

---

[189] Heart W. Lowry; "From lesser wars to the mightiest war, The Ottaman Conquest and of byzantine transformation urban centers in the fifteeth century ", **Studies in Defterology, Ottoman Society in The Fifteenth And Sixteenth Centuries**, İstanbul 1992, s. 51-52.

civarına, Selanik'ten getirilen musevilerin de bugünkü Bahçekapı ve Tekfur Sarayı çevresine yerleştirildiği, dolayısıyla bu iki kentteki müslüman nüfus arttırılmaya çalışılırken, gayrimüslimlerin İstanbul'a gönderilerek, kente kalabalık gruplar halinde gelen Türklerin arasında, belirlenen bölgelere yerleştirildikleri görülmektedir.

IV.3 İstanbul Fatih Dönemi Mescidlerinin, Şehrin İmarına Katkısı

İstanbul'da Fetih sonrasındaki ilk örnekleri, bugünkü Eminönü-Unkapanı bölgesinde başlayan mescit yapılaşması, ilk on yıllık süreçte, şehrin Bizans döneminde de özellikle ticaretin yoğun olduğu bölgeleri ile, ticarî faaliyetin yapıldığı ana caddeler boyunca ve ülkenin diğer bölgelerinden getirilen nüfusun yoğunlaştığı bölgelerde gerçekleşmiş ve bunların çevresinde zamanla mahalleler oluşmuştur. Vezirlerin ve Fatih'in inşa ettirdiği külliyeler ile Şehirde semtler meydana gelmiştir. Kent, belirli bir sistem dahilinde imar ve iskân edilerek, II. Beyazıt döneminde çok sayıda hristiyan dinsel yapısının mescide çevrilmesi ve Fatih dönemiyle karşılaştırıldığında, az sayıda inşâ edildiği görülen mescidler ile, 15. yüzyıl İstanbul'unda mescit yapılaşması devam etmiştir. II. Beyazıt döneminin bani kimliği ile, Fatih döneminin, bani kimliği profilinin değiştiği görülür. 1453 sonrasında, fethe katılan askerlerin ve esnafın mescidlerin pek çoğunu inşâ ettirirken, II. Beyazıt döneminde bürokratların ve dinsel nitelikli banilerin sayısı artmıştır. Mimari açıdan da Fatih dönemi ile başlayan kentteki mimarî oluşum, II. Beyazıt döneminde daha da oturmuş ve mescitlerde de dahil olmak üzere pek çok yapı grubunda, inşâ malzemesi olarak kesme taşın kullanımı ve taş işçiliği bu dönem özelliği olarak ortaya çıkmaya başlamıştır.

İstanbul'un 16. yüzyıl'da ise, Mimar Sinan ile Osmanlı klasik çağında oluşan üslubun etkileri mescit mimarisinde de görülmektedir. Bu dönemde inşâ edilen 51 mescitten günümüze, yirmisi ulaşabilmiştir. Bu örneklerden de 13'ü klasik karakterini yapılan onarımlar ile kaybetmiş, sadece yedisi özgün şekliyle günümüze ulaşmıştır [190]. Bu mescidlerin İstanbul içerisindeki dağılımına bakıldığında ise, şehrin Fatih döneminde sur içinde, belirli bölgelerde yoğunlaşan yapı topluluklarının dışında, bugünkü Eminönü-Fatih semtlerinin kenar mahallerini inşâ edildikleri görülür. Özellikle Eminönü bölgesinde 15. yüzyılda yapı yoğunluğunun olması

[190] Necla Arslan; **Mimar Sinan Üzerine Araştırmalar : 1, İstanbul Mescidleri,** MSU, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1987, s. 119.; Aptullah Kuran; " Mimar Sinan'ın Mescidleri", **Semavi Eyice Armağan-İstanbul Yazıları**, İstanbul 1992, s.140.

nedeniyle, 16. yüzyılda bu semtte az sayıda mescit inşâ edilmiştir. Marmara sahilinde ise bu dönemde çok sayıda mescit inşâ edilmiştir. Kent içerisindeki konumlanmalarında, bu yüzyılda cami ölçeğinde yapıların çok sayıda inşâ edilmiş olması ve mescidlerin bu yapıların uzağında, inşâ edilmiş olduklarını da göz önünde bulundurmak gerekir. Surların iç bölgelerinde ve surların hemen dışında, Eyüp'te, Fener'de ve Halicin karşı kıyısında Hasköy-Kasımpaşa-Galata bölgesinde Mimar Sinan mescidleri yoğun şekilde görülmektedir.

16. Yüzyıl mescidlerinin inşaâsında kullanılan malzemenin ise taşın yoğun olarak bunun yanında yer yer tuğla ve yapıların iç tefrişinde ahşap kullanılmıştır. Planlama olarak ise kare ya da kareye yakın plan şemasının uygulandığı görülür. Sadece Mimar Sinan Mescidi'nde enine ve boyuna iki dikdörtgen plan şeması uygulanmıştır. Üst örtü ve son cemaat yerinde ise ahşap malzeme kullanılmış, zamanla ahşap üst örtünün yerine betonarme olarak yapılan ilavelerle, yapıların çoğunda özgün form bozulmuştur.

17. Yüzyılda inşâ edilen İstanbul mescidlerinin sayısı 74'dür. Tipolojik açıdan gelişme göstermeyen bu yapılar, klasik dönemin mimarî geleneğini sürdürmüşlerdir [191]. Kent içinde konumlanışları açısından bakıldığında ise, sur içinde düzenli bir dağılım gösterdikleri, Fatih döneminde Beşiktaş'ta günümüzde de mevcut iki mescit ile bu bölgede mescit merkezli mahallelerin oluştuğu, Türk yerleşiminin ise Arnavutköy'e kadar uzandığı görülür. 17. Yüzyılda, 18. yüzyılda daha da yoğunlaşan, Boğaziçi'nin iki sahilindeki yerleşimin, Anadolu yakasında Beykoz'a kadar uzanmıştır. Üsküdar'da 1, Galata'da 3 mescit, Fatih döneminde inşâ edilmiş iken, bu sayının 16. yüzyılda özellikle Galata'da sayılarının çoğaldığı, 17. yüzyılda da bu bölgelerdeki mescit inşâasının sayıları artan şekliyle, devam etmiştir. 17. Yüzyıldan sonraki süreçte ise dayanıklı olmayan malzeme ile inşâ edilmiş Fatih dönemi mescitlerinde onarımlar ile minber ilâvelerinin yapılmaya başladığı görülmektedir.

---

[191] Şükrü Sönmezer; **17. Yüzyıl İstanbul Mescitleri**, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996, s.198.

18. Yüzyılda başlayan Batılı etkilerin, Osmanlı mimarisindeki etkileri mescit örneklerine de yansır. Özellikle süsleme ve iç mekân tefrişinde yoğunlaşan bu özelliklerin, sonraki yüzyıllarda plân ve cephesel özelliklerde daha da belirginleşmiş, bunun yanında, Klasik üslûpta örneklerin inşâasına da bu süreçte devam edilmiştir.

V. BÖLÜM - SONUÇ

Mescit, mahalle ölçeğinde küçük ibadet birimidir. Dinsel fonksiyonunun yanında çevresinde oluşan mahalleleşme ile de, gerek kentlerin oluşumu, gerekse mevcut olanlardaki değişimi izlemek açısından önem taşır. Özellikle ilk İslâm şehirlerinde, ulu cami çevresinde değişik ülkelerden getirilen halkın yerleştirilmesinde, belirlenen bölgelerinde, günlük ibadetini sürdürebilmesi için inşâ edilen mescitlerle, kent merkezi ve bunun çevresinde yer alan yerleşimin, yapı merkezli gelişimi izlenebilmektedir.

Anadolu'da fetihler sonrasında Türkleştirilen şehirlerde de, benzer uygulamalar görülmektedir. 11. Yüzyılda beylikler döneminde inşâ edilen Erzurum Kale Mescidi, Anadolu'daki erken tarihli örneklerdendir. Selçuklu döneminde, başkent Konya'daki mescitlerin sayısı yirmiyi bulur. Dikdörtgen veya kare plan şemasında, çoğunlukla kubbeli, az sayıda örnekte de düz çatı ile örtülü bu yapılar, önlerinde bulunan tonoz veya düz çatı ile, cami ve mescitlerin fonksiyonel elemanlarından olan son cemaat yeri gelişiminde atılan ilk adımlardır.

Beylikler döneminde, Ramazanoğulları'nın Adana'da inşâ ettiği Akça Mescit, Saruhanoğulları'nın Manisa'daki Hacı İlyas Bey Mescidi, inşâ edilen önemli yapılardır. Aynı yüzyılda Osmanlıların da bu nitelikte yapılar inşâ ettirdikleri görülmektedir. Yapılaşmanın yoğunlaştığı Bursa, Edirne ve 15. yüzyılın ikinci yarısındaki İstanbul örneklerinde, kullanılan inşâ malzemesine göre mimarî üslupta da farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bursa'da tuğla ve Edirne'de kesme taşın ana inşâat malzemesi olarak kullanıldığı, İstanbul'da ise fetih sonrasında görülen hızlı yapılaşma sürecinde taşıyıcı duvarlarda moloz taş, kerpiç ve ahşap + kerpicin kullanıldığı görülür. Yapıların iç tefrişinde ahşap kullanılmıştır. 15. Yüzyılın özgün inşâ malzemesi, **Kumrulu**, **Debbağ Yunus**, **Beyceğiz** ve **Ülice Baba** mescitlerinde yakın tarihlere kadar korunmakta iken günümüzde, yapılan onarımlarla, tahrip edilmiştir. Tahtakale'de yer alan **Mercan Ağa Mescidi**'nde ise, duvar dokusu özgünlüğünü günümüzde de korumaktadır. Bu dönemde inşâ edilen, **İshak Paşa Mescidi**'nde, yapı malzemesi olarak diğer örneklerden farklı olarak kesme taş kullanılmıştır. Fatih dönemi mescitlerinde, son

cemaat yeri de, bu yapı dışında, özgün şekliyle günümüzde mevcut değildir. Mescitlerin minber, kadınlar mahfeli ve çatıları ahşap olup, özgün şekliyle günümüze ulaşmamıştır. Minarenin, yapıya göre konumlanmasında düzenli bir planlamanın görülmediği mescit örneklerinin pek çoğunun kare, kareye yakın dikdörtgen veya çokgen minare kaideleri özgün olarak günümüze kadar ulaşmıştır. **Molla Hüsrev**, **Saman-ı Viran-ı Sanî**, **Kızıl Minare** mescitlerinde ise 15. yüzyılın özgün minareleri günümüze kadar gelebilmiştir.

İstanbul'da, fetih sonrasında, yaşanan şenlendirme sürecinde, kent dışından getirilen nüfusun yerleşmesiyle birlikte imar faaliyetlerinin de başladığı görülür. Bizans'ın mevcut yapılarından, onarım ve ilavelerle cami veya mescitlere çevrilenler ile, **Haliç sahili boyunca inşâ edilen mescitler**, kentteki ilk Türk yapılarıdır. Bu dönemde yapılaşmanın, ticarî merkezlerde ve kente gelen grupların yerleştirildiği bölgelerde yoğunlaştığı görülür. İstanbul'daki Fatih dönemi imarı, **Trabzon** ve **Selanik** şehirlerinde de, benzer şekilde uygulanmıştır.

Fatih döneminde inşâ edilen mescitlerden, depremler ve yangınlar sonucunda kullanılamayacak şekilde zarar gören örneklerden, 18. ve 19. yüzyılda yeniden inşâ edilen yapılar plan şeması ve mimarisiyle geç dönem Osmanlı mimari üslubunda inşâ edilmişlerdir.

Günümüze gelemeyen, **Çakır Ağa**, **Daye Hatun**, **Şehremeni**, **Baba Hasan Alemî**, **Avcı Bey**, **Bereketzade**, **Kovacı Dede** ve **Uzun Yusuf** mescitlerinin çevresinde oluşan mahalleleri ise aynı adla, bugün de devam etmektedir.

Plan şeması olarak belirli bir tipolojinin görülmediği İstanbul, Fatih dönemi mescit örneklerinin çoğu, temel seviyesine kadar yıkılarak, betonarme veya tuğla-derz inşâ malzemesinin kullanımı ile günümüze ulaşmıştır.

KAYNAKLAR

Akkaya, Erol ; **Kandilli-Küçüksu-Göksu ve Anadoluhisarı Semtlerinin Tarihi ve Kitâbeleri**, İÜ. Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, yayınlanmamış lisans tezi, İstanbul 1963-1964.

Arseven, C. Esad ; " Mescid ", **Sanat Ansiklopedisi**, C. IV, Ankara 1950. s.1208.

Arslan, Necla ; **Mimar Sinan Üzerine Araştırmalar : 1, İstanbul Mescidleri,** MSÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayınlanmamış yüksek lisans tezi İstanbul 1987.

Ayanoğlu, İ ; "Fatih Devri ricali mezar taşları ve kitâbeleri", **Vakıflar Dergisi,** S. 4, Ankara 1958, s. 193-209.

Ayvansarayî,Hafiz Hüseyin; **Hadikat'ül Cevami,** c. 1-2, İstanbul h.1281/m. 1864-5.

Ayvansarayî, Hafiz Hüseyin; **Camilerimiz Ansiklopedisi (Hadikat'ül Cevami), c. 1-2**, Haz. İhsan Erzi, İstanbul 1987.

Ayverdi, E. Hakkı; **Fatih Mimarisi Zeyli.** İstanbul 1960.

Ayverdi, E. Hakkı; **Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri 855-886 (1451-1481)**, C. III, İstanbul 1989.

Ayverdi, E. Hakkı; **Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleri, Şehrin İskânı ve Nüfusu**. Ankara 1958.

Ayverdi, E. Hakkı ; **19. Yüzyılda İstanbul Haritası.** İstanbul 1958.

Ayverdi, E Hakkı ; "İstanbul'un fethinden sonra yapılan ilk iki mescit", **Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni**, S. 1957/Mart, İstanbul 1957, s. 29-35

Ayverdi E. Hakkı – Göktürk Hakkı; "Bâlâ Camii ve Tekke, Türbe, Sebil ve Çeşmeleri", C. V, **İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul 1970, s.1955-59.

Barkan, Ö. Lütfi - Ayverdi, E. Hakkı; **İstanbul Vakıfları Tahrîr Defteri. 953(1546) Tarihli-** İstanbul 1970.

Barkan, Ö. Lütfi (1962-1963), " Şehirlerin teşekkül ve inkişafı tarihi bakımından Osmanlı İmparatorluğu'nda imaret sitelerinin kuruluş ve işleyiş tarzına ait araştırmalar", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C. XXIII, S. 1-2, İstanbul 1962-1963, s. 297-341.

Cantay, Gönül; "The Fatih Complex the first educational site in Istanbul", **Economic and Touristic Bazaar International**, İstanbul August 1983, s.43-46.

Cantay, Gönül; **Osmanlı Külliyelerinin Kuruluşu.** İstanbul 1989. (Baskıda)

Cantay, Gönül ; " 16. Yüzyıl külliyelerinin, şehirlerin tarihi topografyasını belirlemesi", **Prof. Dr. Yılmaz Önge Armağanı**, Konya 1993, s. 73-75.

Cantay, Gönül ; " İstanbul'un tarihi topografyası", **Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla, III. Eyüpsultan Sempozyumu, Tebliğler (28-30 Mayıs 1999),** İstanbul 2000, s. 86-93.

Cantay, Gönül; "Eyüp Sultan Külliyesi", **Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla, IV. Eyüpsultan Sempozyumu, Tebliğler (05-07 Mayıs 2000),** İstanbul 2000, s. 156-163.

Cantay, Tanju; "Fetihten sonra Mimar Sinan'a kadar Osmanlı Sanatı", **Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri.** c.1, İstanbul 1988, s. 69-90.

Cezar, Mustafa; "Osmanlı Devletinde İstanbul yapılarında tahribat yapan yangınlar ve tabii afetler", **Türk Sanatı Araştırma ve İncelemeleri I,** İstanbul 1963, s. 327-414.

Çakır, Orhan; **İstanbul'da Mescit Mimarisinin Gelişmesi**, İÜ. Edebiyat Fakültesi,Sanat Tarihi Bölümü, yayınlanmamış lisans tezi, İstanbul 1974.

Çobanoğlu, Ahmet Vefa ; "Hacı Halil Mescidi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C III, İstanbul 1994, s. 111.

Çobanoğlu, Ahmet Vefa ; "Kasap İlyas Camii ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. IV, İstanbul 1994, s. 477-478.

Çobanoğlu, Ahmet Vefa ;" Mimar Ağa Mescidi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. V, İstanbul 1994, s. 467.

Çobanoğlu, Ahmet Vefa ; "Mimar Ağa Mescidi", **Aslanapa Armağanı.** İstanbul 1996, s. 71-78.

Demircanlı, Y. Yoldaş ; **İstanbul Mimarisi İçin Bir Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, İstanbul 1989.

Dervişbey, Münevver; "İstanbul'da bir Bizans buluntusu: Ali Fakih Camii avlusundaki Bizans sütun başlığı", **Semavi Eyice Armağanı-İstanbul Yazıları.** İstanbul 1992, s. 97-107.

Dirimtekin, Feridun ; **İstanbul After the Consquest,** İstanbul 1953.

Dişören, N. Esra ; "Nişancı Mehmed Paşa Camii", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VI, İstanbul 1994, s. 87.

Dişören, N. Esra ; "Yarhisar Mescidi ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VII, İstanbul 1994, s. 439.

Dişören, N. Esra ; "Üsküplü Camii ve Hamamı", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**,C. VII, İstanbul 1994, s. 352.

Dişören, N. Esra ; " Yatağan Camii ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VII, İstanbul 1994, s. 442-443.

Dişören, N. Esra; "Timurtaş Mescidi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VII, İstanbul 1994, s. 271-272.

Erdoğan, Esra Güzel; " Yavuz Er Sinan Camii ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VII, İstanbul 1994, s. 446-447.

Erdoğan, Esra Güzel ; "Molla Hüsrev Mescidi ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. V, İstanbul 1994, s. 485.

Erdoğan, Esra Güzel; "Üç Mihraplı Camii", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VII, İstanbul 1994, s. 333.

Erdoğan, Esra Güzel; "Molla Hüsrev Mescidi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. V, İstanbul 1994, s. 485-486.

Erdoğan, Esra Güzel; "İbn-i Meddas Mescidi ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. IV, İstanbul 1994, s. 119.

Ergin, Osman ; "İstanbul'un fethinden sonra şehir nasıl imar ve iskân edildi", **Resimli Tarih Mecmuası**, c. 6, S. 41, İstanbul 1953, s. 2352-2364.

Ergin, Osman ; **Fatih İmareti Vakfiyesi.** İstanbul 1945.

Eroğlu, Özkan ; "Sur İçi Galata'sının cami ve mescitleri", **İstanbullu,** S. 6 , İstanbul Mart1999, s. 50-54.

Ersoy, Ayla; **XV. Yüzyıl Osmanlı Ağaç İşçiliği.** İstanbul 1993.

Evliya Çelebi; **Seyahatname**, Çev. Zuhuri Danışman, C. I, İstanbul 1969

Eyice, Semavî ; **Son Devir Bizans Mimarisi, İstanbul'da Paleologoslar Devri Anıtları**, İstanbul 1980.

Eyice, Semavi ; " Sekbanbaşı İbrahim Ağa Mescidi ve İstanbul'un Tarihi Topografyası Hakkında Bir Not", **Fatih ve İstanbul,** c. 2, S. 7-12, İstanbul Mayıs 1954 s. 139-168.

Eyice, Semavi ; "İstanbul Minareleri", **Türk Sanatı Araştırma ve İncelemeleri I,** İstanbul 1963, s. 31-132.

Eyice, Semavi ; " Mescid ", **İslâm Ansiklopedisi,** C. VII, Ankara 1971, s. 110-153.

Eyice, Semavi ; "İstanbul'un ortadan kalkan bazı tarihi eserleri", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi,** S. 27, Mart 1973, s.167-178.

Eyice, Semavi ; "İstanbul'un Camiye Çevrilen Kiliseleri", **Türkiye Anıt ve Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı Yıllığı,** C. I, S. 2, İstanbul Mayıs 1986, s.10-18.

Eyice, Semavi ; "Ağalar Camii ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. I, İstanbul 1994, s. 97.

Eyice, Semavi ; "Ağalar Camii", **İslâm Ansiklopedisi**, C. I, İstanbul 1989, s. 464.

Grabar, Oleg; **İslâm Sanatının Oluşumu**. Çev. Nuran Yavuz, İstanbul 1988.

Grammont, Jean-Lois Bacquě; "Katip Çelebi'nin Cihan-nümâ'sında Fatih Sultan Mehmed'in Dönemi ve Fütuhatı", **I. Uluslararası İstanbul'un Fethi Sempozyumu**, İstanbul 1997, s. 158-167.

Gültekin, Gülbin ; "Mercan Ağa Camii", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. V, İstanbul 1994, s. 394.

Hattatoğlu, Muhyiddin ; " İstanbul Silivrikapı'da Topçubaşı Süleyman Ağa Mimari Manzumesi", **Vakıflar Dergisi**, S. IV , Ankara 1958, s. 183-191.

Işın, Ekrem; "Akşemseddin", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**,C. I, İstanbul 1994, s. 171.

İbn-i Kemal ; **Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter**, Haz. Şerafettin Turan, Ankara 1991.

İnalcık, Halil ; "The Policy of Mehmed II toward the Greek population of İstanbul and the Byzatine buildings of the City", **Dumbarton Oaks Papers**, S. 23-24, Washington 1969-1970, s. 229-240.

İnalcık, Halil ; " The re-building of İstanbul By Sultan Mehmed the Conqueror", **Cultura Turcica,** c. 4, S. 1-2, İstanbul 1964, s. 28-44.

Karakaya, Enis ; "Nallı Mescit ",**Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VI, İstanbul 1994, s. 42-43

Kern, R. A ; " Masjid ", **First Encyclopadia of İslâm**, C. IV, Leiden 1987, s.310-335.

Koçu, R. Ekrem; "Camie Tahvil Edilen Kiliseler", **Türkiye Turing Otomobil Kurumu Belleteni**, S. 12-13.İstanbul Ocak 1954

Koçu, R. Ekrem, "Anadoluhisarı Camii" , **İstanbul Ansiklopedisi**, C 2, İstanbul 1959, s. 819-820.

Koçu, R. Ekrem ; "Akseki Camii", **İstanbul Ansiklopedisi**, C. II, İstanbul 1959, s. 543-544.

Koçu, R. Ekrem ; "Dülgeroğlu Camii", **İstanbul Ansiklopedisi**, C. IX, İstanbul 1971, s. 1383-1384.

Koçu, R. Ekrem ; "Arpacılar Mescidi ", **İstanbul Ansiklopedisi**, C. III, İstanbul 1960, s. 1052-1053.

Komisyon ; **Eminönü Camileri**. İstanbul 1987.

Komisyon; **Fatih Camileri ve Diğer Tarihi Eserler.** İstanbul 1991.

Komisyon; **Fatih Mehmet II Vakfiyeleri.** Ankara 1938.

Komisyon; " Sekbanbaşı Yakup Ağa Mescidi ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VIII, İstanbul 1994, s. 388.

Komisyon; " Sarı Beyazid Camii ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VIII, İstanbul 1994, s. 384.

Komisyon; " Dülgeroğlu Camii, Medresesi ve Tekkesi ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VIII, İstanbul 1994, s. 129..

Komisyon; " Ekmekçibaşı Mescidi ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VIII, İstanbul 1994, s. 133-134.

Komisyon; " Okçu Musa Camii ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi** C. VIII, İstanbul 1994, s. 340.

Komisyon; " Tuz Baba Mescidi ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi** C. VIII, İstanbul 1994, s. 446.

Komisyon; " Otakçılar Camii ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VIII, İstanbul 1994, s. 346.

Komisyon; "Kemal Paşa Camii ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VIII, İstanbul 1994, s. 353..

Konyalı, İ. Hakkı ; **Azadlı Sinan**. İstanbul 1953.

Kritovulos; **İstanbul'un Fethi.** Çev. Muzaffer Gökmen, İstanbul 1967.

Kuban, Doğan ; " İstanbul'un Tarihi Yapısı", **Mimarlık,** S. 5, İstanbul Mayıs1970, s. 26-48.

Kuran, Aptullah ; " Mimar Sinan'ın Mescidleri", **Semavi Eyice Armağanı-İstanbul Yazıları**. İstanbul 1992, s.128-144.

Lowry, Heart W (1992), " From Lesser Wars To The Mightiest War, The Ottaman Conquest And Transformation Of Byzantine Urban Centers in The Fifteeth Century ", **Studies in Defterology, Ottoman Society in The Fifteenth And Sixteenth Centuries**, İstanbul 1992, s.45-67.

Mathews, Thomas F.; **The Byzantine Churces of İstanbul : A Photographic Survey.** Pennsylvania 1976.

Mehmed Süreyya; **Sicill-i Osmani.** Haz. Seyit A. Kahraman-Nuri Akbaydar, İstanbul 1994.

Mehmet Raif; **Mir'at-ı İstanbul.** Haz. G. Kut-H. Aynur, I , İstanbul 1996.

Mehmet Ziya; **İstanbul ve Boğaziçi, I-II .** İstanbul 1928.

Meydan, Larousse; " Mescit", **Meydan Larousse**, C. VIII, İstanbul 1972, s. 650-658.

Milingen, Alexander Von ; **Byzantine Churces in Costantinople : Their History and Architecture.** London 1912.

Müller-Wiener, Wolfgang; **Bild Lexikon zur Topographie İstanbuls.** Tübingen 1977.

Naza, Emine; " Hacı Kadın Camii ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. III, İstanbul 1994, s. 477.

Naza, Emine; " Molla Aşkıy Mescidi ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. V, İstanbul 1994, s. 483.

Naza, Emine ;" Emin Bey Camii ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. III, İstanbul 1994, s. 157-158.

Naza, Emine ; "Hoca Hamza Mescidi ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. IV, İstanbul 1994, s. 80-81.

Naza, Emine ; "Kantarcılar Mescidi ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. IV, İstanbul 1994, s. 417-418

Naza, Emine ; "Yavaşça Şahin Mescidi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VII, İstanbul 1994, s. 443-444.

Naza, Emine ; "Hacı Bayram Kaftani Camii", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. III, İstanbul 1994, s. 468-469.

Naza, Emine ; "Ali Fakih Mescidi ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.I, İstanbul 1994, s. 193

Naza, Emine ; "Emin Sinan Mescidi ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.III, İstanbul 1994, s. 158.

Naza, Emine ; "Akşemseddin Mescidi" , **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. I, İstanbul 1994, , 171

Naza, Emine; "Akseki Camii" , **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. I, İstanbul 1994, s. 165.

Okçuoğlu, Tarkan; "Anadoluhisarı Camii", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. I, İstanbul 1994, s. 259-260.

Okçuoğlu, Tarkan ;"Çatalçeşme Mescidi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. II, İstanbul 1994, s. 479-480.

Ötüken, Yıldız;"İstanbul kiliselerinin Fetihten sonra yeni görevleri, banileri ve adları" **Hacettepe Beşeri Bilimler Dergisi**, c. 10 / 2, Ankara 1979, s. 71-85.

Öz, Tahsin; **İstanbul Camileri I-II.** Ankara 1997.

Rifat, Osman ;**Edirne Evkâf-ı İslâmiyye Tarihi Camiler ve Mescitler.** Çev. Ülkü Ayan Özsoy, Ankara 1999.

Saner, Turgut ;" Fuat Paşa Camii ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.III, İstanbul 1994, s. 341.

Scheneider, Alfons Maria ; " XV. Yüzyılda İstanbul'un nüfusu ", **Belleten**, S. 61, Ankara 1952, s. 30-47.

(Sevengil)A. Refik; **Türk Mimarları.** Haz.Zeki Sönmez, İstanbul 1977.

Sönmez, Zeki; **Başlangıçtan 16. Yüzyıla Kadar, Anadolu Türk İslâm Mimarisinde Sanatçılar.** Ankara 1995.

Sönmez, Zeki (1994), "Azadlı Sinan", **İslam Ansiklopedisi**, C.4, İstanbul 1990, s. 5.

Sönmezer, Şükrü ; **17. Yüzyıl İstanbul Mescitleri**, İTÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 1996.

Tamer, Vehbi ; "Fatih Devri Ri'calinden İshak Paşa'nın Vakfiyeleri ve Vakıfları", **Vakıflar Dergisi,** S. 4, Ankara 1958, s. 440-454.

Tanman, M. Baha ;" Marpuççular Mescidi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. V, İstanbul 1994, s. 304.

Tanman, M. Baha ; "İshak Paşa Mescidi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. IV, İstanbul 1994, s. 197.

Tanman, M. Baha; "Yavedûd Tekkesi ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VII, İstanbul 1994, s. 445-446.

Tanman, M. Baha ; "Bâlâ Külliyesi ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. II, İstanbul 1994, s. 6-9.

Tanman, M. Baha; " Bursa Mescidi Tekkesi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. II, İstanbul 1994, s. 341.

Tanman, M. Baha ; "Atpazarı Tekkesi" **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. I, İstanbul 1994, s. 85-87.

Tanman, M. Baha, "Akbıyık Mescidi ve Tekkesi ", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. 1, İstanbul 1994, s. 154-155.

Tanman, M. Baha ; "Bâlâ Külliyesi", **İslâm Ansiklopedisi**, C.V, İstanbul 1992. s. 554-556.

Tanman, M. Baha; "Akbıyık Mescidi ve Tekkesi " **İslâm Ansiklopedisi**, C.II, İstanbul 1989, s. 35.

Tekindağ, Şehabeddin; "Fetihten Sonra İstanbul", **Fethin 511. Yıldönümü Konferansları,** İstanbul 1964, s. 28-36.

Tursun Bey; **Tarih-i Ebu'l-Feth.** Haz. Mertol Tulum, İstanbul 1977.

Tursun Bey; **Fatih'in Tarihi.** Haz. Ahmet Tezbaşar, İstanbul tsiz.

Ülgen, A. Saim; **Fatih Devrinde İstanbul: 1453-1481**. İstanbul 1939.

Ünsal, Behçet ; "İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı", **Türk Sanatı Araştırma ve İncelemeleri II**, İstanbul 1969, s. 6-61.

Yavaş, Doğan; "Üskübiyye Mescidi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. VII, İstanbul 1994, s. 343-344.

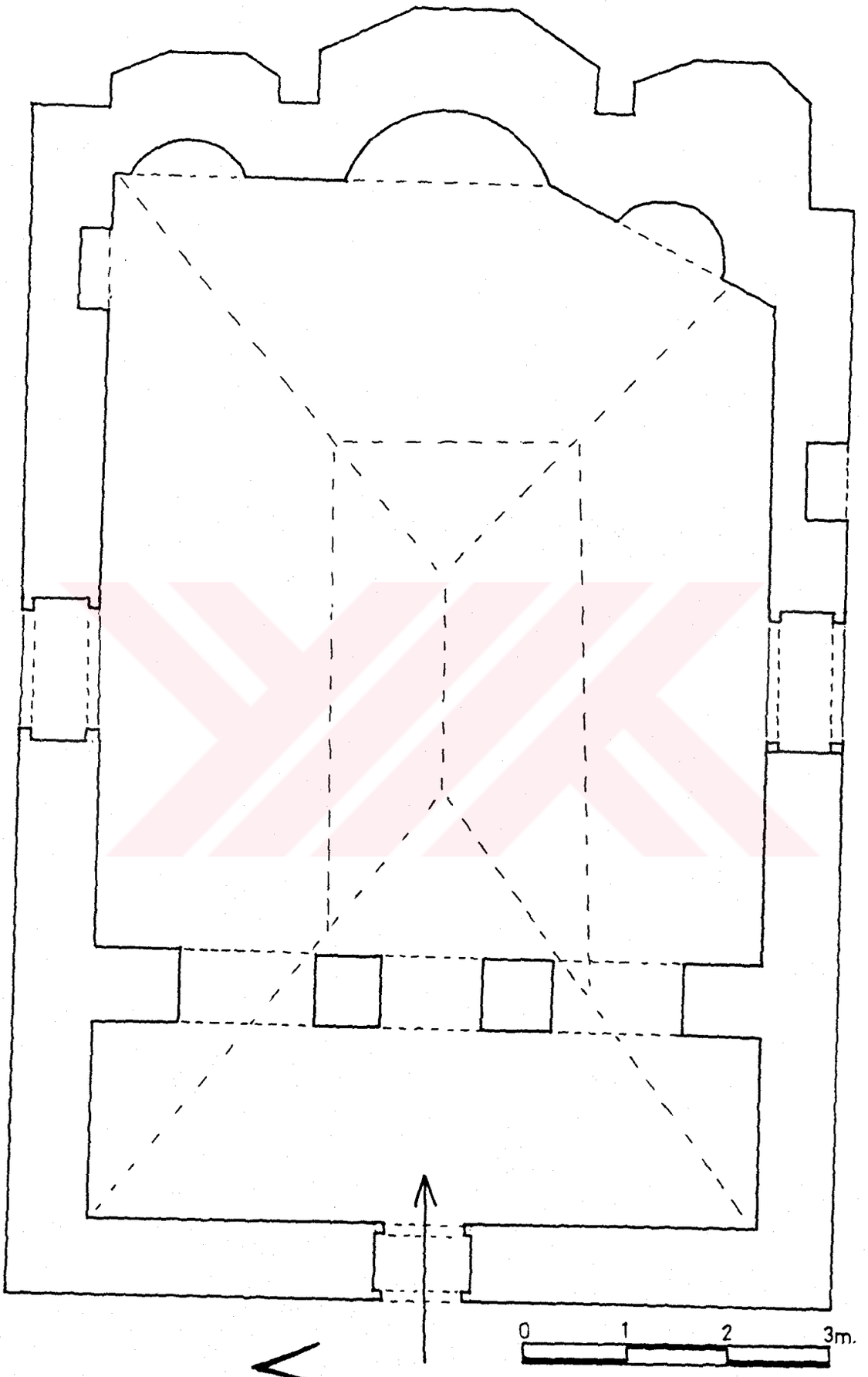
Yerasimos, Stefanos; "Osmanlı İstanbul'unun Kuruluşu", **Osmanlı İmparatorluğu'nun 7 Yüzyılı "Uluslararası Bir Miras" (25-27 Kasım 1999),** İstanbul 2000, s. 185-210.

Yücel Y. – Sevim, A.; **Klasik Dönemin Üç Hükümdarı, Fatih, Yavuz, Kanunî.** Ankara 1991.

Yüksel İ. Aydın; "Azad Edilmiş Bir Köle : Azadlı Sinan", **Sanat Dünyamız**, S.73, İstanbul 1999, s.143-147.

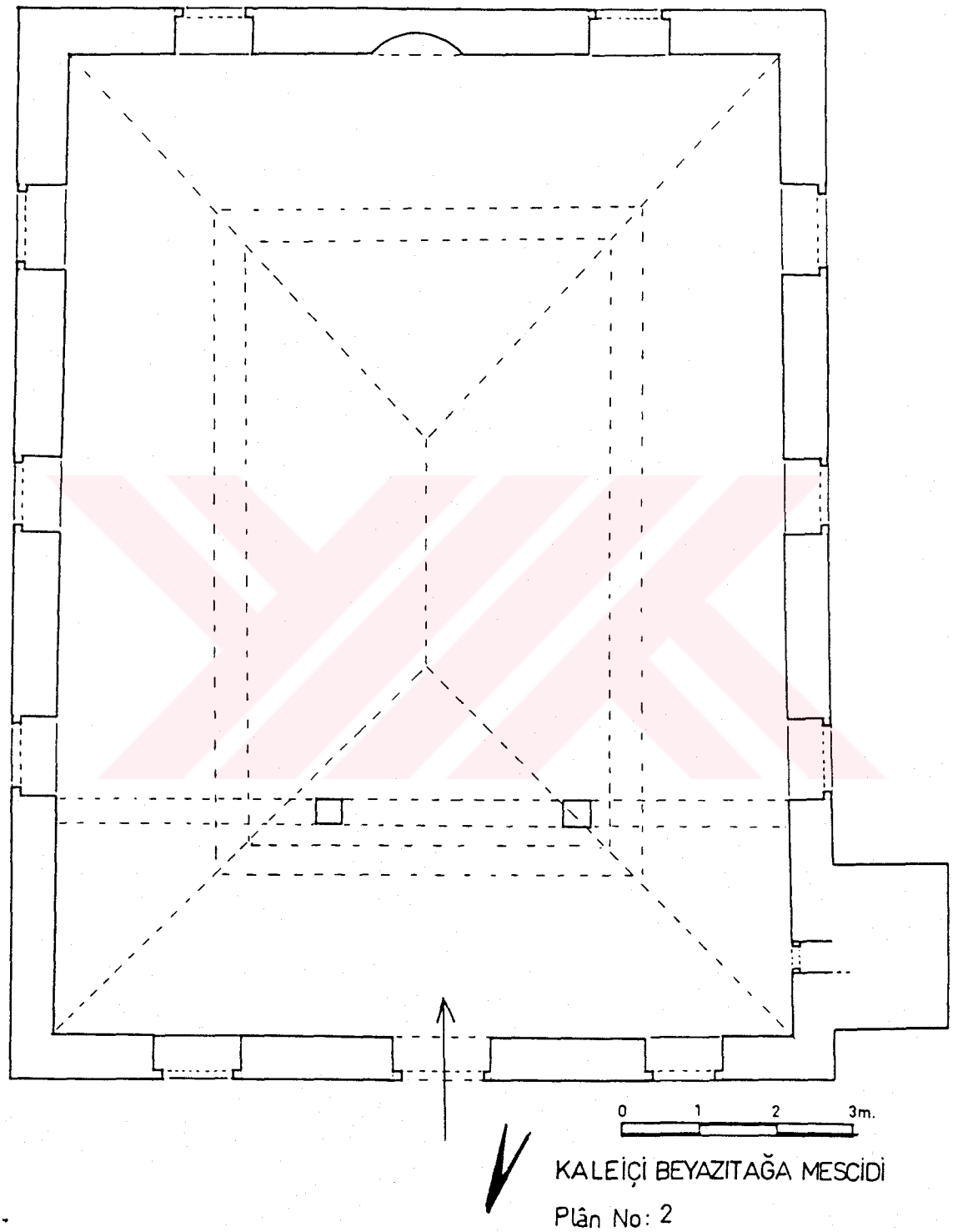
VI. BÖLÜM - EKLER

VI. 1 - PLANLAR

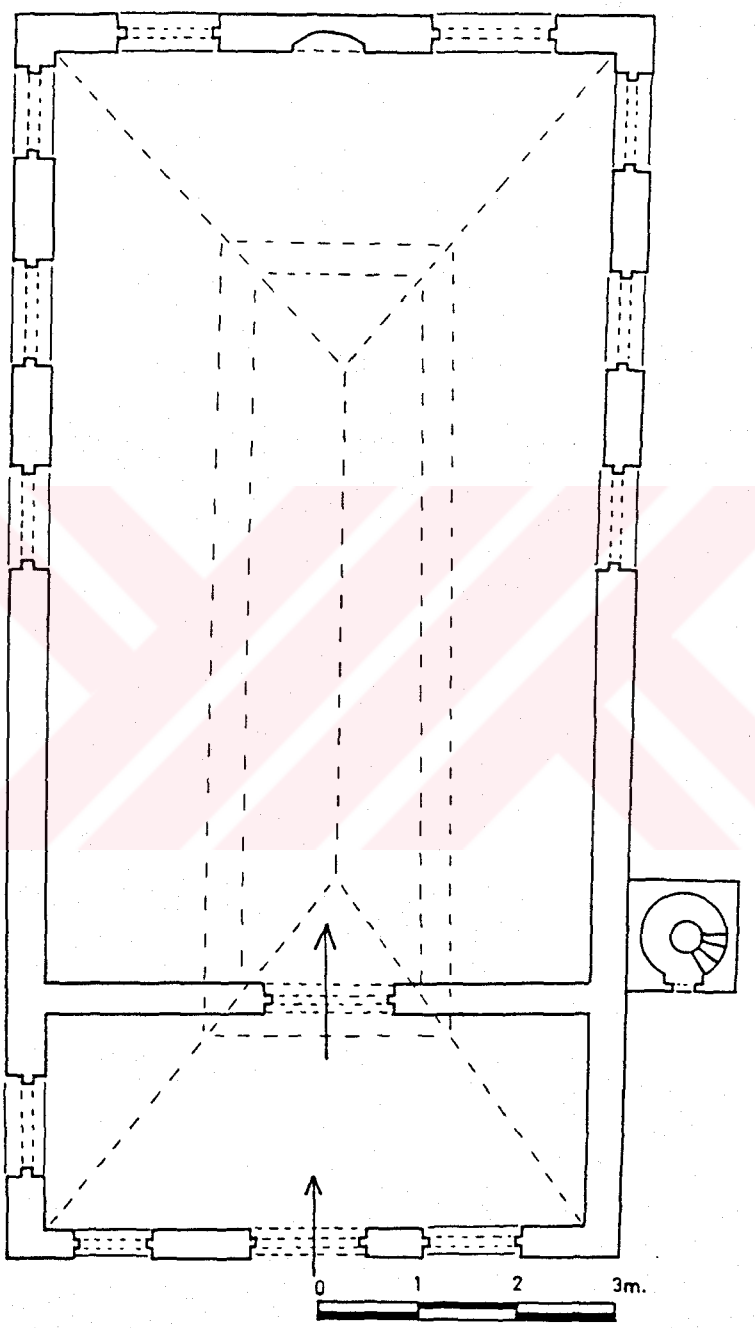
MUSTAFA ÇAVUŞ MESCİDİ

Plân No: 1

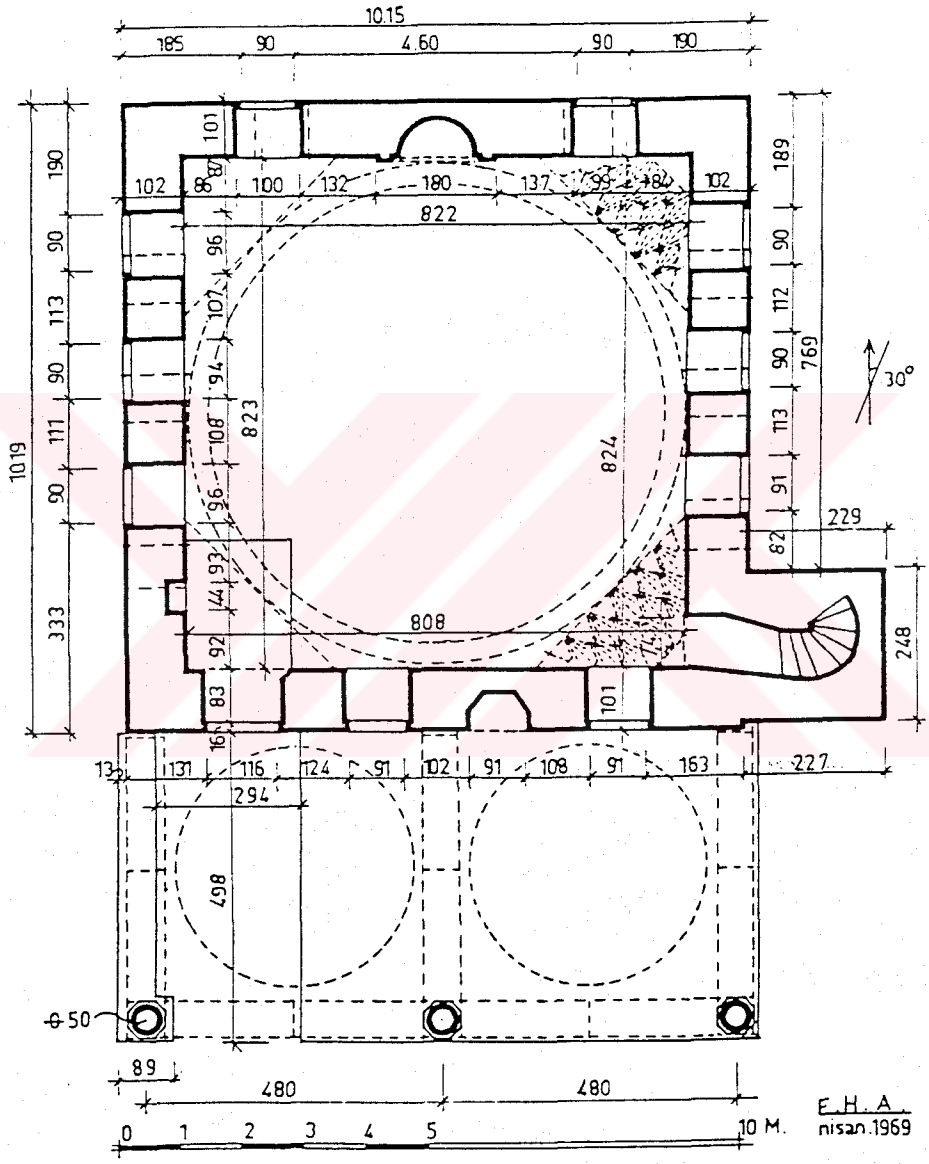
KALEİÇİ BEYAZITAĞA MESCİDİ

Plân No: 2

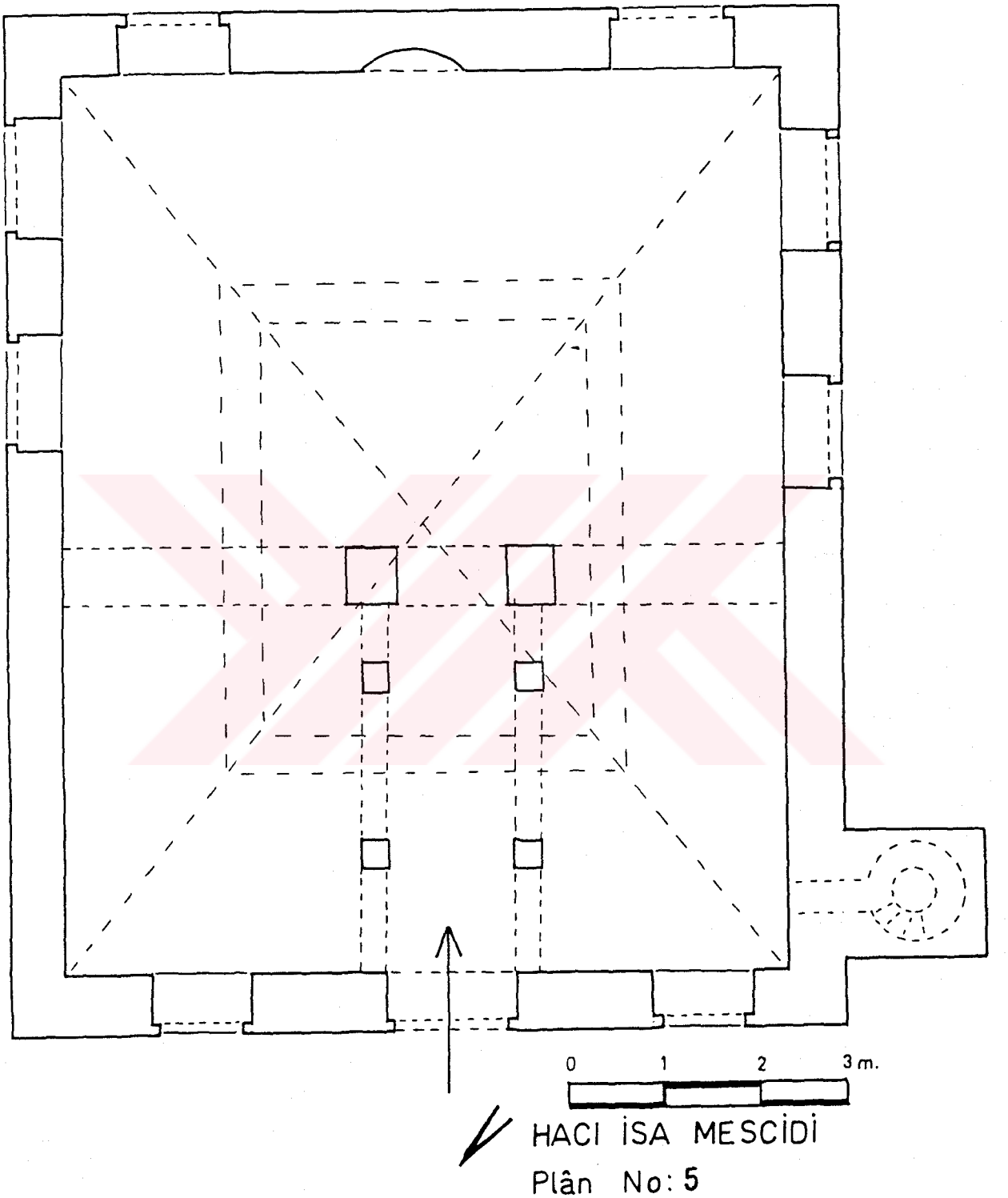
AKSEKİ MESCİDİ

Plân No: 3

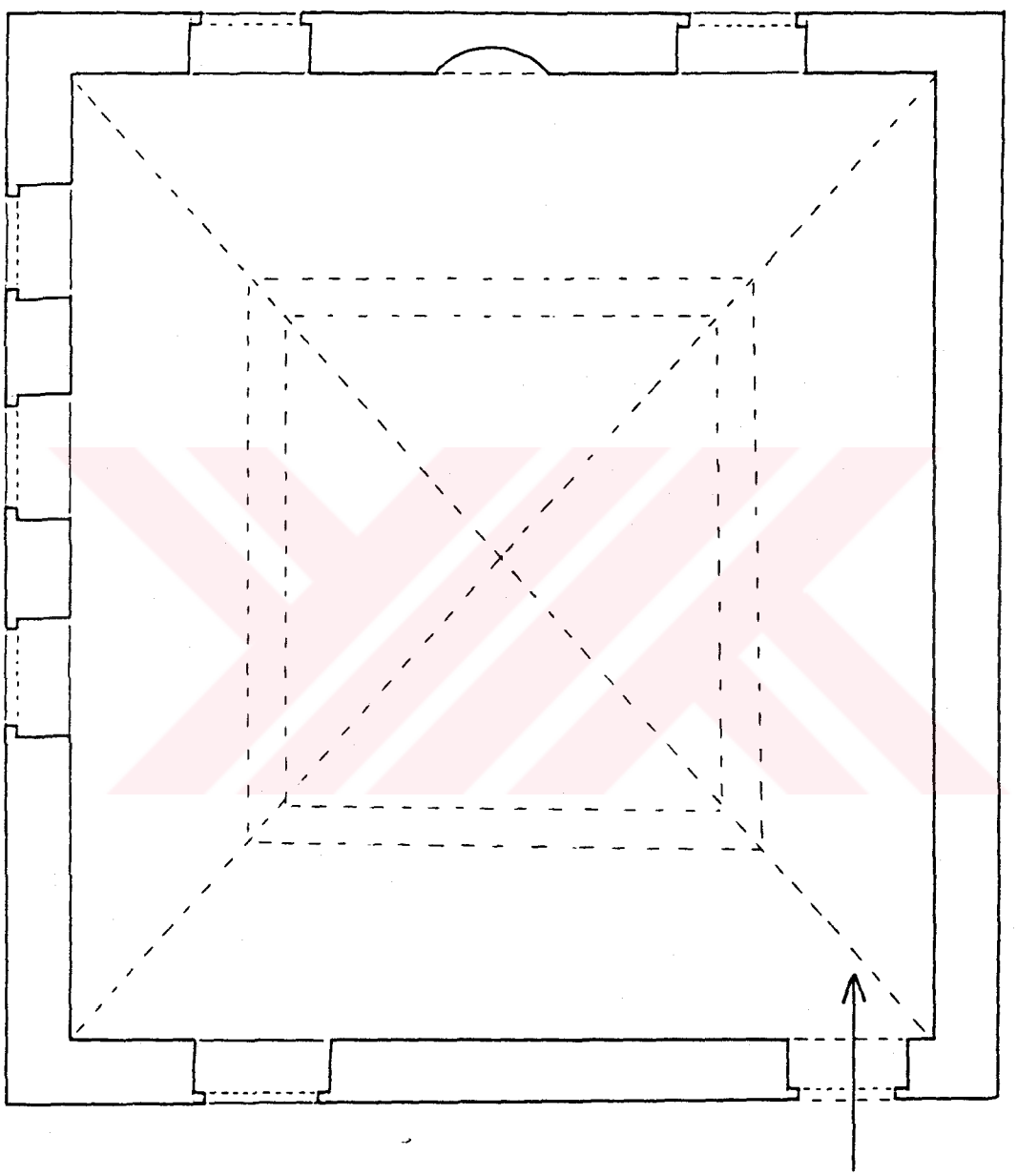
Yavuz Er Sinan Mescidi (Ayverdi'den)

Plân No : 4

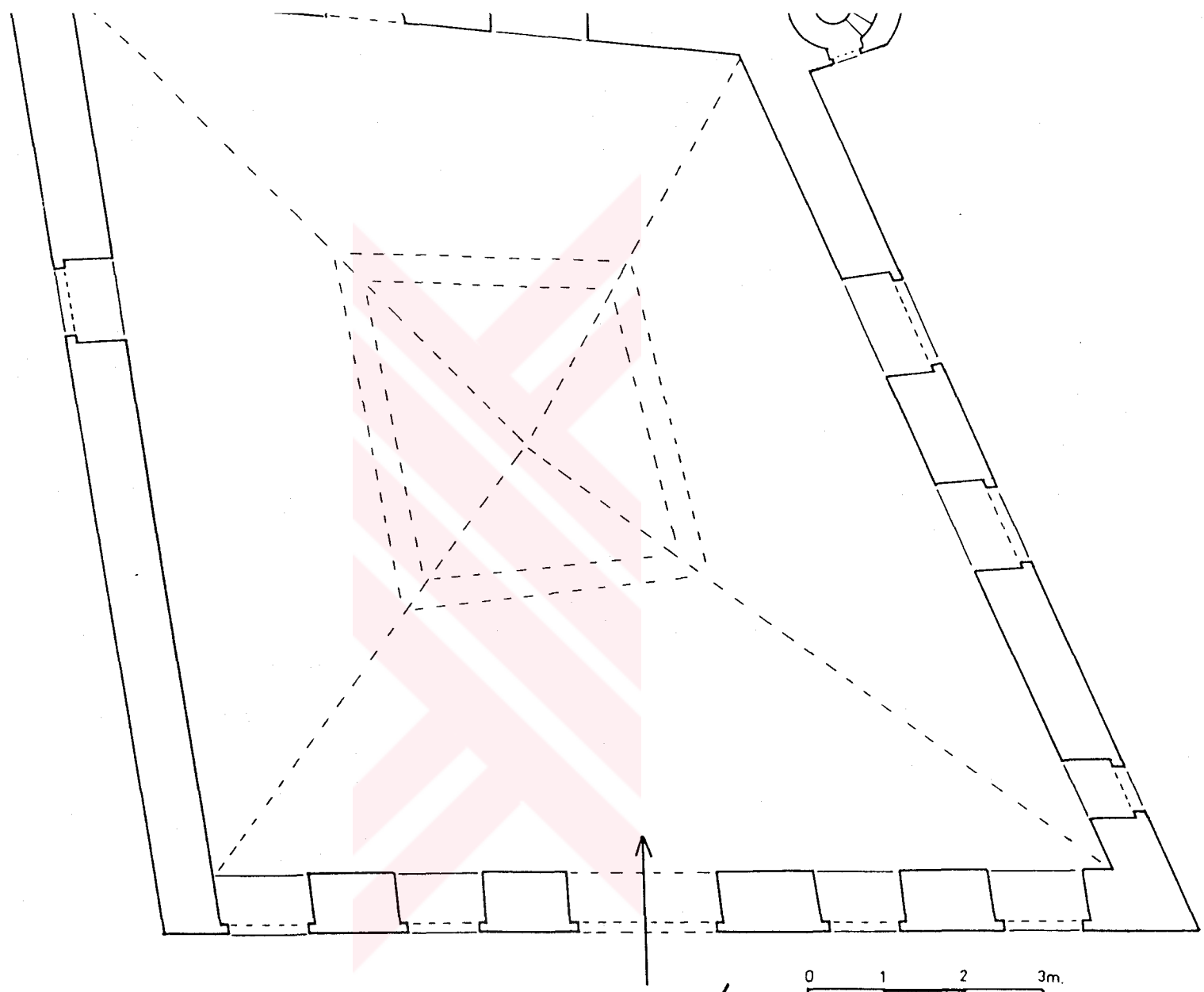

HACI İSA MESCİDİ

Plân No: 5

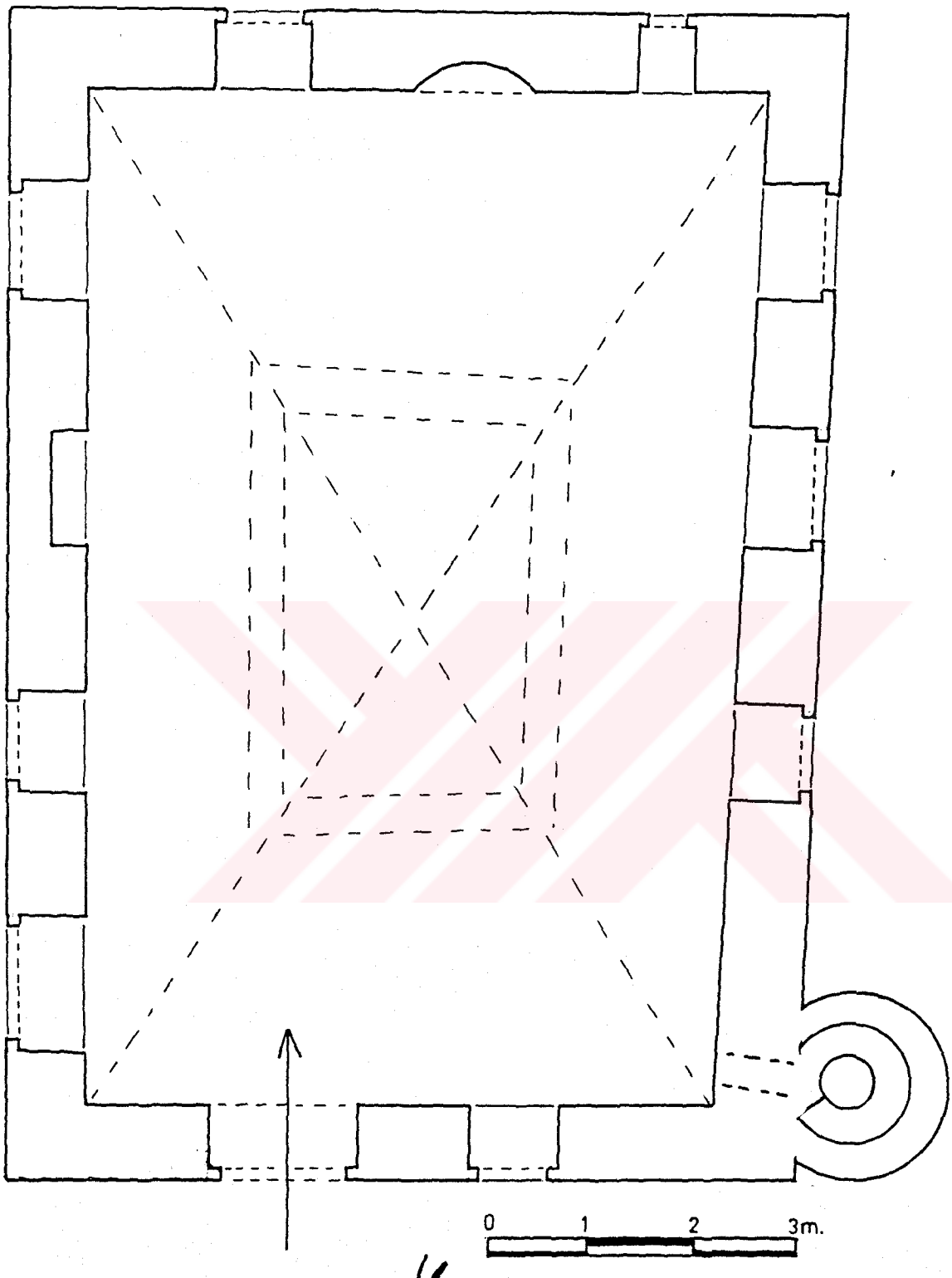

İBN-İ MEDDAS (Salih Paşa)
MESCİDİ
Plân No: 6

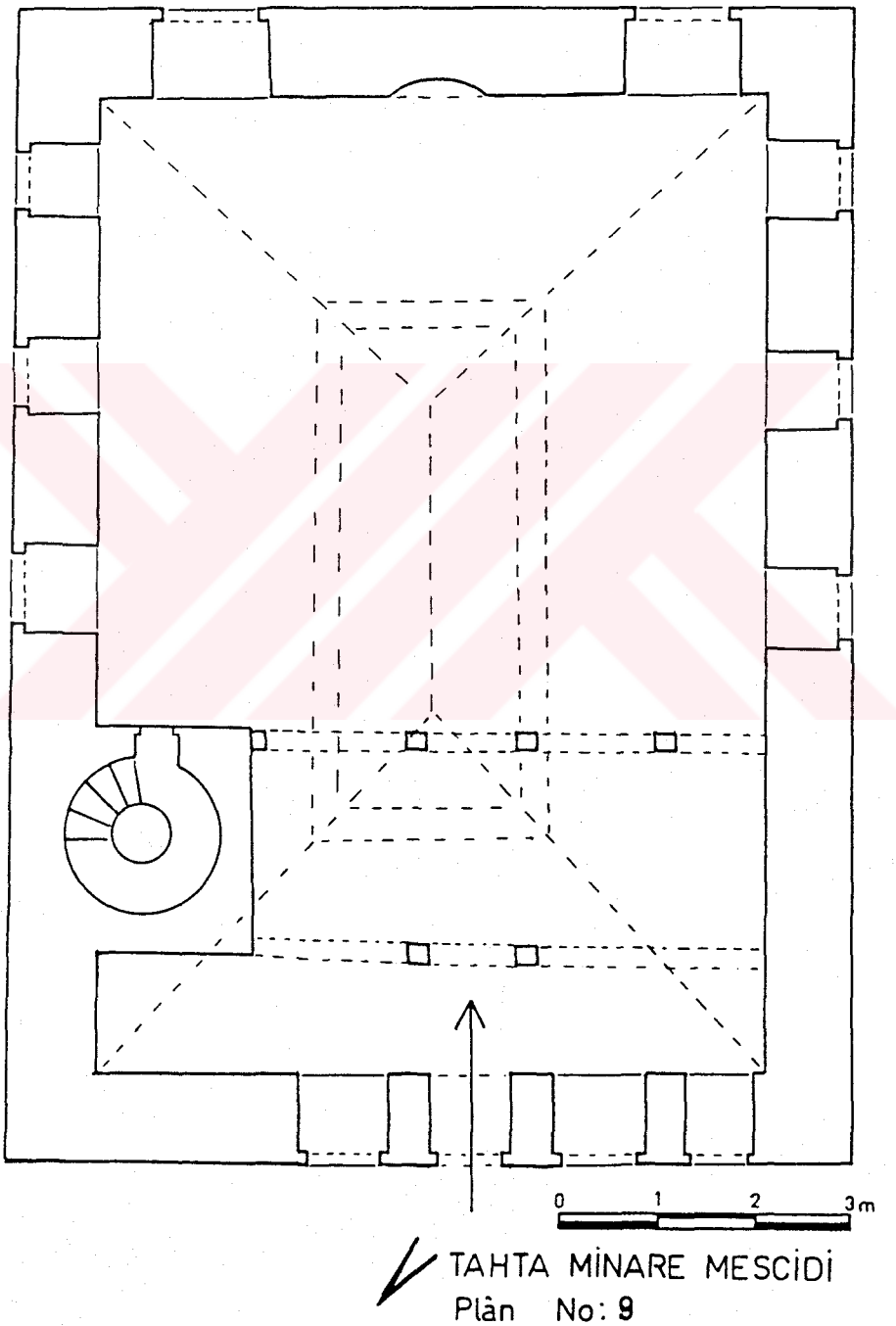
HACI HALİL MESCİDİ

Plân No: 7

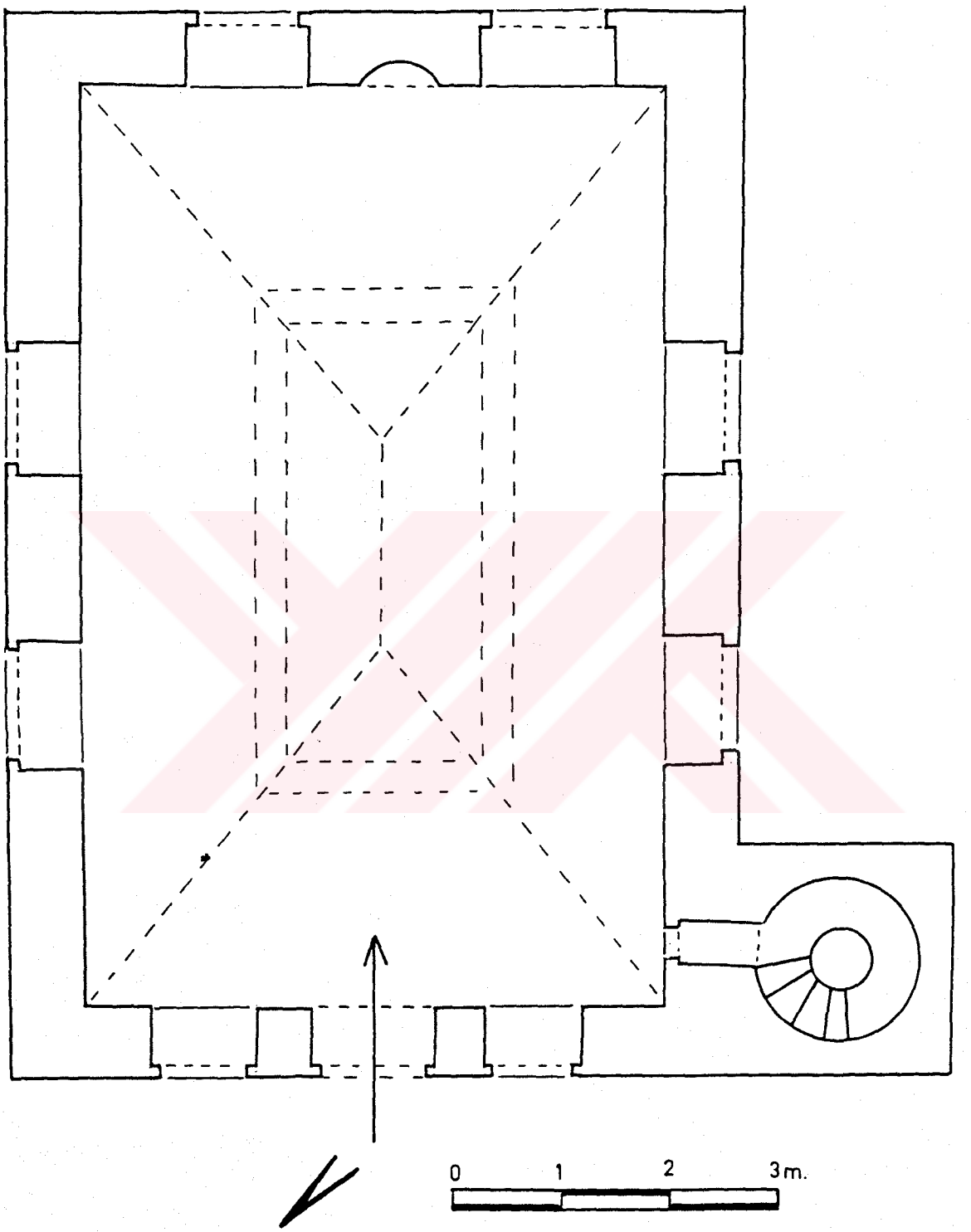

HIZIR BEY MESCİDİ

Plân No:8

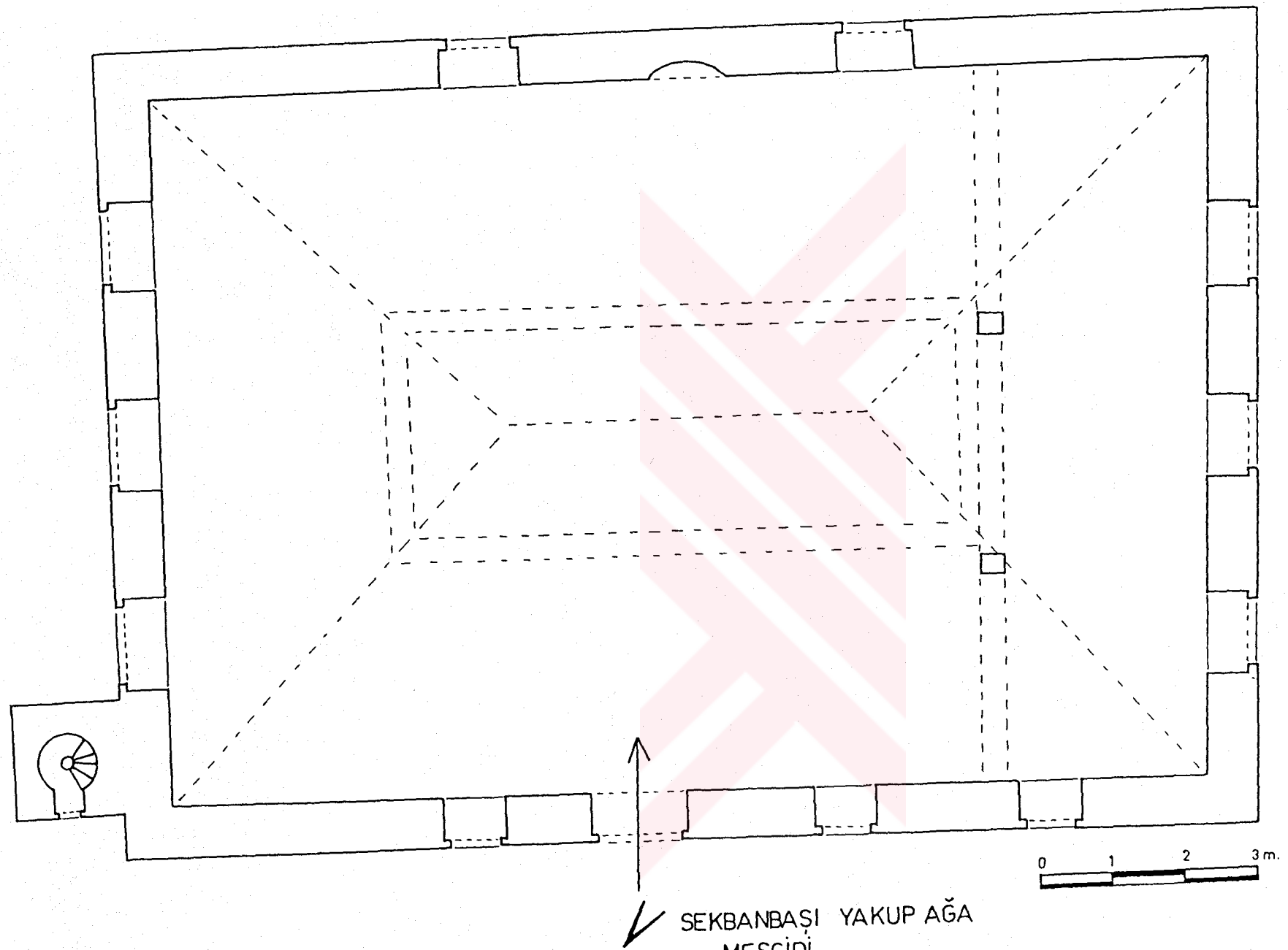

TAHTA MİNARE MESCİDİ
Plân No: 9

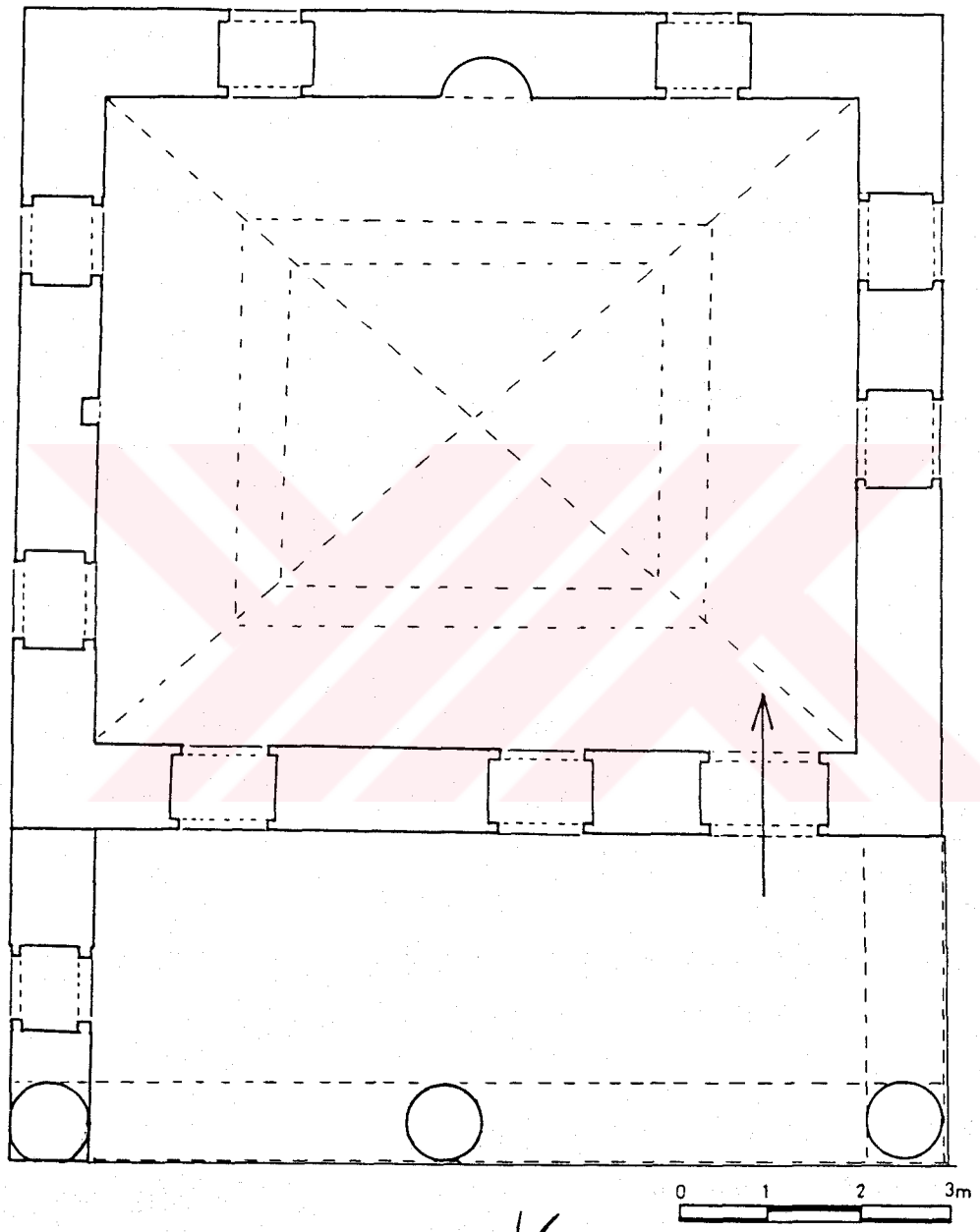
AKŞEMSEDDİN MESCİDİ

Plân No:10

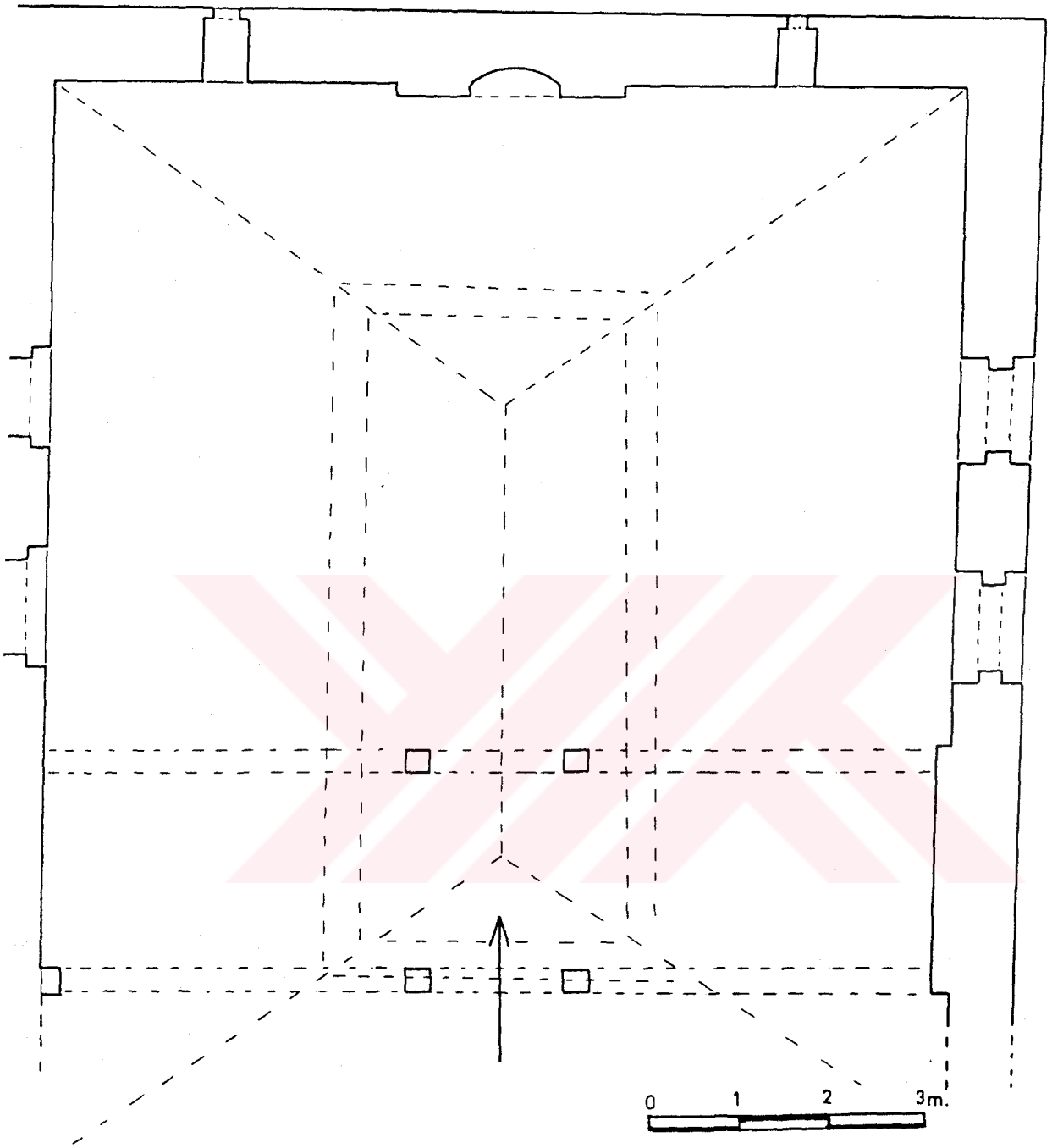
SEKBANBAŞI YAKUP AĞA
MESCİDİ

Plân No: 11

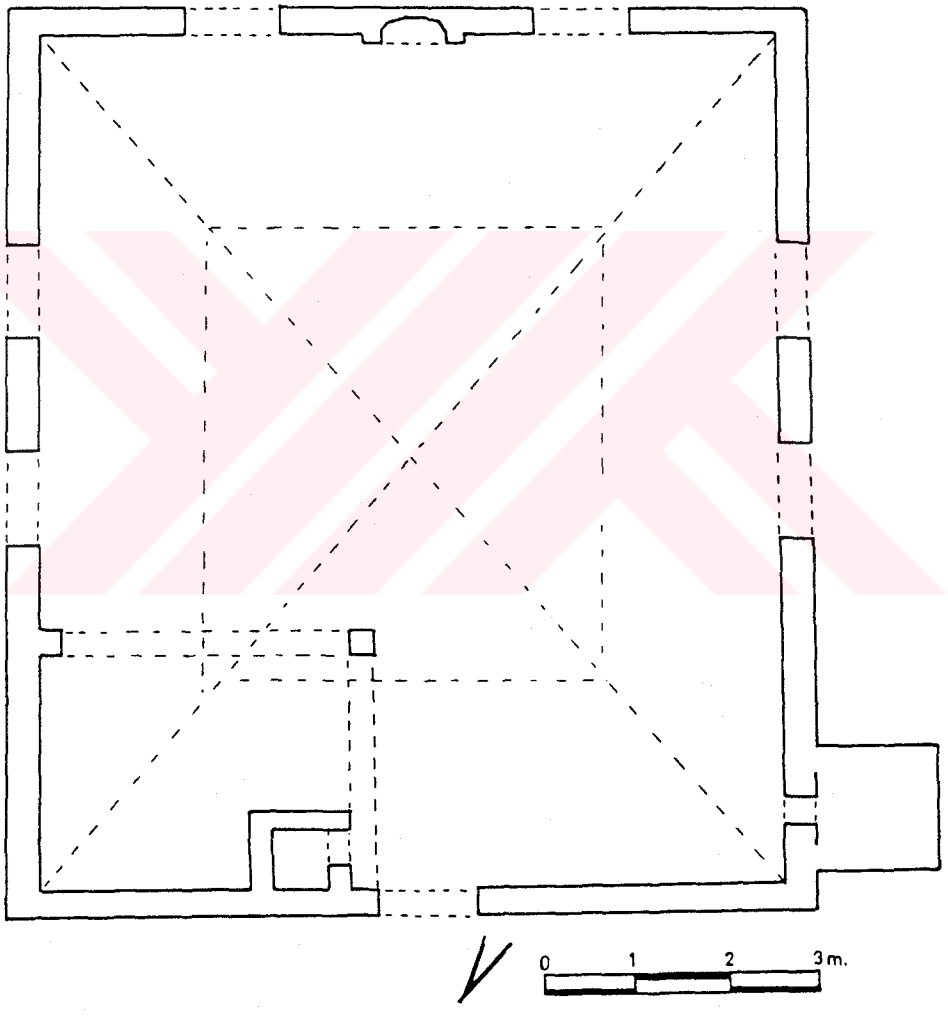

YARHİSAR KATİP MUSLİHİDDİN MESCİDİ

Plân No:12

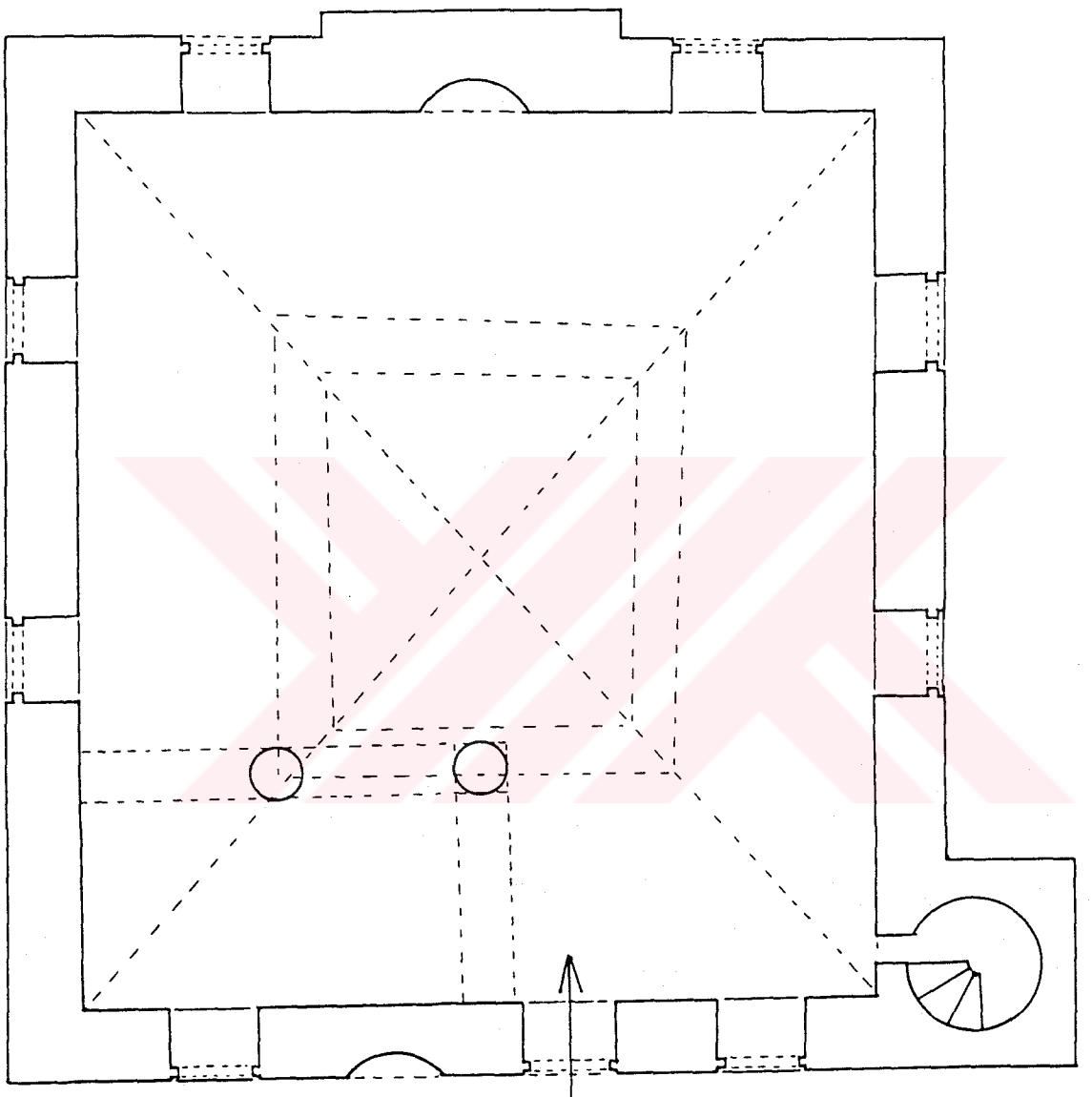

HOCA ALAADDİN MESCİDİ
Plân No: 13

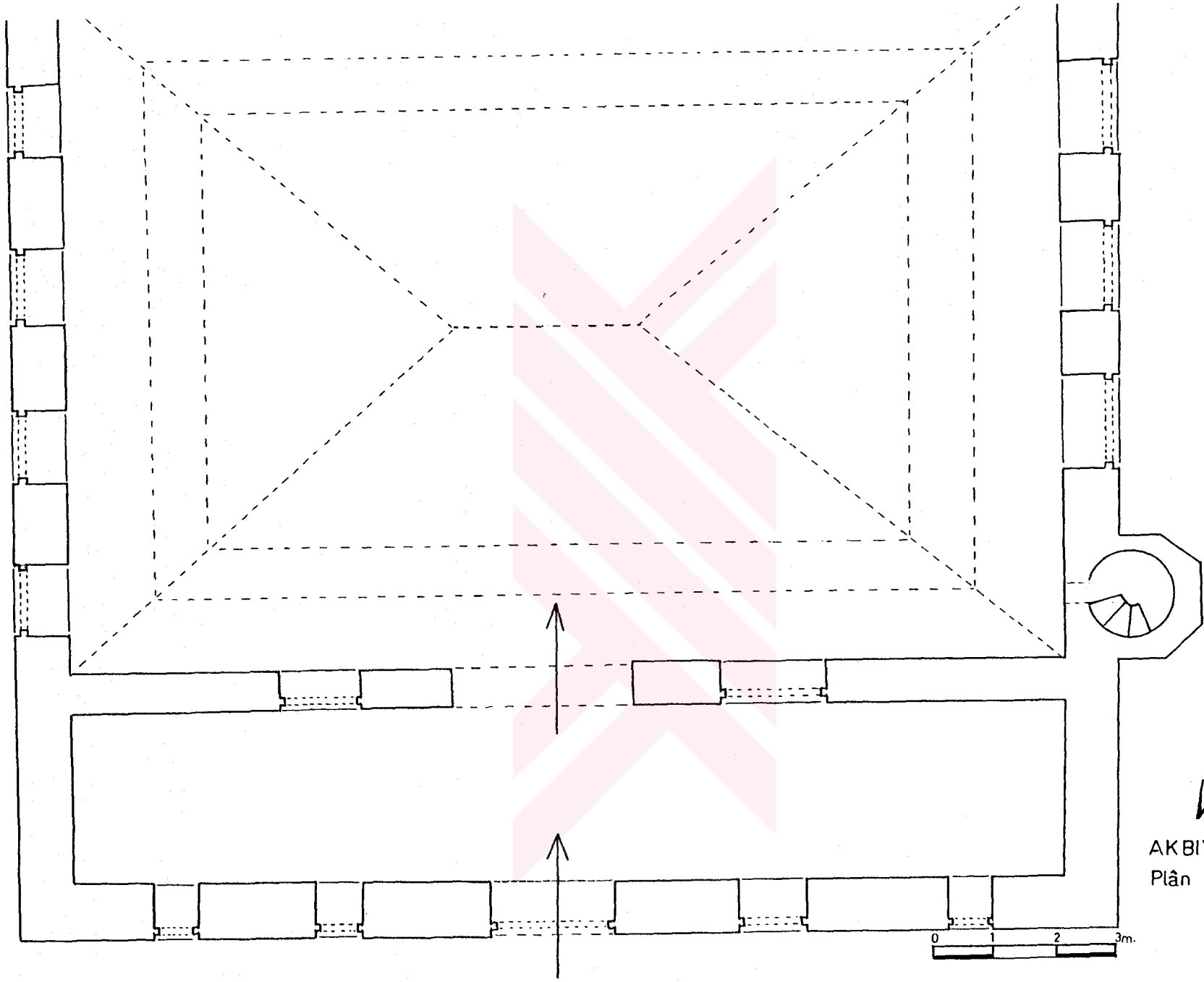
KASAP DEMİRHUN MESCİDİ

Plân No: 14

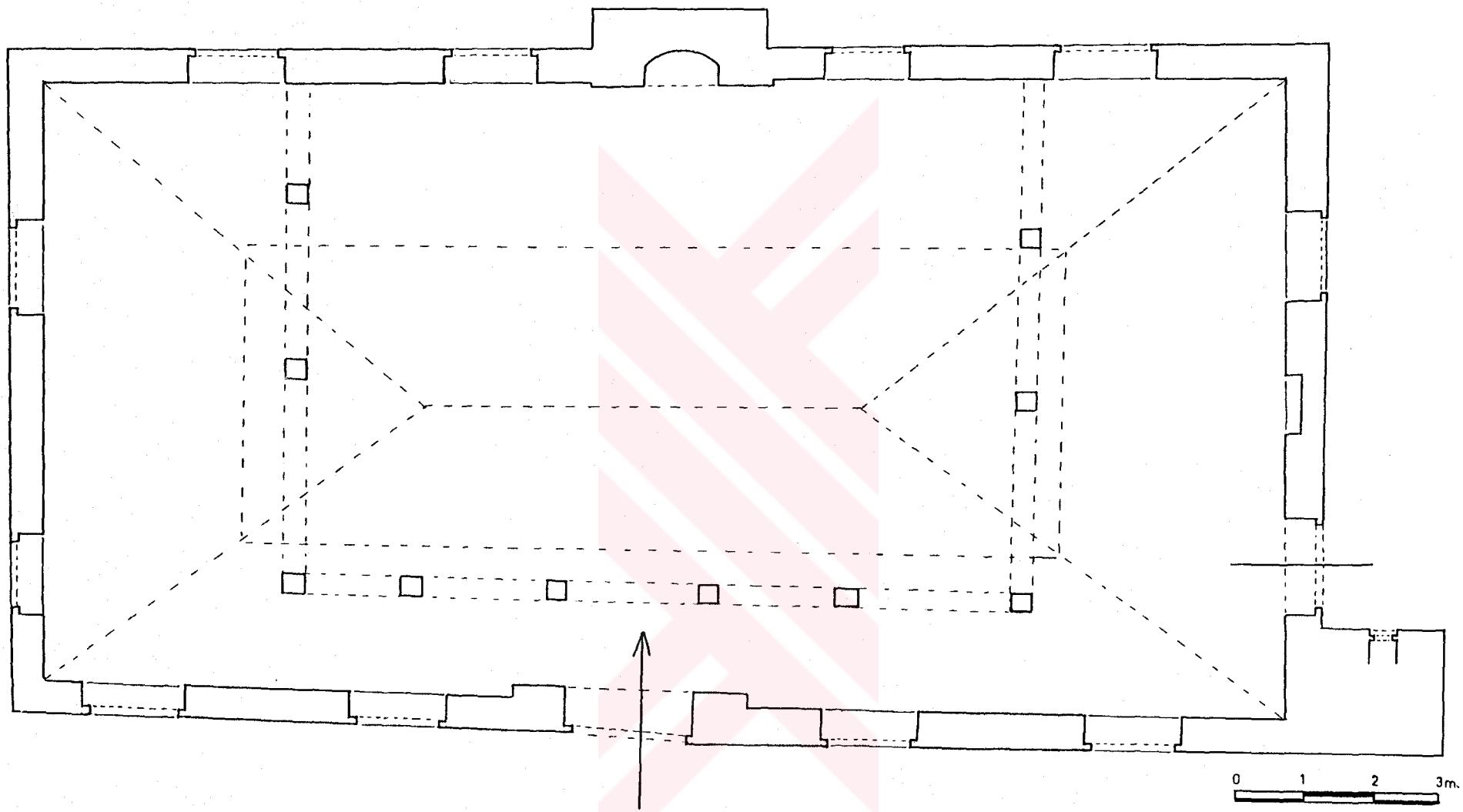

SOFULAR MESCİDİ

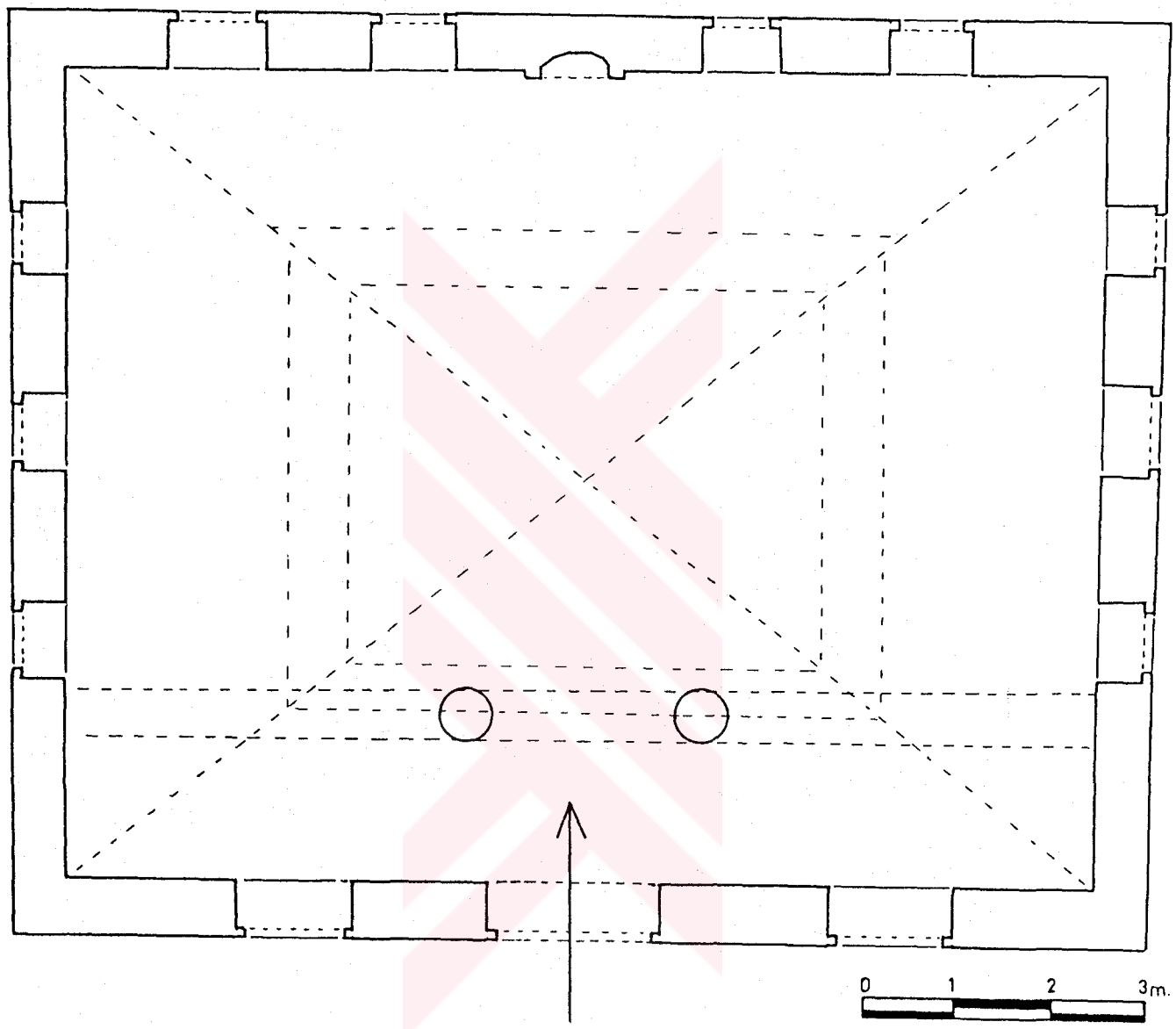
Plân No: 15

AKBIYIK MESCİDİ
Plân No: 16

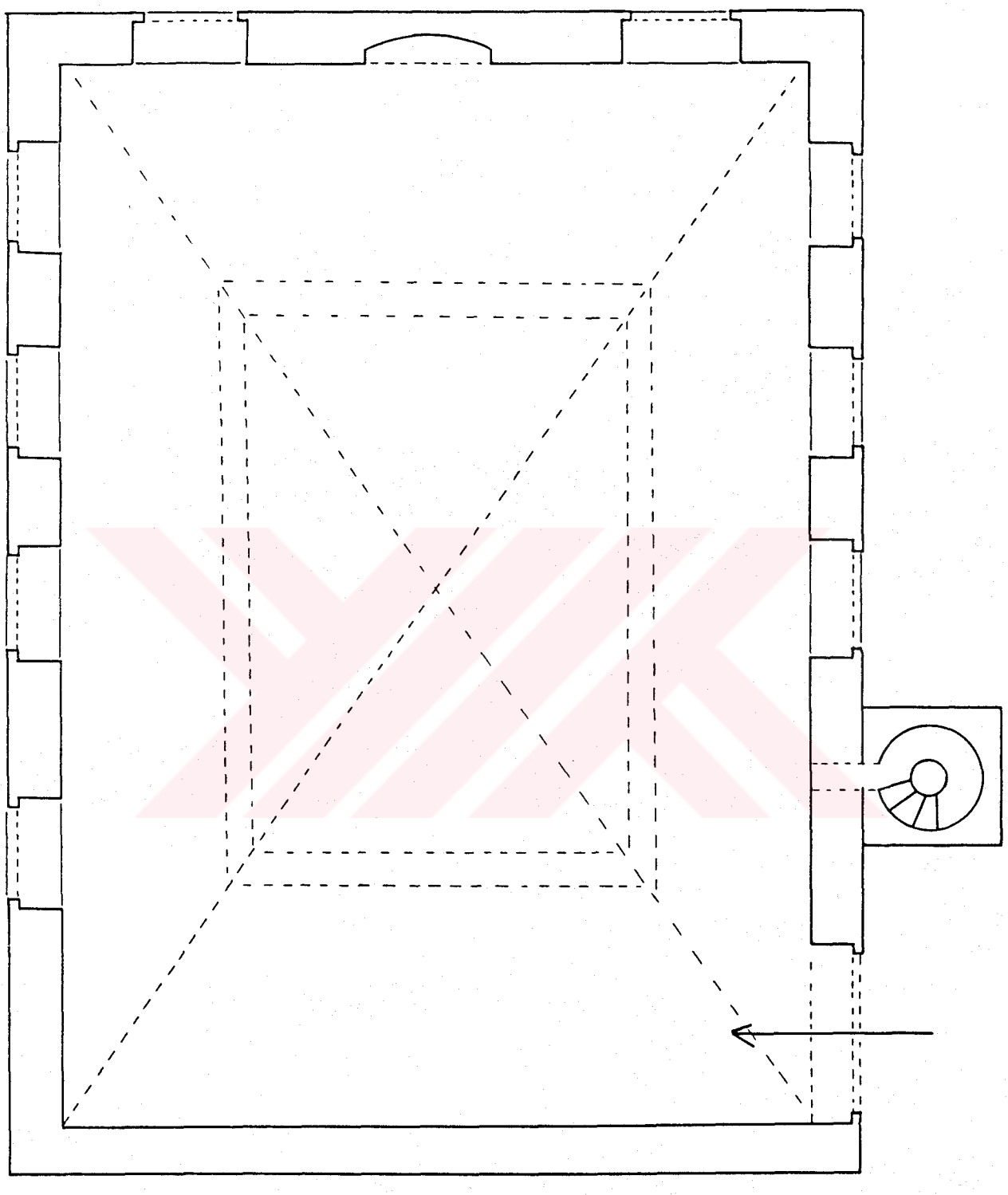

MERCAN AĞA MESCİDİ
Plân No:17

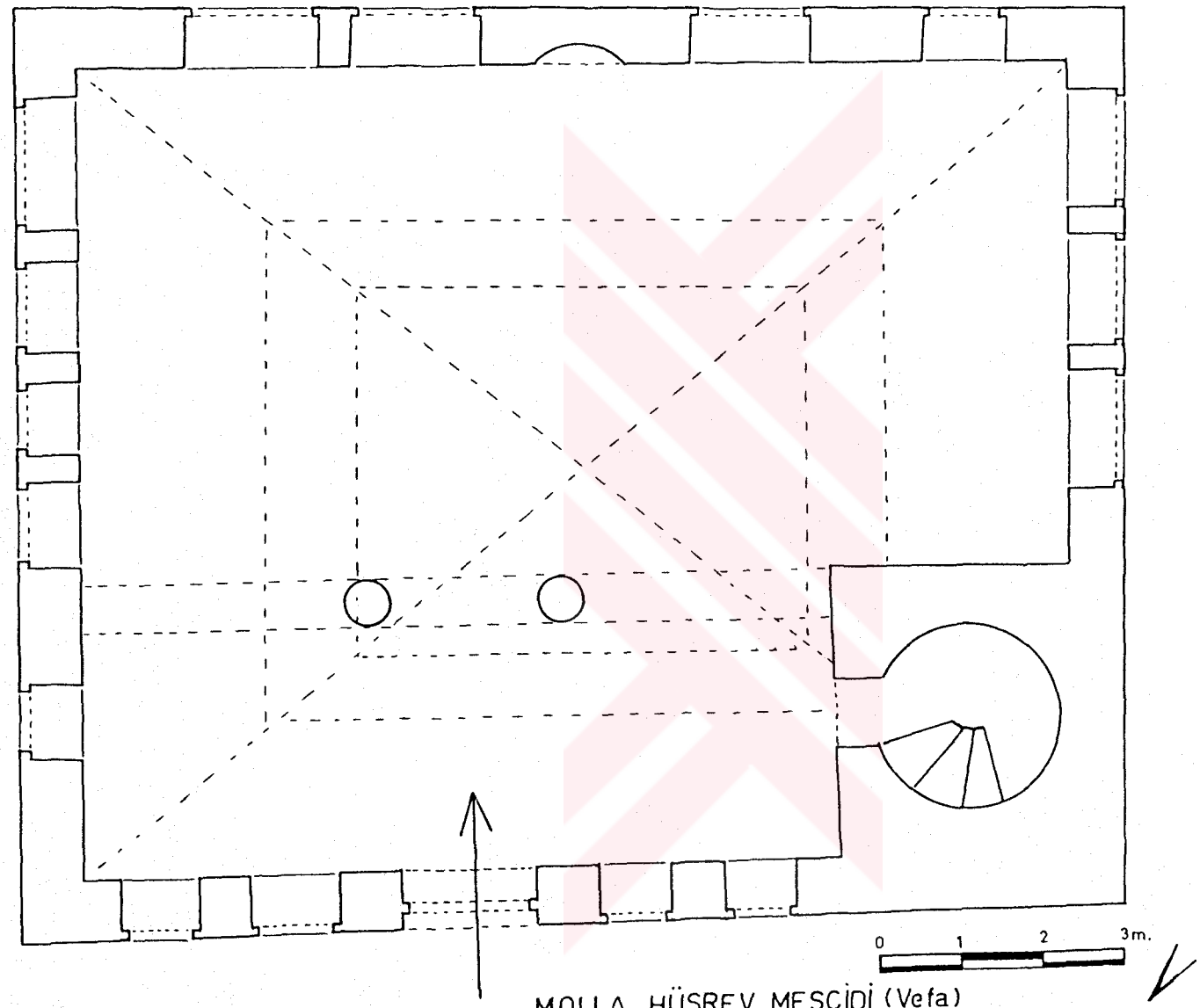

KUMRULU MESCİT

Plân No: 18

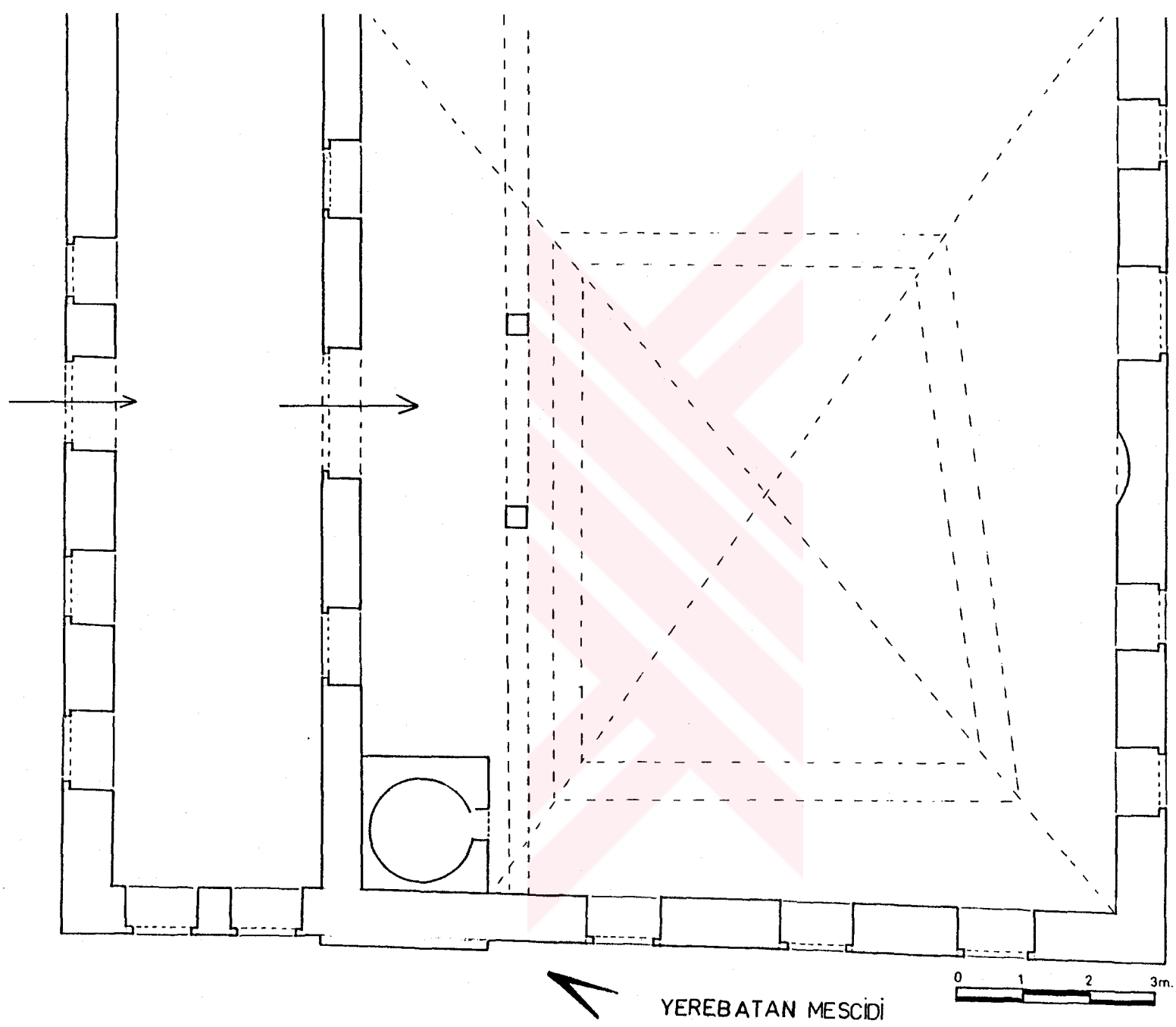

DİBEKLİ EMİN BEY
MESCİDİ
Plân No: 19

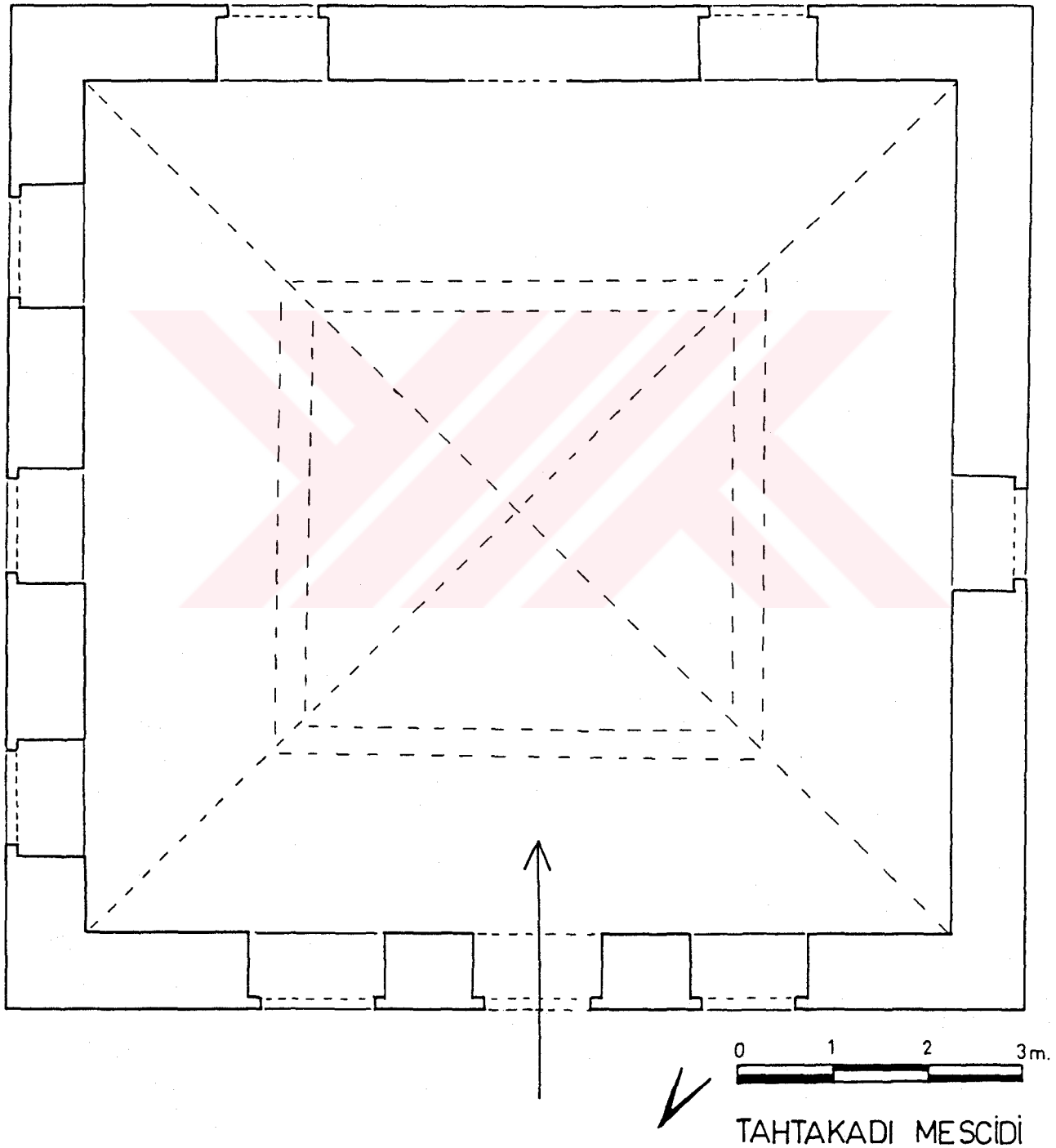
MOLLA HÜSREV MESCİDİ (Vefa)

Plân No: 20

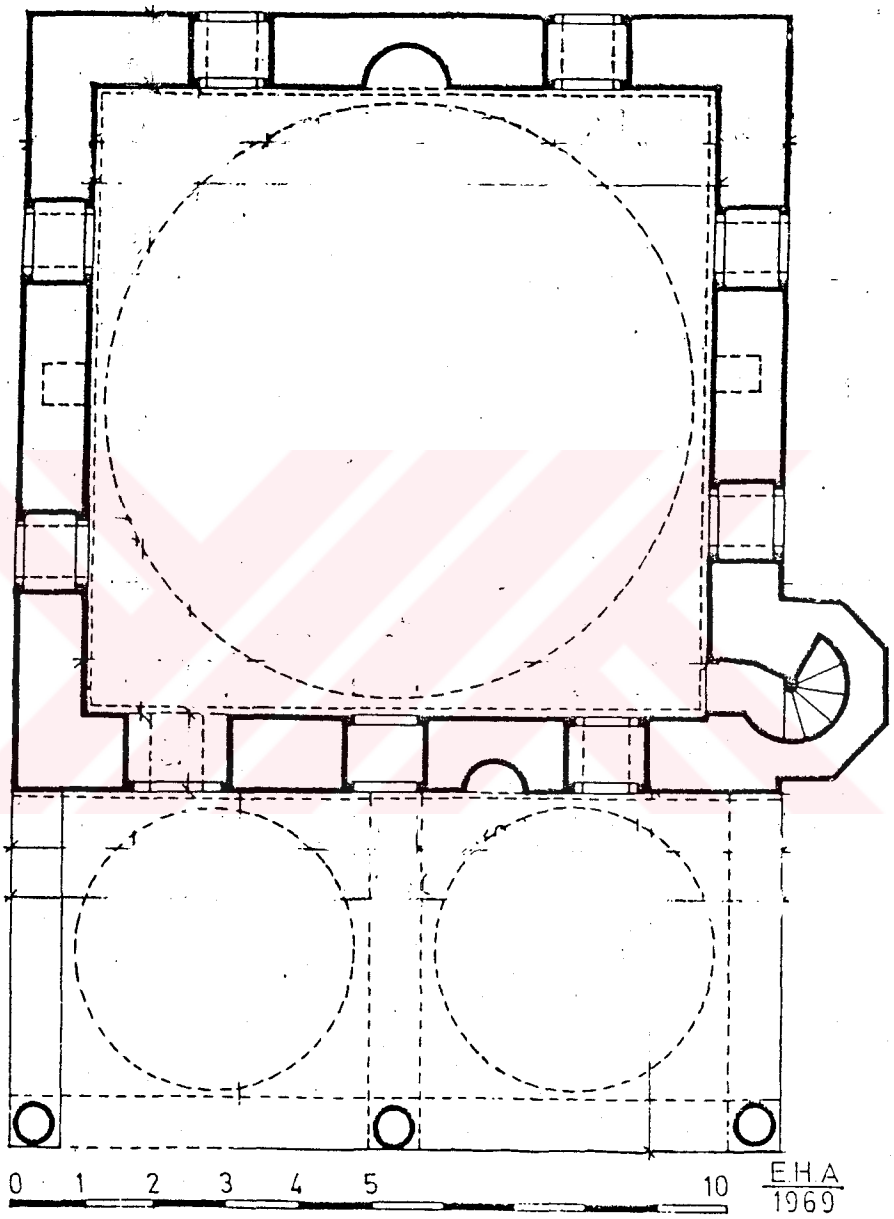
YEREBATAN MESCİDİ

Plân No: 21

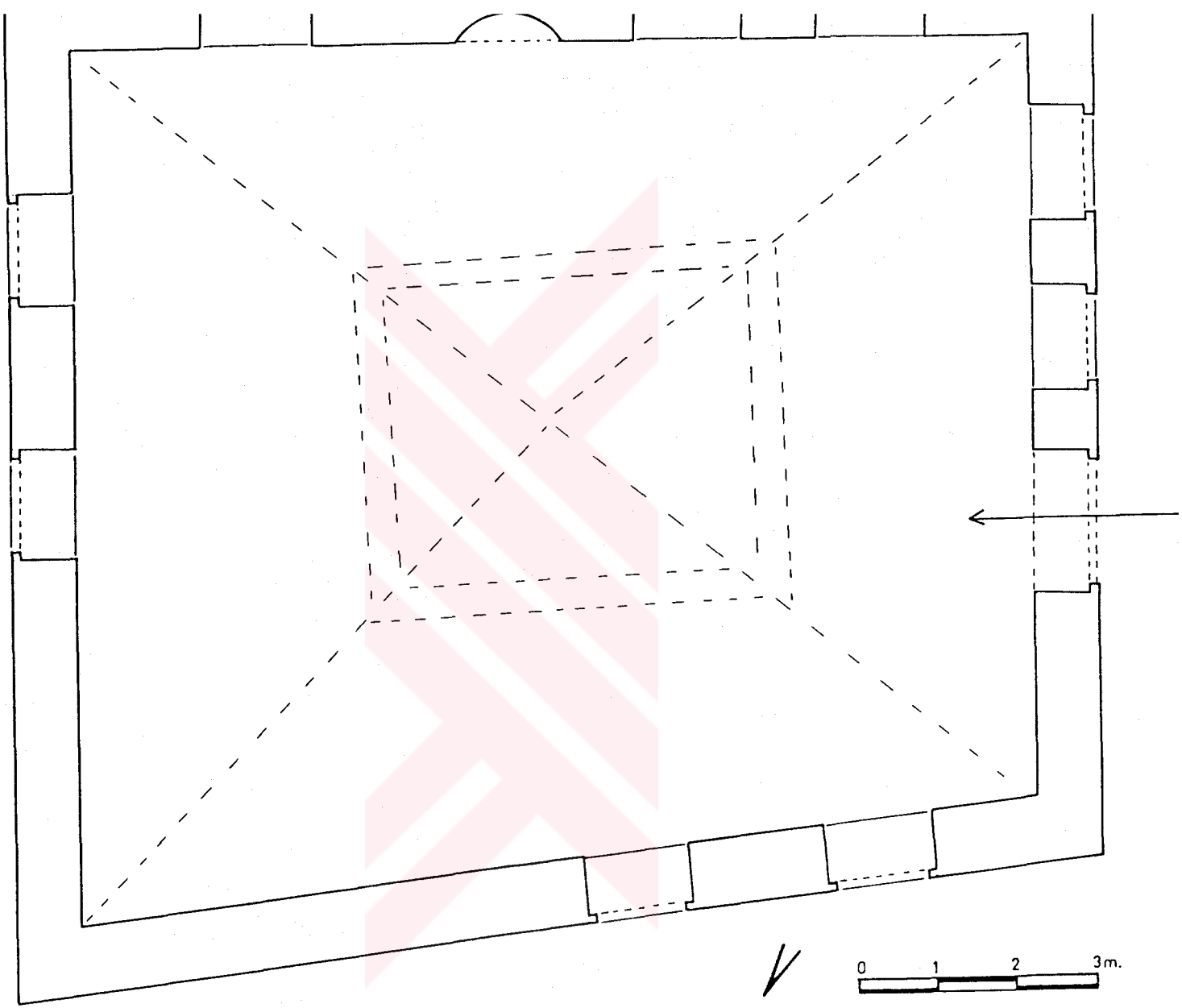

TAHTAKADI MESCİDİ

Plân No: 22

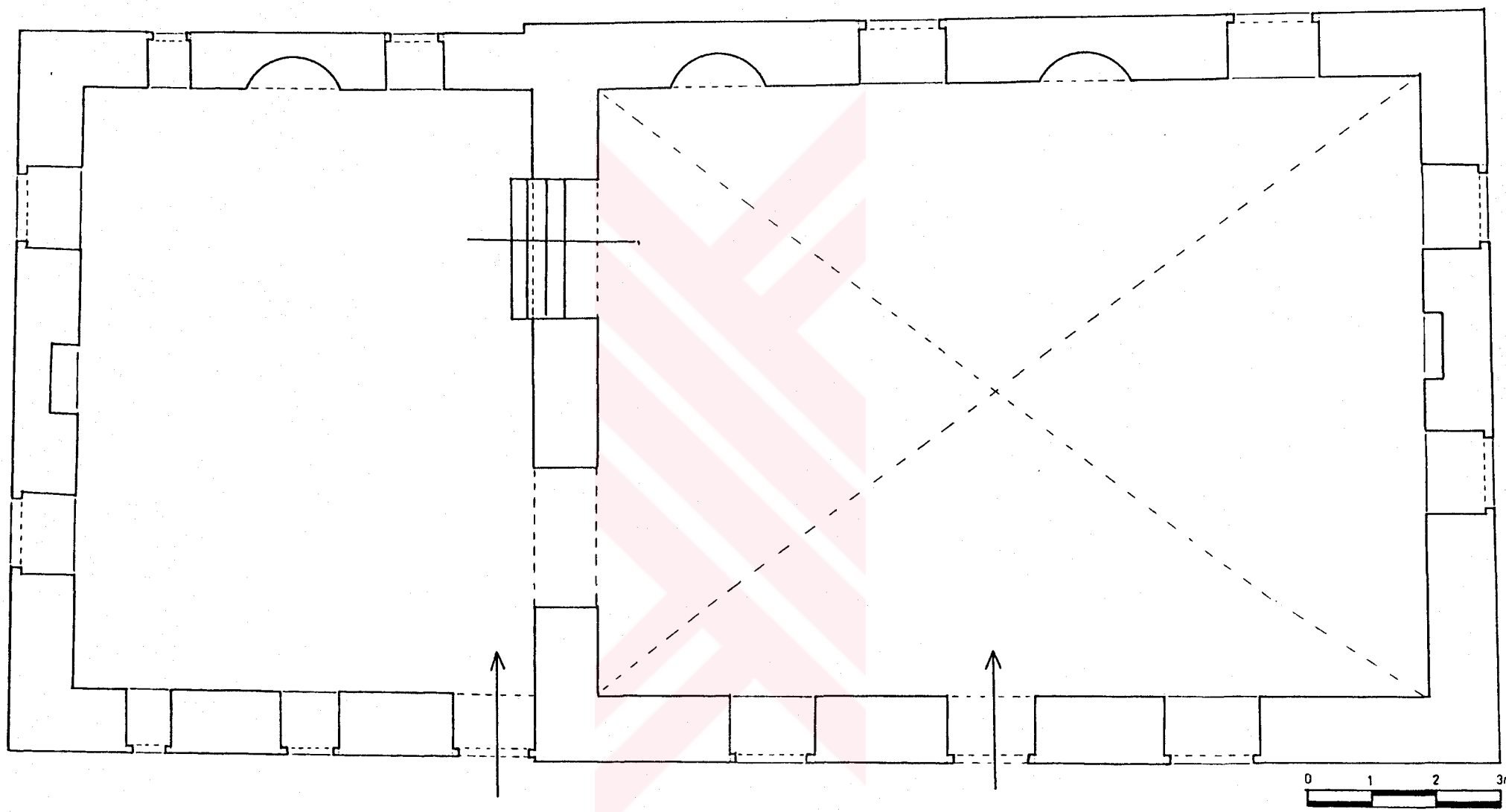

Plân No : 23- İshak Paşa Mescidi (Ayverdi)

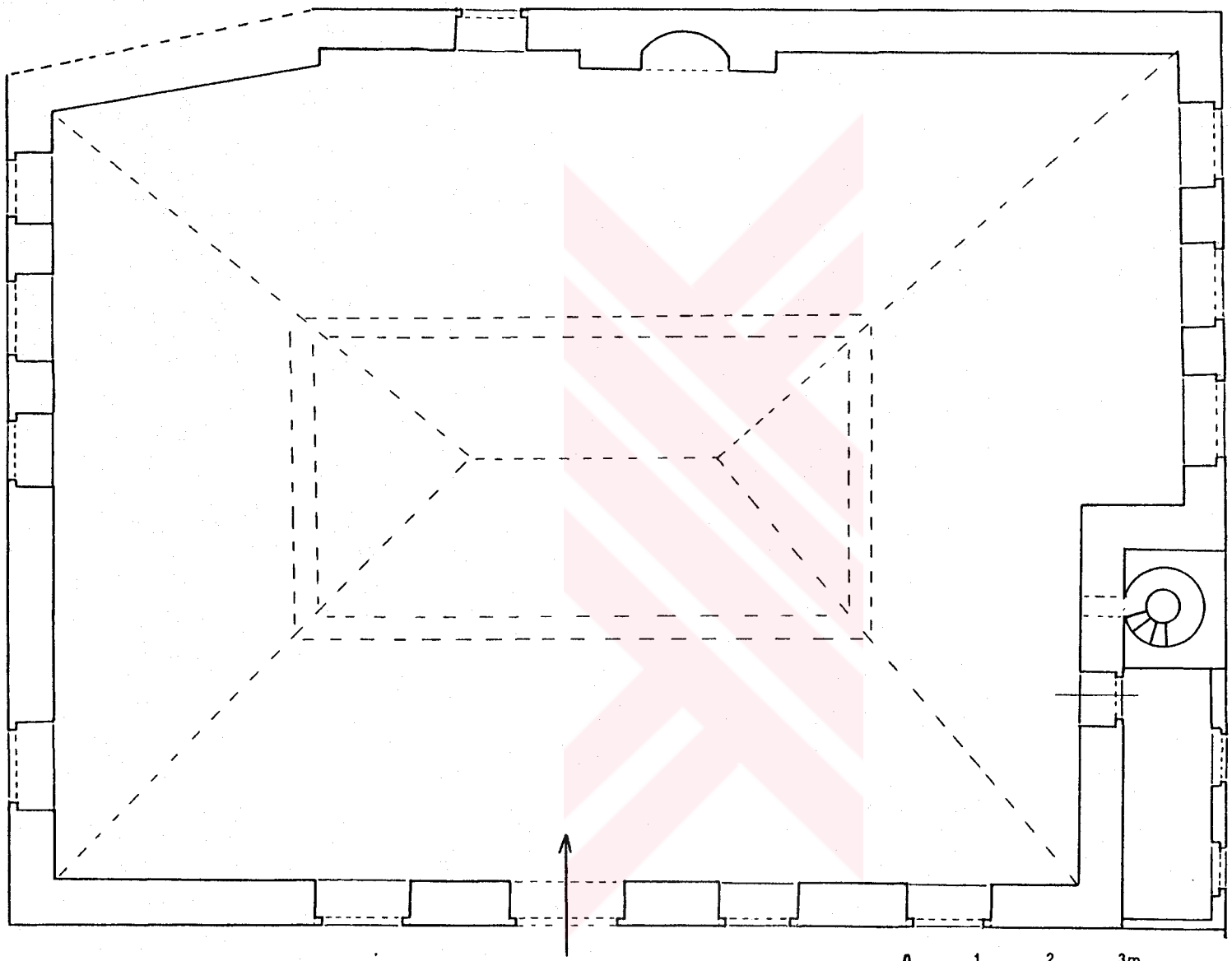
HOCA HAMZA MESCİDİ

Plan No: 24

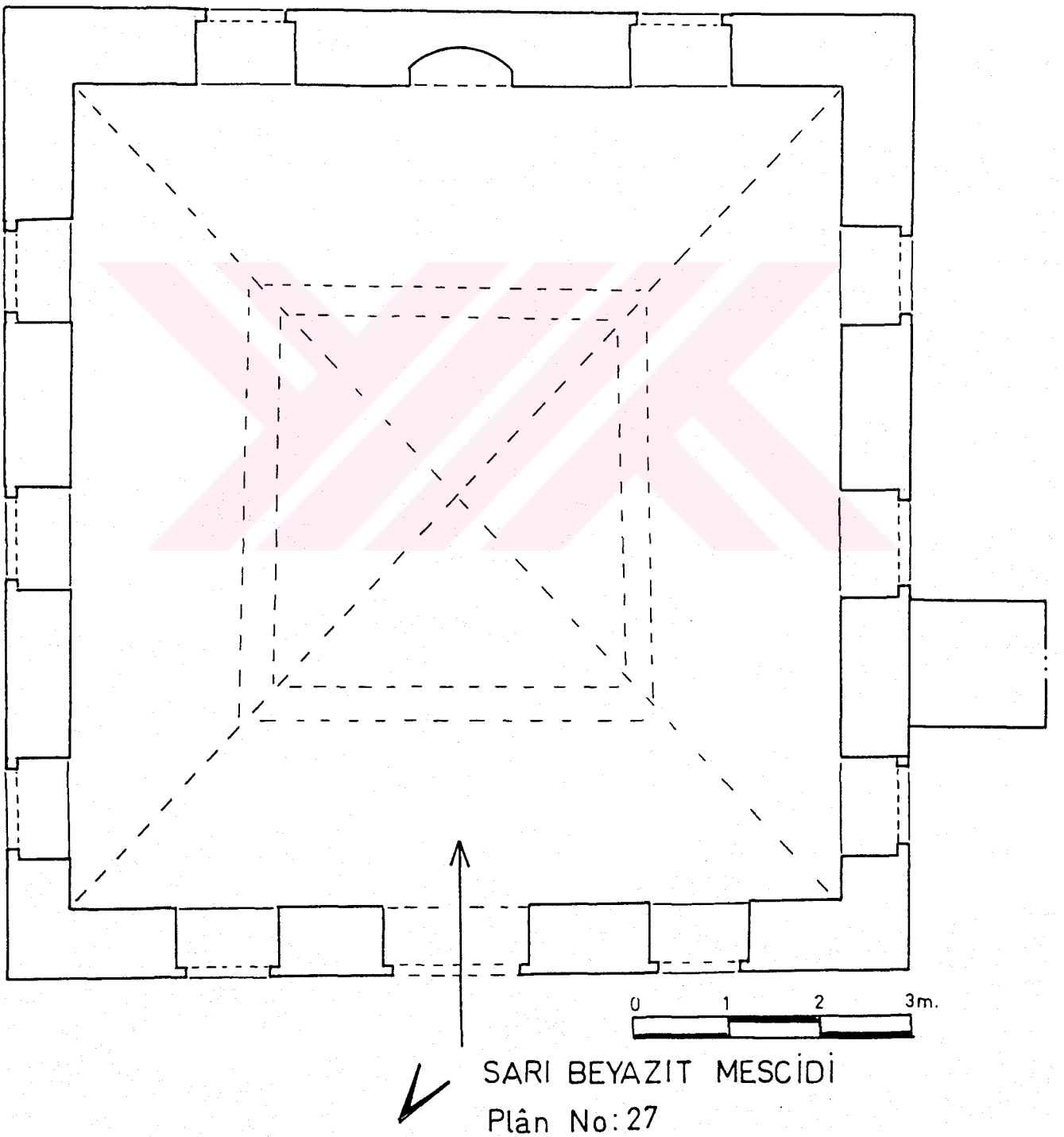

ÜÇ MİHRAPLI MESCİT

Plân No : 25

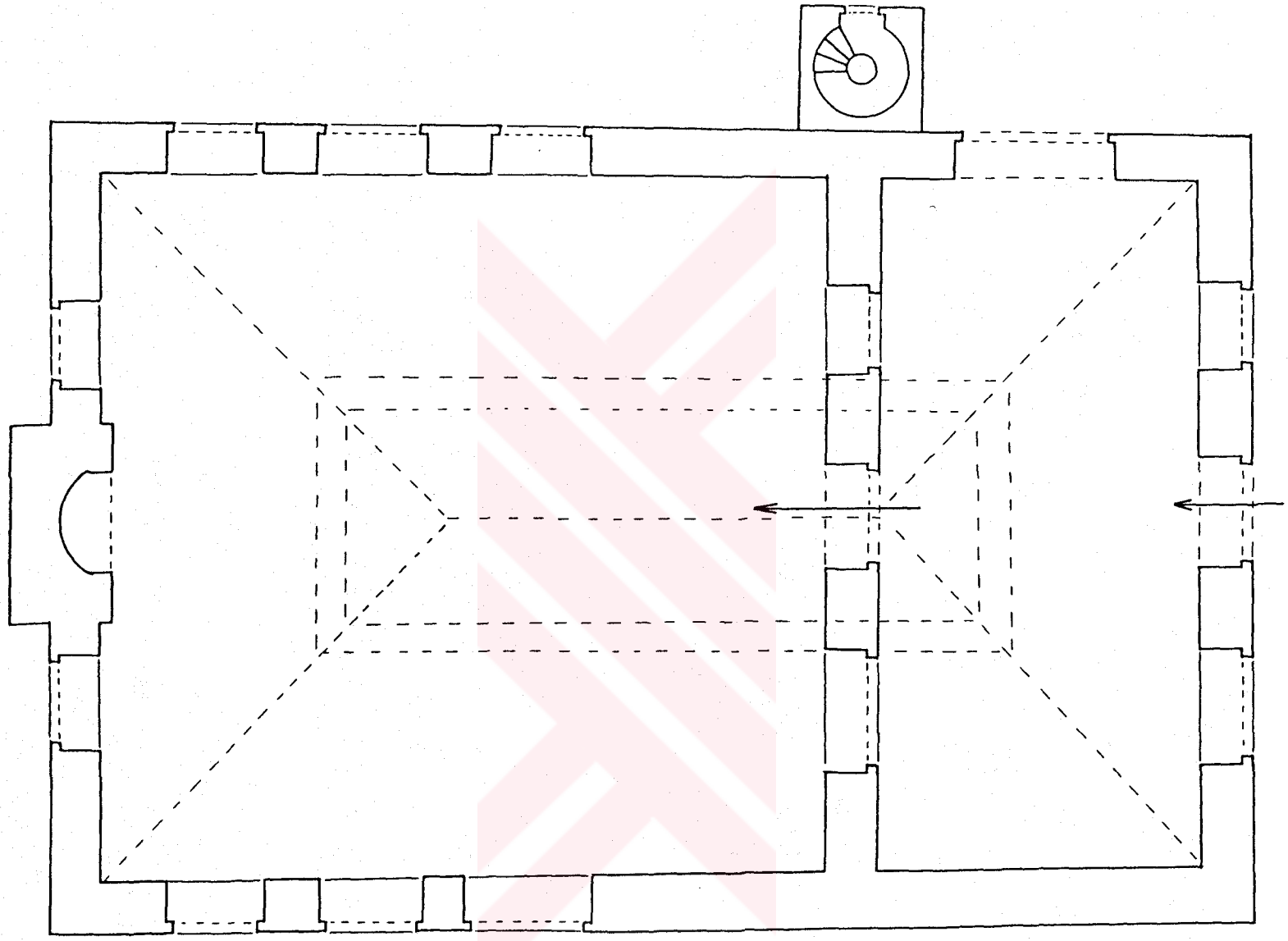

KANTARCILAR MESCİDİ
Plân No: 26

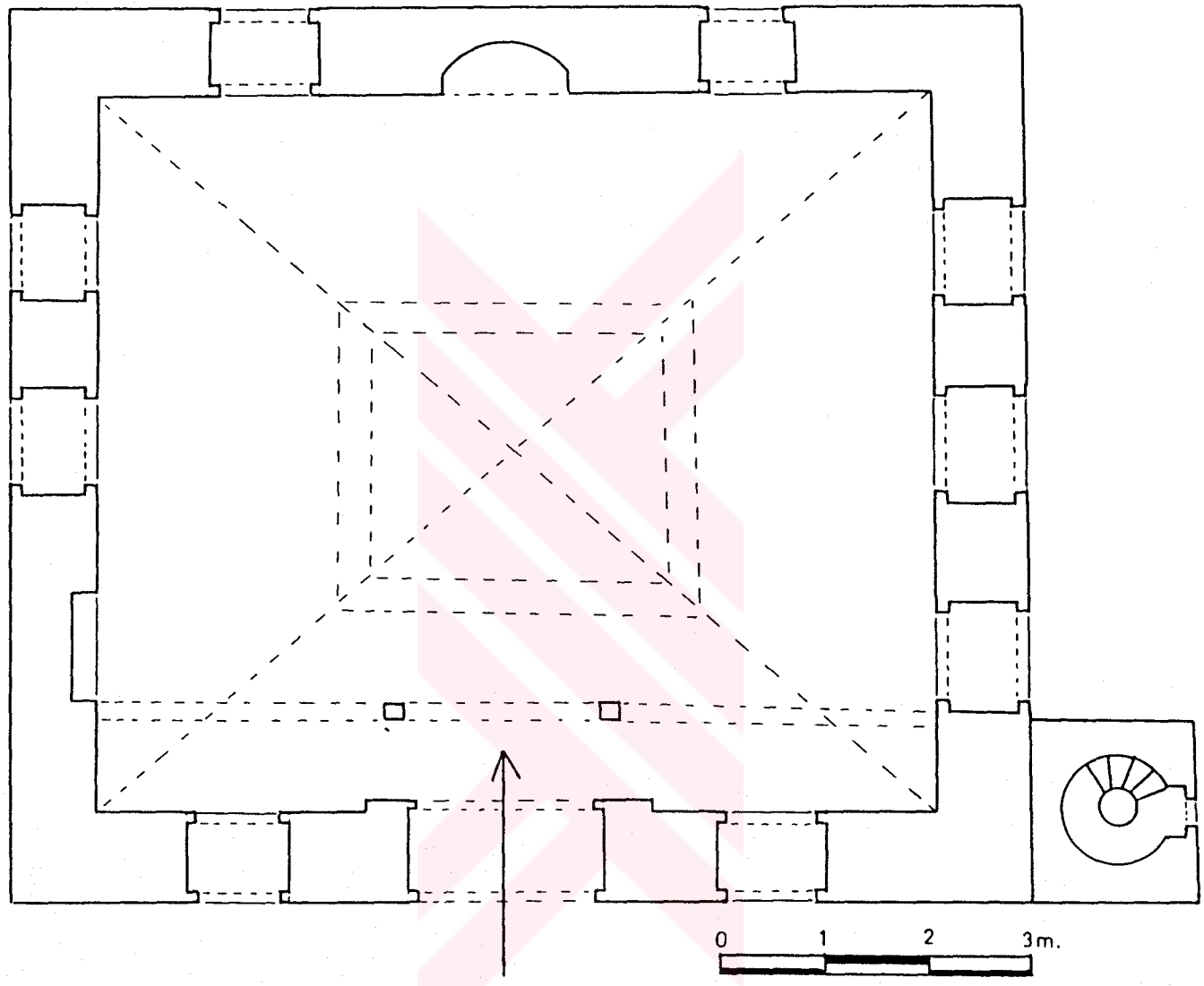
SARI BEYAZIT MESCİDİ

Plân No: 27

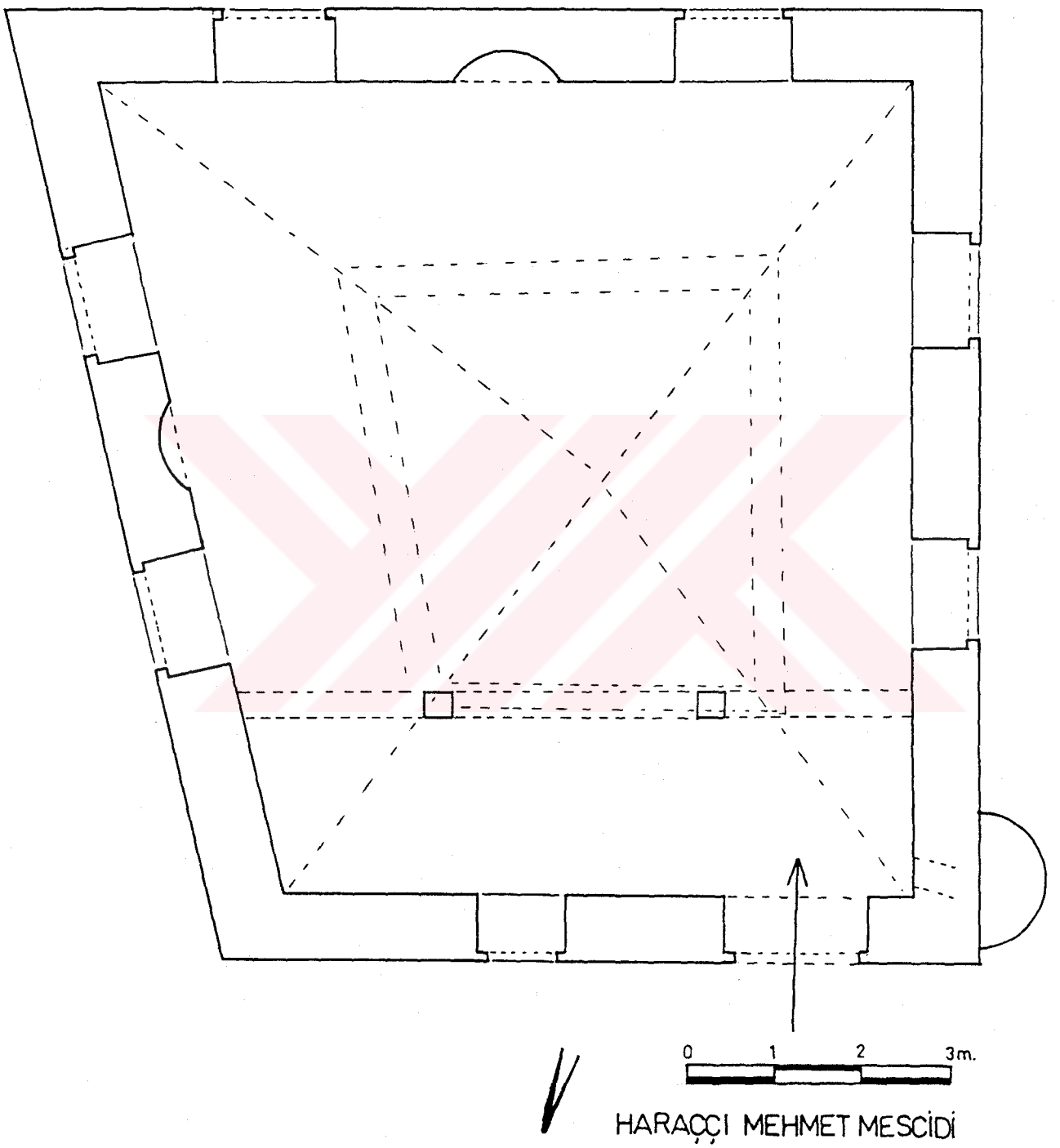
HOCA PİRİ MESCİDİ

Plân No: 28

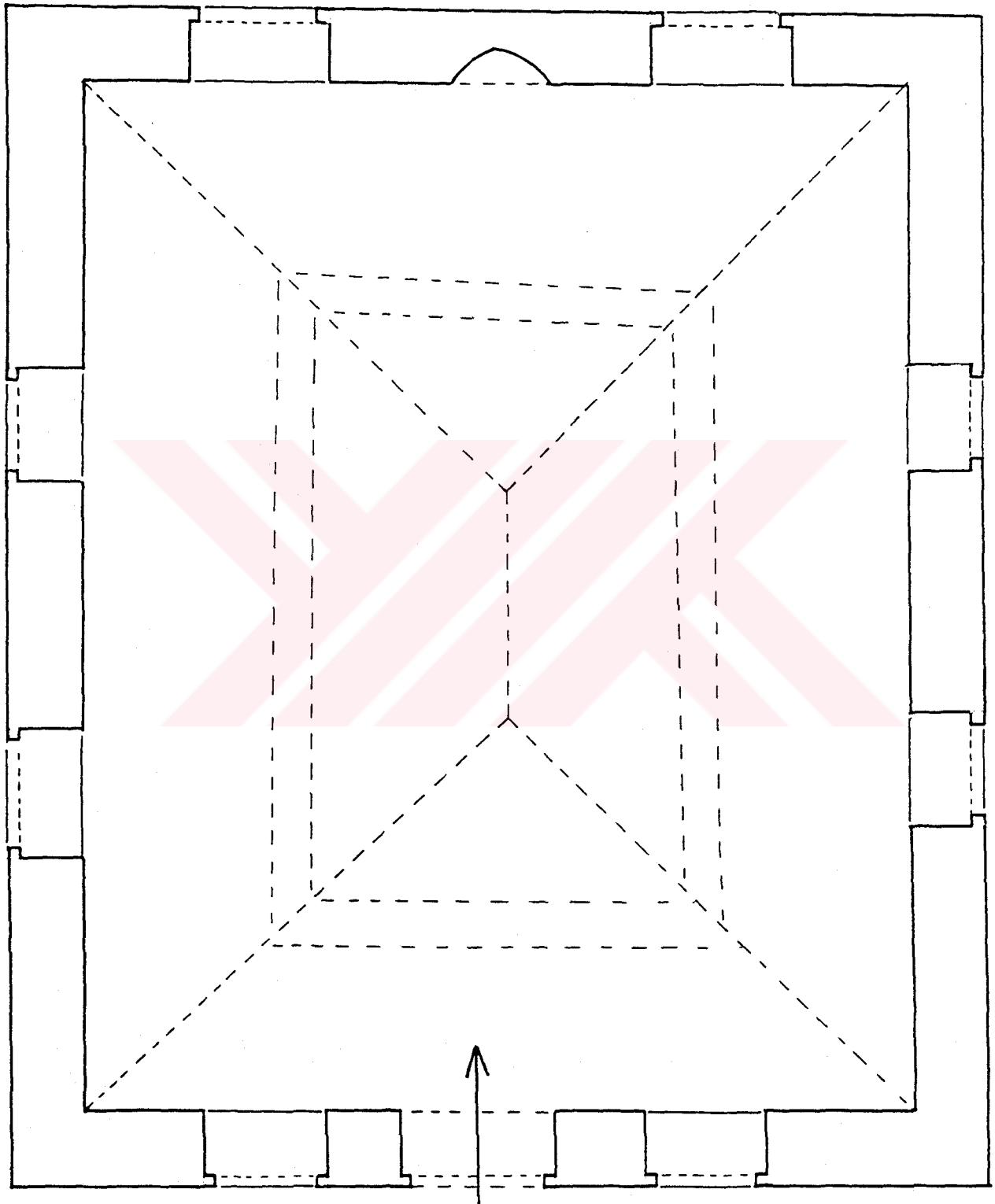
TİMURTAŞ MESCİDİ

Plân No: 29

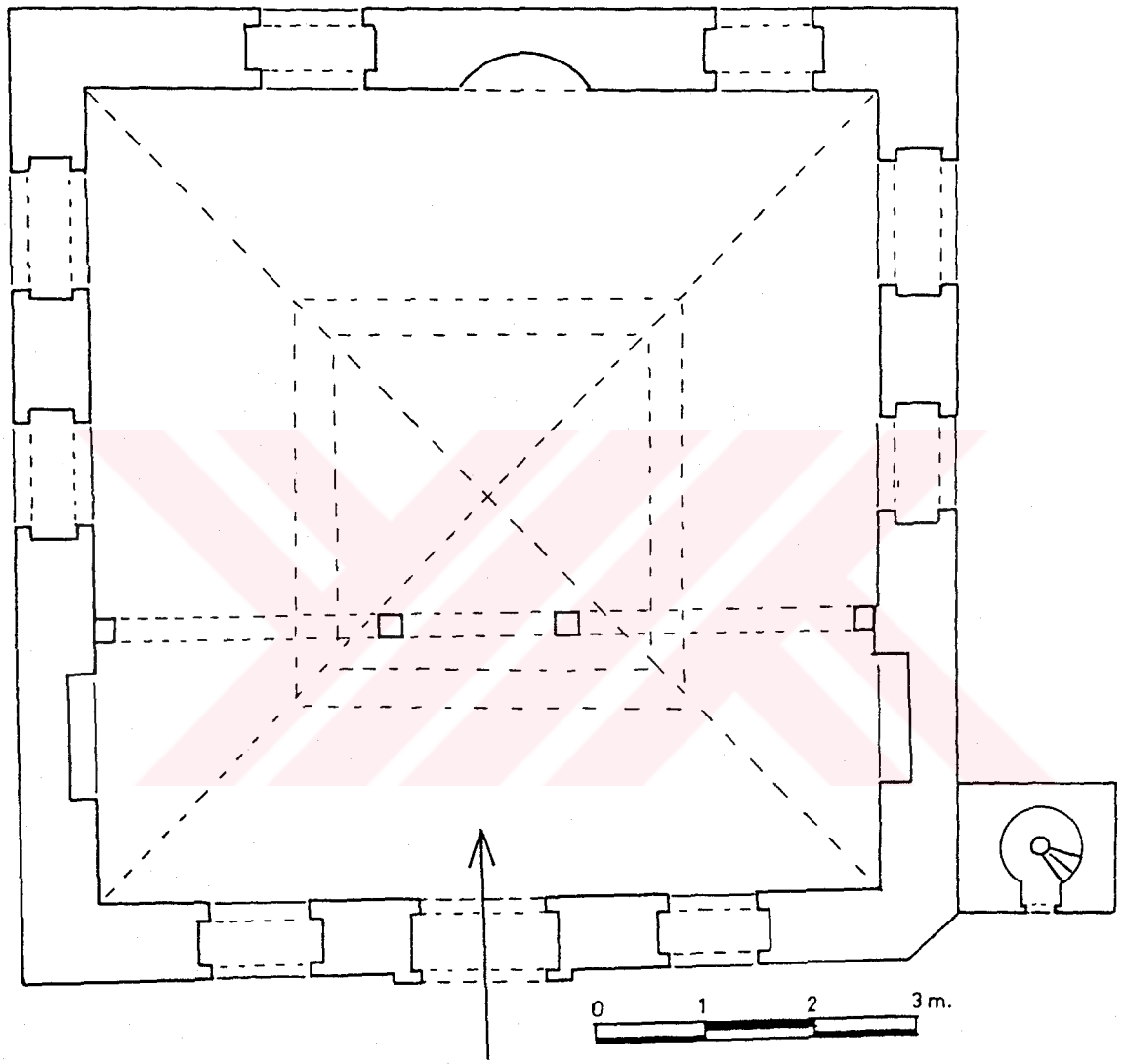
HARAÇÇI MEHMET MESCİDİ

Plan No: 30

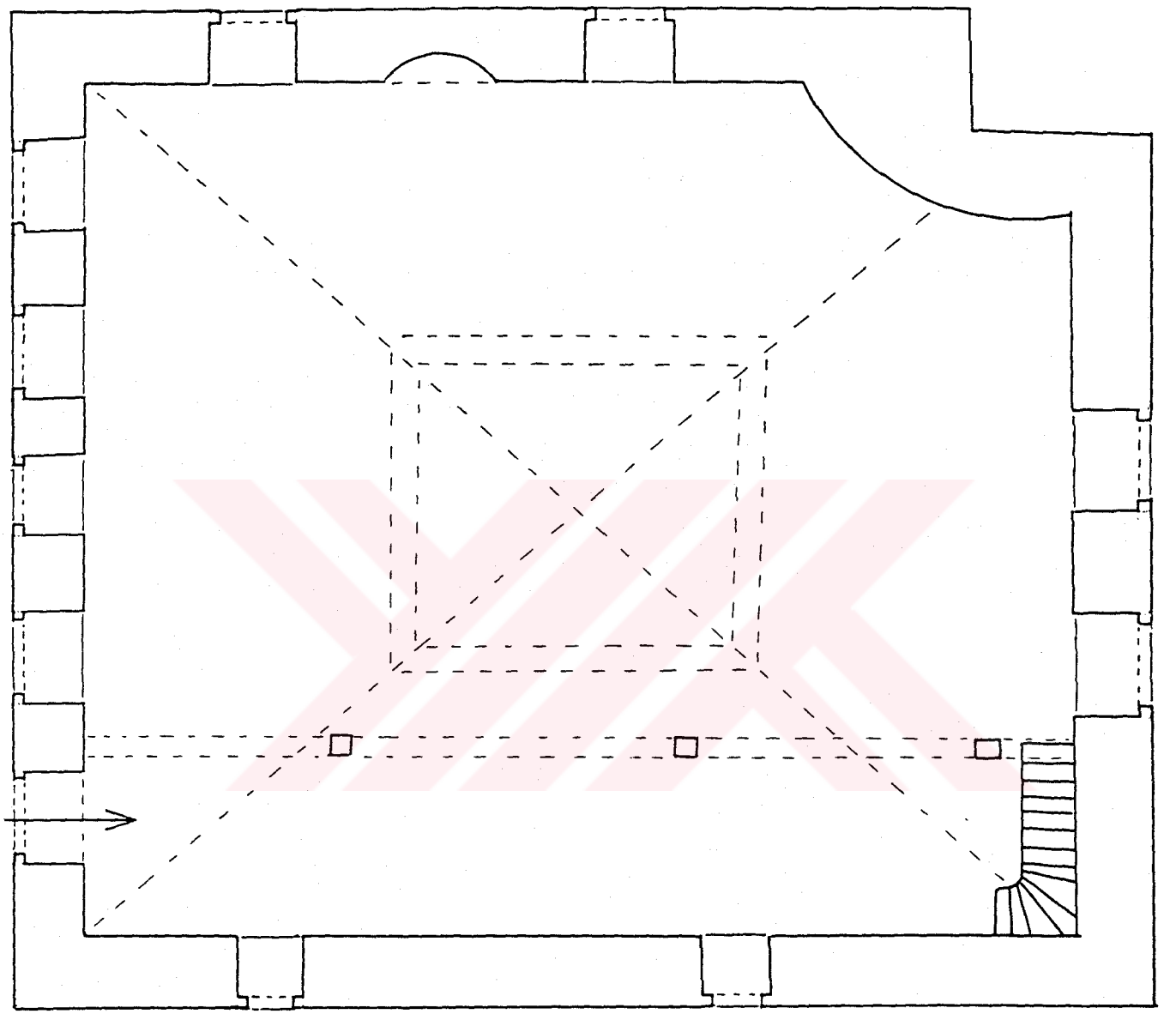
DEBBAĞ YUNUS MESCİDİ

Plân No: 31

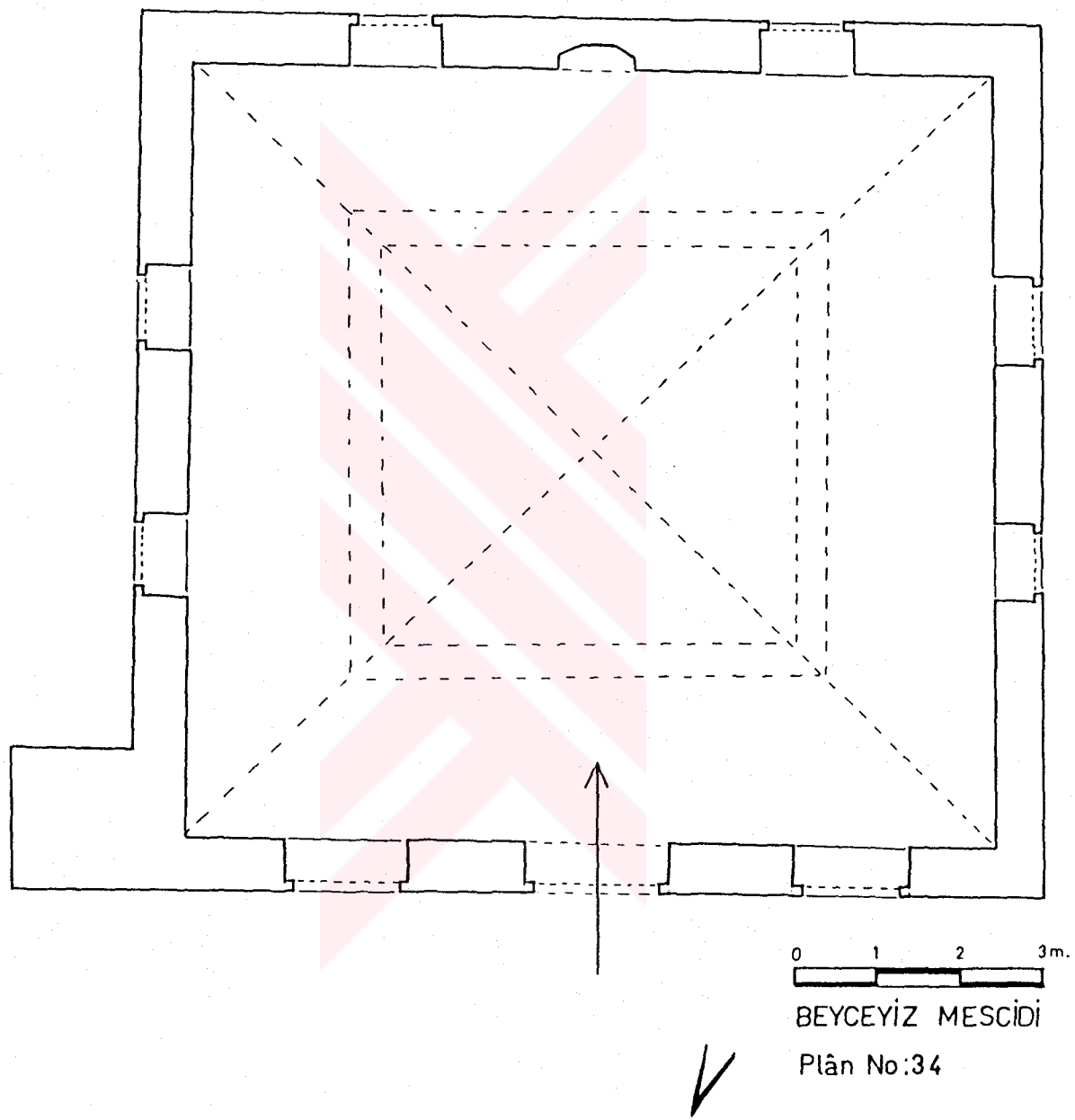

SAMANI VEREN EVVEL
MESCİDİ

Plân No: 32

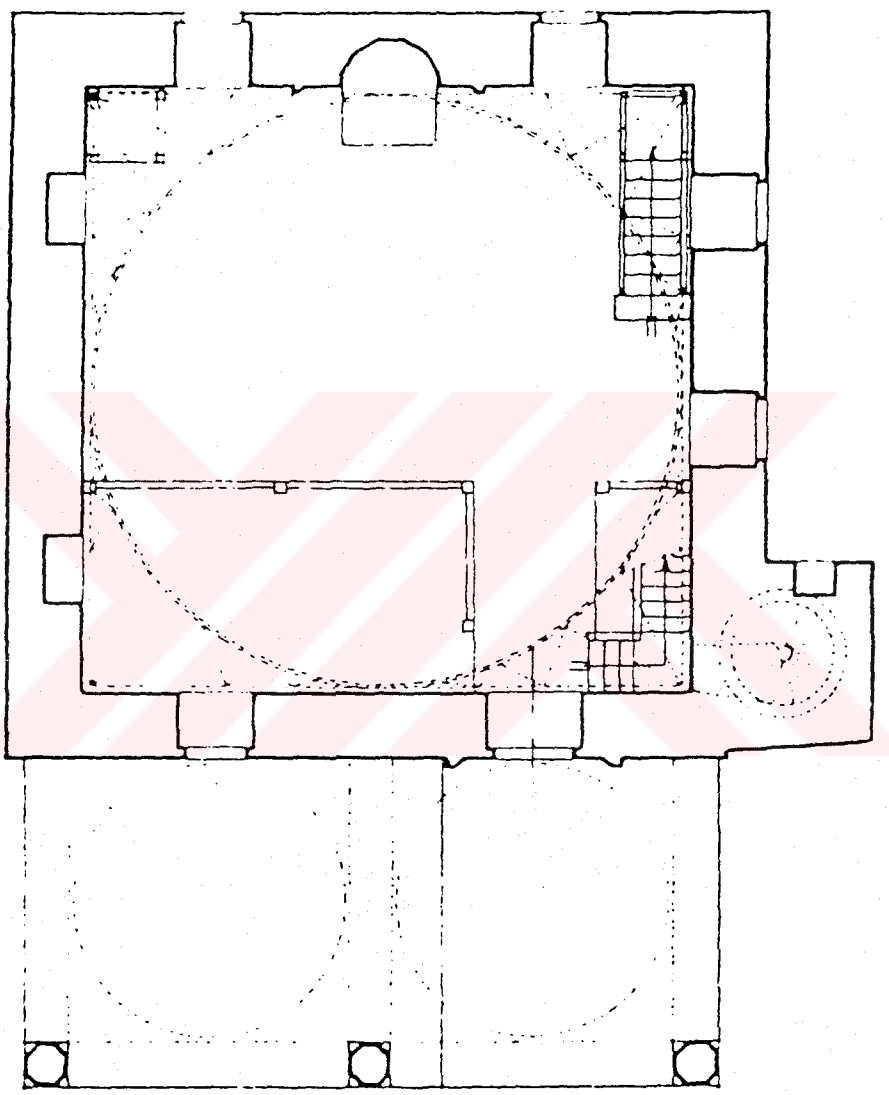

SEMANI VEREN SANİ
MESCİDİ
Plân No: 33

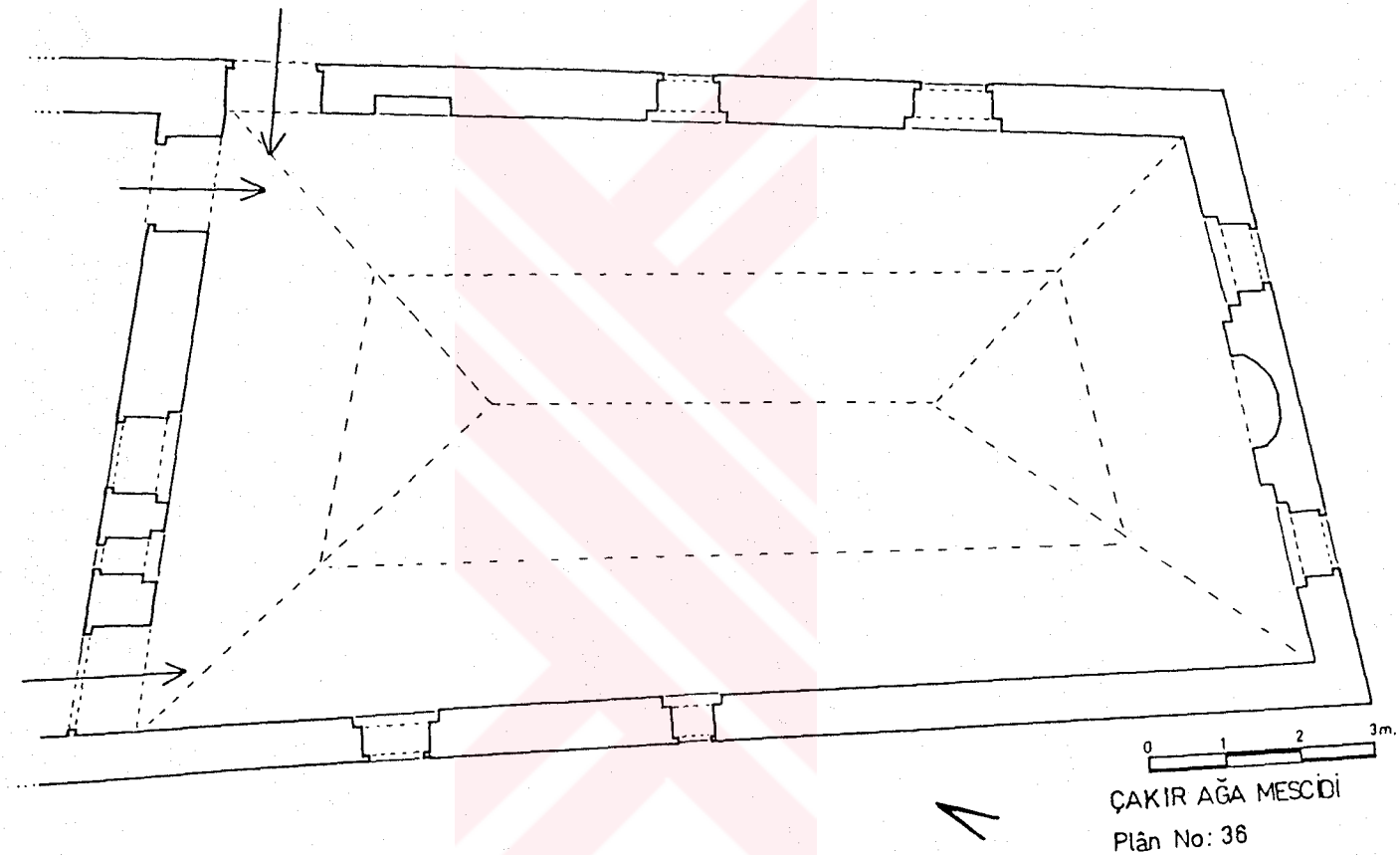
BEYCEYİZ MESCİDİ

Plân No:34

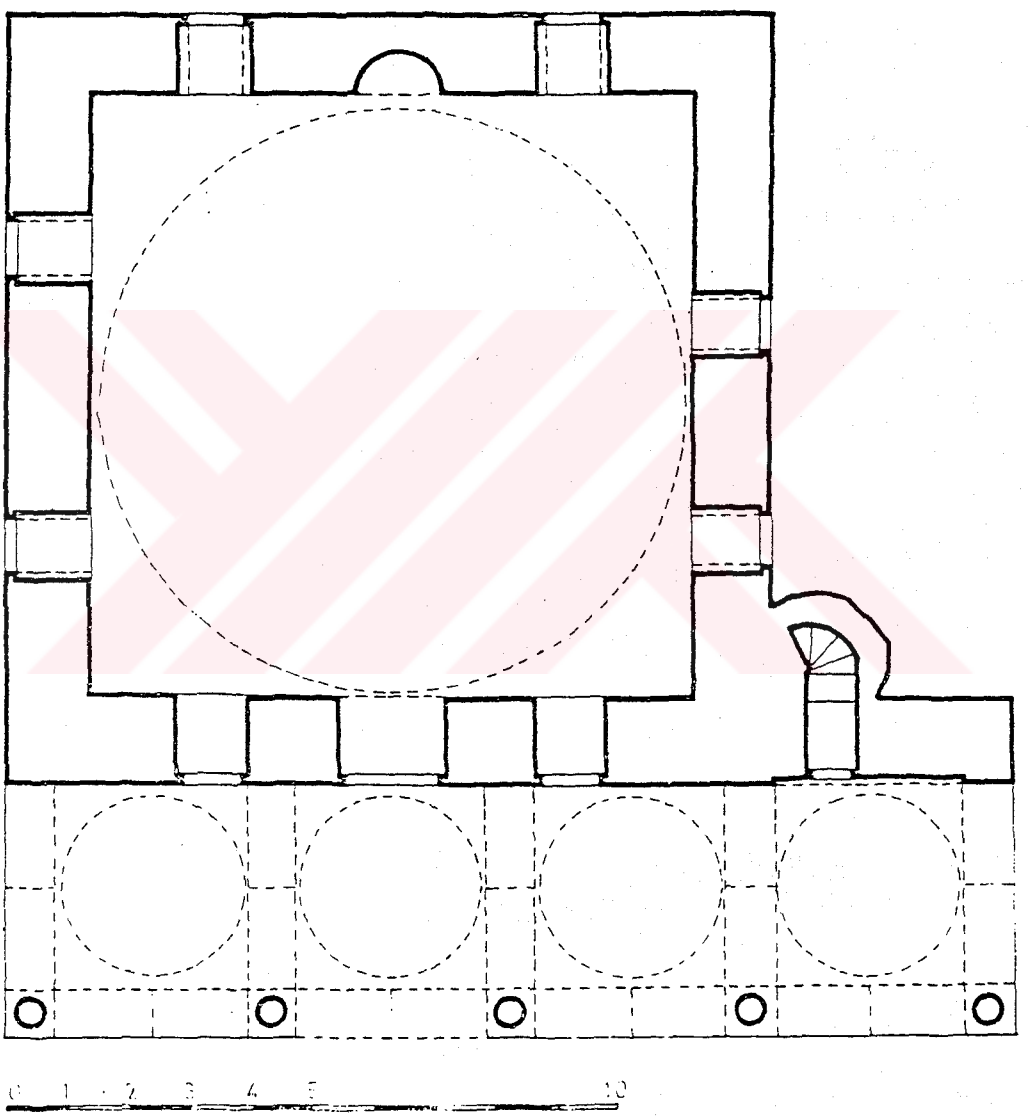
Yavaşça Şahin Paşa Mescidi (Ayverdi'den)

Plân No : 35

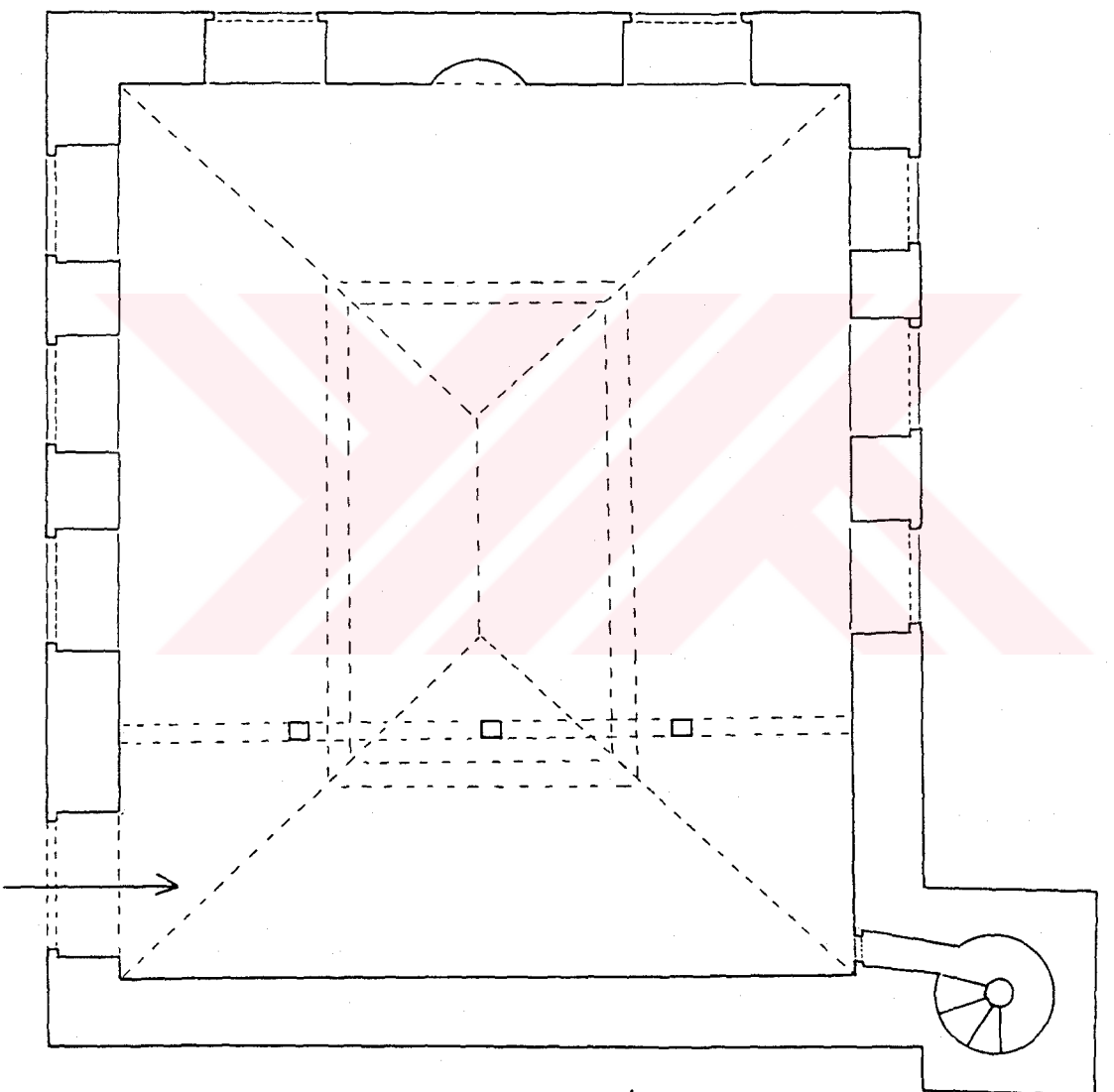

ÇAKIR AĞA MESCİDİ

Plân No: 36

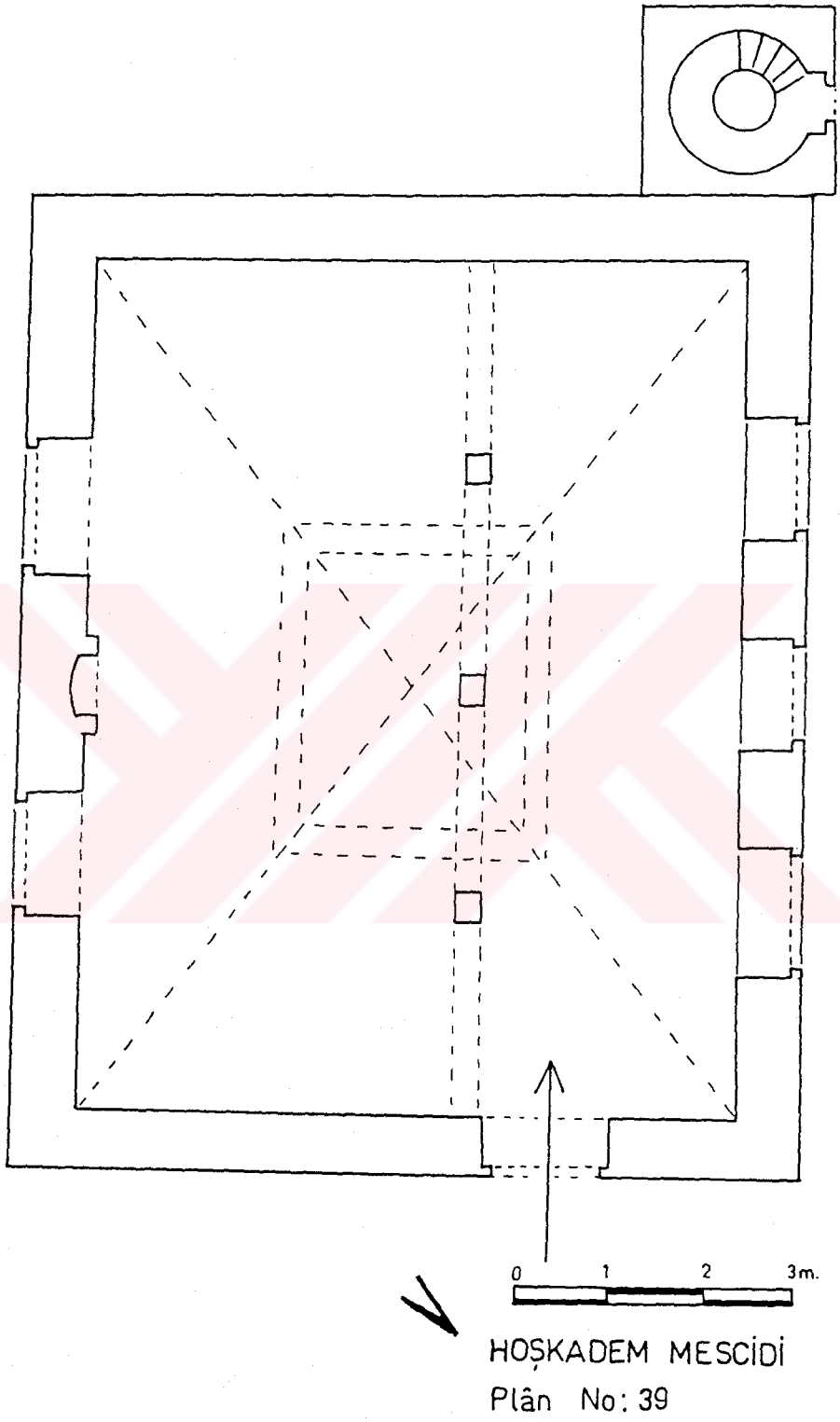

Plân No : 37- Dülgerzade Mescidi (Ayverdi)

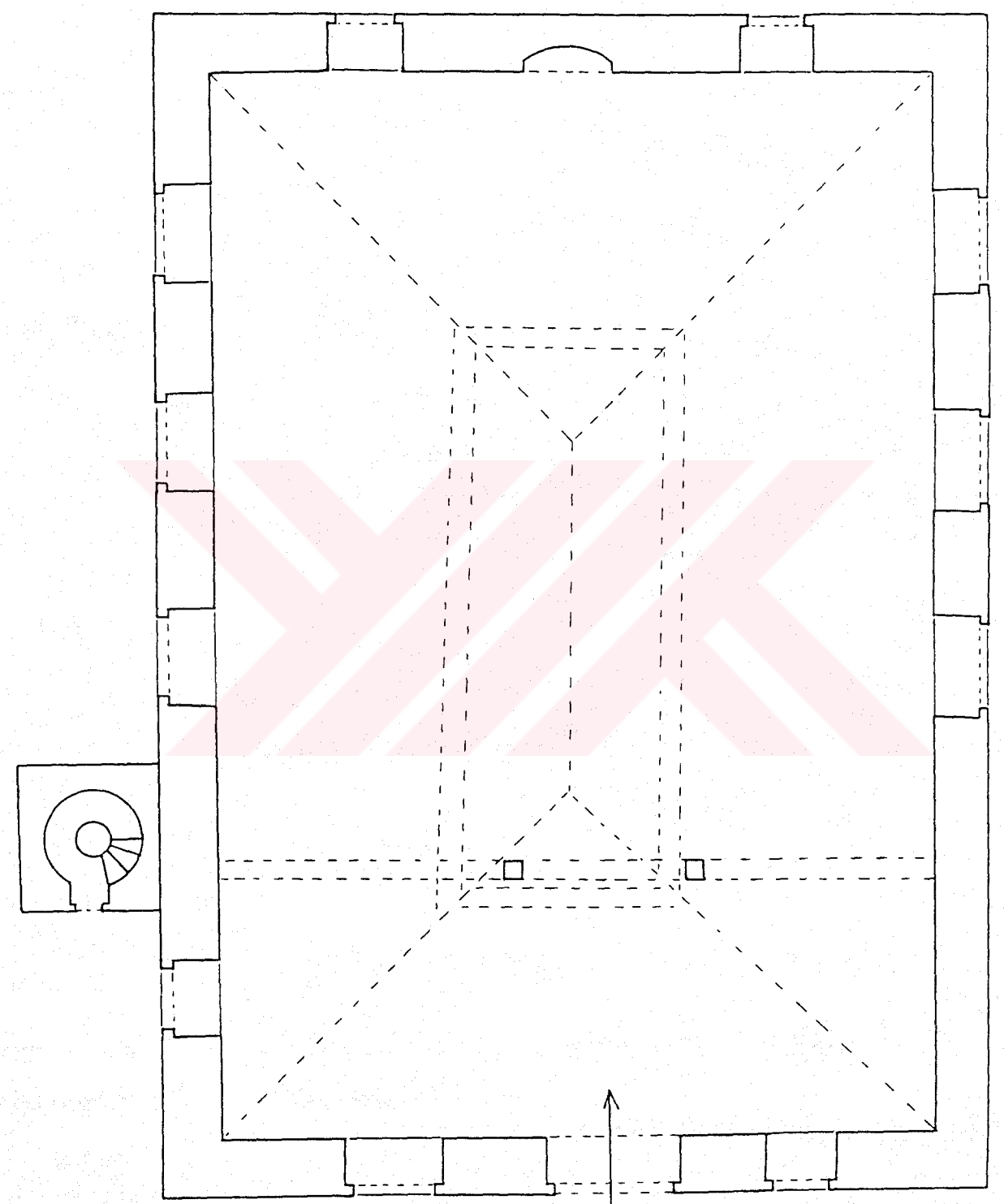
MOLLA AŞKIY MESCİDİ

Plân No: 38

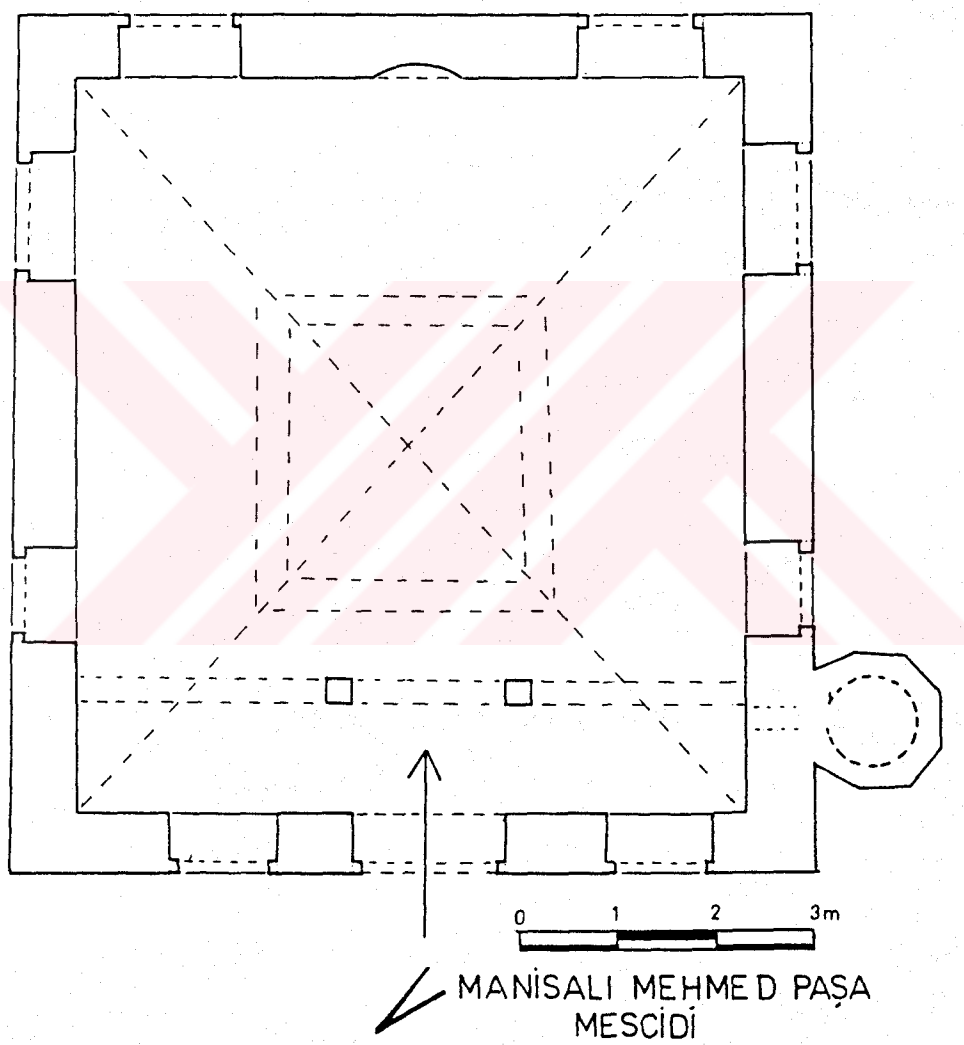
HOŞKADEM MESCİDİ

Plân No: 39

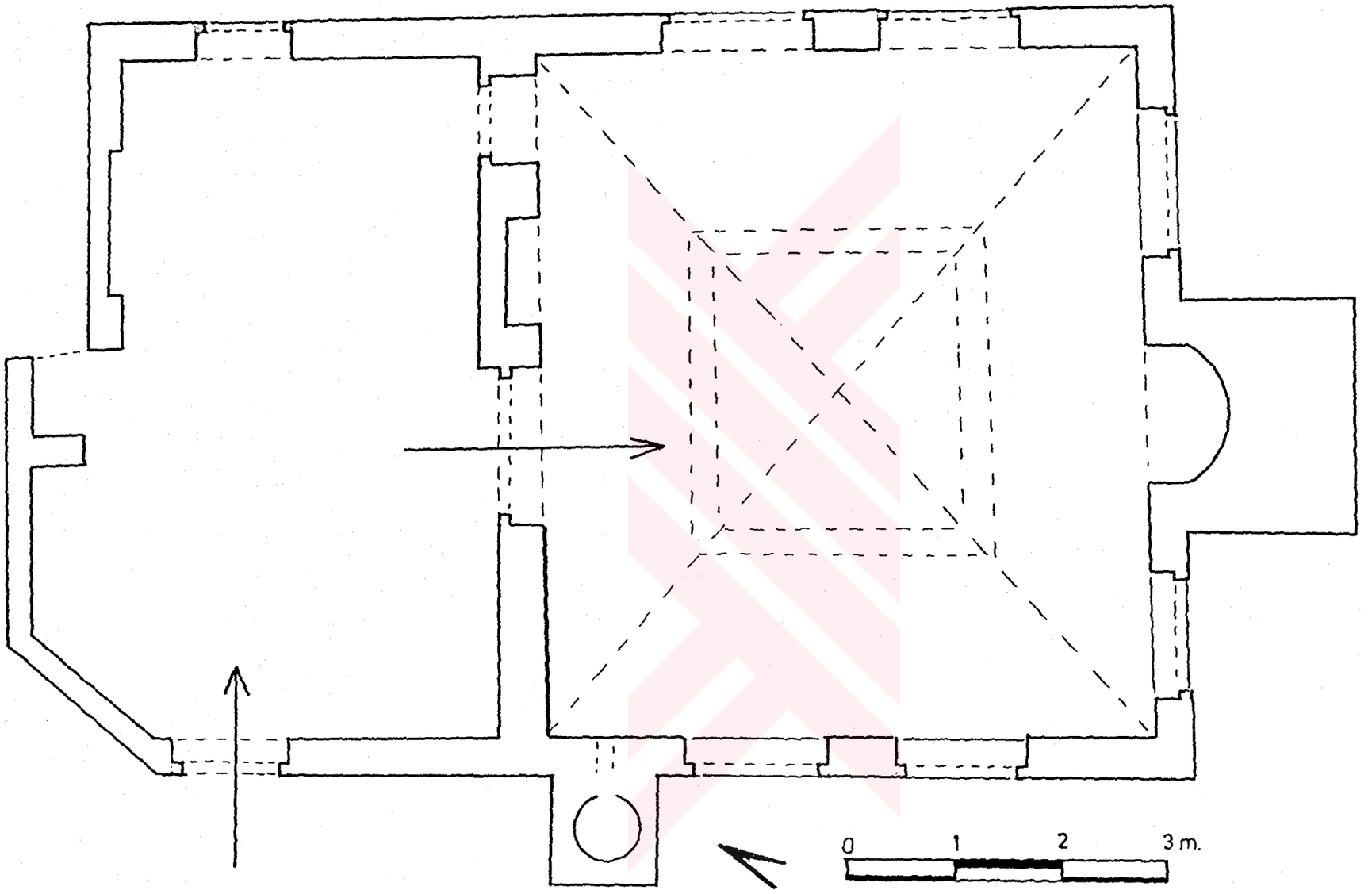

KARAKİ HÜSEYİN ÇELEBİ MESCİDİ

Plân No : 40

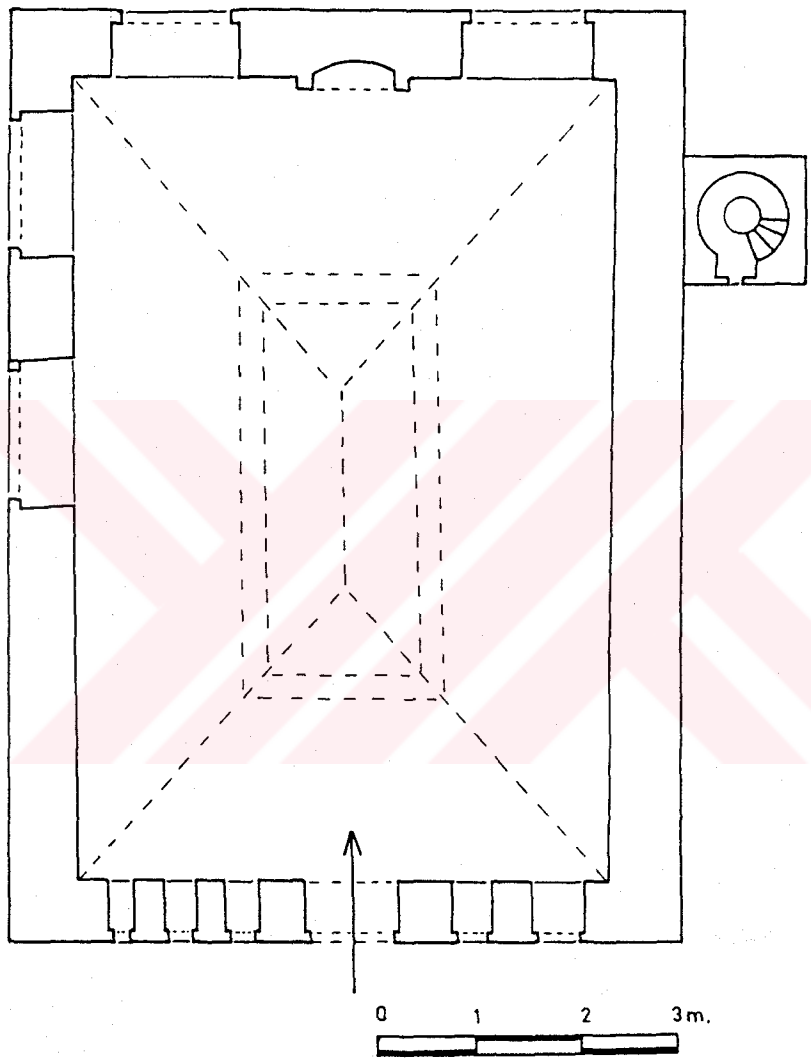

Plân No: 41

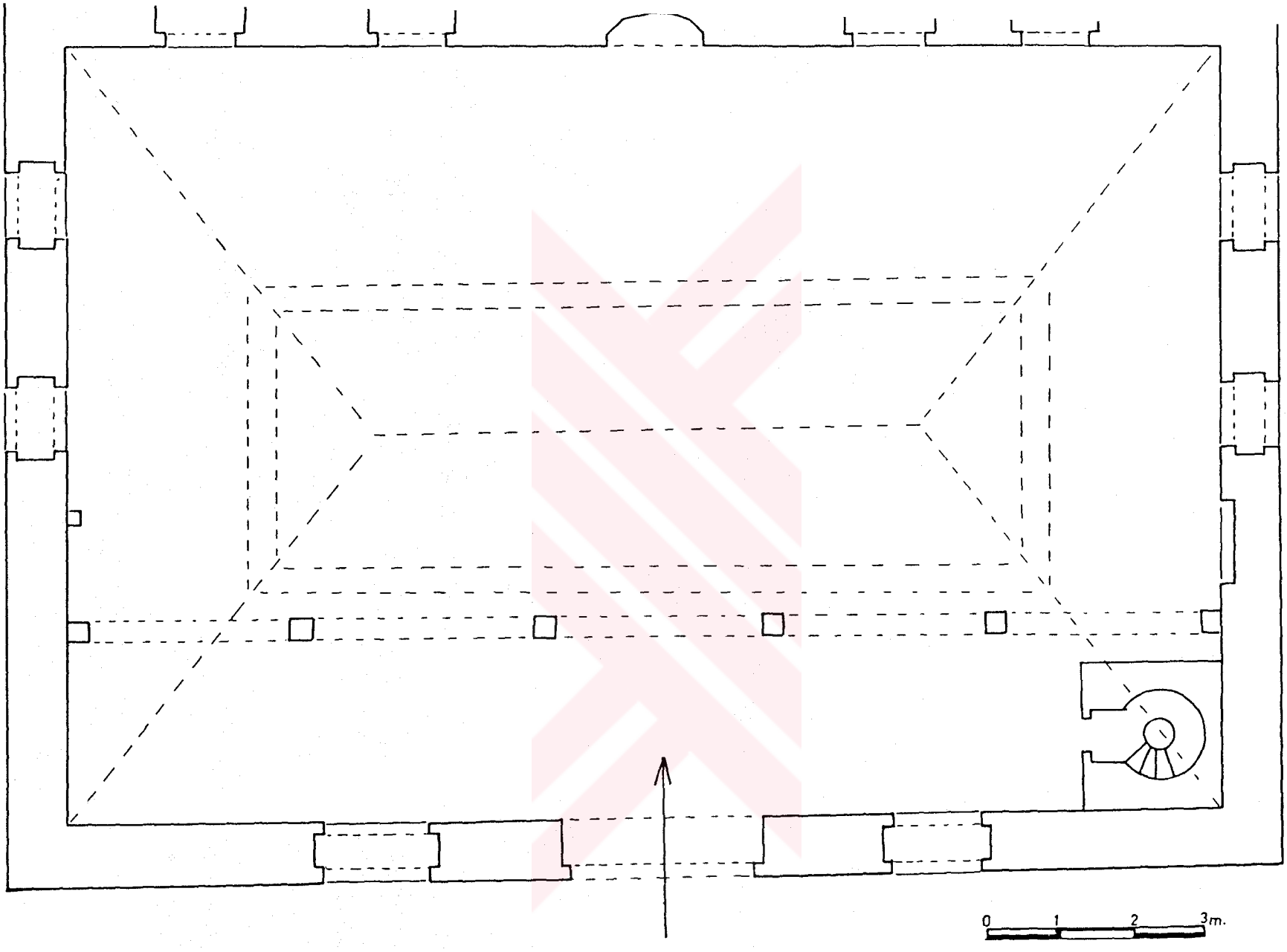
EKMEKÇİBAŞI MESCİDİ

Plân No: 42

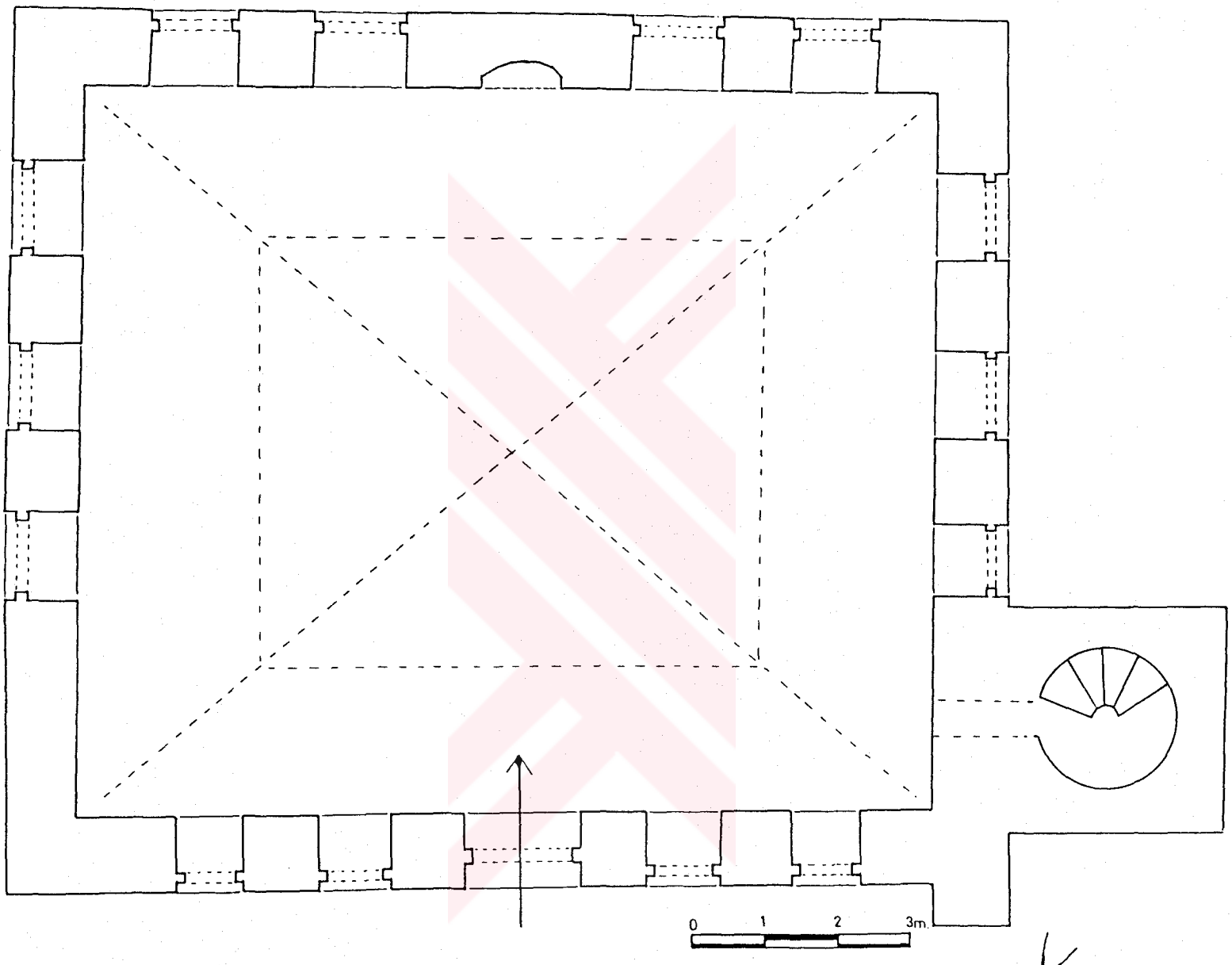
KEYCİ HATUN MESCİDİ

Plân No:43

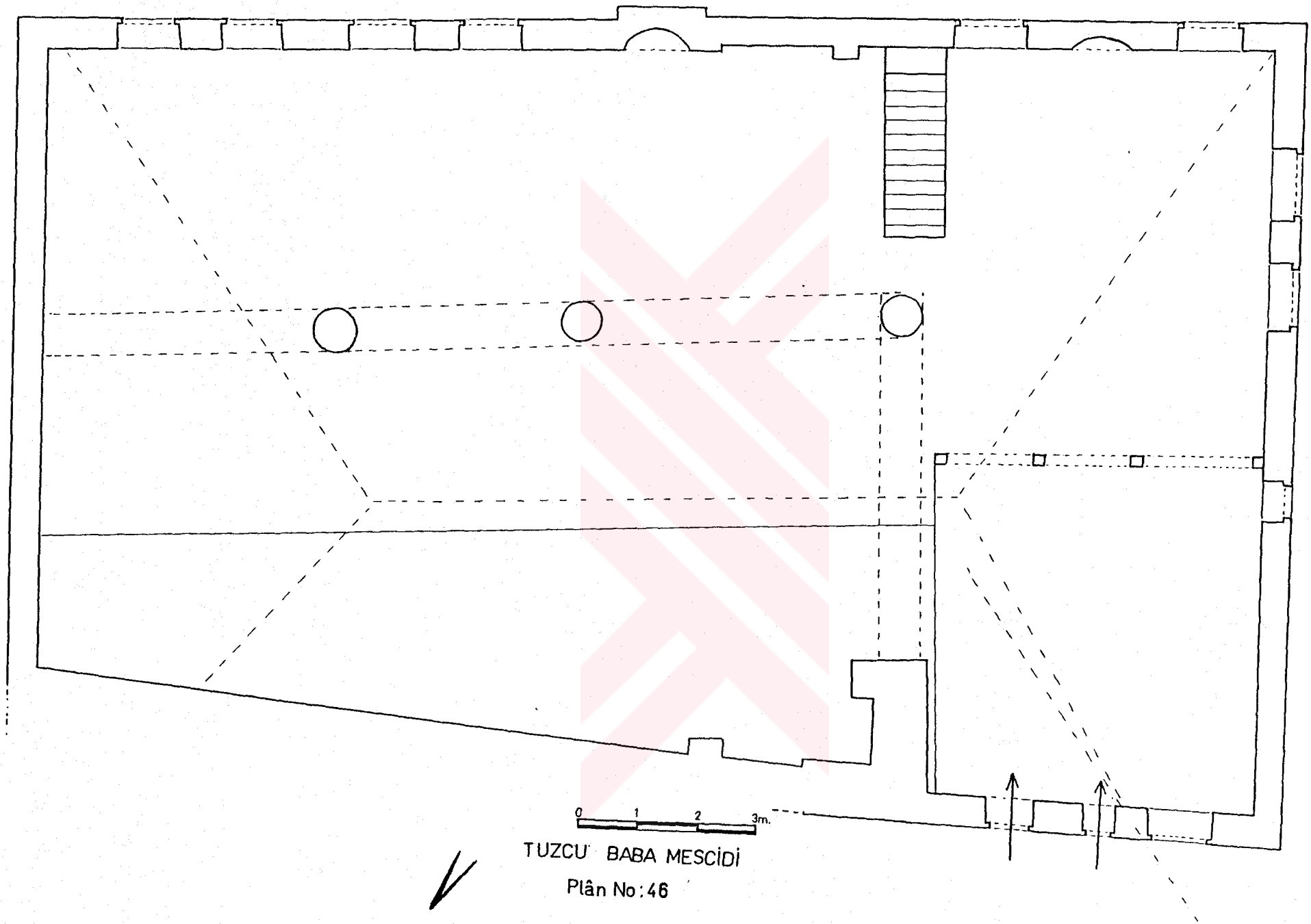

NAKILBENT MESCİDİ

Plân No: 44

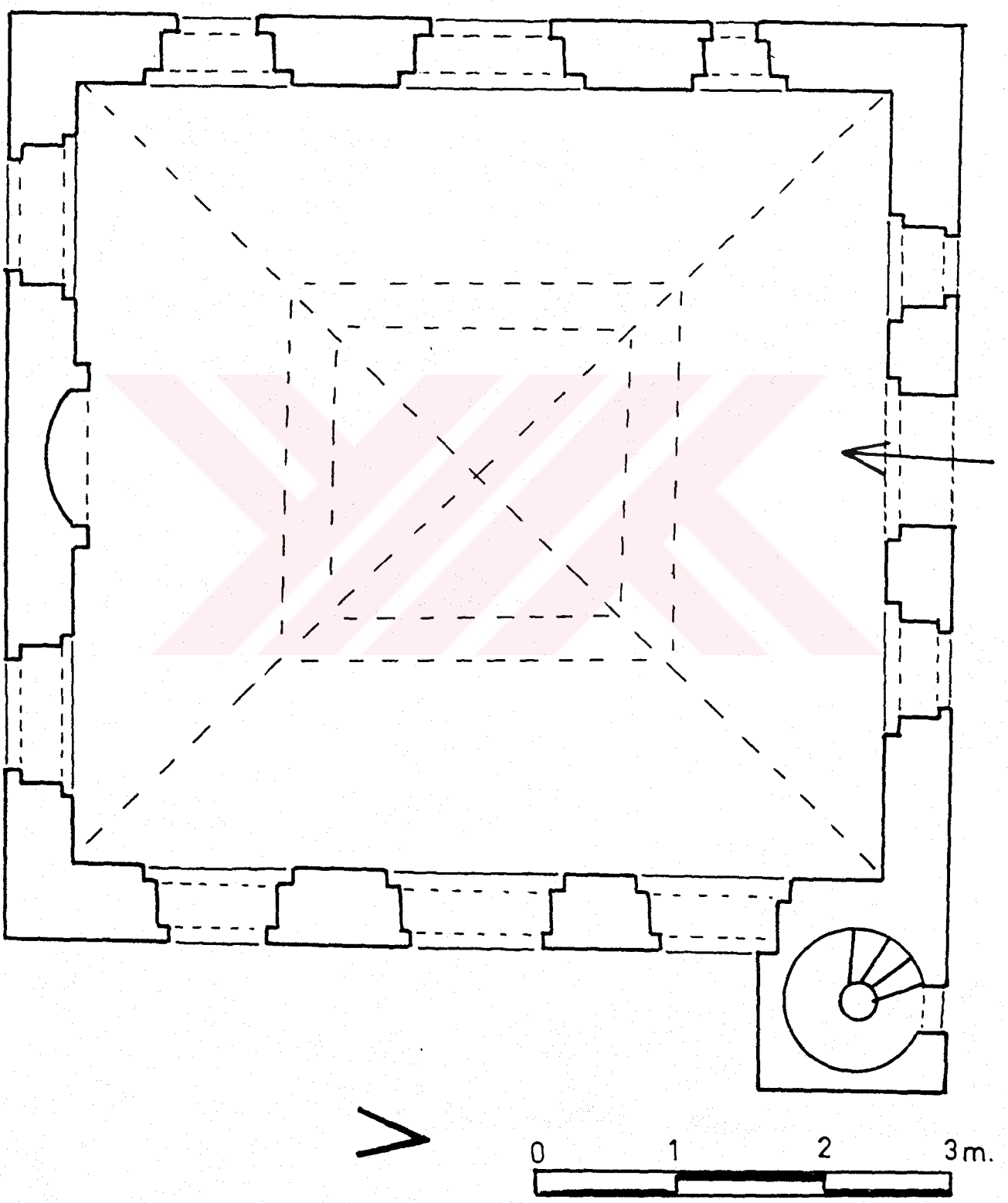

PİRİNÇÇİ SİNAN MESCİDİ
Plân No: 45

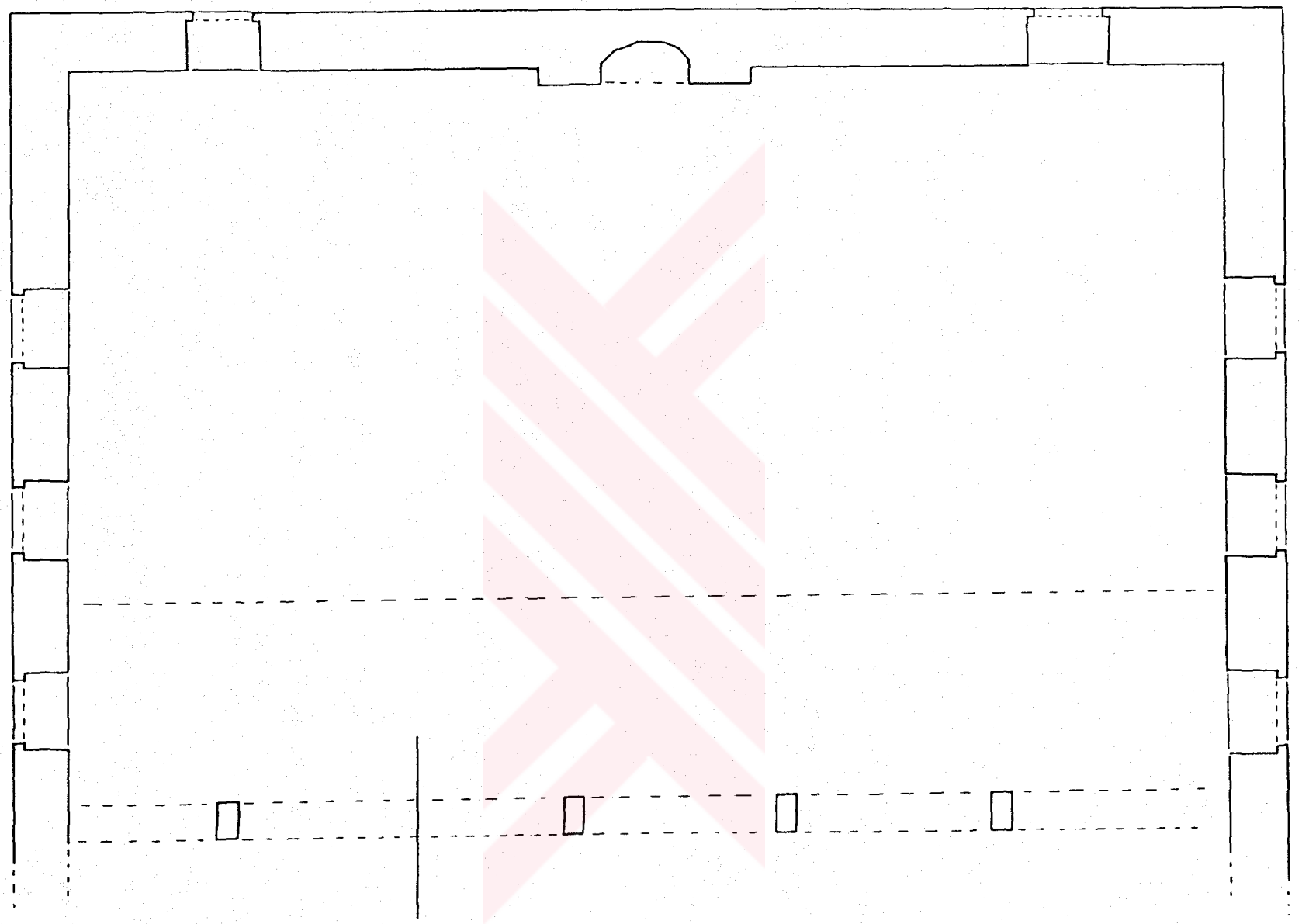
TUZCU BABA MESCİDİ

Plân No: 46

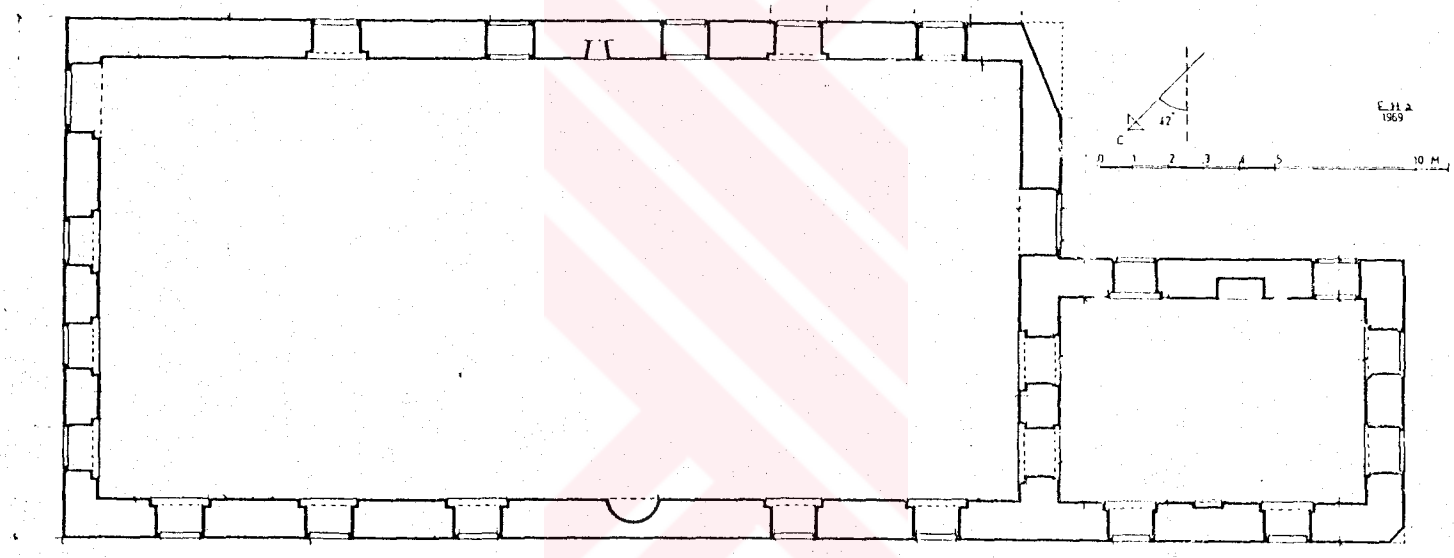
MİMAR AĞA MESCİDİ

Plân No:47

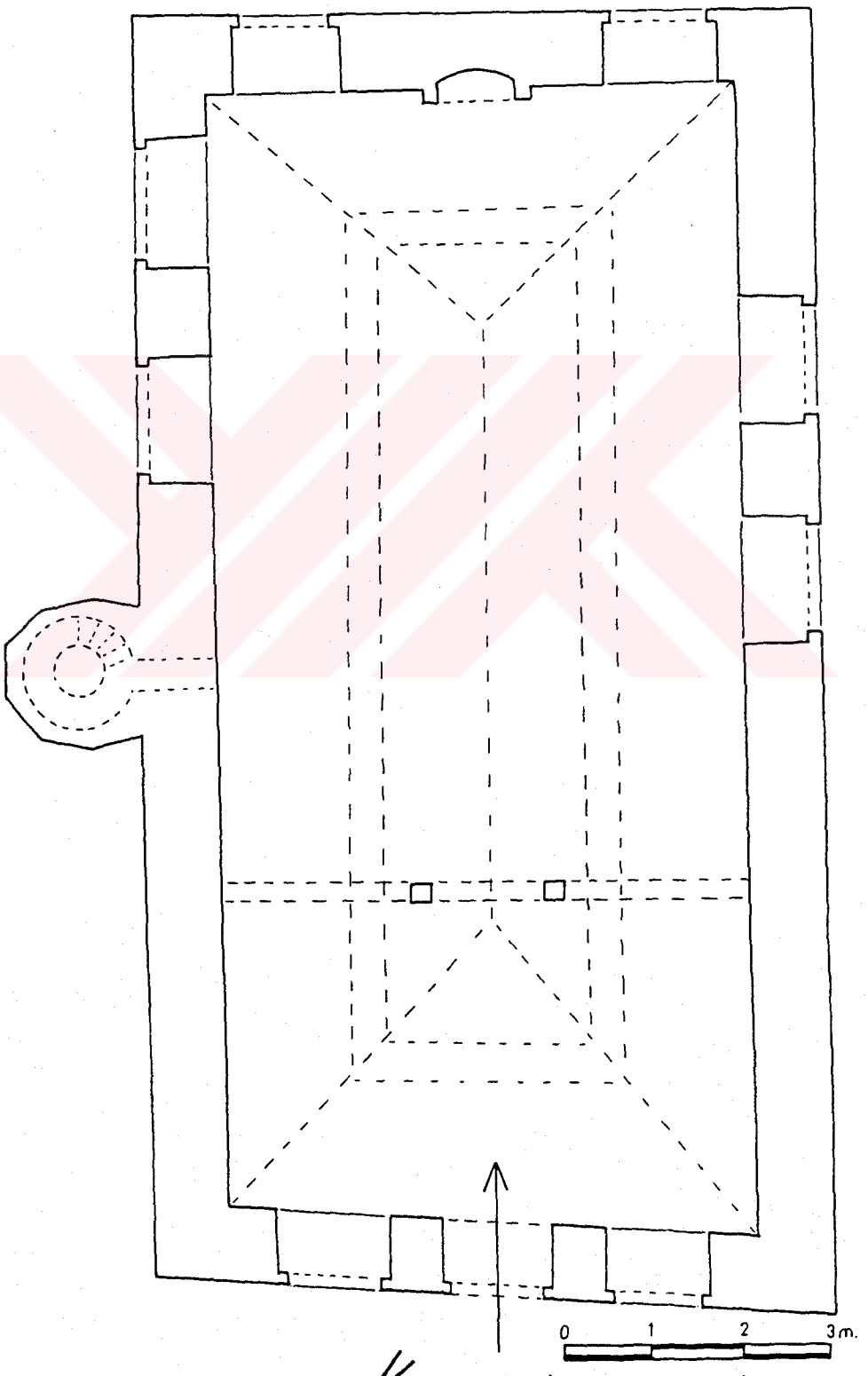

ARPACILAR MESCİDİ

Plân No:48

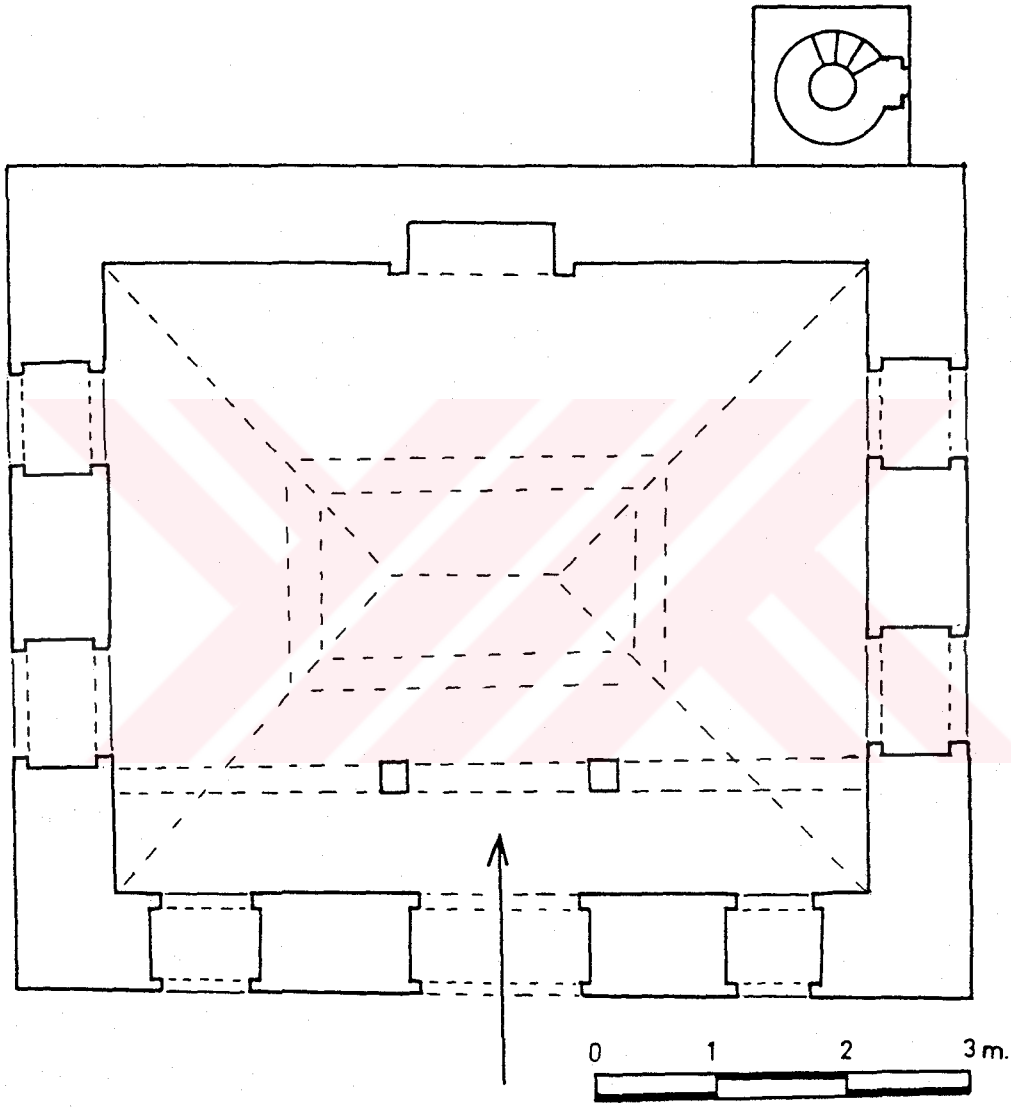

Plân No : 49- Ağalar Mescidi (Ayverdi)

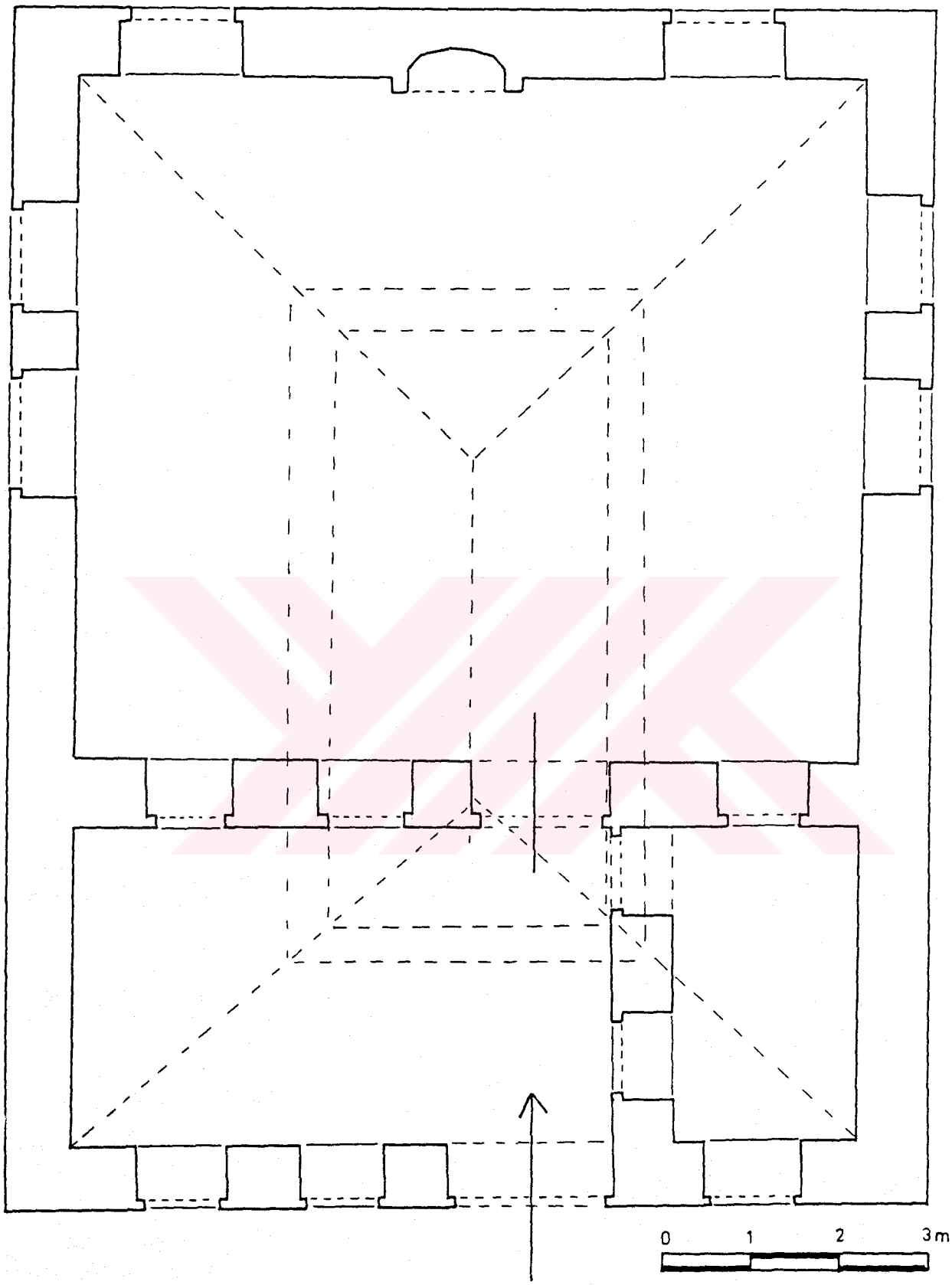
KIZIL MİNARE MESCİDİ

Plân No: 50

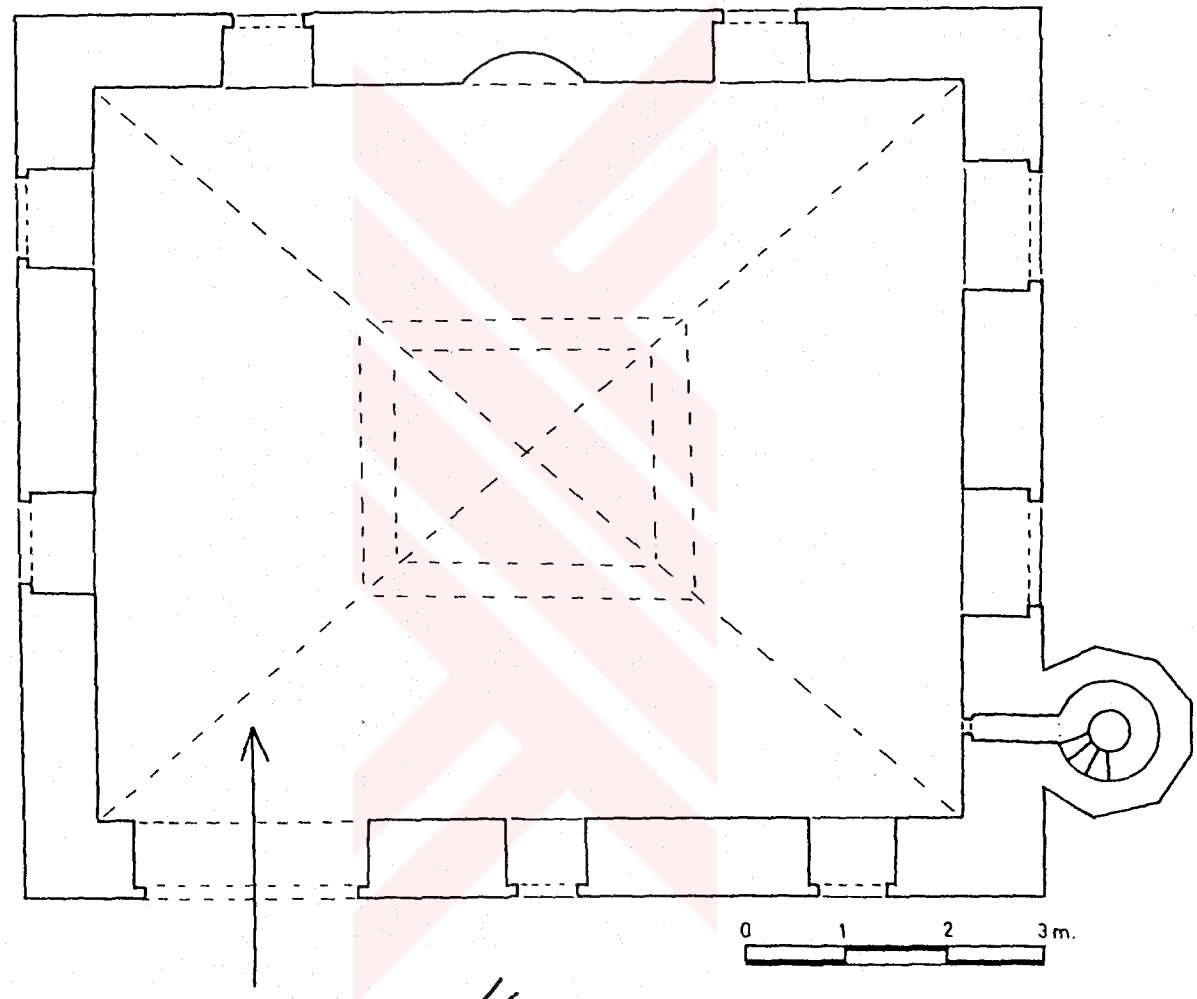
SADİ KAZGANİ MESCİDİ

Plân No: 51

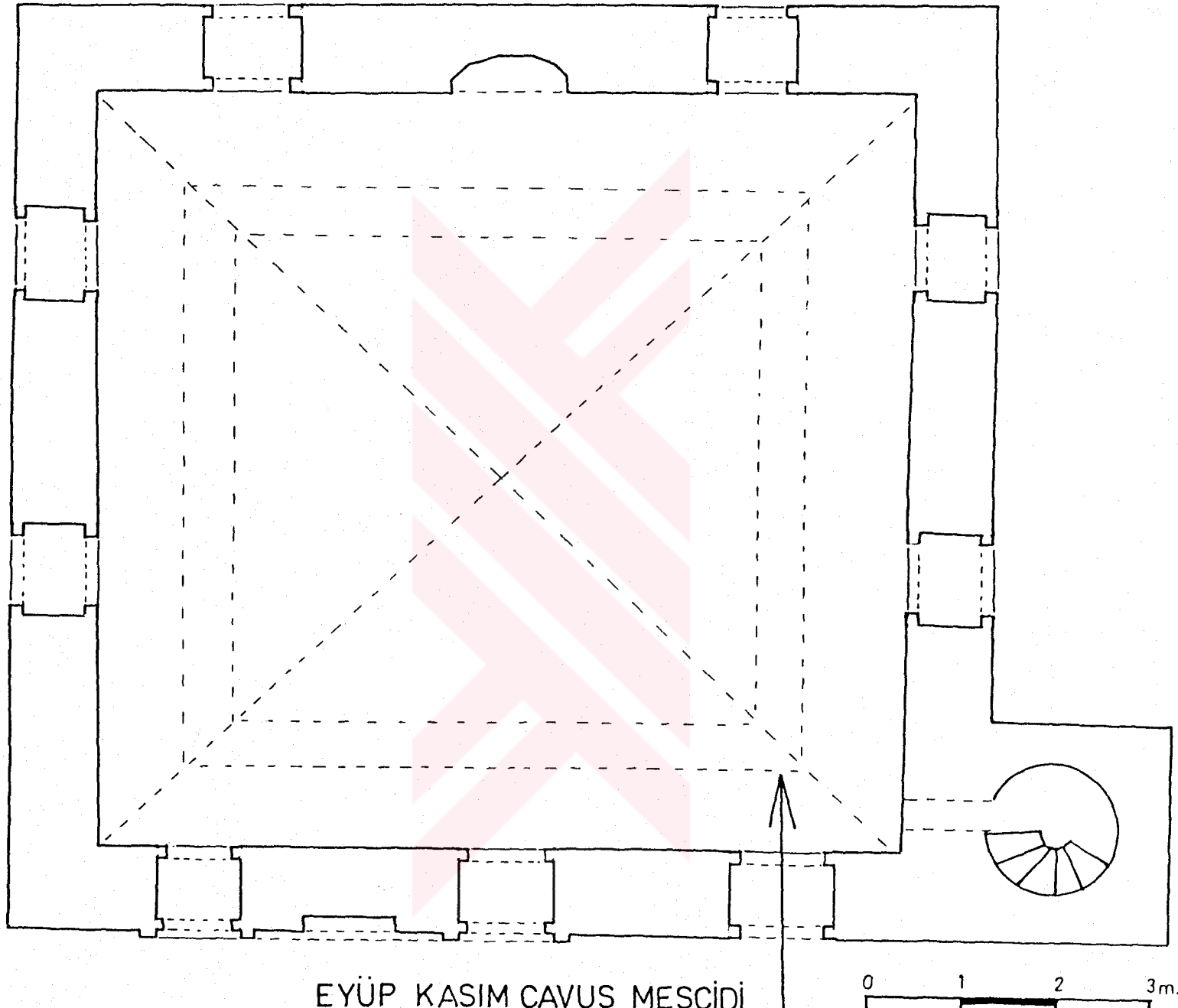
HACI BAYRAM KAFTANİ
MESCİDİ

Plân No: 52

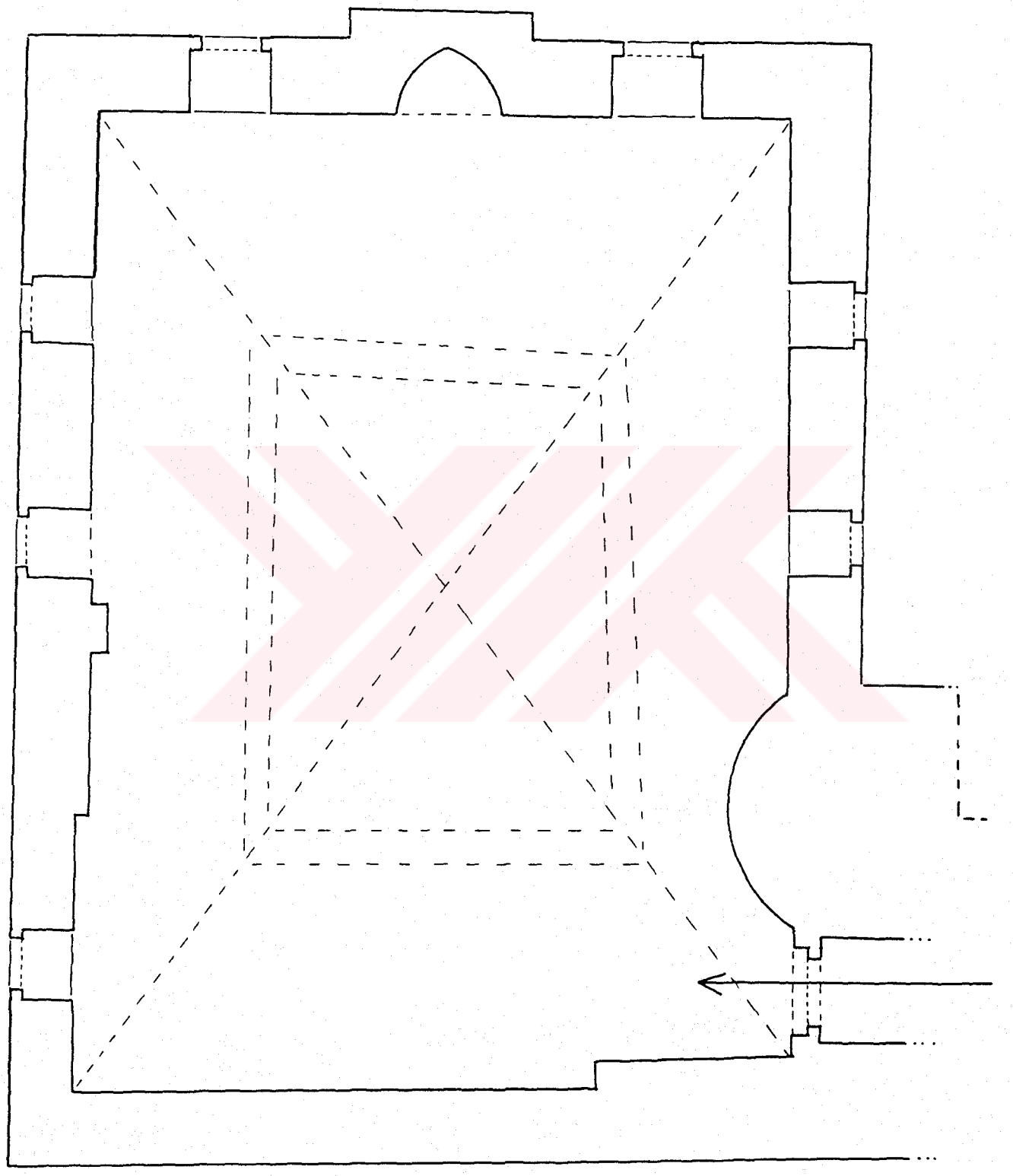
KÂTİP MUSLİHİDDİN MESCİDİ

Plân No: 53

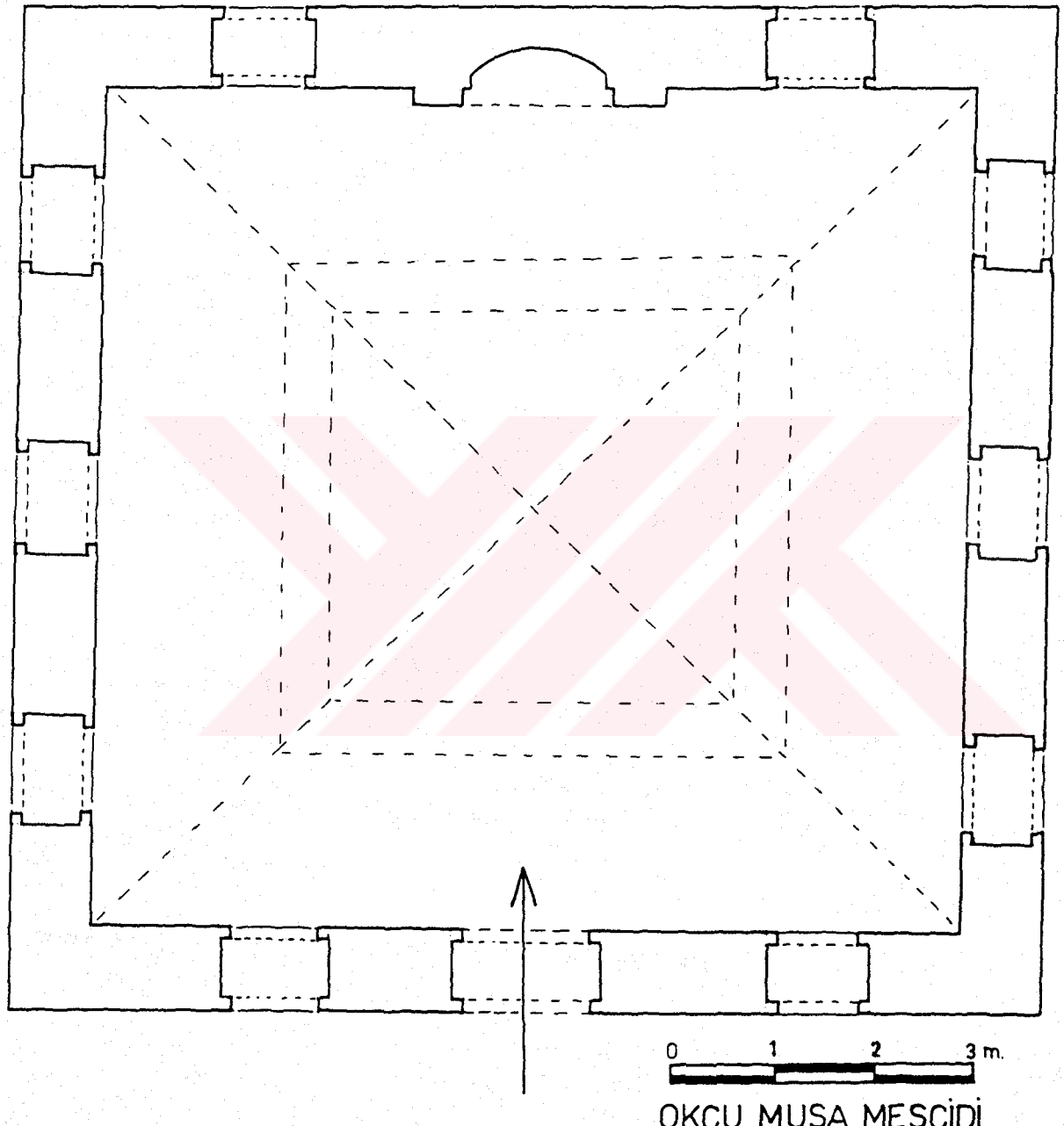
EYÜP KASIM CAVUŞ MESCİDİ

Plân No : 54

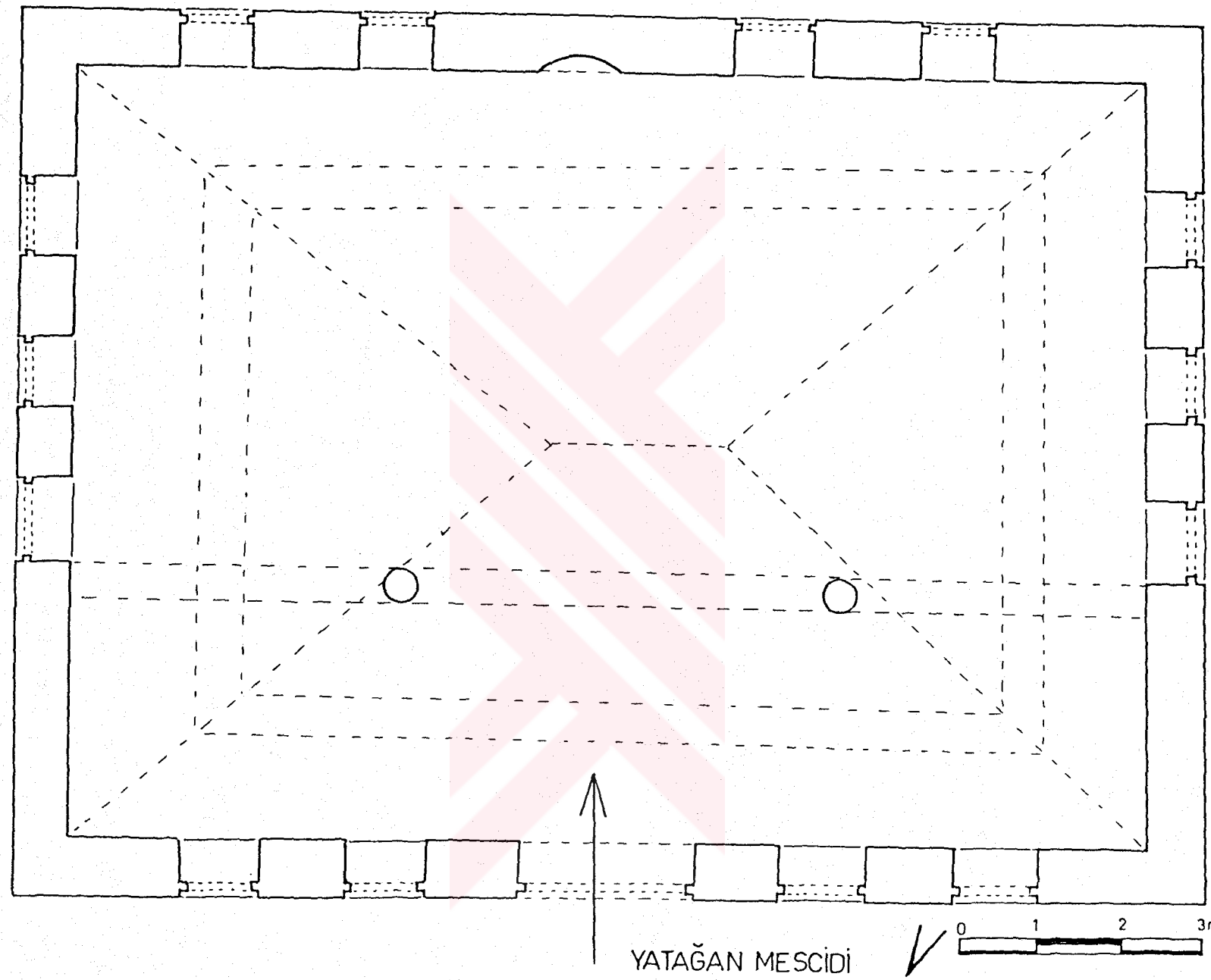
EYÜP ÜLİCE BABA
MESCİDİ

Plân No: 55

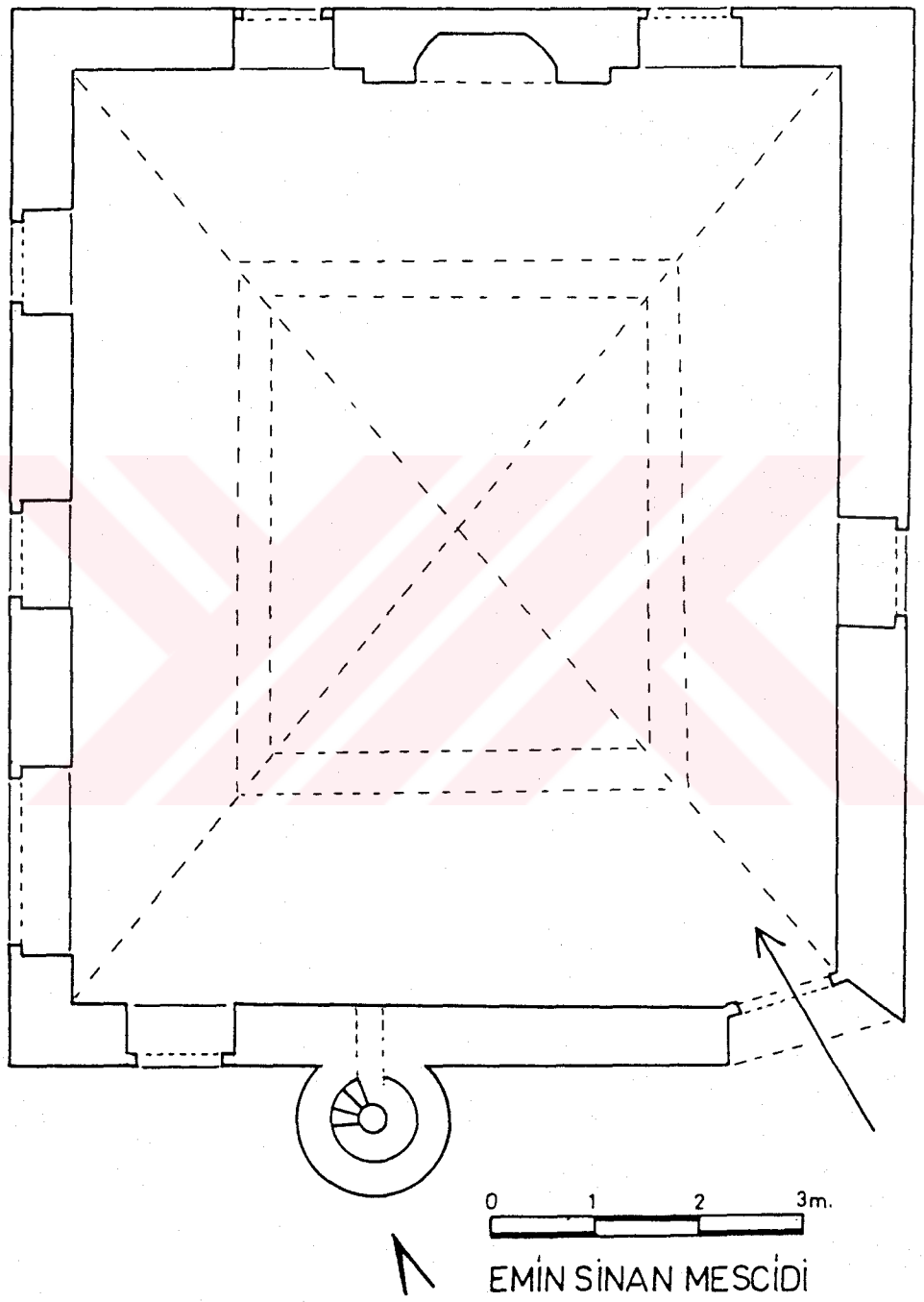
OKÇU MUSA MESCİDİ

Plân No: 56

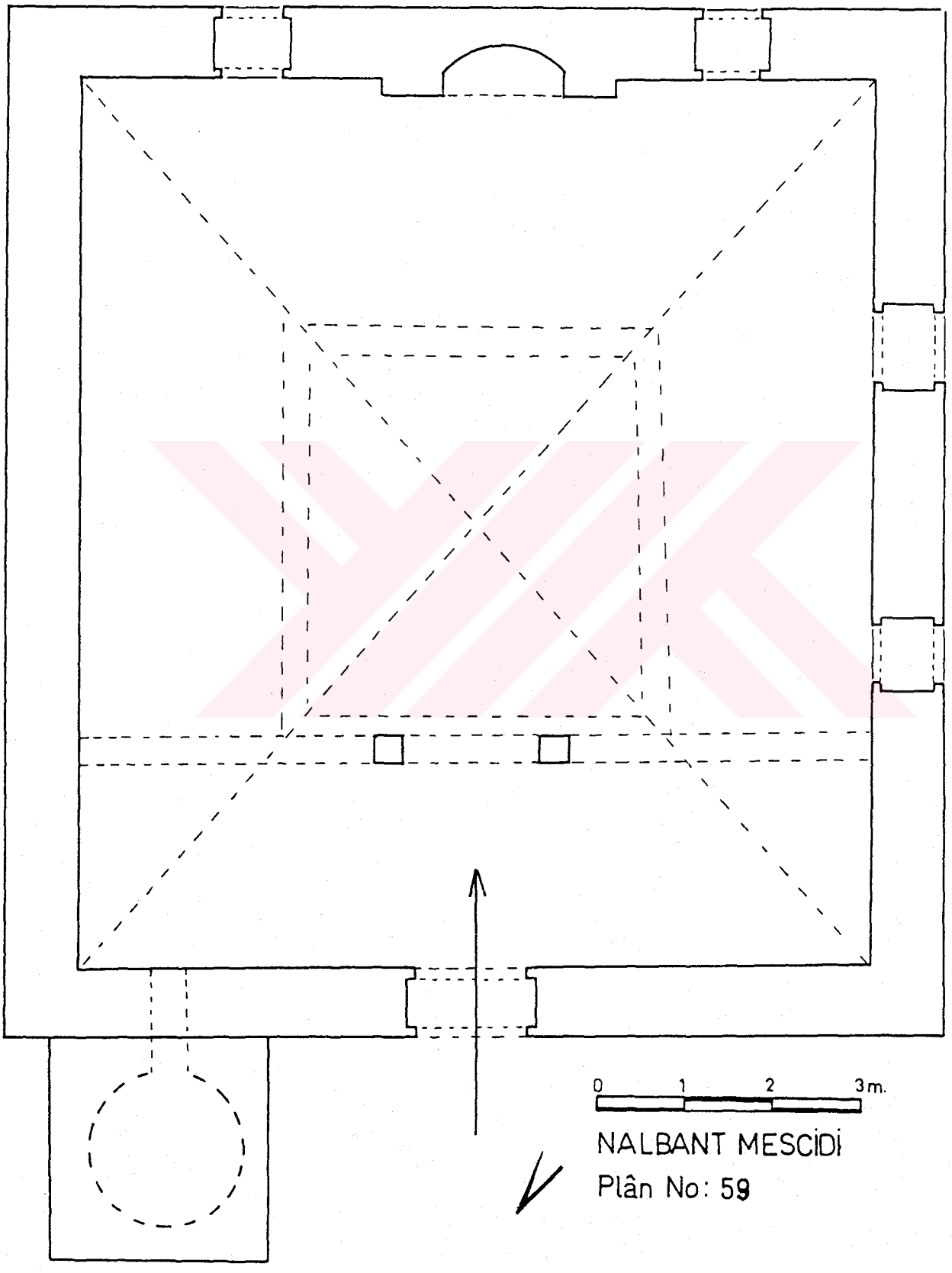
YATAĞAN MESCİDİ

Plân No: 57

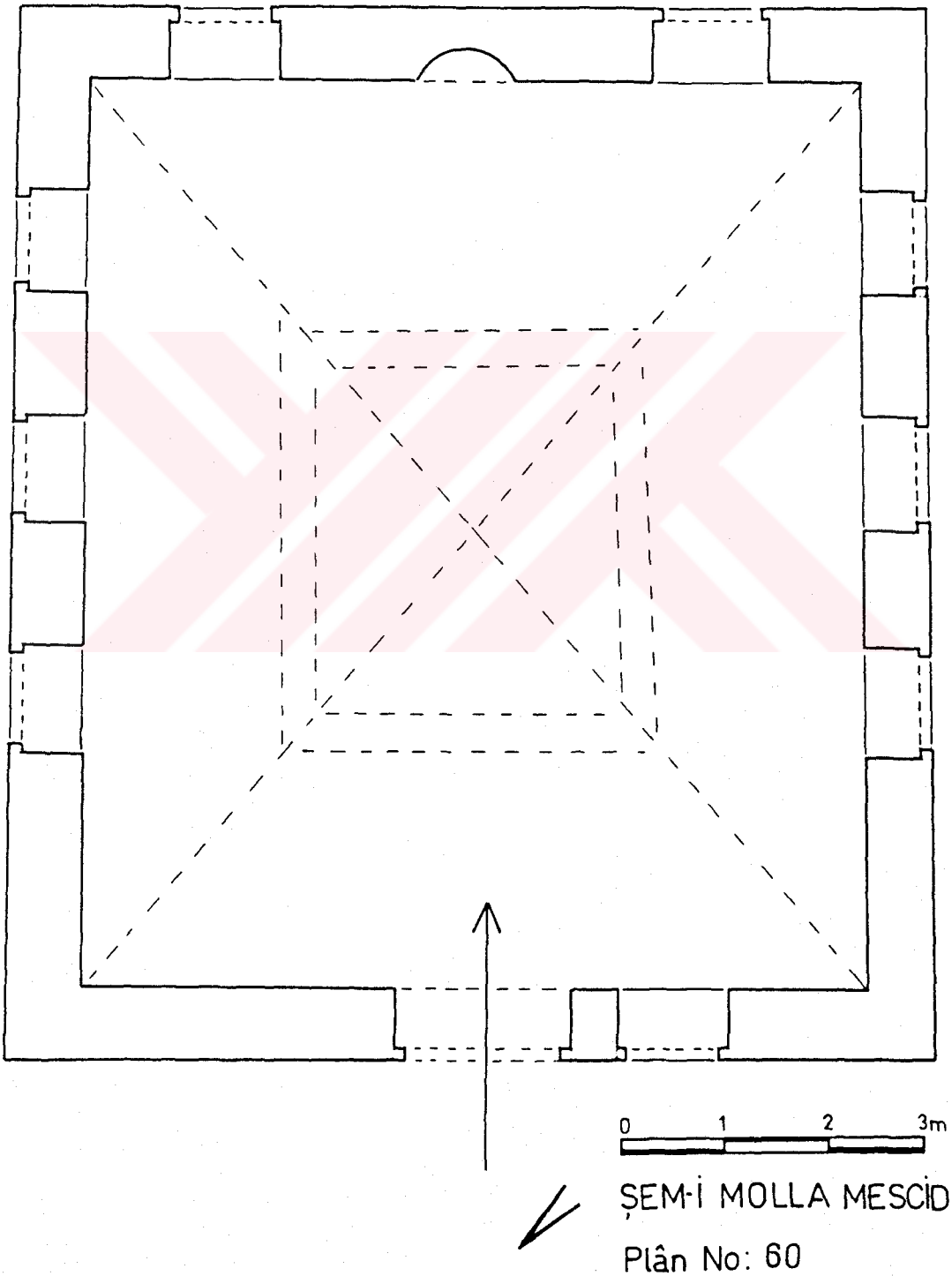
EMİN SİNAN MESCİDİ

Plân No: 58

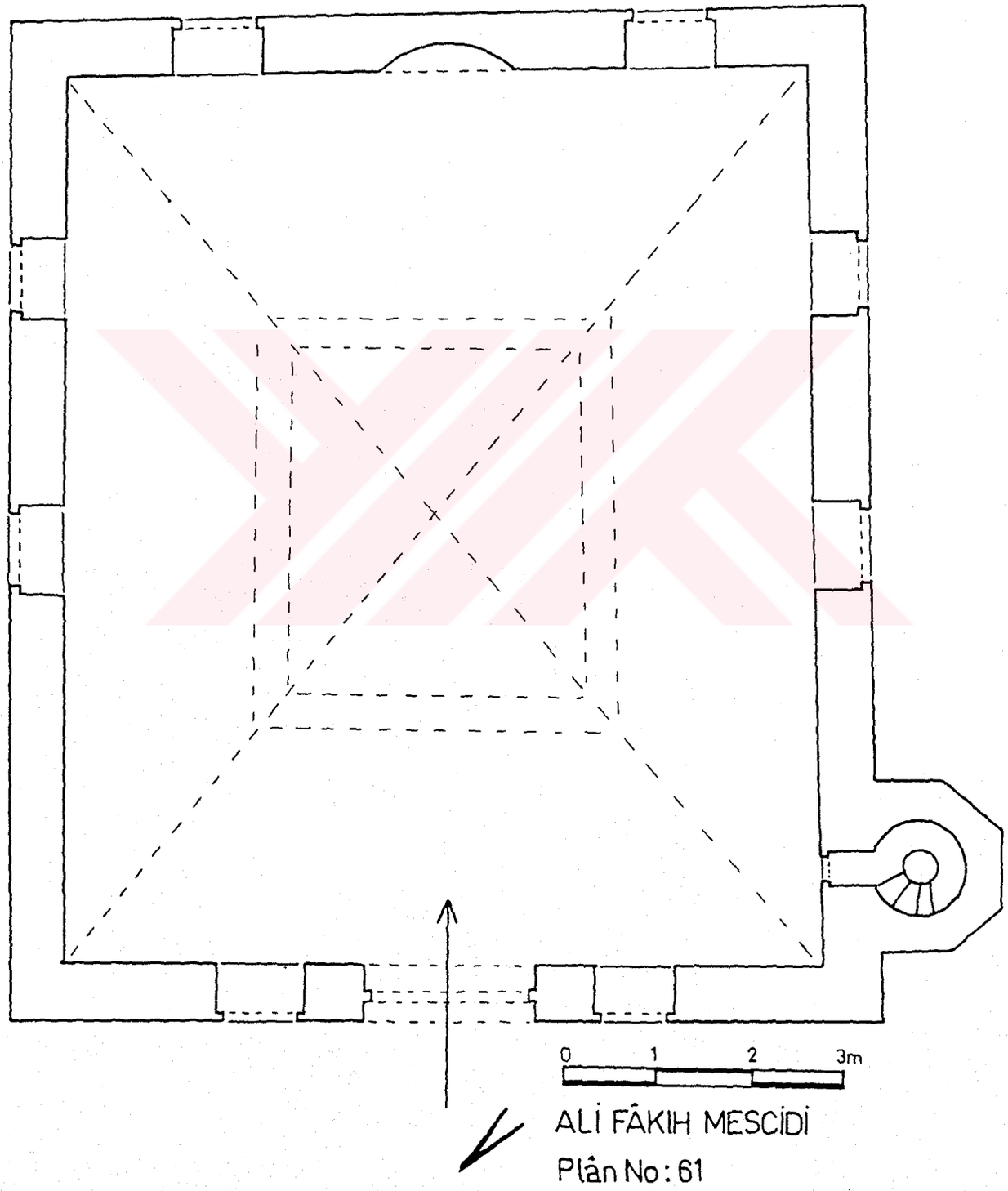
NALBANT MESCİDİ

Plân No: 59

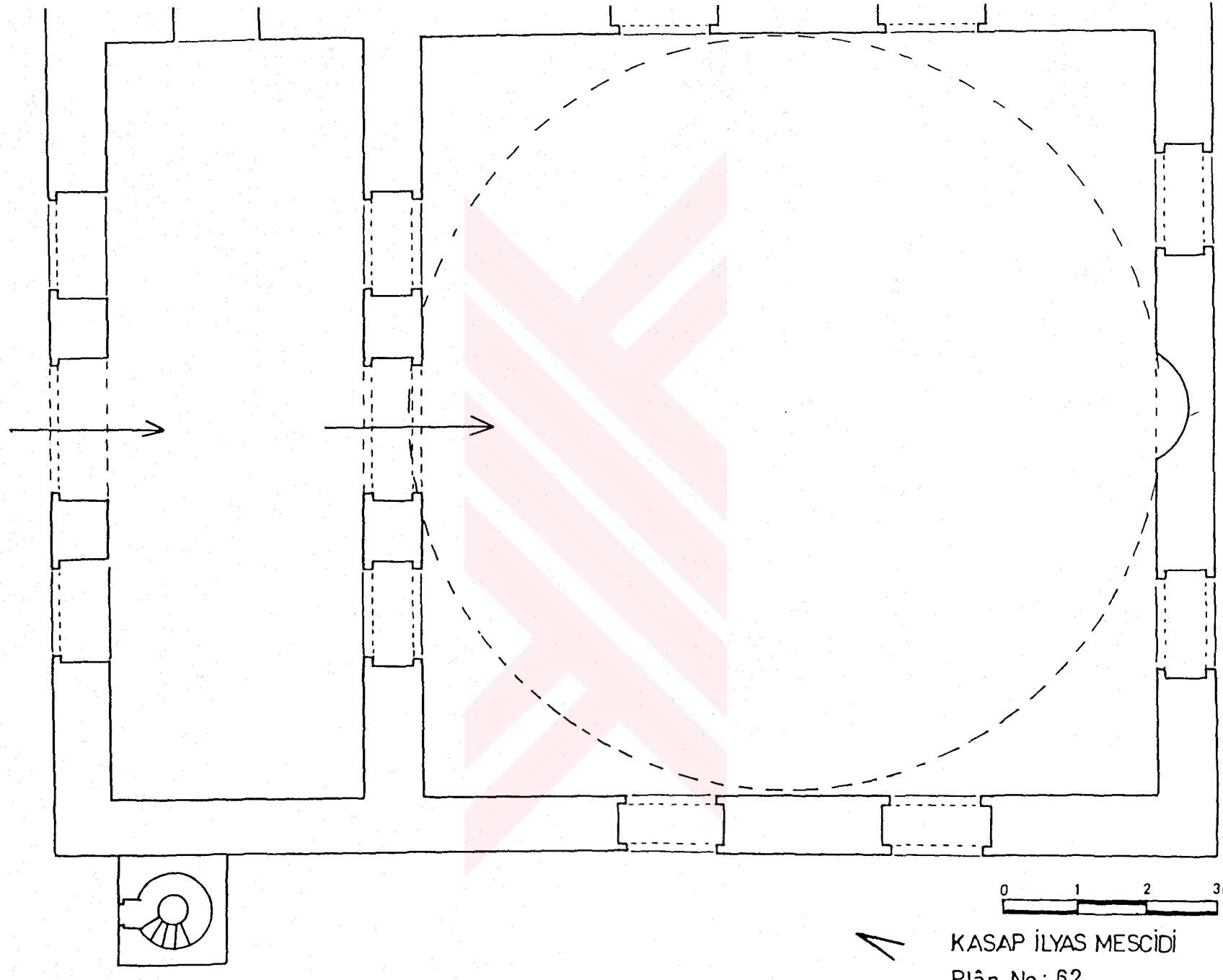
ŞEM·İ MOLLA MESCİDİ

Plân No: 60

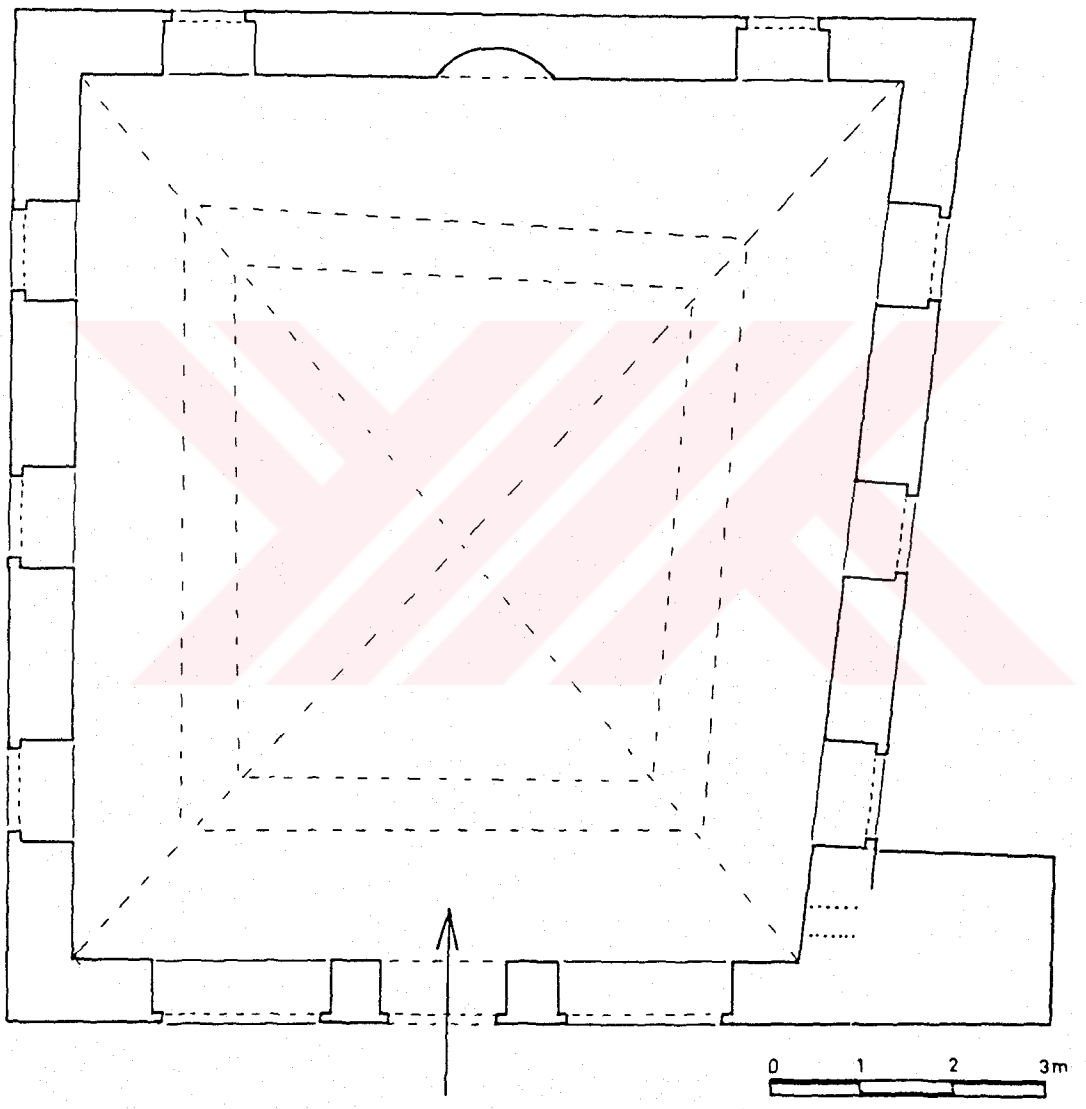
ALİ FÂKIH MESCİDİ

Plân No: 61

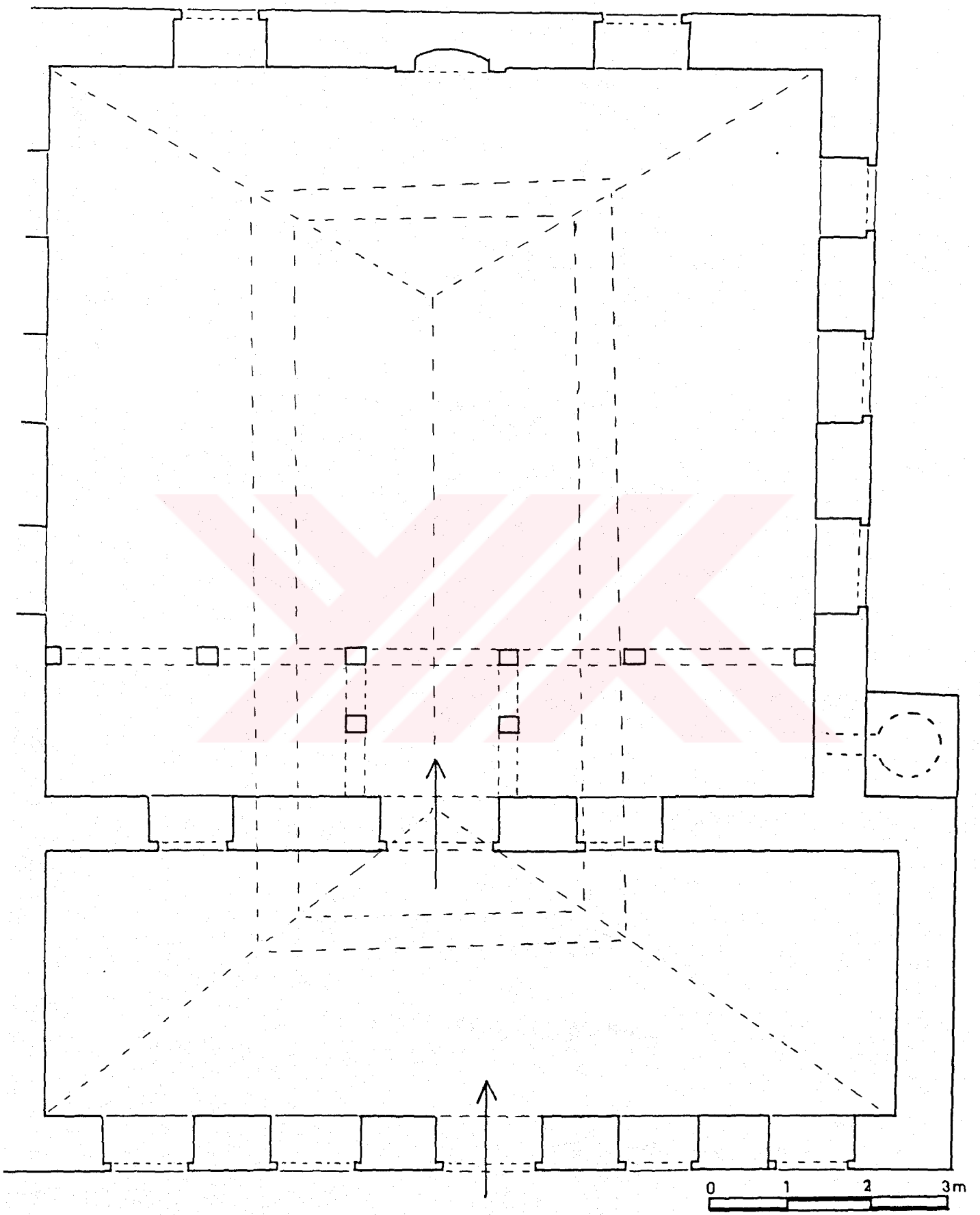

KASAP İLYAS MESCİDİ

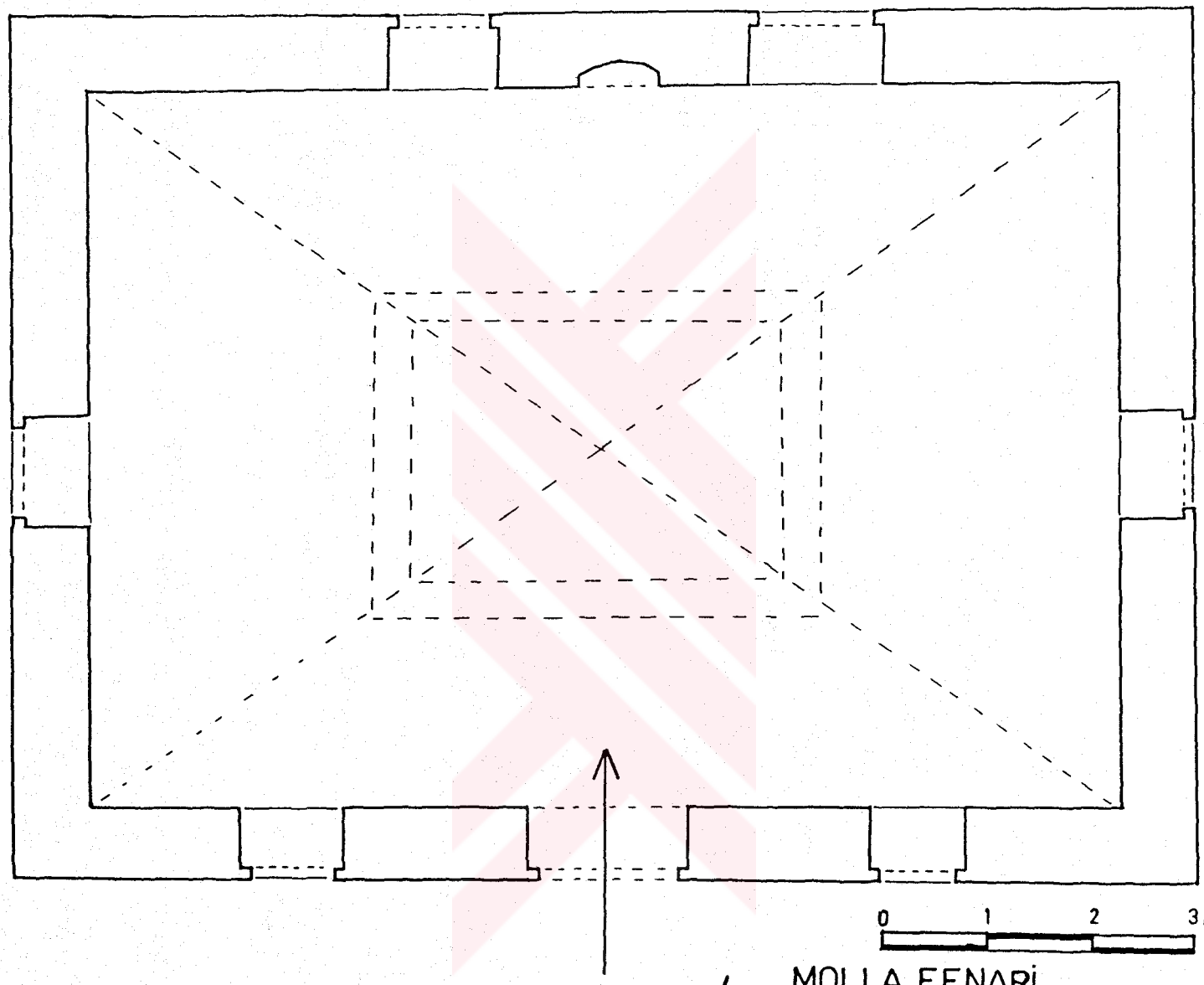
Plân No: 62

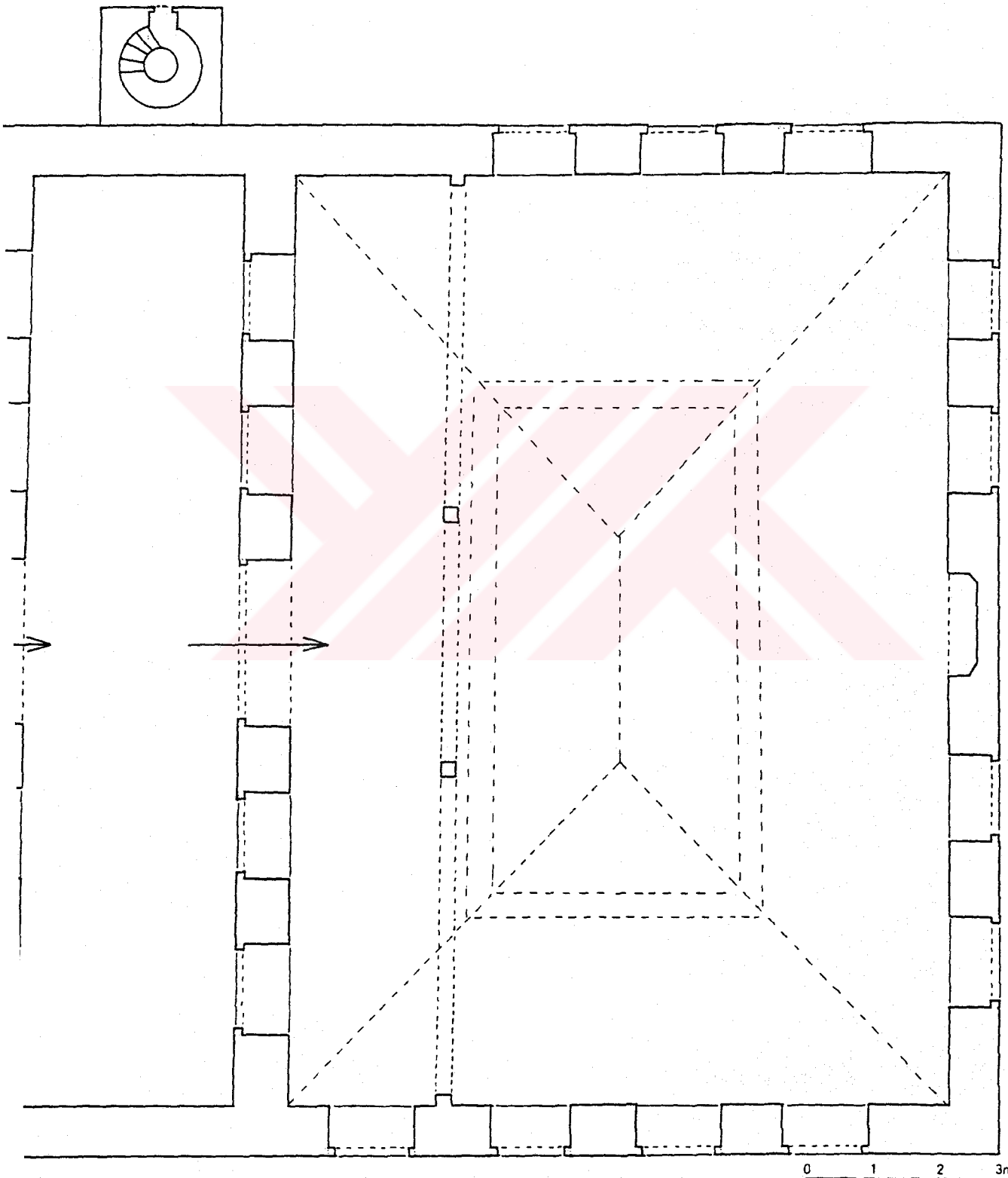
KORUK MAHMUT AĞA
MESCİDİ
Plân No: 63

FETHİ ÇELEBİ MESCİDİ
Plân No: 64

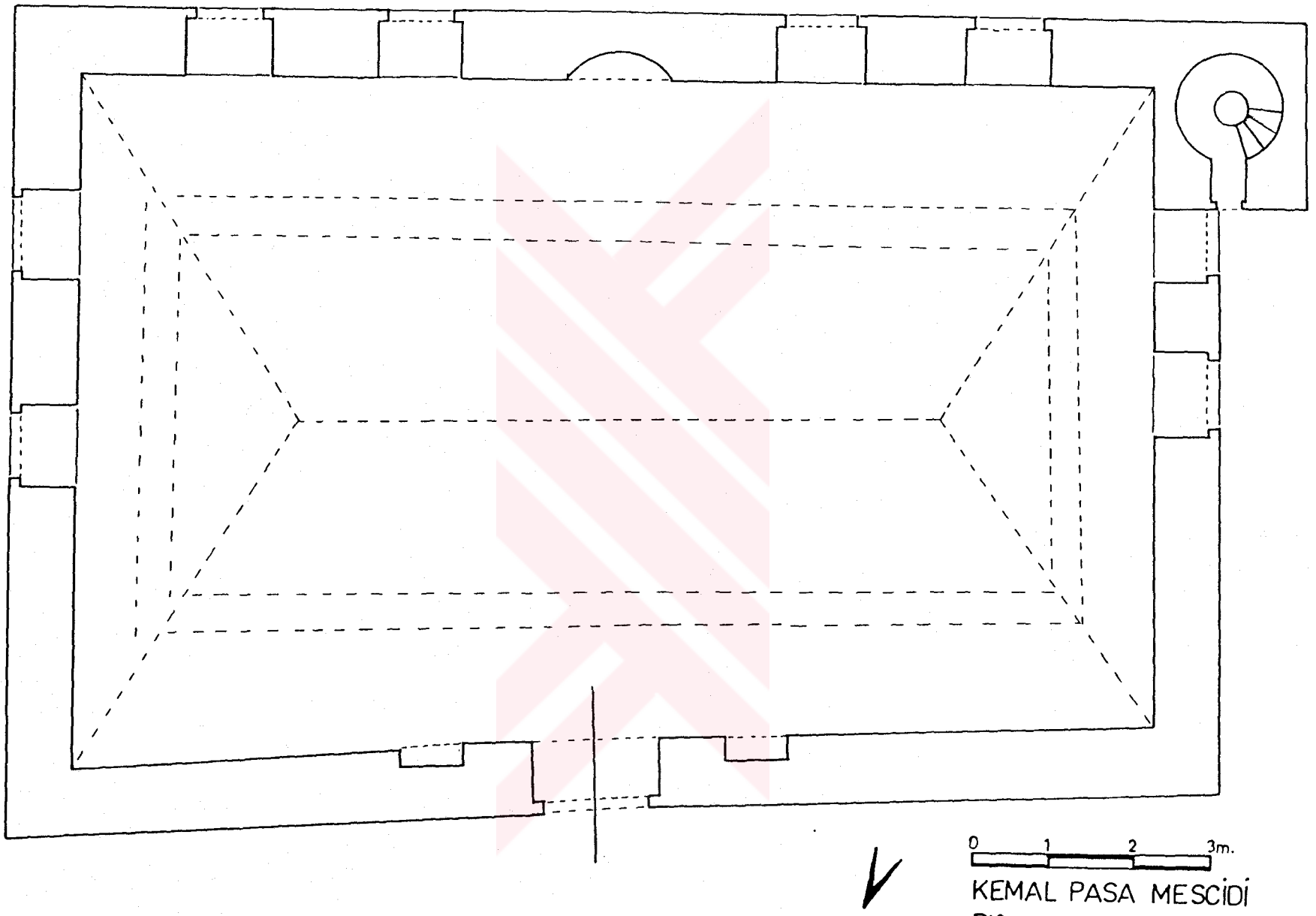

MOLLA FENARİ
MESCİDİ
Plân No: 65

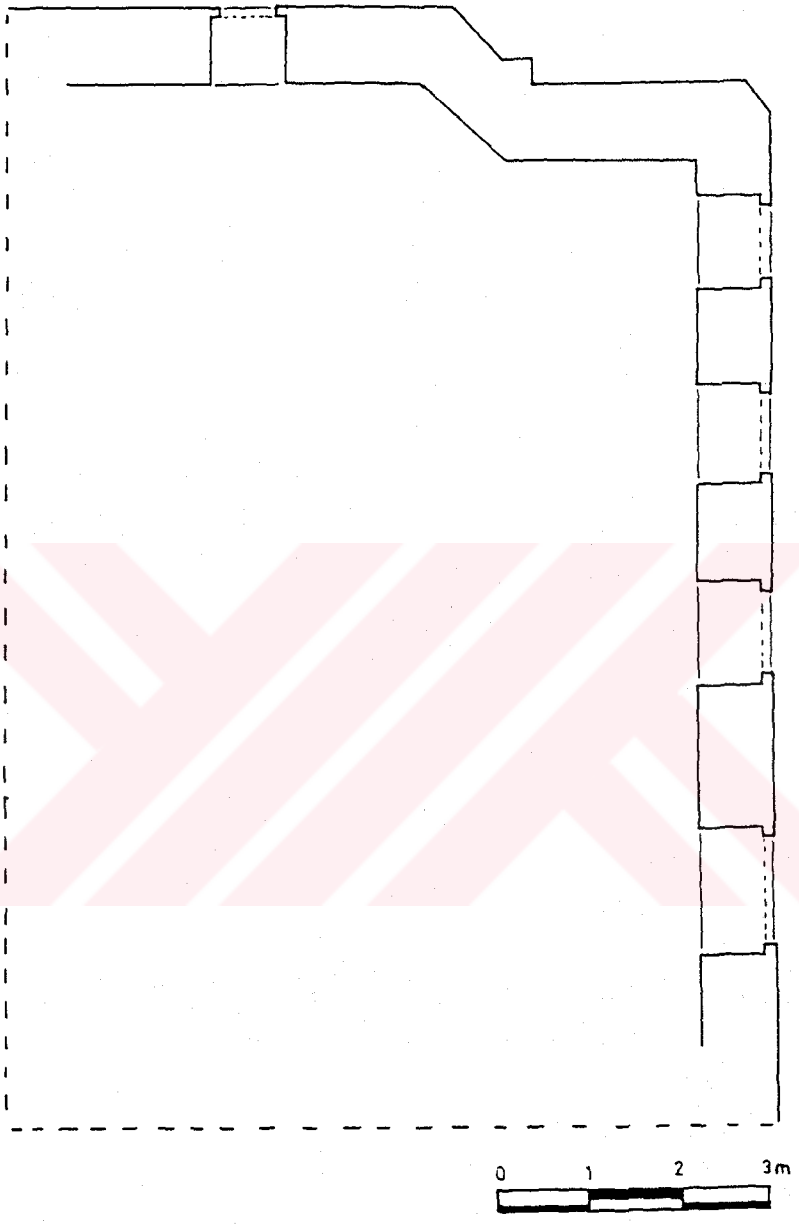

KAZLIÇEŞME FATİH MESCİDİ

Plân No: 66

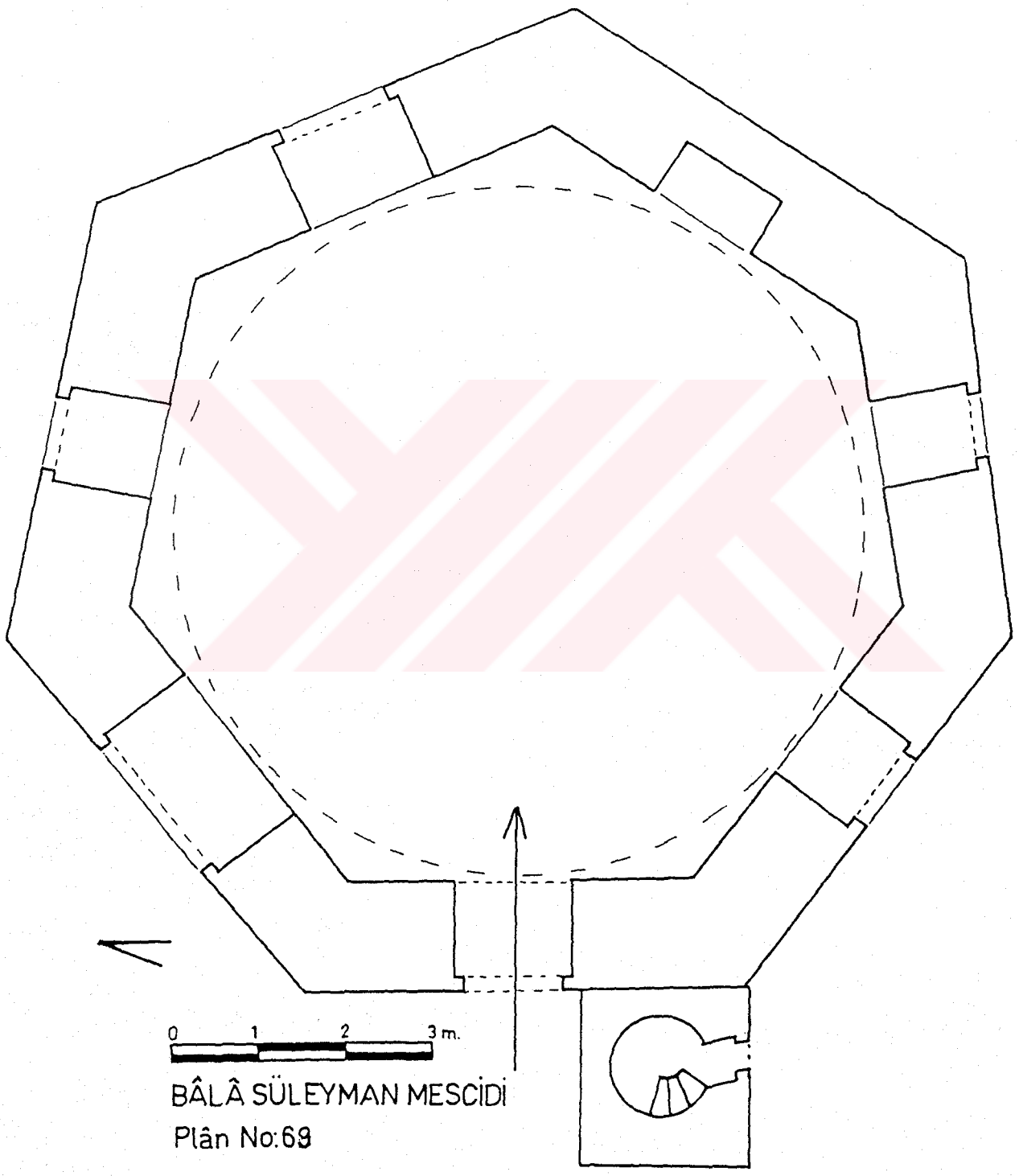

KEMAL PASA MESCİDİ
Plân No: 67

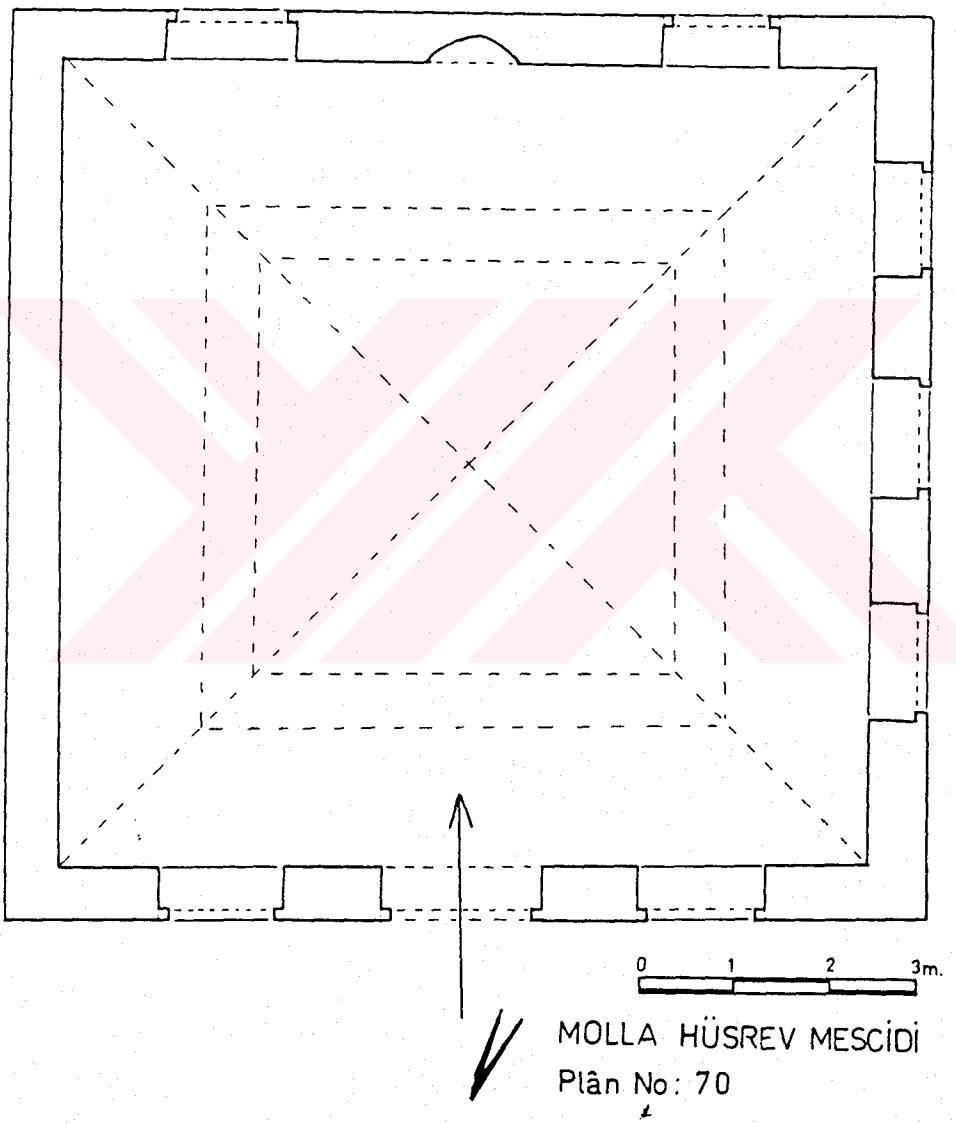
YA-VEDÜT MESCİDİ ZEMİN

Plân No 68

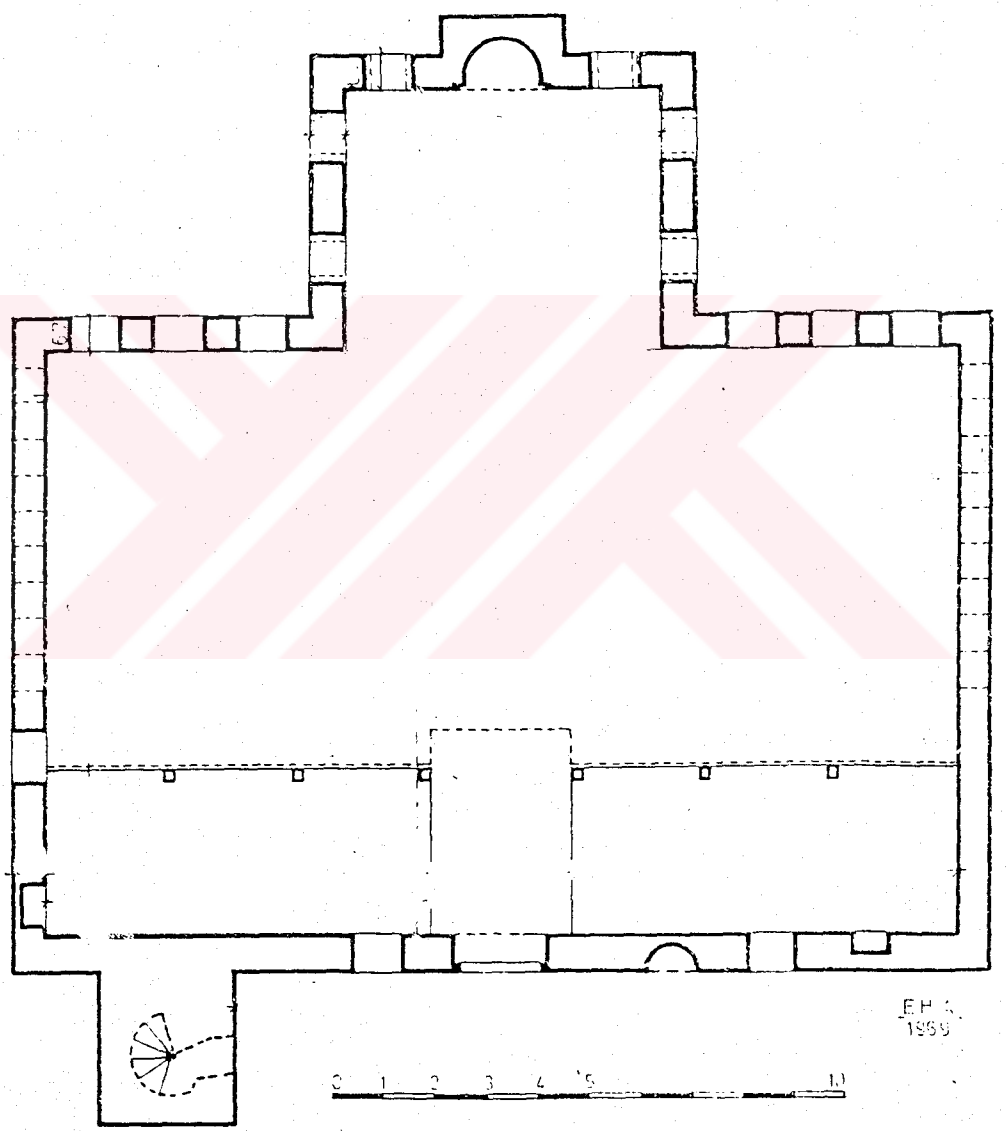
BÂLÂ SÜLEYMAN MESCİDİ

Plân No:69

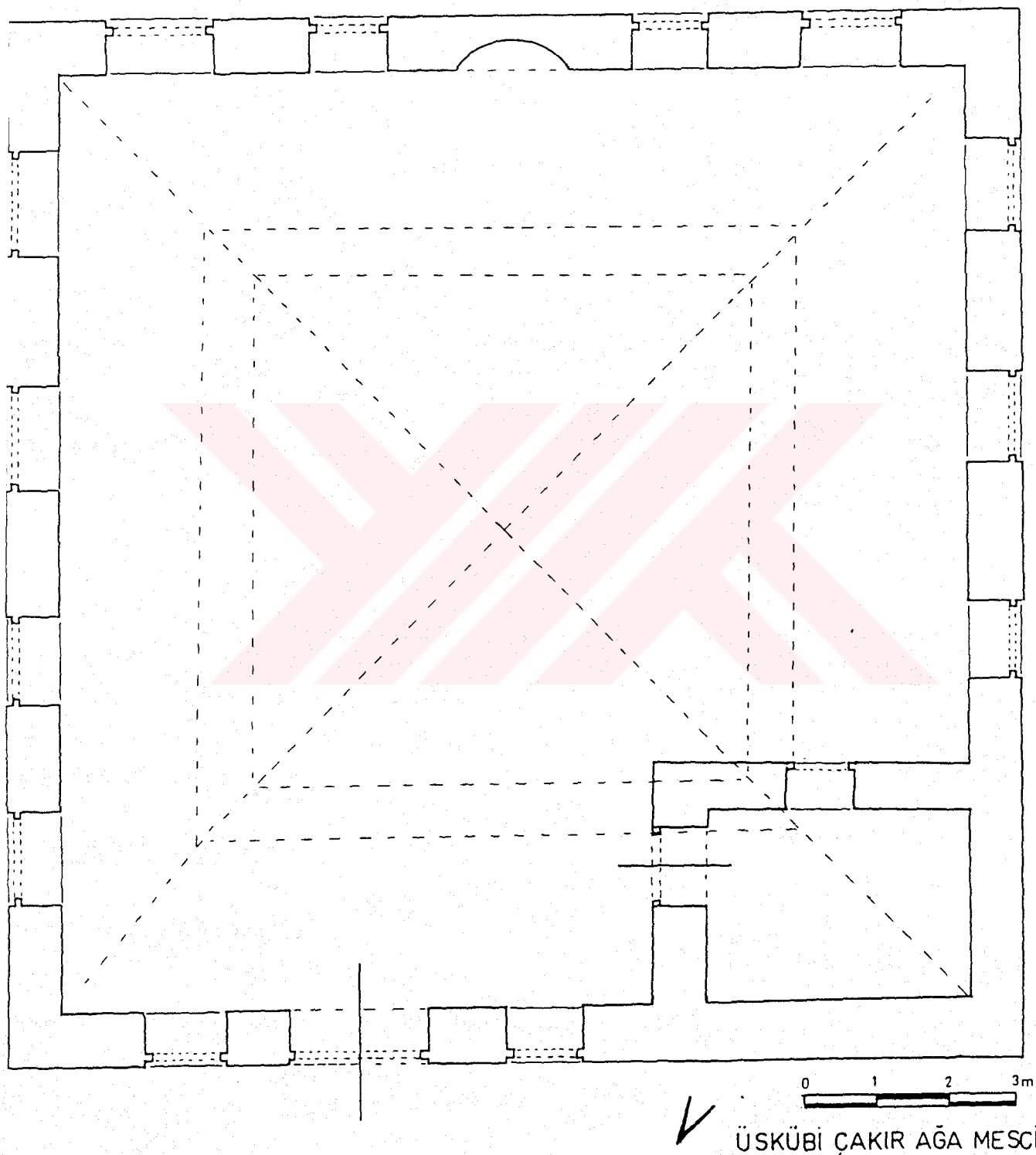

MOLLA HÜSREV MESCİDİ

Plân No: 70

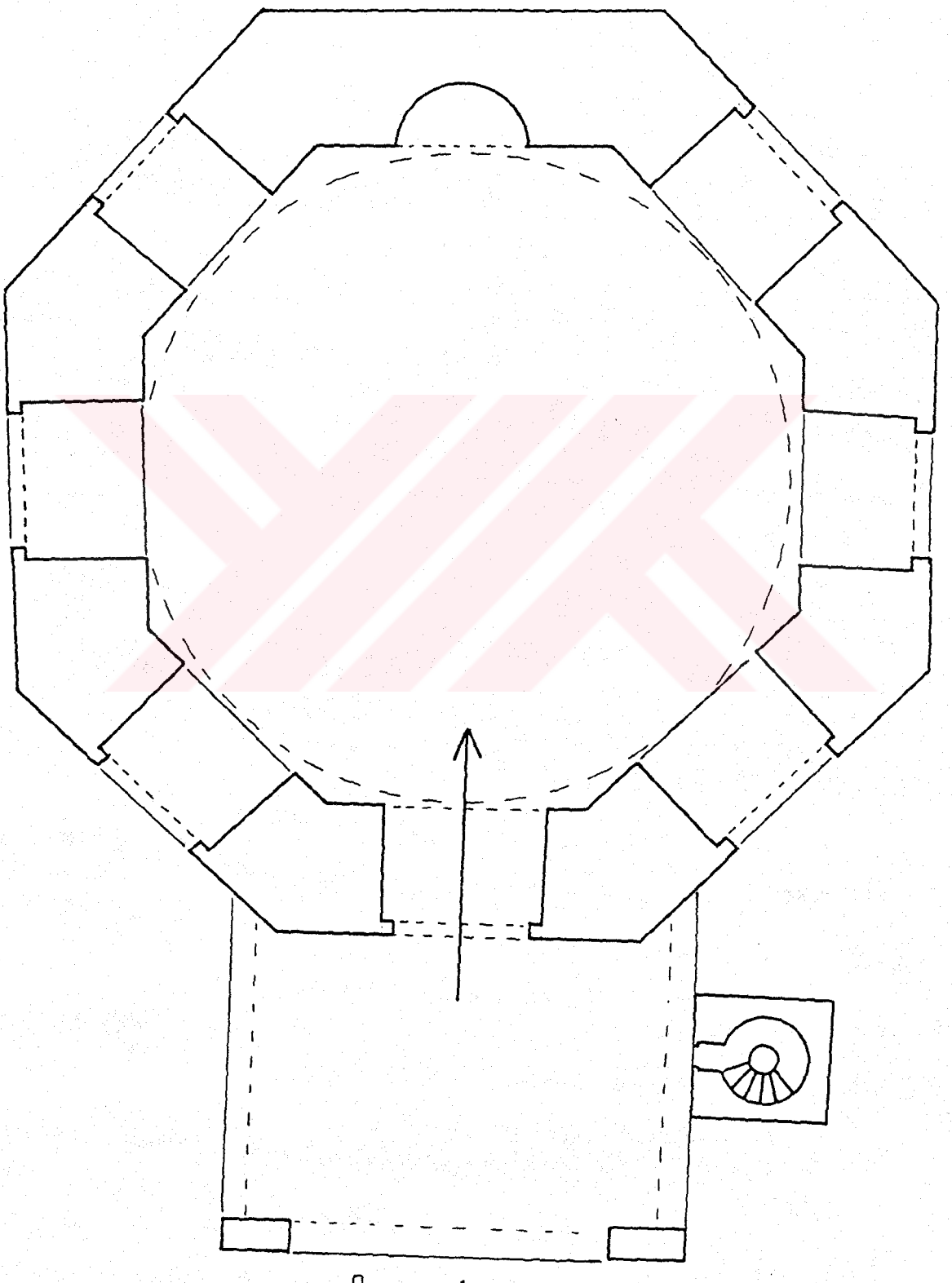

Plân No : 701- Molla Hüsrev Mescidi (Sofular) –Ayverdi'den-

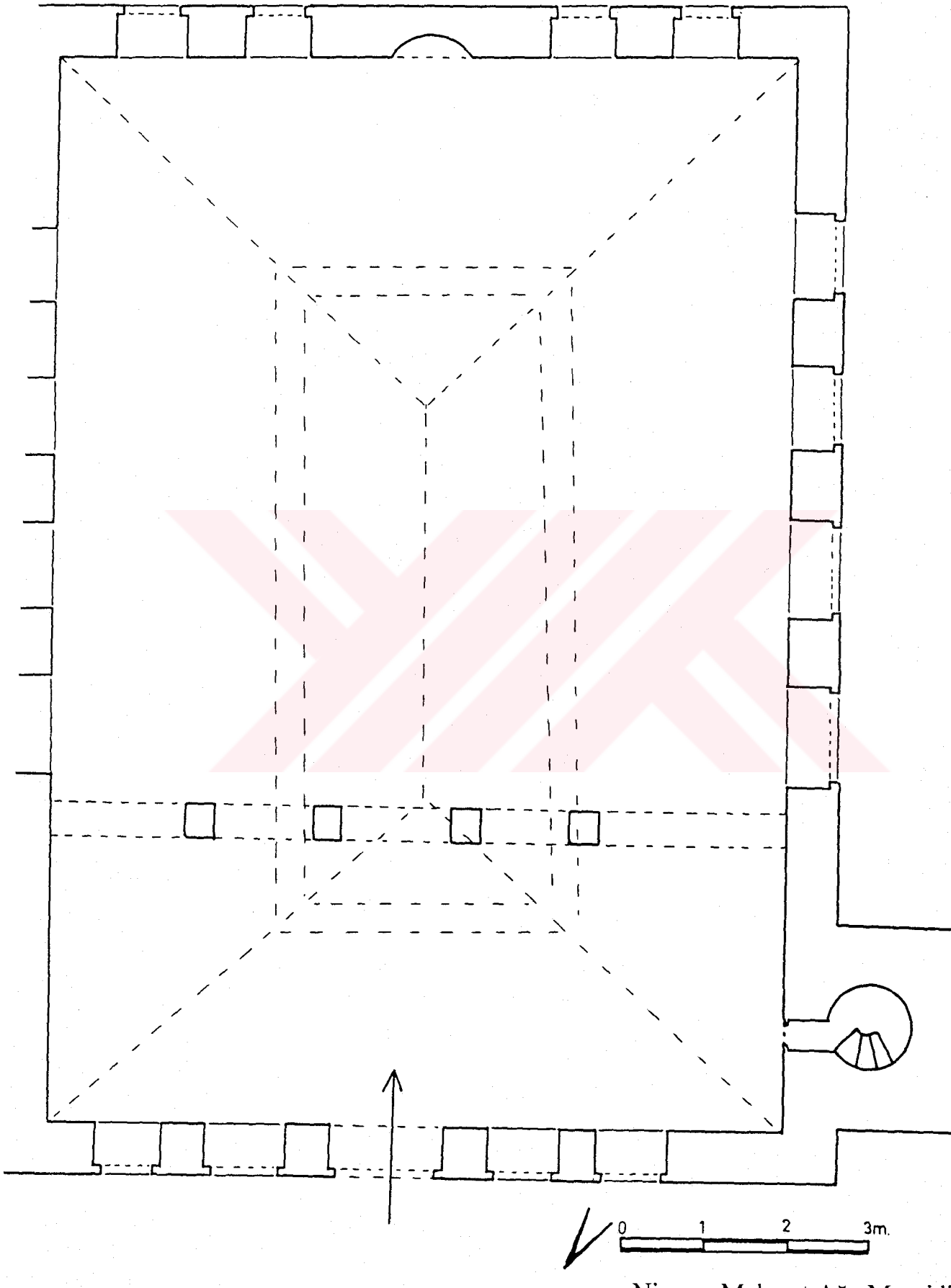
ÜSKÜBİ ÇAKIR AĞA MESCİ

Plân No: 72

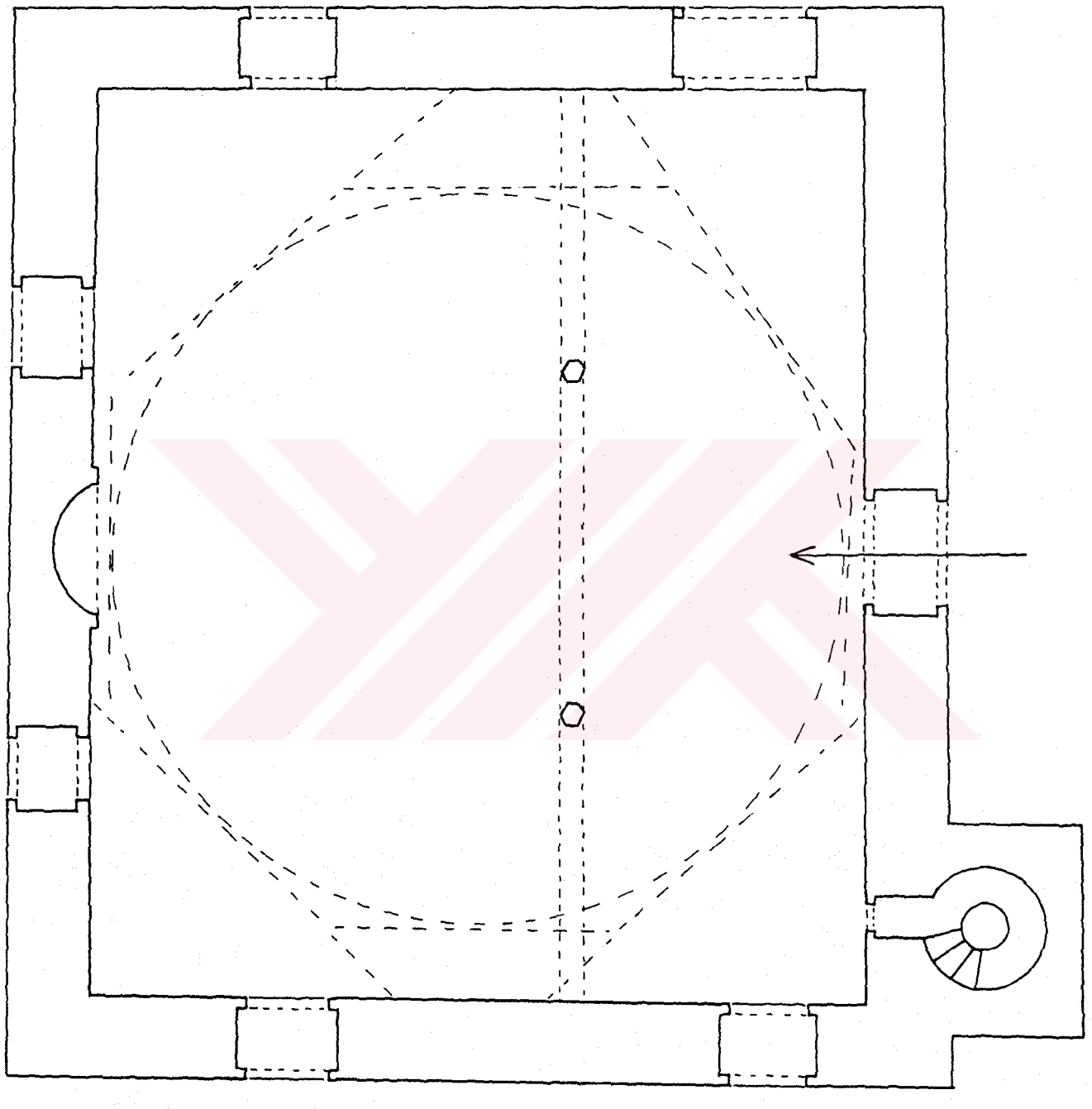
FUAT PAŞA MESCİDİ

Plân No: 73

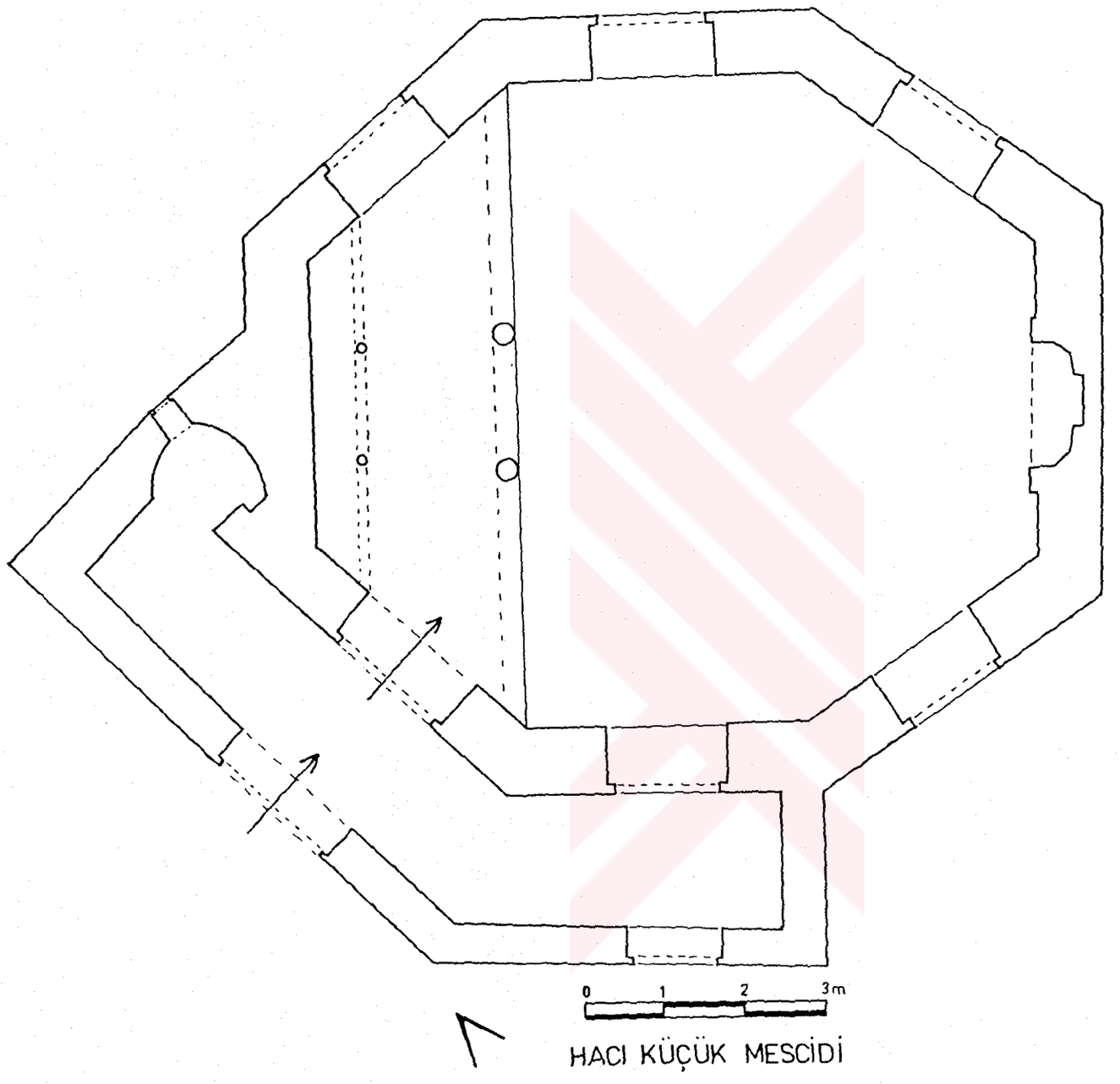
Nişancı Mehmet Ağa Mescidi

Plân No : 74

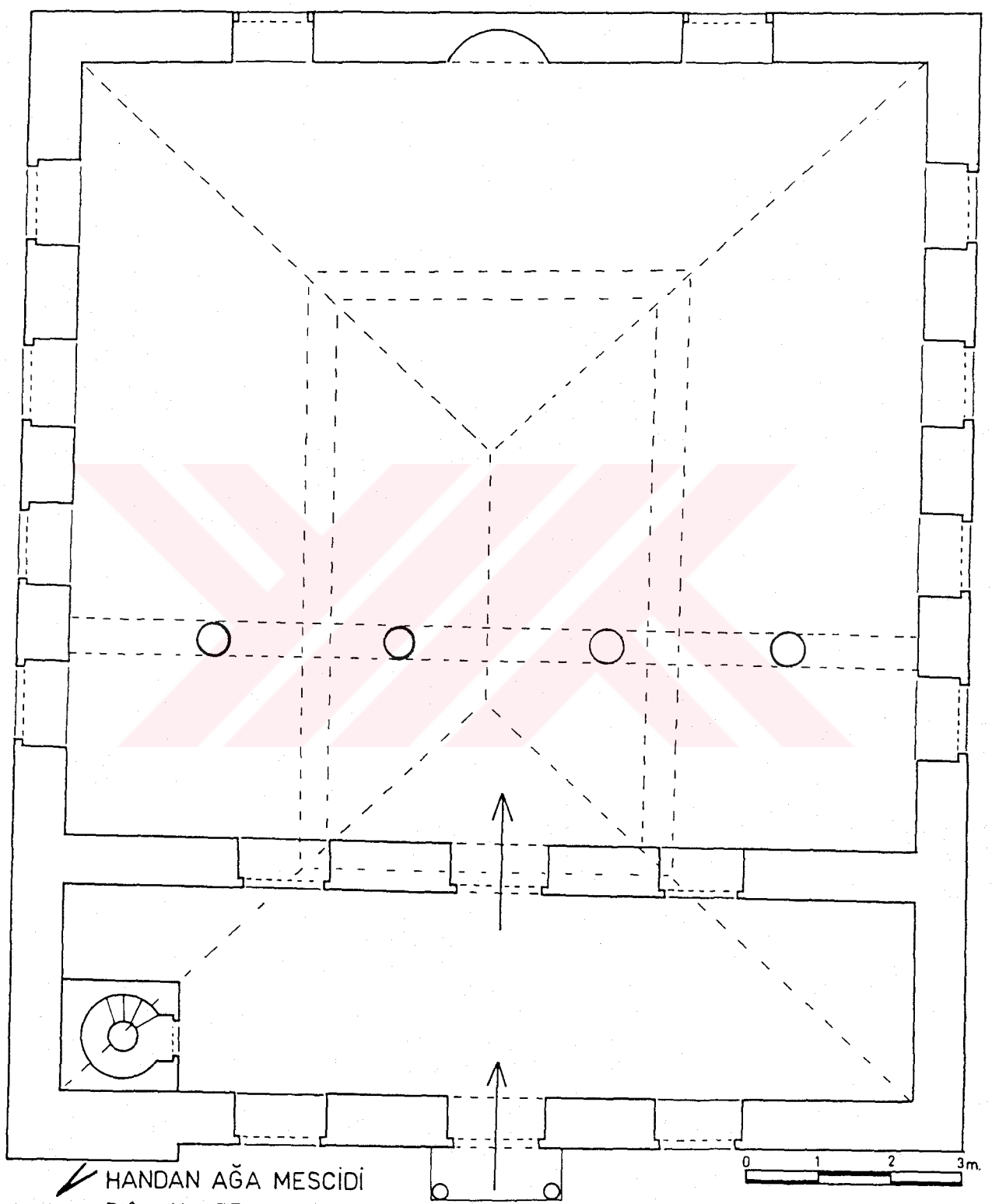
ÇAĞALOĞLU NALLI MESCİDİ

Plân No: 75

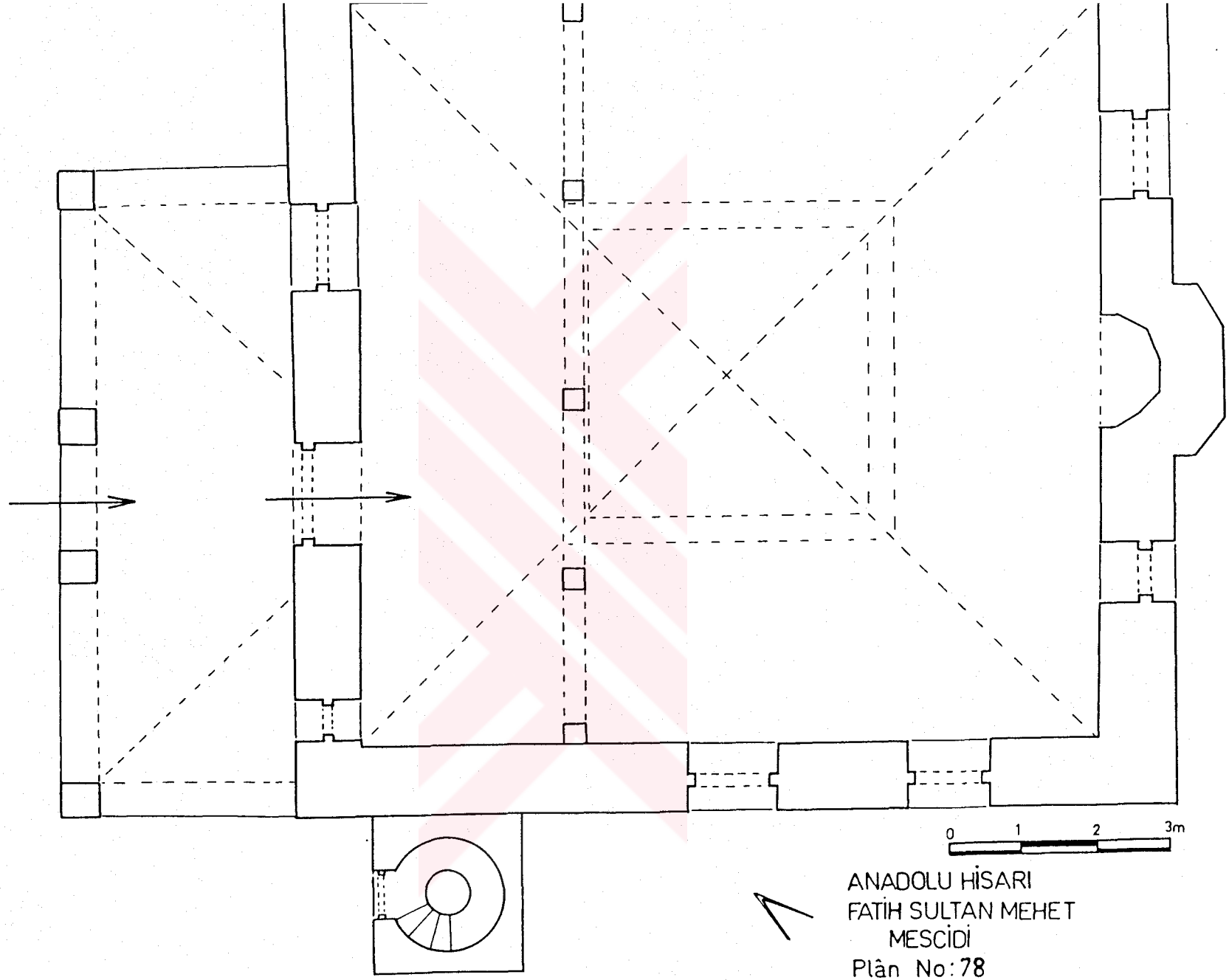

HACI KÜÇÜK MESCİDİ

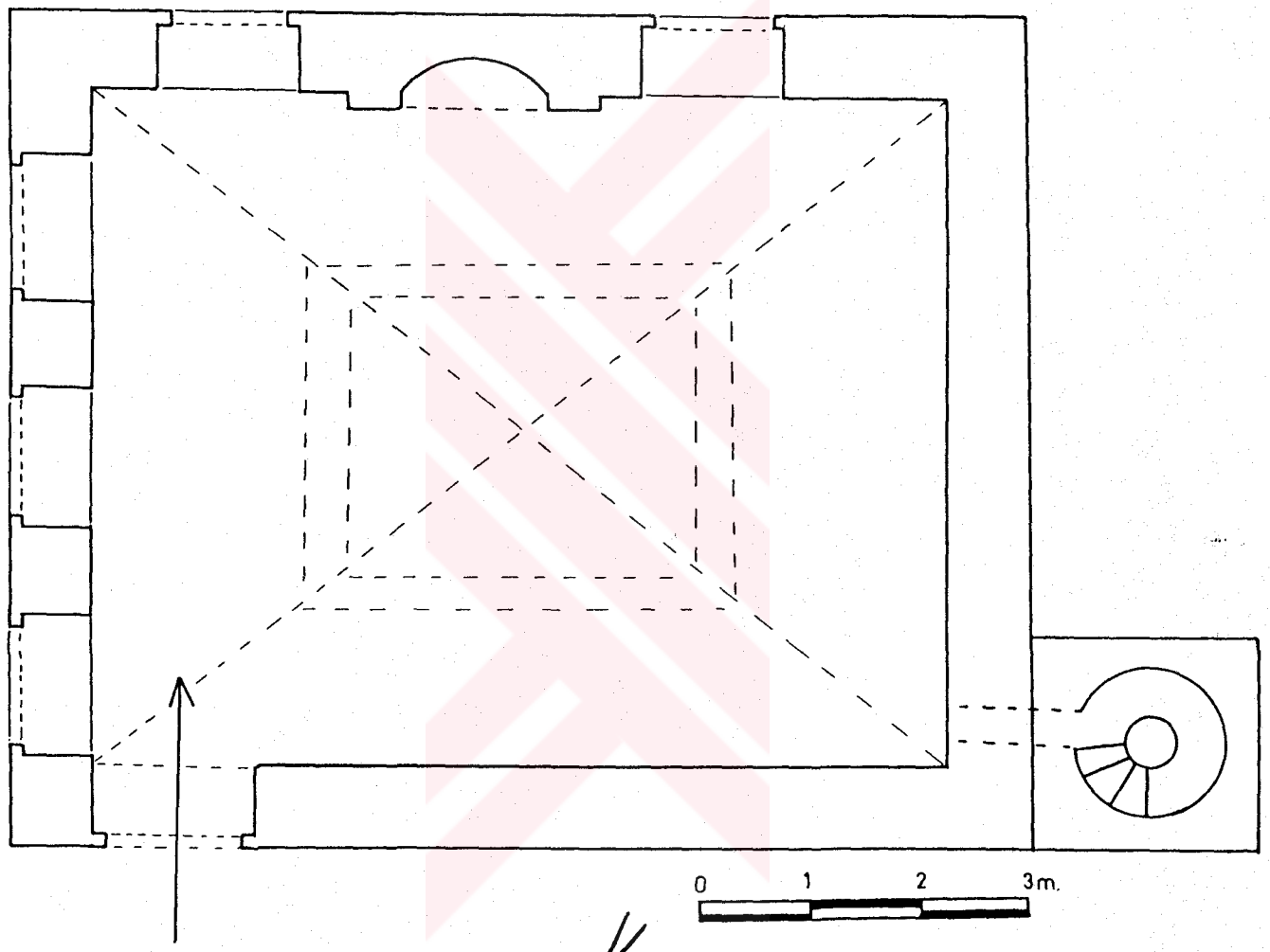
Plân No : 76

HANDAN AĞA MESCİDİ
Plân No: 77

ANADOLU HİSARI
FATİH SULTAN MEHET
MESCİDİ
Plân No: 78

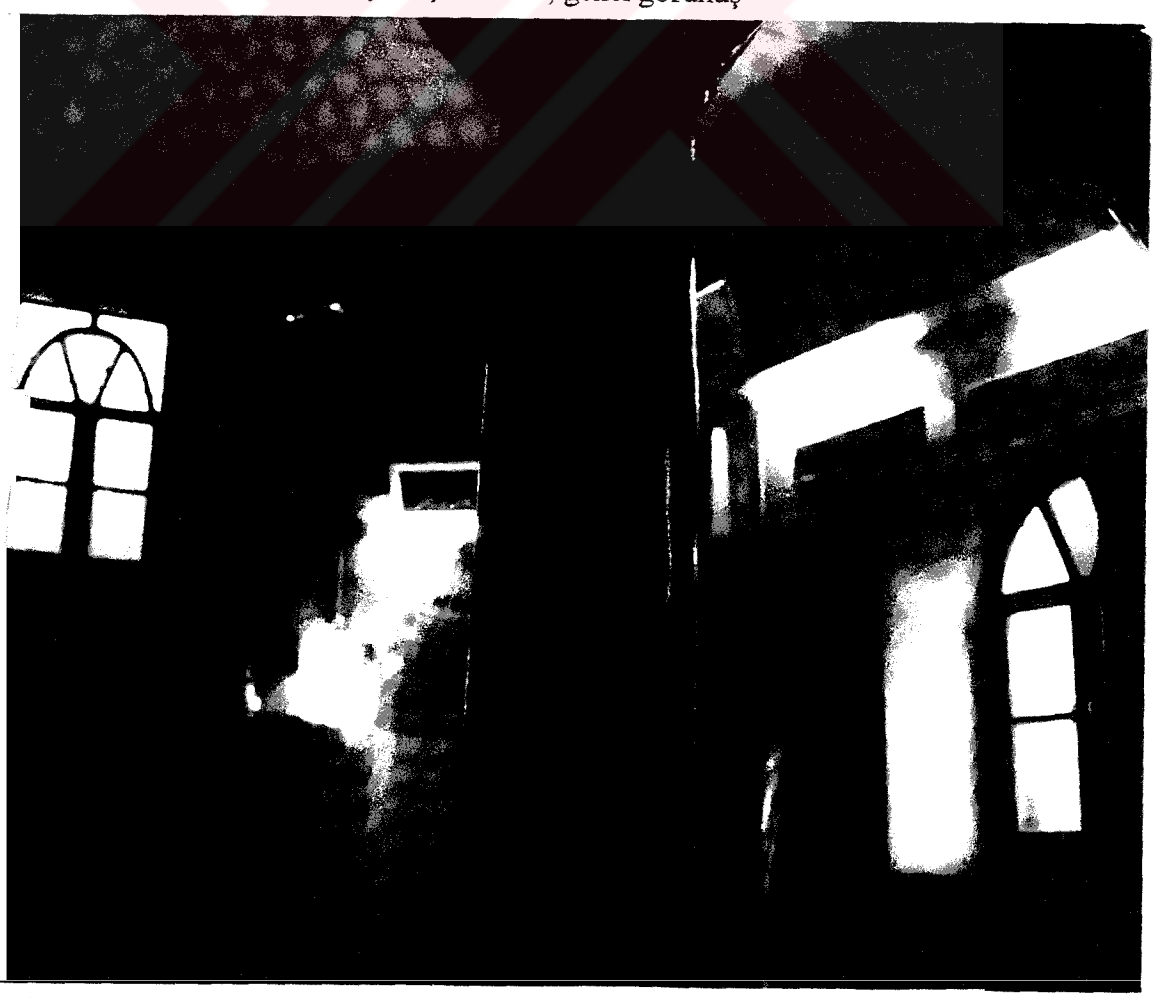

ŞEHSUVAR MESCİDİ
Plân No: 79

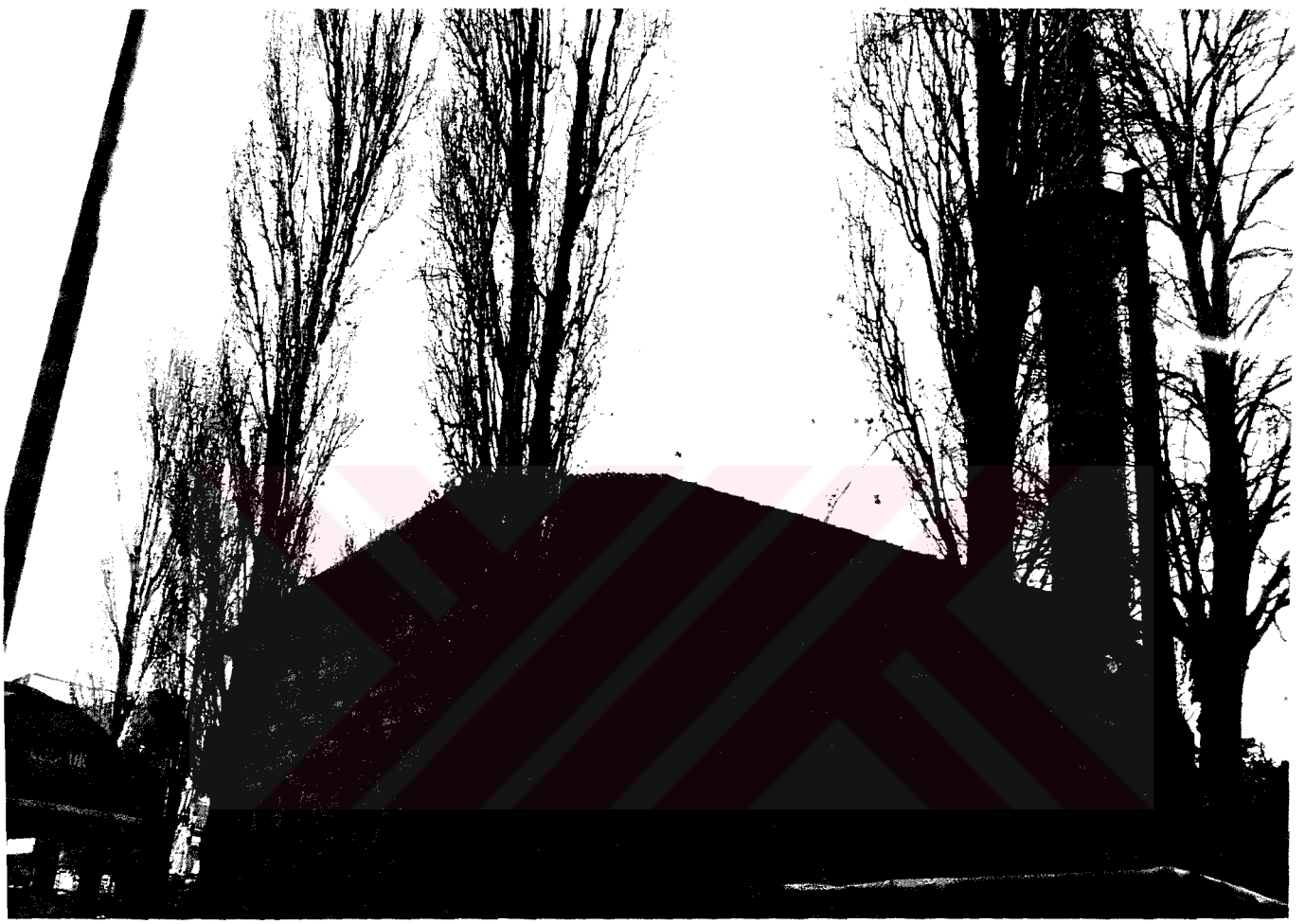
VI. 2 - RESİMLER

Resim No: 1- Topkapı, Mustafa Çavuş Mescidi, genel görünüş

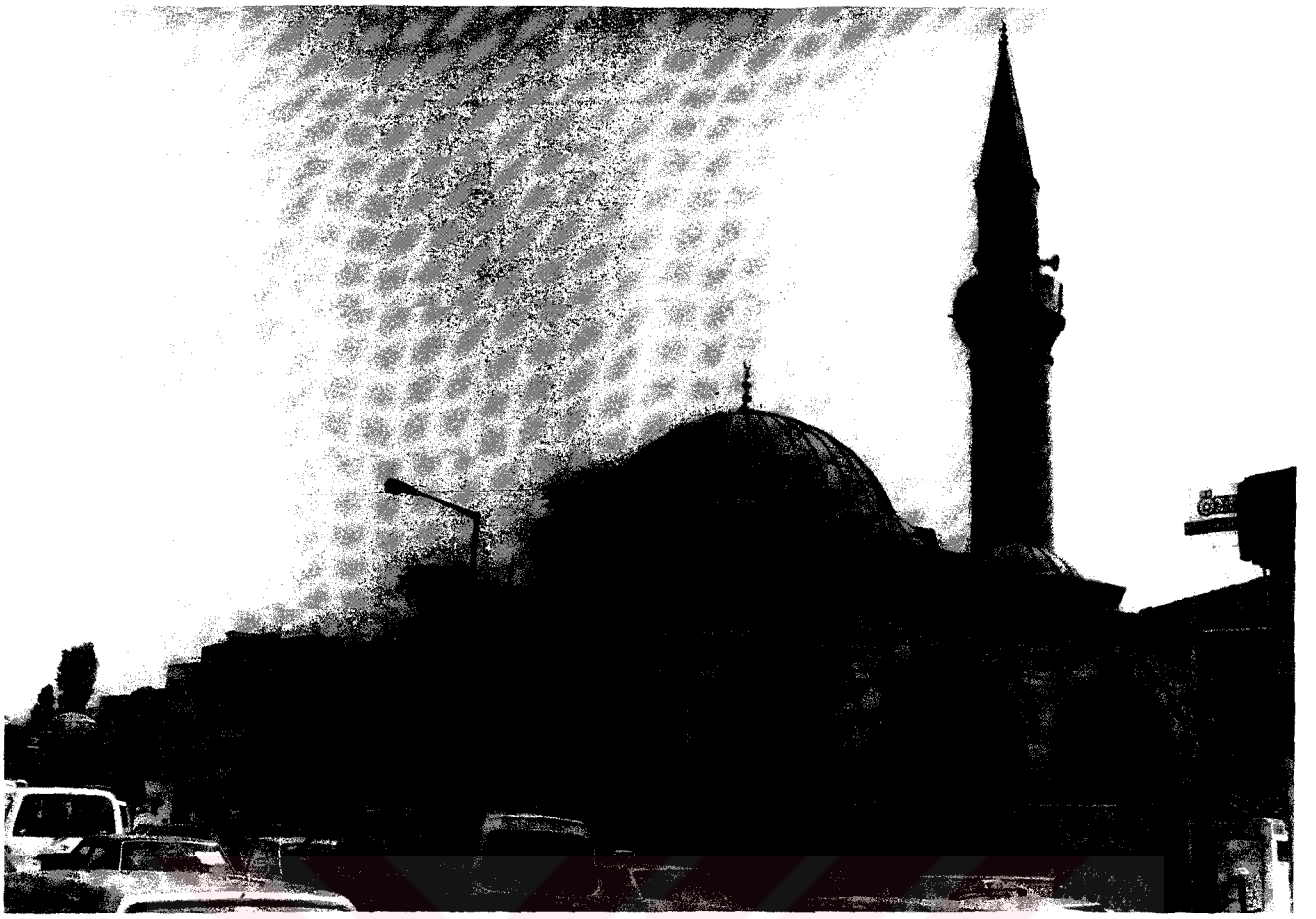
Resim No: 2- Topkapı,Mustafa Çavuş Mescidi, iç mekândan görünüş

Resim No: 3- Topkapı, Beyazid Ağa Mescidi, kuzey-doğudan görünüş

Resim No: 4- Fatih, Akseki Mescidi, güneyden görünüş

Resim No: 5- Eminönü, Yavuz Er Sinan Mescidi, kuzey-doğudan görünüş

Resim No: 6- Balat, Hacı İsa Mescidi, güney-batıdan görünüş

Resim No: 7- Unkapanı, İbn-i Meddas Mescidi, doğudan görünüş

Resim No: 8- Unkapanı, Hacı Halil Mescidi, güney-batıdan görünüş

Resim No: 9- Unkapanı, Hızır Bey Mescidi, kuzeyden görünüş

Resim No: 10- Balat, Tahta Minare Mescidi, güneyden görünüş

Resim No: 11- Fatih, Akşemseddin Mescidi, kuzeyden görünüş

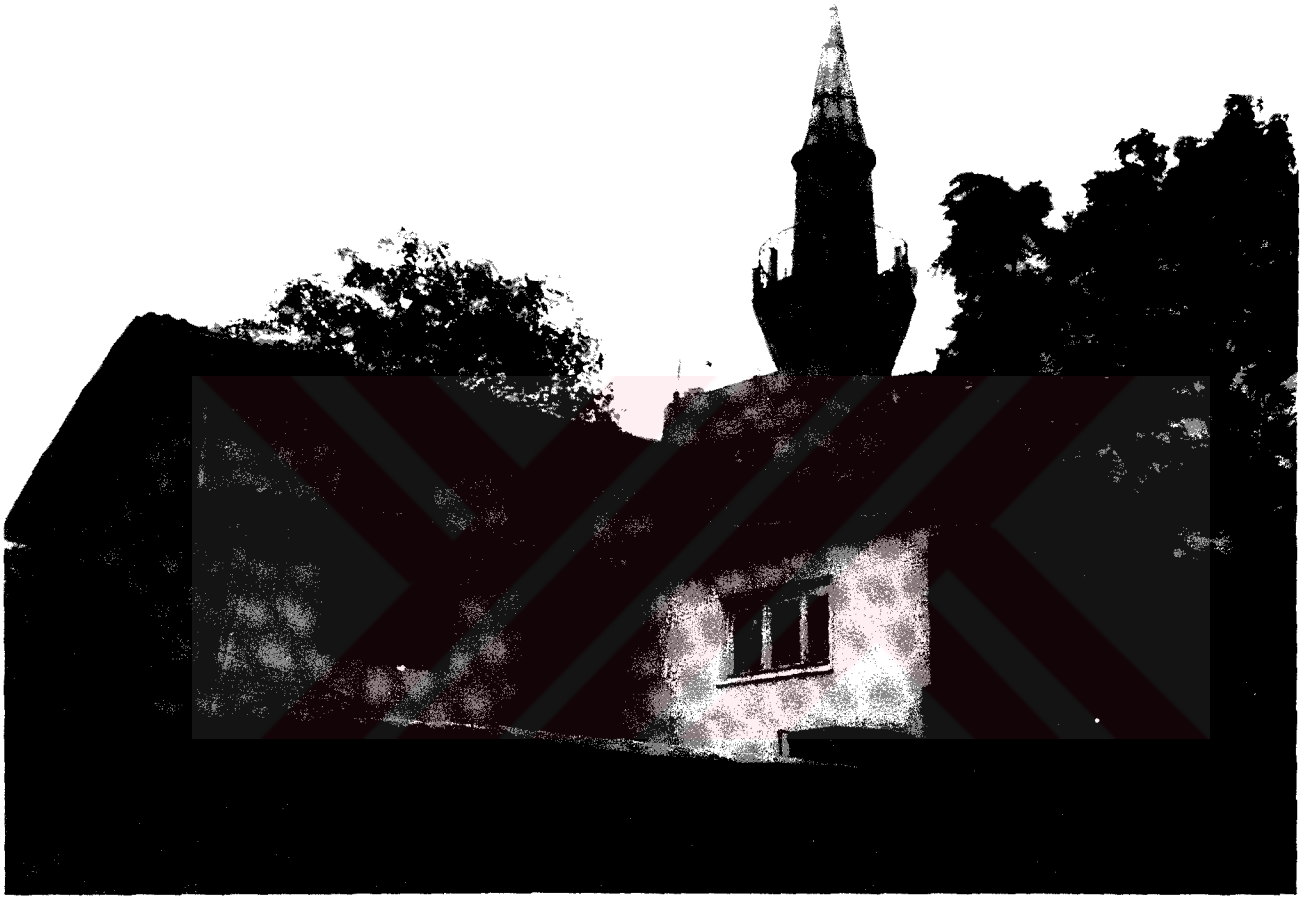
Resim No: 12- *Sultanahmet*, Sekbanbaşı Yakup Ağa Mescidi, batıdan görünüş

Resim No: 13- Fatih, Yarhisar Mescidi, kuzeybatıdan görünüş

Resim No: 14- Hoca Alaaddin Mescidi, avluya giriş cephesi

Resim No: 15- Fatih, Kasap Demirhan Mescidi, kuzey-doğudan görünüş

Resim No: 16- Eyüp, Sofular Mescidi, kuzeyden görünüş

Resim No: 17- Eyüp, Sofular Mescidi, batı cephede yer alan minare kaidesi

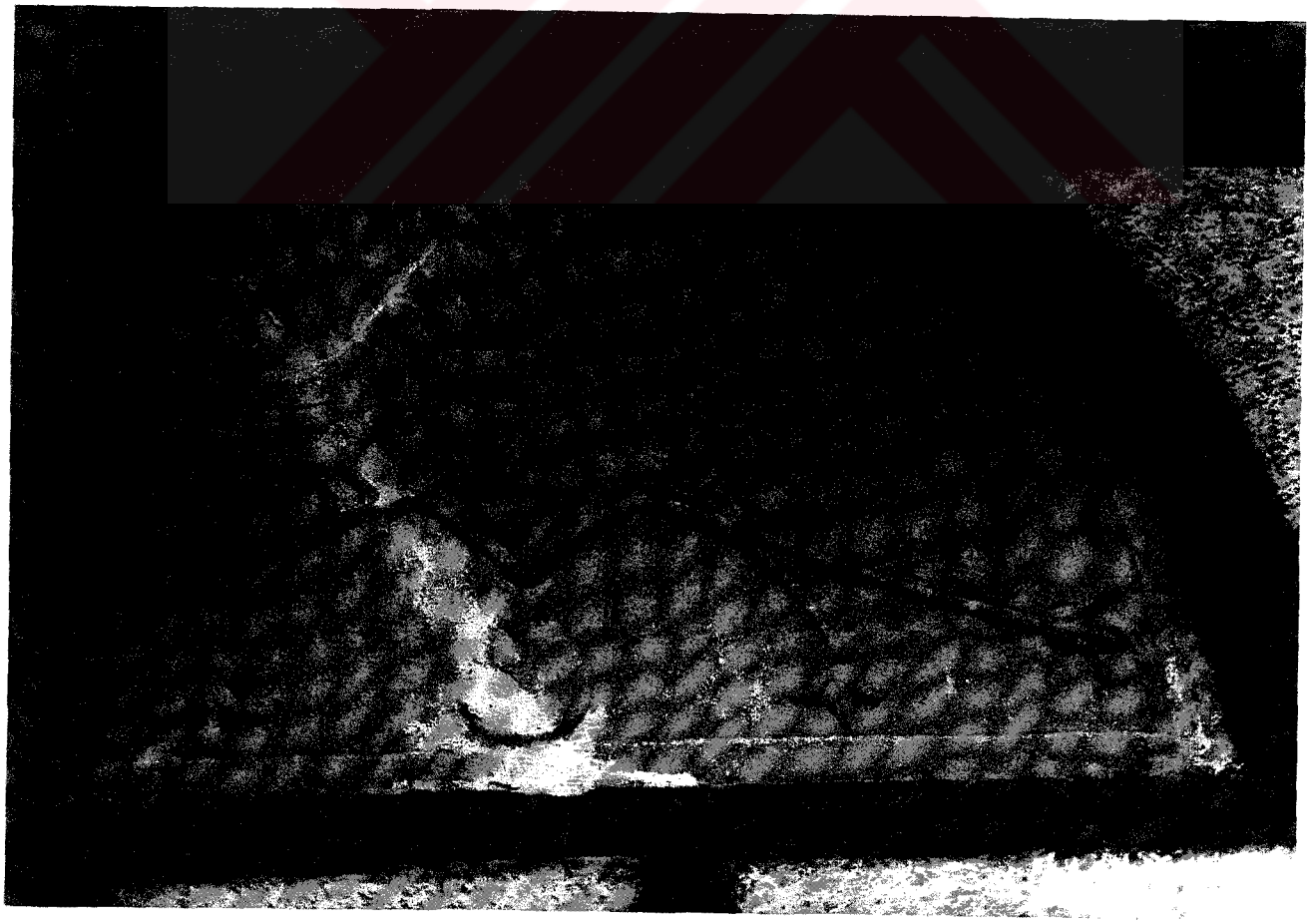
Resim No: 18- Sultanahmet, Akbıyık Mescidi, genel görünüş

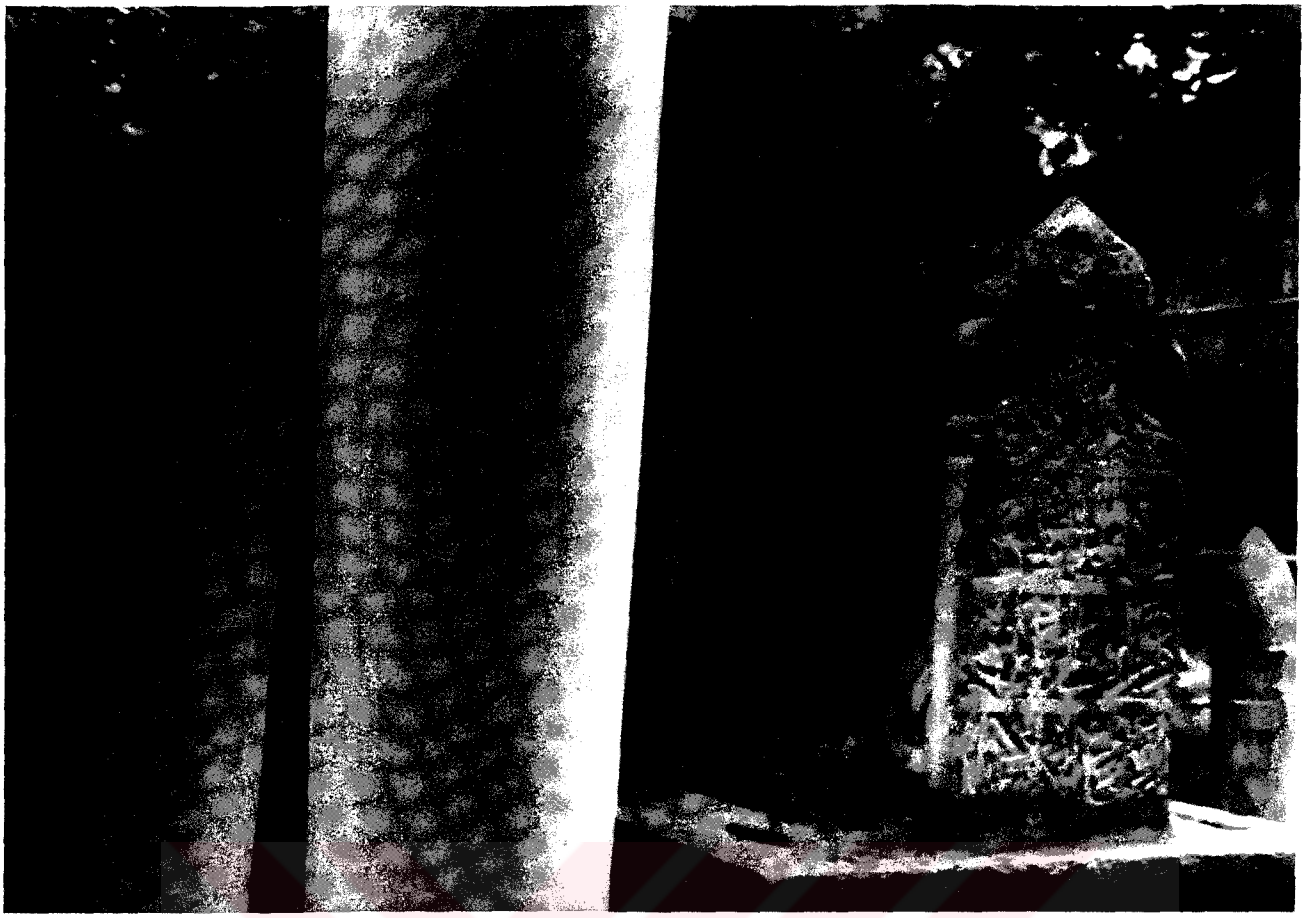
Resim No: 19- Eminönü-Mercan, Mercan Ağa Mescidi, batıdan görünüş

Resim No: 20- Fatih, Kumrulu Mescit, kuzeyden görünüş

Resim No: 21- Fatih, Kumrulu Mescit, mermer üzerine işlenmiş, kumrulu Kompozisyon

Resim No: 22- Fatih, Kumrulu Mescit, Atik Sinan'ın mezartaşı

Resim No: 23- Sultanahmet, Dibekli Emin Bey Mescidi, kuzeydoğudan görünüş

Resim No: 24- Vefa, Molla Hüsrev Mescidi, kuzey-batıdan genel görünüş

Resim No: 25- Sultanahmet, Yerebatan Mescidi, batıdan görünüş

Resim No: 26- Kasımpaşa, Tahta Kadı Mescidi, kuzeyden görünüş

Resim No: 27- Cankurtaran, İshak Paşa Mescidi, kuzey-doğudan görünüş

Resim No: 28- Cankurtaran, İshak Paşa Hamamı, genel görünüş

Resim No: 29- Eminönü, Hoca Hamza Mescidi, genel görünüş

Resim No: 30- Eminönü-Unkapanı, Üç Mihraplı Mescit, kuzey-doğudan görünüş

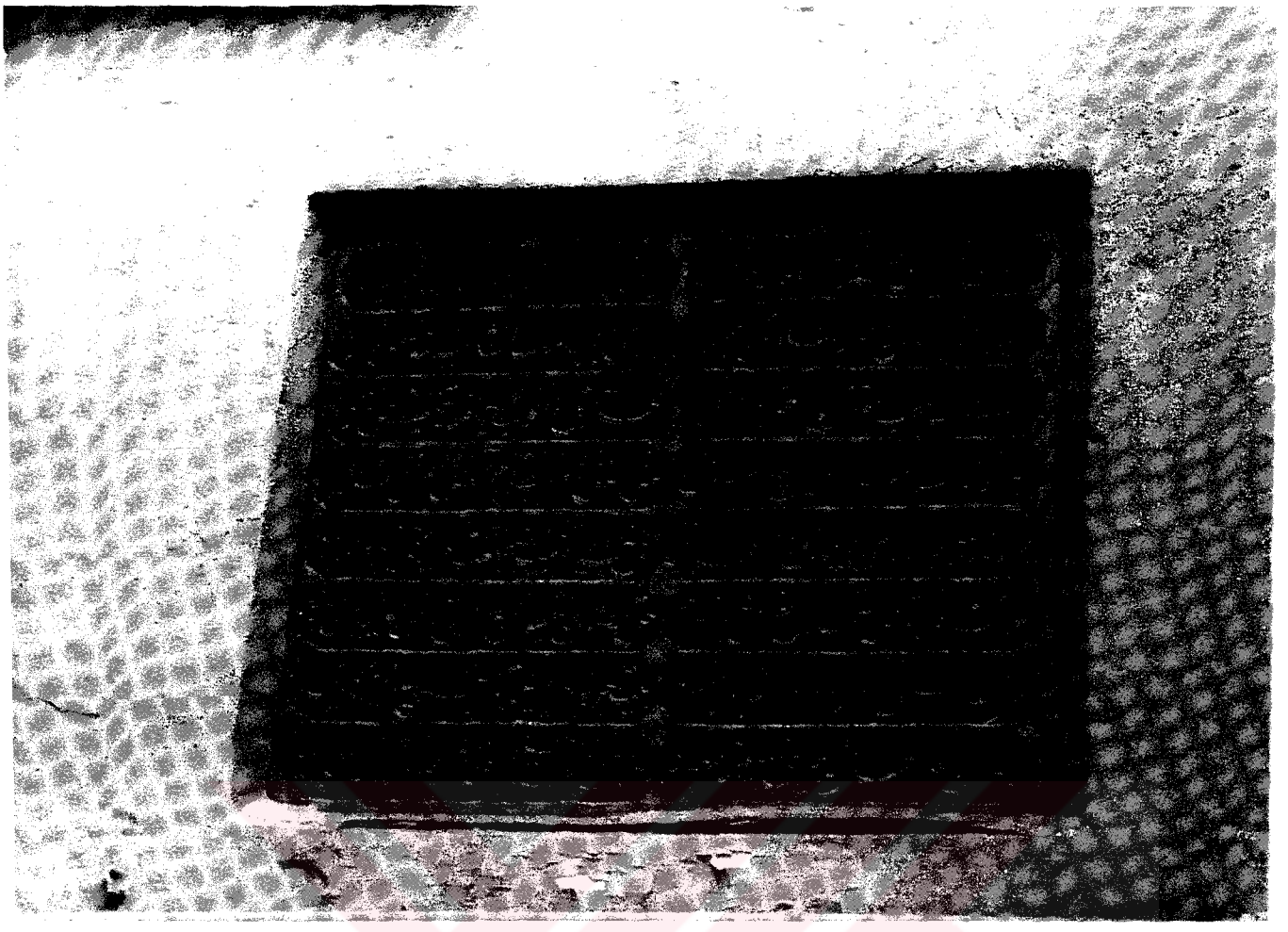
Resim No: 31- Eminönü-Unkapanı, Üç Mihraplı Mescit, iç mekândan görünüş

Resim No: 32- Eminönü-Unkapanı, Üç Mihraplı Mescit, kubbe içinden görünüş

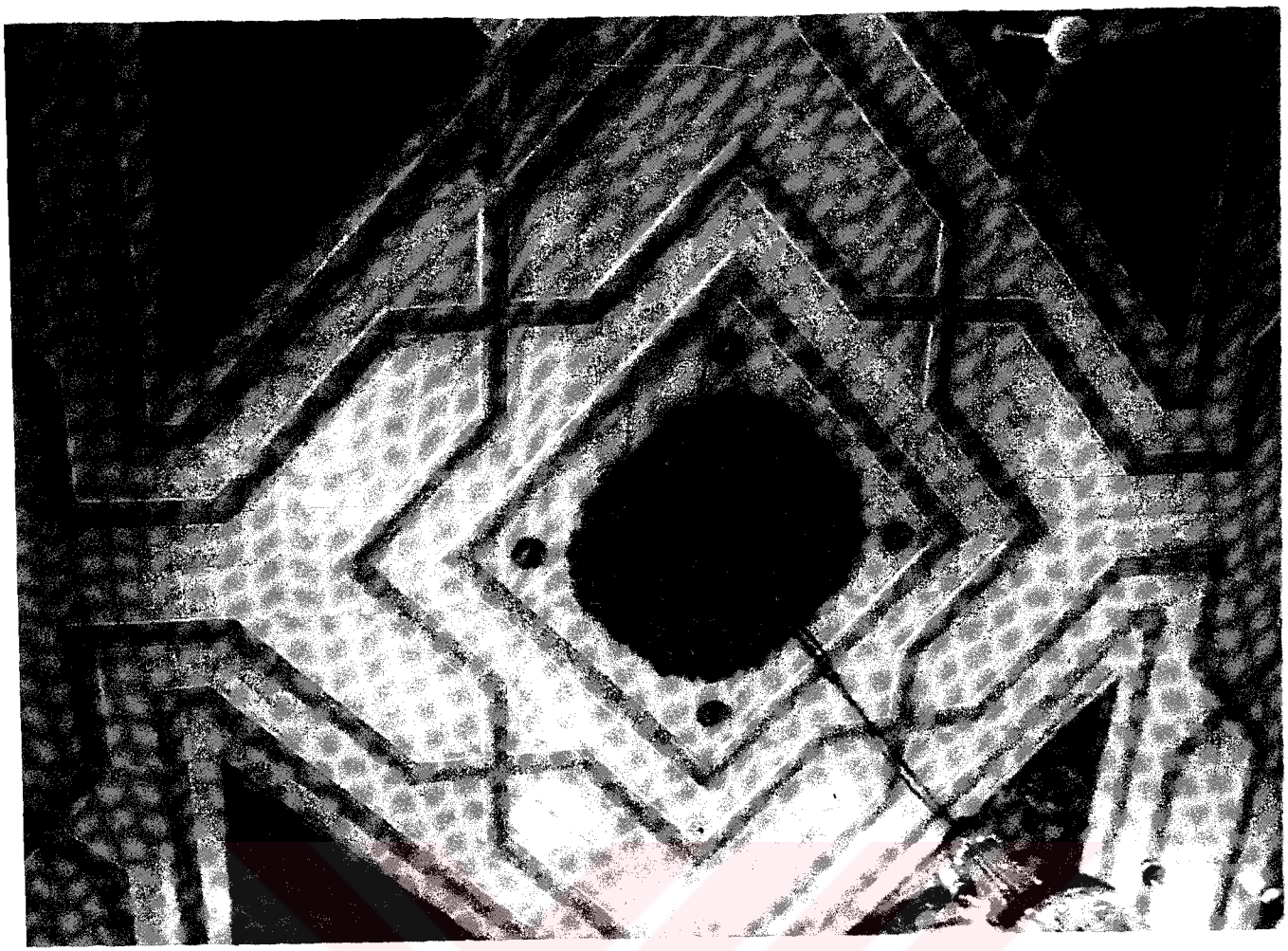
Resim No: 33- Eminönü, Kantarcılar Mescidi, kuzey-batıdan görünüş

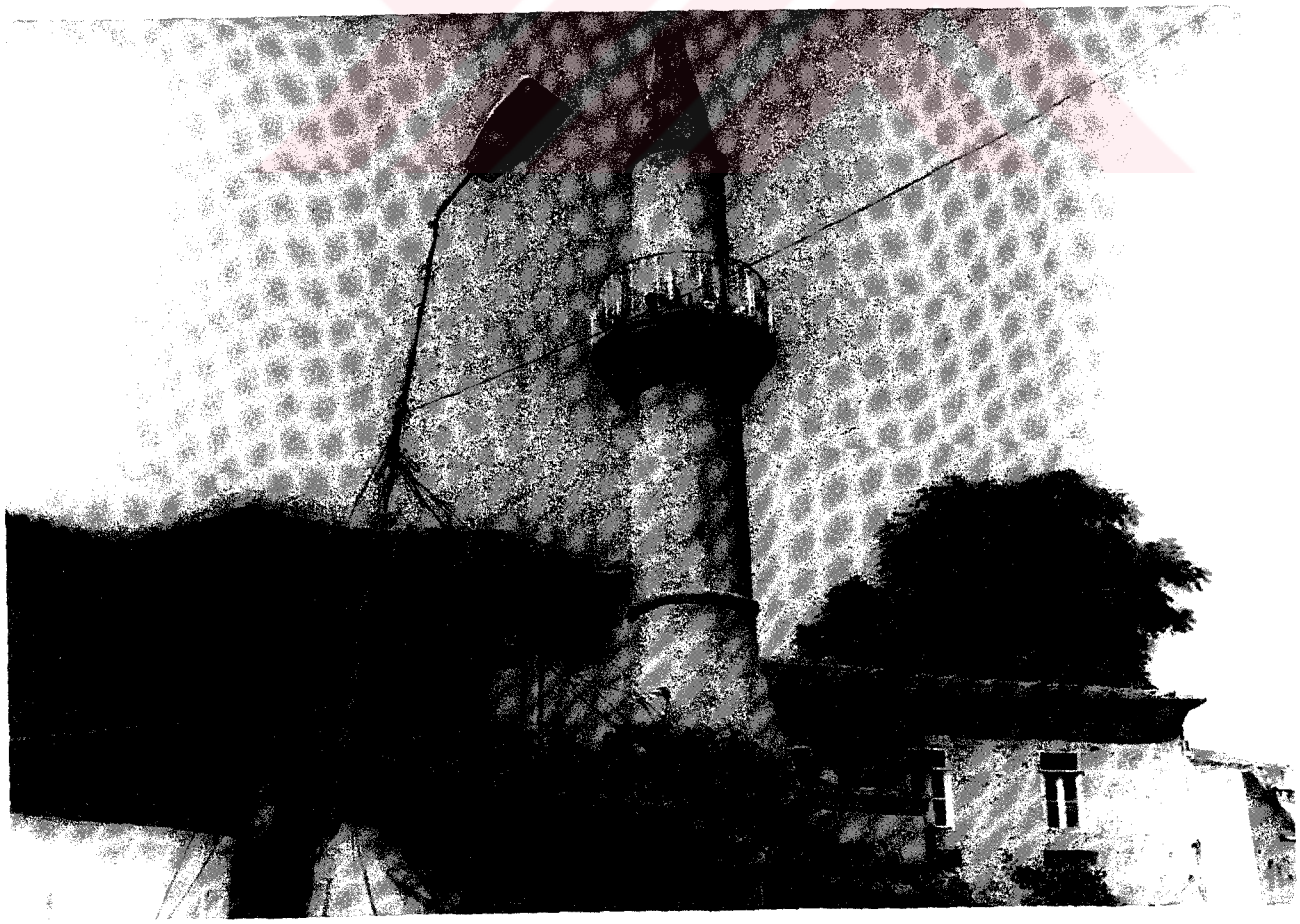
Resim No: 34- Eminönü, Kantarcılar Mescidi, onarım kitabesi

Resim No: 35- Eminönü, Kantarcılar Mescidi, iç mekândan görünüş

Resim No: 36-Eminönü,Kantarcılar Mescidi, tavan göbeği

Resim No: 37- Eminönü-Küçükpazar, Sarı Beyazıt Mescidi, batıdan görünüş

Resim No: 38- Mahmutpaşa, Hoca Piri Mescidi

Resim No: 39- Eminönü, Timurtaş Mescidi, doğudan görünüş

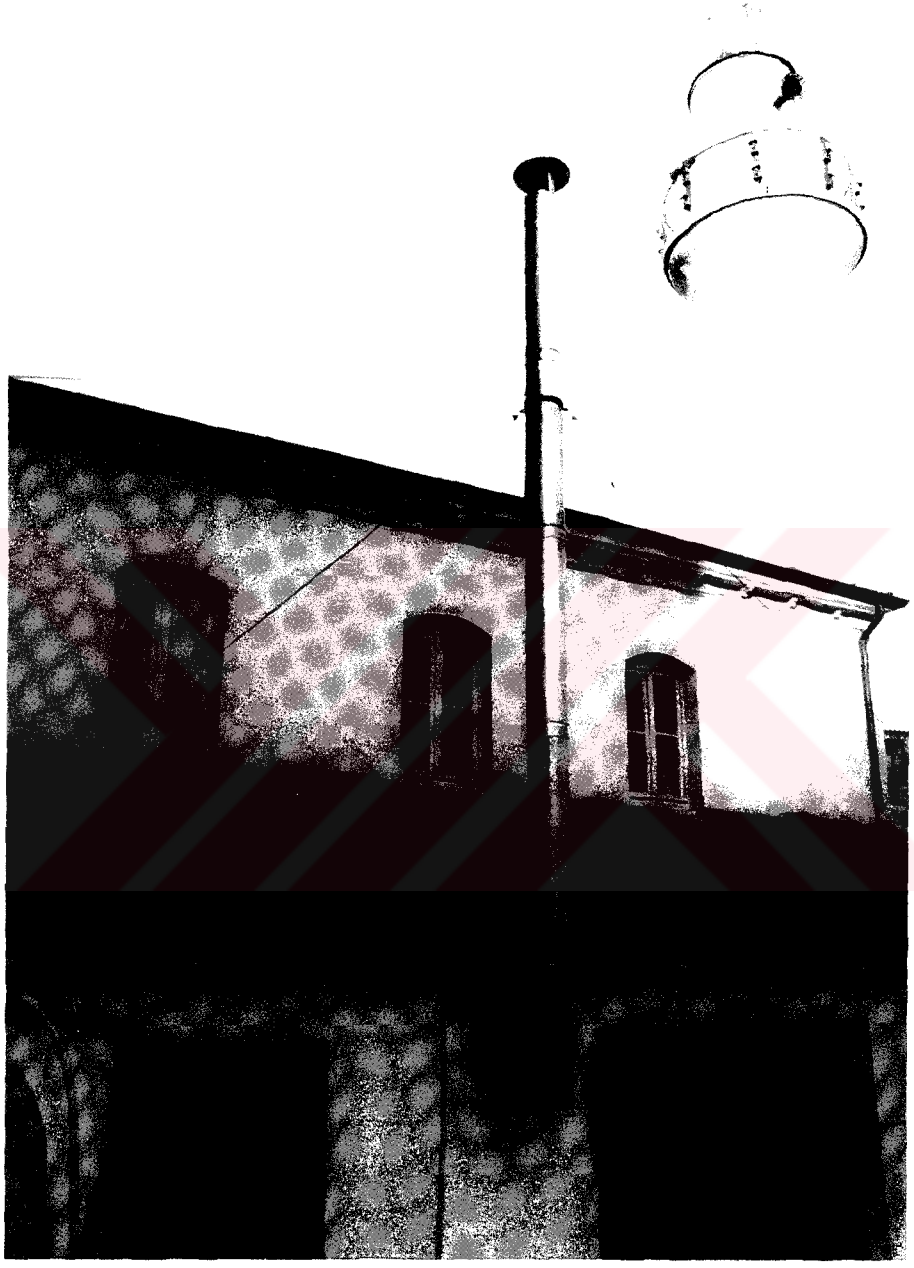
Resim No: 40- Unkapanı, Haraççı Mehmet Paşa Mescidi, kuzey-batıdan görünüş

Resim No: 41- Fatih-Sultan Selim, Debbağ Yunus Mescidi, güney-batıdan görünüş

Resim No: 42- Eminönü, Saman-ı Viran-ı Evvel Mescidi, batıdan görünüş

Resim No: 43- Eminönü-Mercan, Saman-ı Viran-ı Sanî Mescidi, kuzeyden görünüş

Resim No: 44- Fatih-Çarşamba, Beyceğiz Mescidi, kuzeyden görünüş

Resim No: 45- Eminönü, Yavaşça Şahin Paşa Mescidi, batıdan görünüş

Resim No: 46- Beyazıt, Çakır Ağa Mescidi, kapalı çarşıdan giriş cephesi

Resim No: 47- Fatih, Dülgerzade Mescidi, kuzey-doğudan görünüş

Resim No: 48- Fatih, Dülgerzade Mescidi, zemin altındaki medrese hücreleri

Resim No: 49- Balat, Molla Aşkî Mescidi, batıdan görünüş

Resim No: 50- Fatih, Hoşkadem Mescidi, kuzeyden görünüş

Resim No: 51- Sirkeci, Karaki Hüseyin Çelebi Mescidi, doğu cepheden görünüş

Resim No: 52- Fatih, Manisalı Mehmet Paşa Mescidi, doğudan görünüş

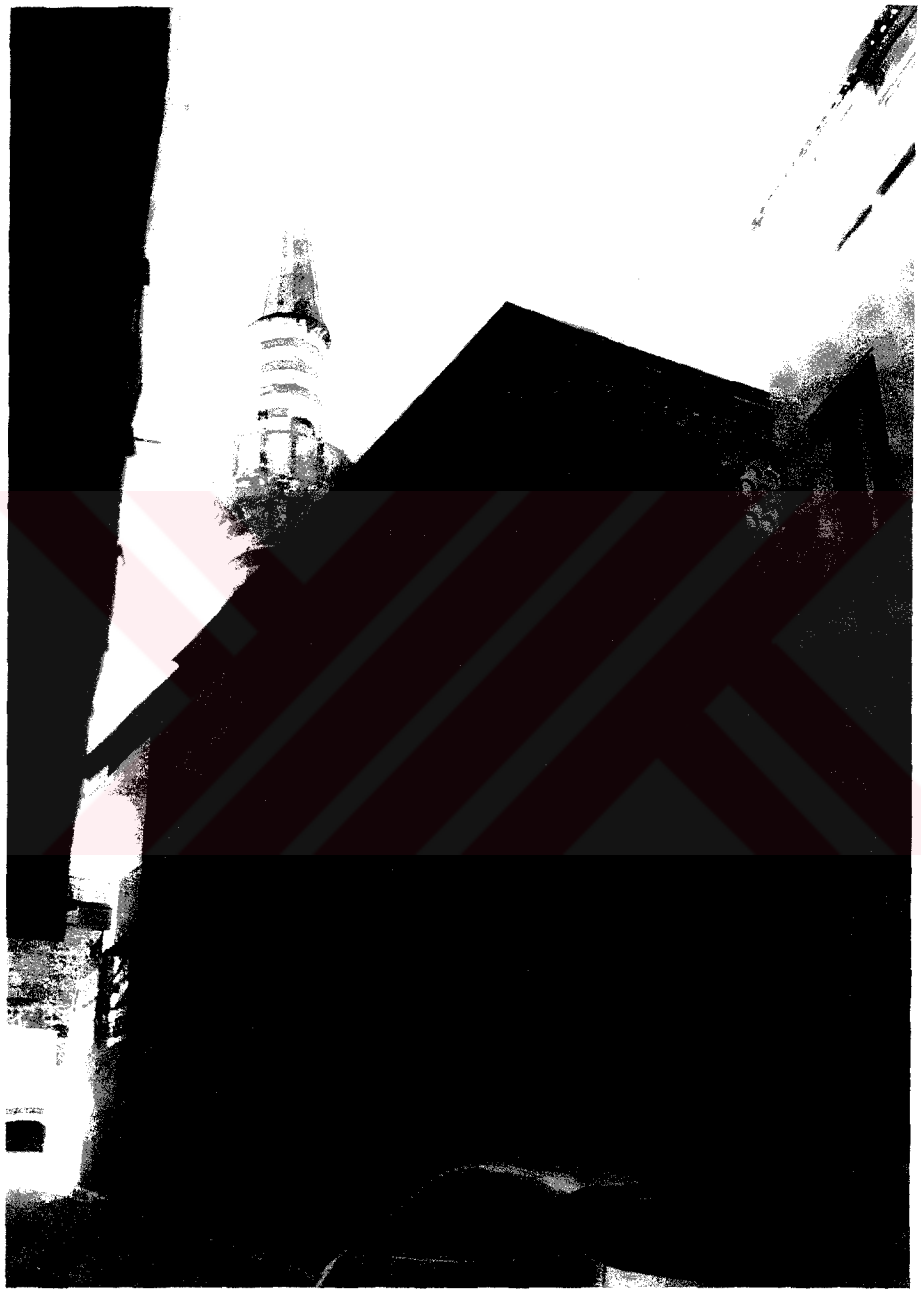
Resim No: 53- Beşiktaş, Ekmekçibaşı Mescidi, kuzeyden görünüş

Resim No: 54- Haseki, Keyci Hatun Mescidi, kuzeyden görünüş

Resim No: 55- Sultanahmet, Nahılbend Mescidi, kuzeyden görünüş

Resim No: 56- Sultanahmet, Nahılbend Mescidi, güney-batıdan görünüş

Resim No: 57- Fatih-Malta, Pirinççi Sinan Mescidi, kuzey-doğudan görünüş

Resim No: 58- Beşiktaş, Tuzcu Baba Mescidi, batıdan görünüş

Resim No: 59- Vefa, Mimar Ağa Mescidi, güneyden görünüş

Resim No: 60- Eminönü, Arpacılar Mescidi, giriş cephesinden görünüş

Resim No: 61- Topkapı Sarayı, Ağalar Mescidi, genel görünüş

Resim No: 62- Topkapı Sarayı, Ağalar Mescidi, giriş cephesi

Resim No: 63- Fatih-Horhor Cad., Kızıl Minare Mescidi, kuzeyden görünüş

Resim No: 64- Fatih- Horhor Cad., Kızıl Minare Mescidi, minare kaidesi

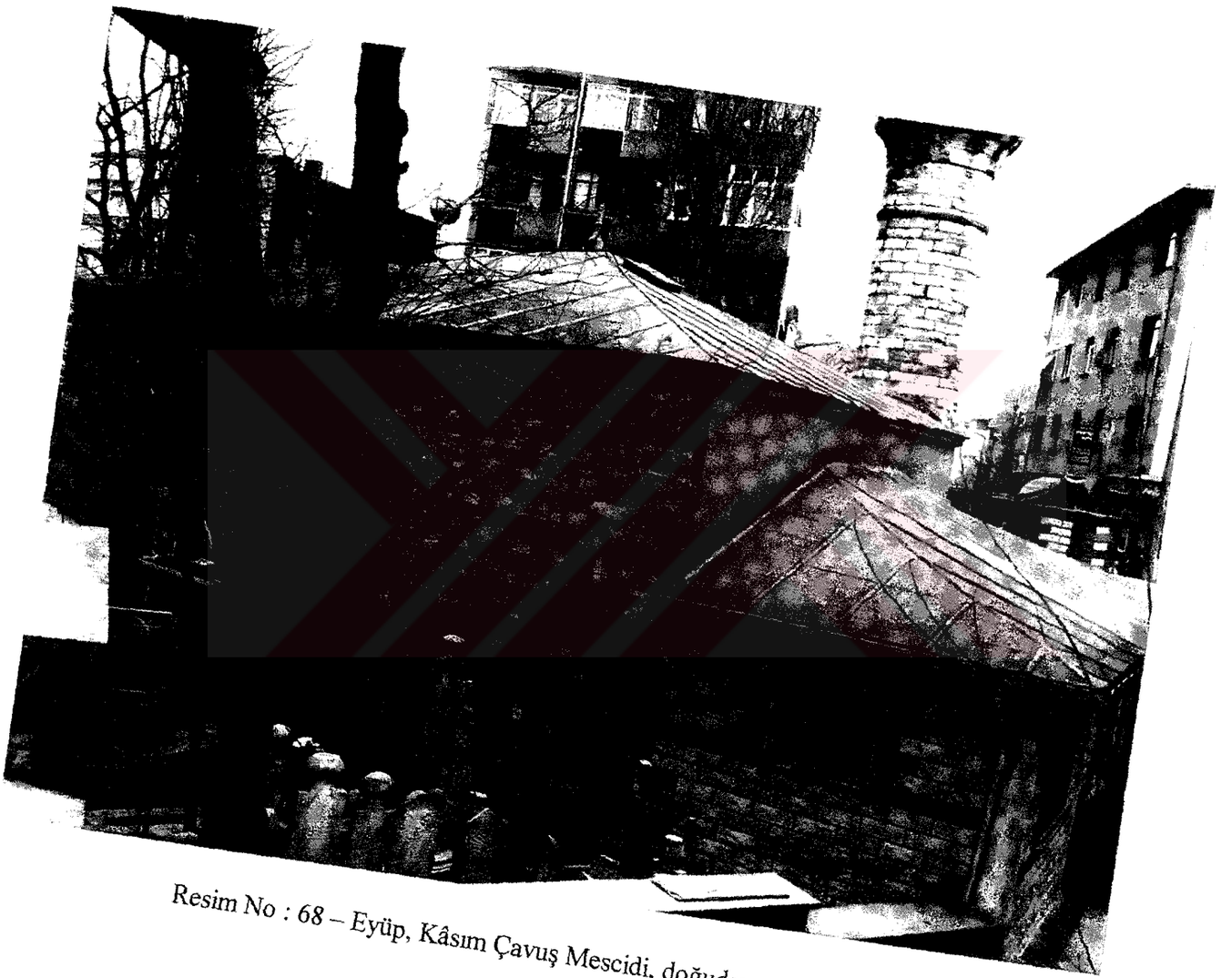
Resim No: 65- Aksaray, Sadi Kazganî Mescidi, doğu cephesi

Resim No: 66- Aksaray, Hacı Bayram Kaftanî Mescidi, kuzeyden görünüs

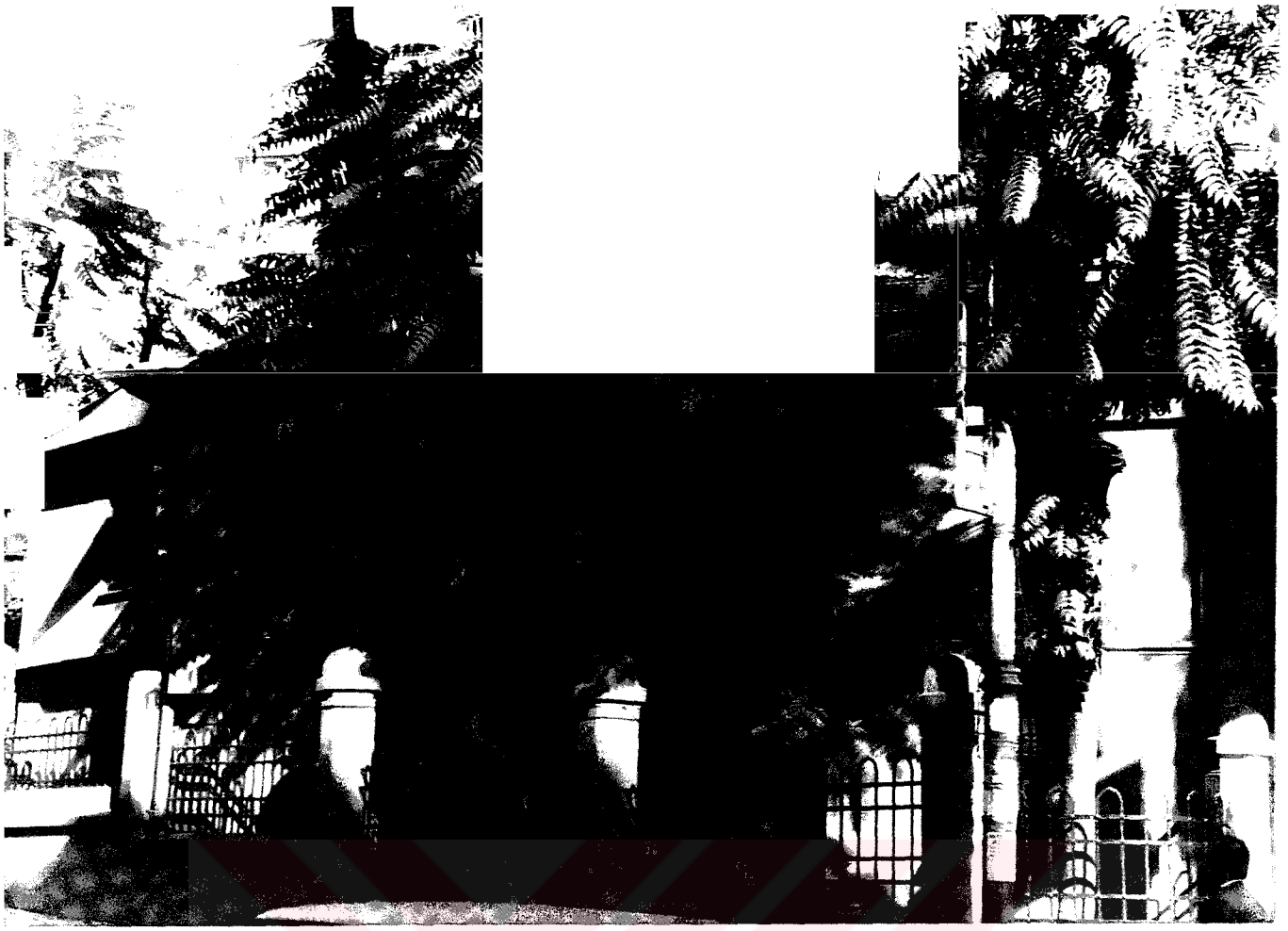
Resim No: 67- Fatih-Fethiye, Kâtip Muslihiddin Mescidi, güney-doğudan görünüş

Resim No : 68 – Eyüp, Kâsım Çavuş Mescidi, doğudan görünüş

Resim No: 69- Eyüp, Ülice Baba Mescidi, üstten görünüş

Resim No: 70- Karaköy, Okçu Musa Mescidi, genel görünüş

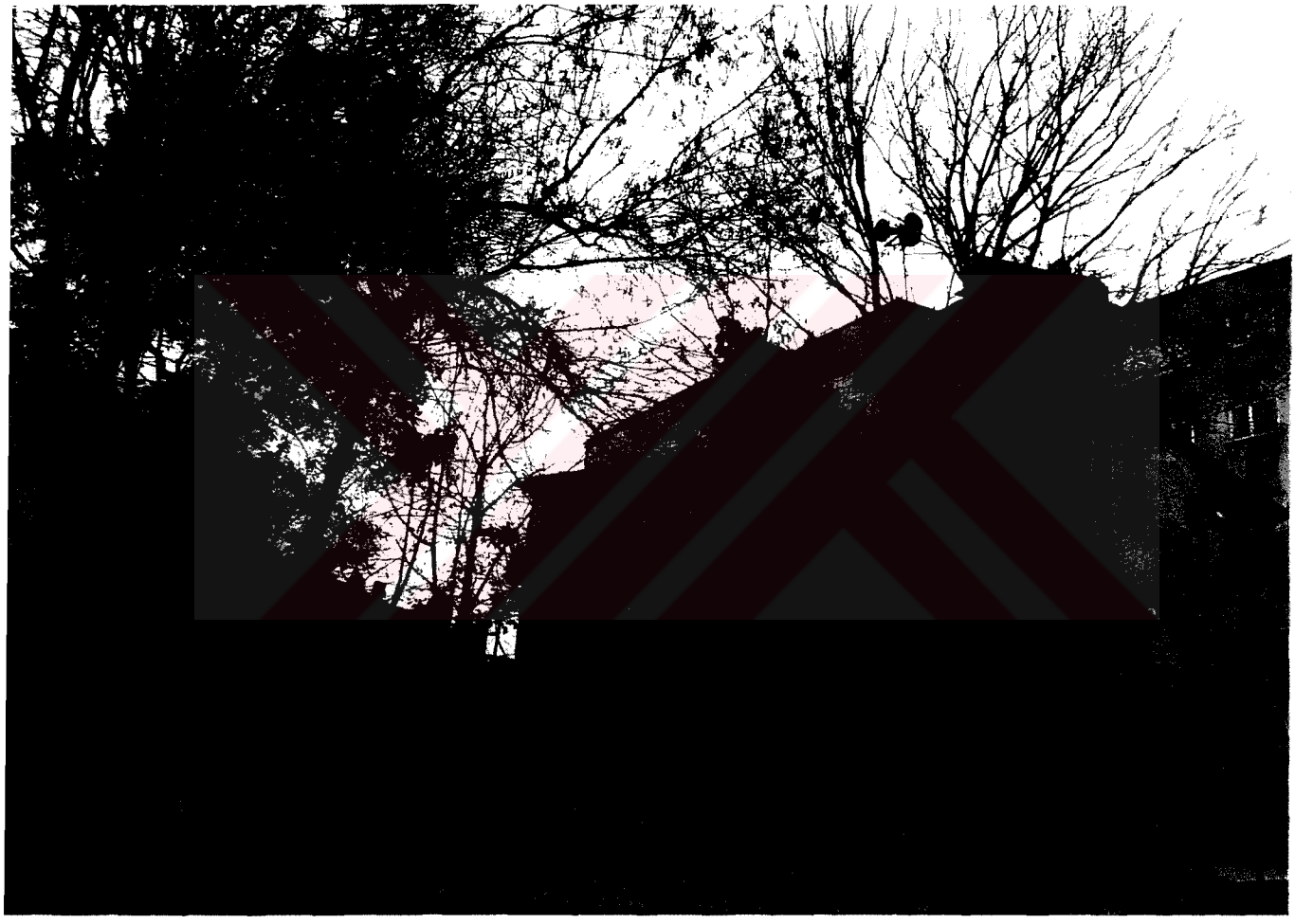
Resim No: 71- Fatih-Eğrikapı, Yatağan Mescidi, güney-batıdan görünüş

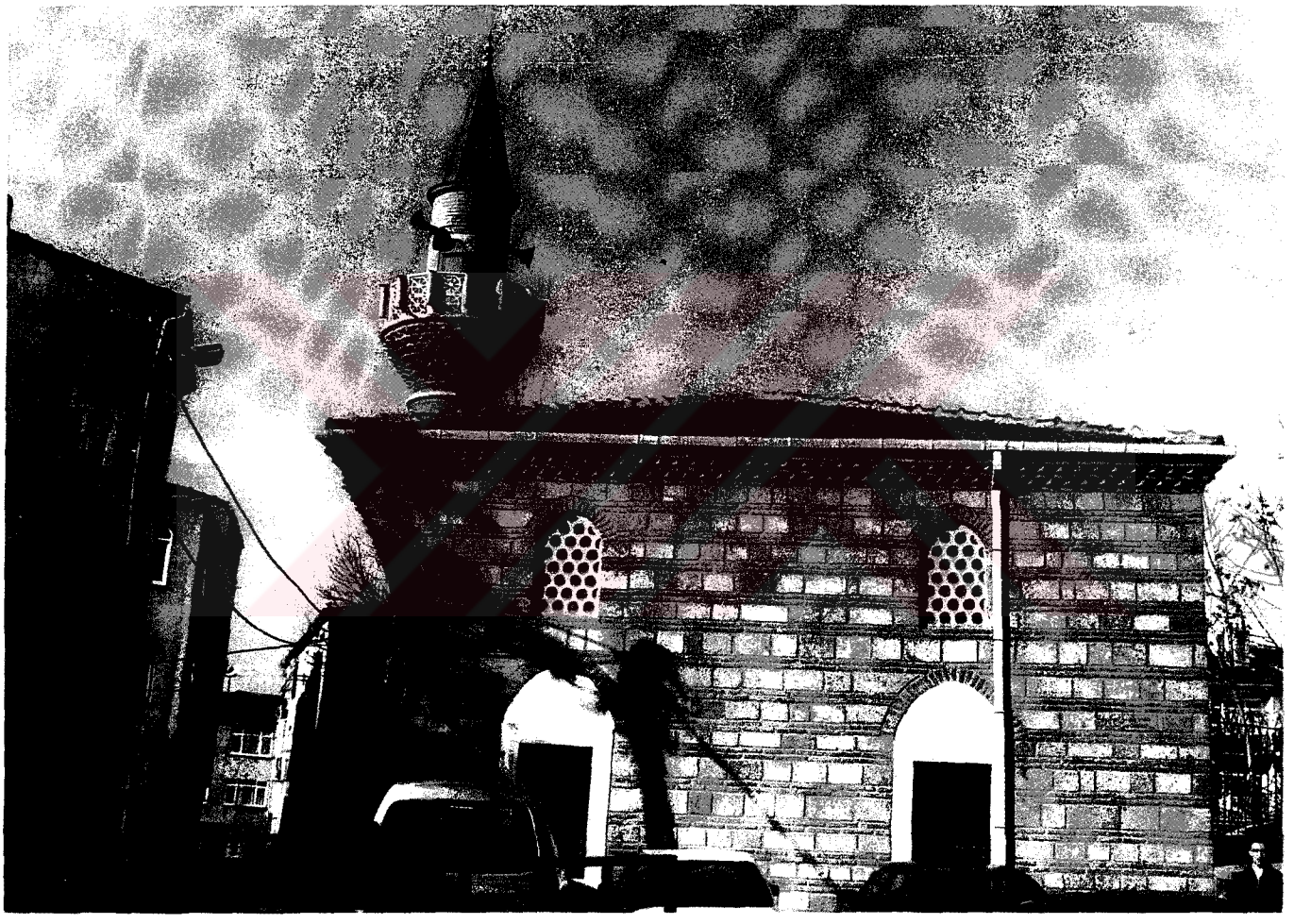
Resim No: 72- Eminönü, Emin Sinan Mescidi, üstten görünüş

Resim No: 73- Kumkapı, Nalbant Mescidi, kuzeyden görünüş

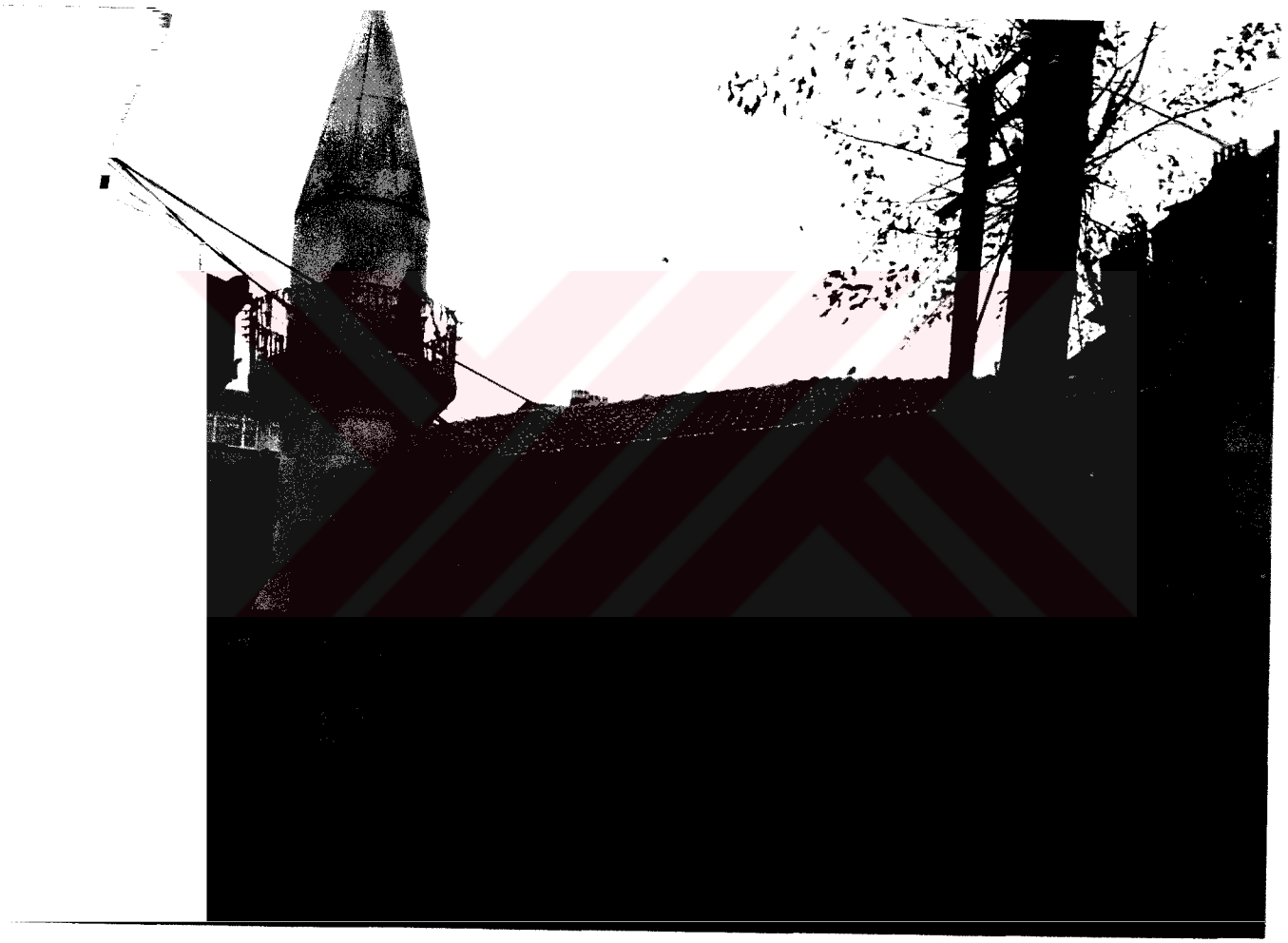
Resim No: 74- Fatih,Ahmet Kethuda (Şem-i Molla) Mescidi, kuzey-doğudan görünüş

Resim No: 75- Fatih-Hacı Hamza Cad., Ali Fakih Mescidi, güneyden görünüş

Resim No: 77-Fatih-Samatya, Kasap İlyas Mescidi, güneyden görünüş

Resim No: 78- Şehremeni, Koruk Mahmut Ağa Mescidi, batıdan görünüş

Resim No: 79- Eyüp-Otakçılar,Fethi Çelebi Mescidi, kuzey-doğudan görünüş

Resim No: 80- Eyüp-Otakçılar,Fethi Çelebi Mescidi, giriş kapısı

Resim No: 81-Eminönü-Cağaloğlu,Molla Fenari Mescidi, batıdan görünüş

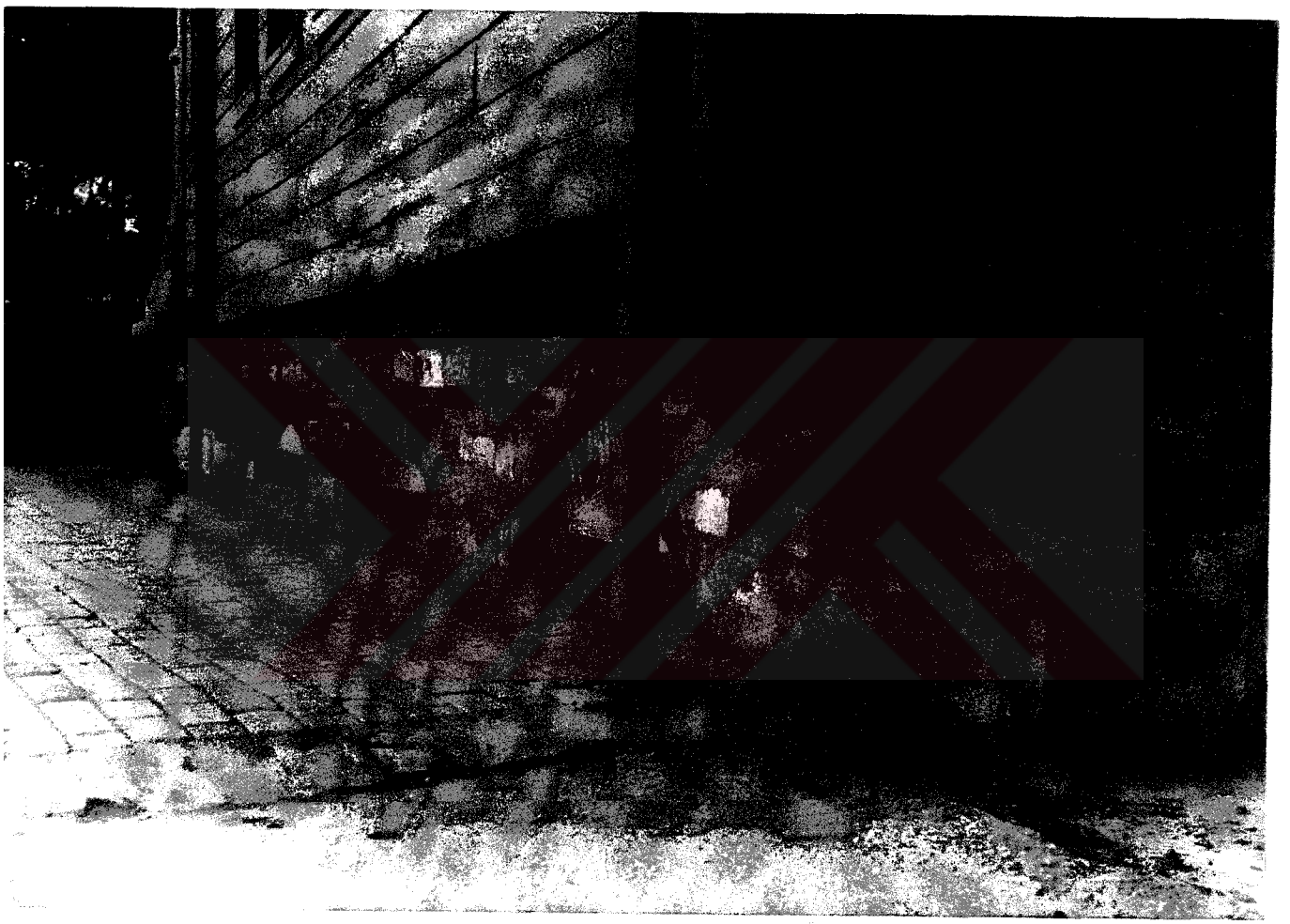
Resim No: 82- Zeytinburnu-Kazlıçeşme, Fatih Mescidi, doğudan görünüş

Resim No: 83-Eminönü-Laleli,Kemal Paşa Mescidi, giriş cephesi

Resim No : 84 – Eyüp-Defterdar, Ya Vedud Mescidi, kuzeybatıdan görünüş

Resim No: 85- Eyüp-Defterdar, Ya Vedud Mescidi, zemin kat

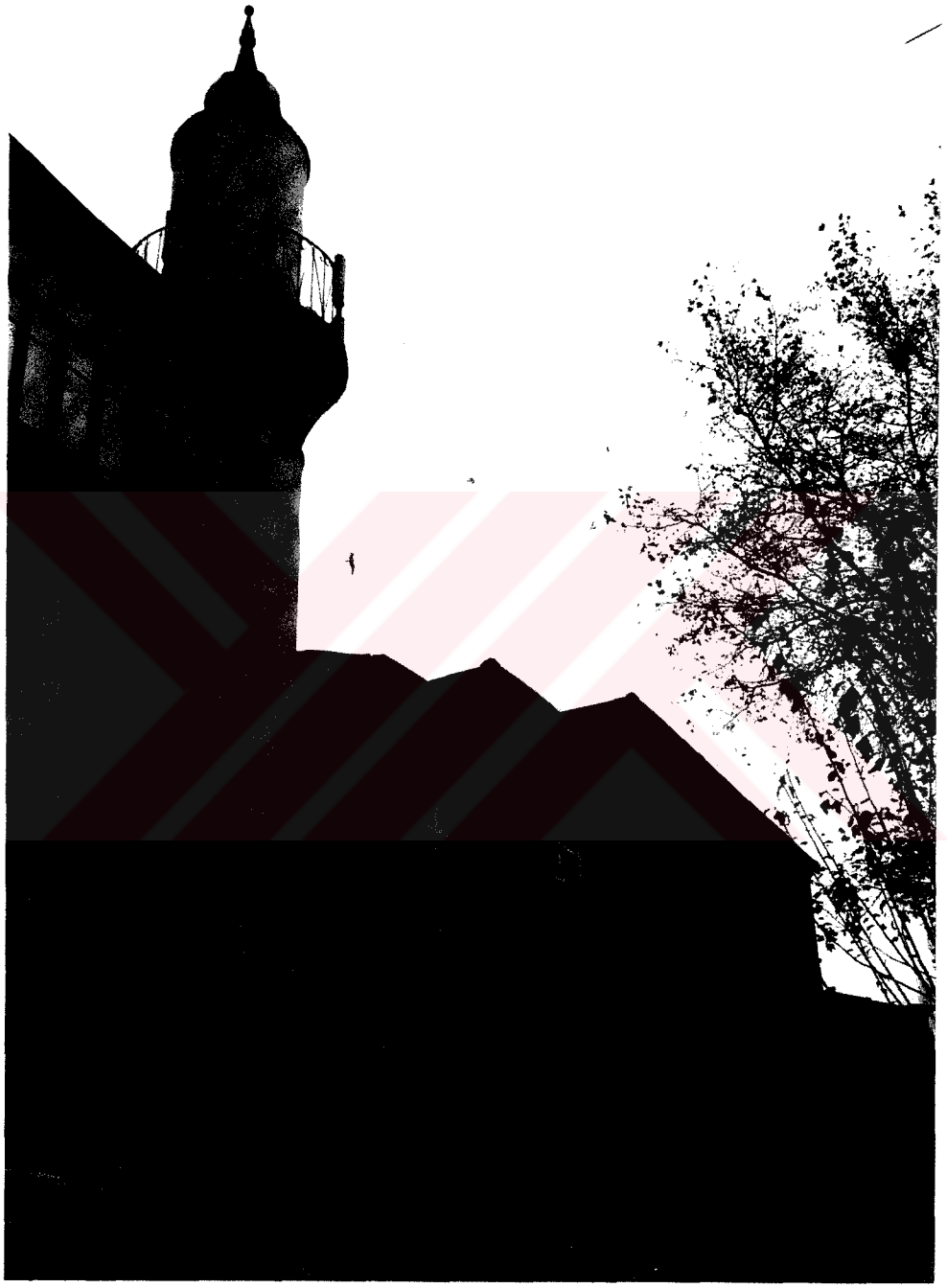
T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON

Resim No: 86- Silivrikapı, Bâlâ Süleyman Ağa Mescidi, kuzey-batıdan görünüş

Resim No: 87- Silivrikapı, Bâlâ Süleyman Ağa Mescidi, iç mekandan görünüş

Resim No: 88- Fatih-Küçükmustafapaşa, Molla Hüsrev Mescidi, kuzey-doğu köşeden görünüş

Resim No: 89-Fatih- Sofular, Molla Hüsrev Mescidi, kuzey-doğu köşeden görünüş

Resim No: 90-Kumkapı, Nişancı Mehmet Ağa Mescidi, güney-batıdan görünüş

Resim No: 91- Kumkapı-Türkeli Cad., Uzun Şüca Mescidi, güneyden görünüş

Resim No: 92- Kumkapı-Türkeli Cad.,Uzun Şüca Mescidi ve Fuat Paşa Türbesi

Resim No: 93- Kumkapı-Türkeli Cad., Uzun Şüca Mescidi, iç mekândan görünüş

Resim No: 94- Unkapanı-Üsküplü Cad.,Üskübî Çakır Ağa Mescidi, kuzey-doğudan görünüş

Resim No: 95- Eminönü-Cağaloğlu, Nallı Mescit, kuzey-batıdan görünüş

Resim No: 96- Eminönü-Mahmutpaşa, Hacı Küçük Mescidi, kuzeyden görünüş

Resim No: 97- Eminönü-Mahmutpaşa, Hacı Küçük Mescidi, iç mekândan görünüş

Resim No: 98- Eminönü-Mahmutpaşa, Hacı Küçük Mescidi, avlu duvarında yer alan çeşme

Resim No: 99-Hasköy, Handan Ağa Mescidi, kuzeyden görünüş

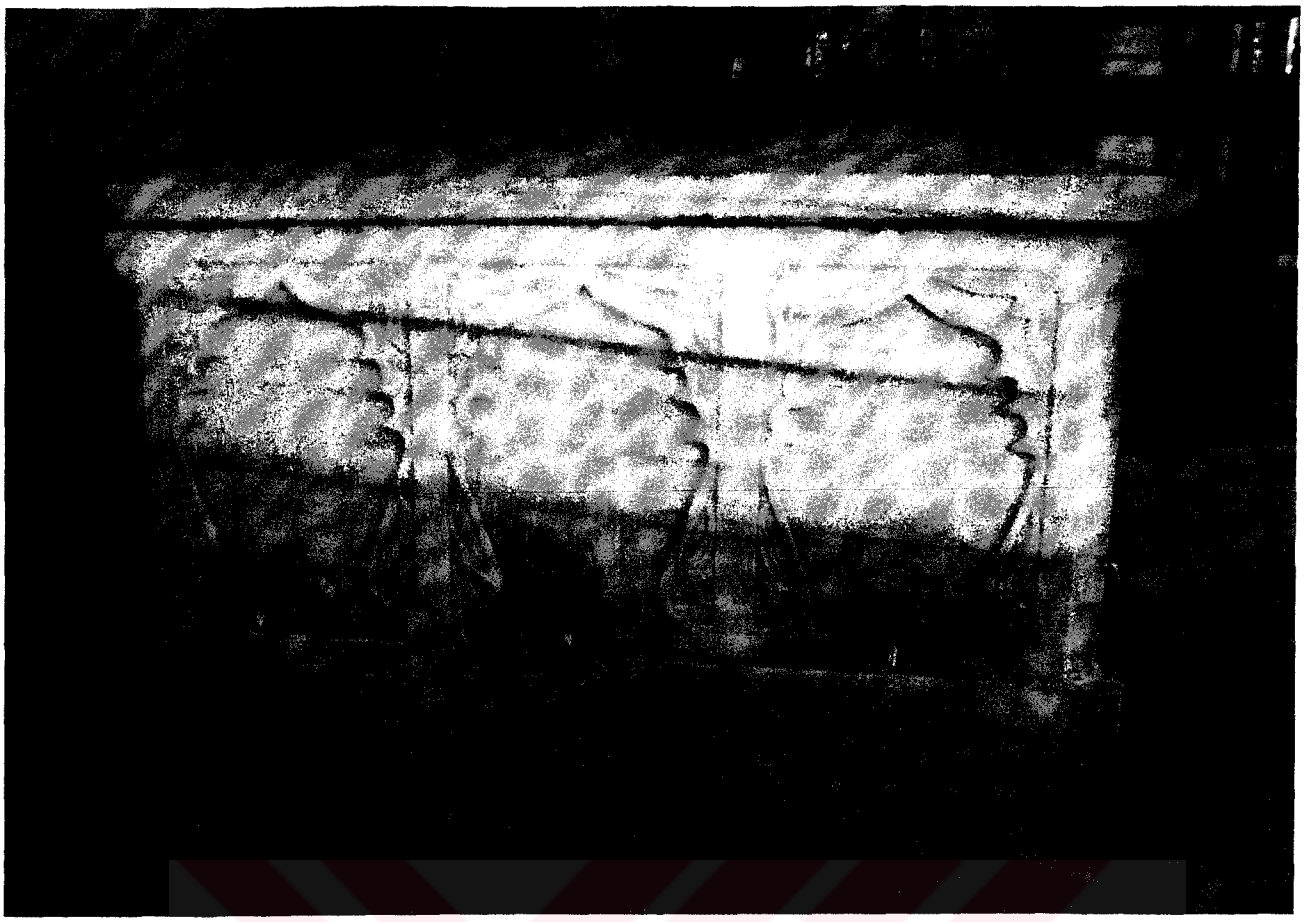
Resim No: 100-Hasköy, Handan Ağa Mescidi, iç mekândan görünüş

Resim No: 101-Anadoluhisarı-Kanlıca, Anadoluhisarı Mescidi, kuzeyden görünüş

Resim No: 102-Anadoluhisarı-Kanlıca, Anadoluhisarı Mescidi, güney-batıdan görünüş

Resim No: 103-Anadoluhisarı-Kanlıca,Anadoluhisarı Mescidi, abdest muslukları

Resim No: 104-Galata, Şehsuvar Mescidi, giriş cephesinden görünüş

Resim No: 105-Galata, Şehsuvar Mescidi, iç mekândan görünüş

ÖZGEÇMİŞ

Selçuk Seçkin, 1976 yılında Yalova'nın Koru Beldesinde doğmuştur. İlk öğrenimini aynı merkezde, orta öğrenimini Çınarcık Prof. Dr. Firuzan Kınal Lisesi'nde tamamlamıştır. Yüksek öğrenimine, 1994 yılında Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü'nde başlamış, 1998 yılında mezun olmuştur. Aynı yıl Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk İslâm Sanatları Programı'nda, Yüksek Lisans programına kaydolmuştur.

Yüksek öğrenimi sırasında yaz aylarında, 1996 yılında Prof. Dr. Oktay Aslanapa başkanlığındaki İznik Çini Fırınları Kazısı'na, 1998 yılından itibaren ise Prof. Dr. Gönül Cantay başkanlıklarındaki "Çoruh Havzası Mimari Eserleri" araştırma projesine, Assos Antik Kenti, Erken Ortaçağ Dönemi Kazısı'nın 1998 ve 1999 dönemi çalışmaları ile 1999, 2000, 2001 yıllarında Edirne Yeni Sarayı Kazısı'nın I., II. ve III. dönem çalışmalarına katılmıştır.

Selçuk Seçkin, 16-06-1999 tarihinde, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Türk İslâm Sanatları Anabilim Dalı " Araştırma Görevlisi " kadrosuna atanmıştır.

13 – 15 Kasım 2000 Tarihinde, Mimar Sinan Üniversitesi, Türk Sanatı Uygulama ve Araştırma Merkezi ve Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü tarafından düzenlenen " Sanat ve İnanç Sempozyumu" hazırlık komisyonunda görev almıştır.